

liberal düşünce

Yıl 29 Sayı 115 Yaz 2024

LiBeRtE

liberal düşünce

Yıl/Year 29, Sayı/N. 115, Yaz/Summer 2024

Yayın Kurulu

Dr. Adnan Küçük, Kırıkkale Üniversitesi, Kırıkkale
Prof. Dr. Ahmet Uzun, Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, Sivas
Prof. Dr. Ahmet Kemal Bayram, Marmara Üniversitesi, İstanbul
Prof. Dr. Ahmet Nuri Yurdusev, Ortadoğu Teknik Üniversitesi, Ankara
Prof. Dr. Atilla Yayla, Medipol Üniversitesi, İstanbul
Prof. Dr. Bahadır Akın, Necmettin Erbakan Üniversitesi, Konya
Prof. Dr. Bahattin Karademir, Çukurova Üniversitesi, Adana
Prof. Dr. Bekir Berat Özipek, Medipol Üniversitesi, İstanbul
Prof. Dr. Buğra Kalkan, İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi, İzmir
Prof. Dr. Cemal Fedayi, Kırıkkale Üniversitesi, Kırıkkale
Prof. Dr. Cennet Uslu, Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Ankara
Prof. Dr. Fuat Oğuz, Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Ankara
Dr. Hakan Şahin, Medipol Üniversitesi, İstanbul
Prof. Dr. Haluk Alkan, İstanbul Üniversitesi, İstanbul
Prof. Dr. Hamit Emrah Beriş, Ankara
Prof. Dr. Hamza Al, Sakarya Üniversitesi, Sakarya
Prof. Dr. Hasan Yücel Başdemir, Ankara Üniversitesi, Ankara
Prof. Dr. Hayrettin Özler, Dumlupınar Üniversitesi, Kütahya
Prof. Dr. Hüseyin Bal, Artvin Çoruh Üniversitesi, Artvin
Dr. Levent Korkut, Medipol Üniversitesi, İstanbul
Prof. Dr. Mehmet Turhan, Çankaya Üniversitesi, Ankara
Prof. Dr. Metin Toprak, Sabahattin Zaim Üniversitesi, İstanbul
Dr. Murat Yılmaz, Ankara
Doç. Dr. Oğuzhan Yanarışık, Polis Akademisi
Prof. Dr. Ömer Çaha, İstanbul Ticaret Üniversitesi, İstanbul
Prof. Dr. Selahattin Togay, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi
Doç. Dr. Salih Zeki Haklı, Polis Akademisi, Ankara
Prof. Dr. Tanel Demirel, Çankaya Üniversitesi, Ankara
Doç. Dr. Yasemin Abayhan, Hacettepe Üniversitesi, Ankara

Uluslararası Danışma Kurulu

Prof. Dr. Angelo Maria Petroni, Roma Sapienza Üniversitesi, İtalya
Prof. Dr. Chandran Kukathas, Singapore Yönetim Üniversitesi
Prof. Dr. Hardy Bouillon, Trier Üniversitesi, Almanya
Dr. Imad-Ad-Dean Ahmad, Hürriyet Minaresi Enstitüsü, ABD
Prof. Dr. Pascal Salin, Fransa
Prof. Dr. Richard Epstein, Chicago Üniversitesi, ABD
Prof. Dr. Suri Ratnapala, Avustralya
Prof. Dr. Victoria Curzon-Price, İsviçre
Dr. Stephen Davies, Ekonomik İşler Enstitüsü, İngiltere
Prof. Dr. Pierre Garellio, Aix-Marsilya Üniversitesi, Fransa
Prof. Dr. Deirdre McCloskey, Illinois Üniversitesi, ABD
Prof. Dr. Jason Brennan, Georgetown Üniversitesi, ABD

Yönetim Yeri

Liberte Yayın Grubu®

GMK Bulvarı No:108/16, Maltepe, Çankaya / Ankara
Tel: (312) 230 87 03 Faks: (312) 230 80 03

İnternet Sitesi: www.liberaldusunce.com.tr

Yazı İşleri: yaziisleri@liberal.org.tr

Abonelik ve İrtibat:

www.liberte.com.tr/abonelik / info@liberte.com.tr

Baskı

Sayfa Basım

Tevfik İleri Mah. Polat Sk. No:2 Pursaklar / Ankara | Sertifika No: 77079

Sahibi/Owner

Liberte Yayıncılık A.Ş. adına,
Hatice Özlem Yılmaz

Editör/Editor

Prof. Dr. Alim Yılmaz

Yardımcı Editör/Assistant Editor

Dr. Abdulkadir Pekel

Yazı İşleri Müdürü/Publishing Manager

Dr. Büşra Sönmez

ISSN 1300-8781

e-ISSN 2667-6486

Basım Tarihi/Date of Printing: 28 Eylül 2024

İç Tasarım/Page Layout: Serpil Koçtürk

Kapak Tasarımı/Cover Design: M. Merve Şahin

Liberal Düşünce

üç aylık, uluslararası, hakemli, açık erişimli bir dergidir; Mart, Haziran, Eylül ve Aralık ayı içinde yayınlanır.

Liberal Duscunce is a quarterly, international, peer reviewed, open access journal, published in March, June, September and December.

Liberal Düşünce

dergisi

TÜBİTAK-ULAKBİM tarafından

dizinlenmektedir.

Dergide yayınlanmak üzere makalelerin

dergipark.gov.tr/liberal adresinden

gönderilmesi gerekmektedir.

Liberal Düşünce

dergisi, ayrıca

Asian Science Citation

Index (ASCI), ASOS İndeks, Crossref,

İdeal Online, SOBIAD

Atıf Dizini tarafından taranmaktadır.

MAKALELER/ARTICLES

Bireysel Özgürlükten Rasyonelleşmeye: Georg Simmel ve *Paranın Felsefesi*

From Individual Freedom to Rationalization: Georg Simmel and The Philosophy of Money

Şeyma Akın..... 1

Cumhuriyet, Yasa ve Türkiye’de Modern Siyasetin Kuruluşu

The Republic, the Law and the Establishment of Modern Politics in Türkiye

Belgin Tarhan 21

Seçime Katılma Davranışının Eğitim Düzeyi ile İlişkisi: 14 Mayıs 2023

Türkiye Genel Seçimleri Örneği

The Relationship between Election Participation Behaviour and Educational Level: The Case of the Turkish General Election of 14 May 2023

Mahmut Turan Ektiren..... 35

The Evolution of TİKA: A Case Study in Turkish Soft Power Projection

TİKA'nın Evrimi: Türkiye'nin Yumuşak Güç Gösteriminde Bir Vaka Çalışması

Birce Beşgül 57

Türkiye’de Kültür-Siyaset İlişkisi: “Müphemlik”ten Pragmatizme Uzanan Bir Tasarım Süreci

The Relationship between Culture and Politics in Türkiye: A Process of Social Design from "Ambivalence" to Pragmatism

Hazan Güler Sarı..... 83

Is the Liraization Strategy of the Central Bank of Republic of Türkiye Successful?

Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası'nın Liralaşma Stratejisi Başarılı mı?

Bekir Eren 105

Türkiye’de Yastıkaltındaki Altınların Finansal Sisteme Kazandırılmasına Yönelik Alternatif Projeler

Alternative Projects For The Financialization of Gold Under the Mattress in Turkey

Nihal Kızılağıl & Umut Evlinoğlu 143

Suriyelilere Yönelik Önyargılar: Sosyal Baskınlık Yönelimi ve Algılanan Tehdidin Rolü

Prejudices Towards Syrians: The Role of Social Dominance Orientation and Threat Perceptions

Hamza Bahadır Eser & Koray Çetinceli

Zafer Özkan & Eda Ot Hancı..... 169

Informal Employment Areas for Syrian Asylum Seekers in Türkiye: A Fuzzy TOPSIS Analysis

Türkiye’de Suriyeli Sığınmacıların Kayıtdışı İstihdam Alanları: Bulanık TOPSIS Analizi

İrfan Ersin & Faik Tanrikulu 191

Dergimizin yeni sayısıyla karşınızdayız.

Geçen sürede değişen çok şey olmadı. “Güneşin altında yeni bir şey yok” ifadesinin buruk halini yaşamaya devam ediyoruz. Türkiye’de işler nispeten daha olumlu görünmekle birlikte düzeltilecek çok sayıda koşul olduğu da açıktır. Nitekim yaşamakta olduğumuz sosyal hadiseler çok boyutlu olarak izaha muhtaçtır. Değişen toplumsal yapı, dijitalleşen dünya ve artan tüketim talebi, beraberinde çözümü zor çatışmaları da yaratmaktadır.

Öte yanda yakın coğrafyamızda devam eden saldırılar, iç kargaşa ve çatışmalar soyo-politik olduğu kadar derin ruhsal sorunlar da yaratarak, patolojik haller yaratmaktadır. Özellikle İsrail tarafından Filistin ve Lübnan’a yapılan saldırılar bölgesel yayılma eğilimi gösterirken, küresel politik sonuçlara da yol açmaktadır. Doğal olarak gelişen yeni dengeler kendi bağlamında zorunlu olarak yeni paktlar da yaratmaktadır.

Sosyal gerçekliğin doğası gereği taşıdığı karmaşıklık, anılan tüm bu hadiselerle farklı pencerelerden bakmayı zorunlu hale getirmektedir. Yaşamın zorladığı pragmayı koruma ve hayatı idame ihtiyacı siyasal karar alıcılar açısından izahı zor karar ve uygulamaların kapısını aralamaktadır. Nitekim Türk siyasetinde yaşanan mücadelenin, karşıt kutupların birbirlerini hedeflemelerinden ziyade, fragmentasyon siyasetinin zorlayıcı dilini sürüme aldığını göstermektedir.

İşsizlik, hayat pahalılığı, sağlık ve eğitim hizmetleri gibi sosyo-ekonomik sorunlar çözüm beklerken, iktidarı koruma refleksi ve iktidara gelme arzusu, rasyonel olmayan daha çok post-hakikat siyasetin temel argümanları olan sahici olmayan duyguların ifadesi olarak, siyaseti yeniden şekillendirmektedir.

Özellikle Avrupa ve ABD eksenli olarak gelişen bu yeni siyaset tarzı, sorunları çözmekten ziyade duygusal gerçek-dışıyla olanı görünmez kılma veya olmayan sorunları yine aynı beceriyle varlık sahasına sürme olarak değer

bulmaktadır. Bu bağlamda gelişen post-dijital değerler bazı olumlu veçhelerine rağmen gerçeği tahrip etme, maddi ihtiyaçları yokmuş gibi sunma ve sadece “özlü söz”ün inisiyatifine bırakma gibi eğilimler taşımaktadır.

Basitçe ifade etmek gerekirse çeşmede akmayan suyun, yürümeyen trenin, toplanmayan çöpün veya sunulmayan sağlık hizmetinin “yokmuş” gibi kabul edilerek yürütülen yerel ve küresel siyasetin bu manada maddi gerçeklik karşısında iflas etmesi kaçınılmazdır. Ancak süreç içinde ertelenen ve ertelenmekte olan sorunların ödettiği ve ödeteceği yüksek maliyetin de kaçınılmaz olduğu aşikârdır.

Savaşız, verimli, özgür hayatların yaşanması dileğimle iyi okumalar diliyorum

Prof. Dr. Alim Yılmaz

Editör

Bireysel Özgürlükten Rasyonelleşmeye: Georg Simmel ve Paranın Felsefesi*

Şeyma Akın**

Öz

Georg Simmel, modern sosyolojinin kurucuları arasında yer almasına rağmen, kendi yaklaşımlarından etkilenen sosyolojik çalışmaların başlaması nispeten geç dönemlerde gerçekleşmiştir. Genelde, Simmel toplumu anlamaya çalışırken evrensel kanunlar yerine, toplumu daha ziyade mikro düzeyde ele almış ve insanlığın değişimini bir meta analiz düzleminde açıklamak yerine bu değişimi mikro düzeyde analiz etmiştir. Simmel'in *Paranın Felsefesi* adlı eseri de bu yaklaşımına iyi bir örnektir, çünkü burada kendi ifadesiyle "zihinsel dünyamızın dönüşümünü" okumakta ve insanlığın hayatına bir "ödeme aracının" girmesiyle yaşanan toplumsal değişimleri tartışmaktadır. Simmel bir iktisat teorisi ortaya koyma çabasına girmeden mülkiyet, piyasa, sözleşme, girişim ve elbette para gibi konuları tartışmış, Carl Menger gibi isimlerden de etkilenerek değer oluşumunun toplumsal boyutuna değinmiştir. Bu çalışmada Simmel'in toplumsal okumak ve dönüşümü anlamak için parayı kurgulayış biçimine odaklanılmış ve özellikle paranın gelişiminin bireyin özgürlüğü, nesnelleşme, farklılaşma ve rasyonelleşme üzerindeki etkilerinin bugün dahi geçerli olduğu kendisinden sonraki sosyal bilimcilere yol gösterdiği vurgulanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Georg Simmel, *Paranın Felsefesi*, Nesnelleşme, Bireysel Özgürlük, Farklılaşma, Zihinsel/tinsel Değişim.

From Individual Freedom to Rationalization: Georg Simmel and *The Philosophy of Money*

Abstract

Georg Simmel is one of the founders of modern sociology; nevertheless, he was discovered relatively late, and studies based on his approach appeared long after his death. Simmel did not seek universal laws, but based his study on a micro level. Therefore, his analysis could be on a daily objects or concepts. Simmel's "*The Philosophy of Money*" is one example of this, as he explains the "transformation of our mental world" through an object, and explores social changes with the use of money as a "means of payment". Simmel touches on issues such as property, market, contract, enterprise and money without putting forward an economic theory, and discusses social aspects of value formation influenced by names such as Carl Menger. This study elaborates on how Simmel reads the social and understands transformation through money. At the same time, it focuses on how he relates money with social and individual change like individual freedom, objectification, differentiation and rationalization.

Keywords: Georg Simmel, *Philosophy of Money*, Objectification, Individual Freedom, Differentiation, Mental Change, Intellectual Change.

"Muhafazakar Girişimcilerde Zenginleşme ve Zihniyet Dönüşümü: Georg Simmel'in *Paranın Felsefesi* Tezi Çerçevesinde bir Çalışma" adlı doktora tezinden türetilmiştir.

**Dr. Öğretim Üyesi | Necmettin Erbakan Üniversitesi | sakin@erbakan.edu.tr
ORCID: 0000-0002-2000-2287 | DOI: 10.36484/liberal.1454195
Liberal Düşünce Dergisi, Yıl: 29, Sayı:115, Yaz 2024, ss. 1-19.
Gönderim Tarihi: 17 Mart 2024 | Kabul Tarihi: 23 Temmuz 2024

Giriş: Georg Simmel ve Sosyoloji Yaklaşımı

Georg Simmel, 1858 yılında aslen Yahudi, ancak Katolikliğe geçen varlıklı bir ailenin çocuğu olarak dünyaya gelmiştir. Kendisi daha seküler bir yaşam tarzını tercih etmiştir. Babasının varlıklı olması nedeniyle finansal sorunlar yaşamasa da akademik hayatta ciddi sorunlar ve engellerle karşılaşmıştır. Akademiye başta kabul edilmemiş, daha sonra aldığı kabulde ise kadrolu olmadığından akademik dünyaya etkisi sınırlı kalmıştır. Kadrolu profesör olarak ancak 1914 yılında nispeten bir taşra üniversitesi sayılan Strasbourg Üniversitesinde göreve başlamış ve burada 4 yıl görev yaptıktan sonra vefat etmiştir. Simmel, akademiye sorunlar yaşasa da Avrupa’da bilinen bir isimdi. Berlin’de 1900’lerin başlarından itibaren seminerler vermiş ve derslerine ilginin yoğun olması nedeniyle üniversitenin en büyük amfilerini kullanmıştır. Turner (1999: 148) bu seminerlere katılanlar arasında Lukács gibi öğrencilerin de olduğunu belirtir. Kendisinin Amerika’da tanınması, eserlerinin 20. yüzyılın başlarına Amerikan dergilerinde yayınlanmasıyla başlamıştır. Bunun ardından bazı Amerikalı sosyologlar da Simmel’in sosyolojisiyle ilgilenmiş ve eserlerinde ona yer vermişlerdir.

Geçen yüzyılın ortaları itibariyle Simmel’in tekrar keşfedilen bir sosyolog olmasının çeşitli nedenleri vardır; bunlar arasında en dikkat çekenler, yüzyılın ikinci yarısında yaşanan toplumsal değişim ve akademiye çeşitlenmedir. 20. Yüzyıldaki gelişmelerin ve sosyolojideki çeşitlenmelerin neticesinde daha genellemeci ve mutlak toplumsal yasalar bulmayı amaçlayan girişimler yetersiz kaldığından, Simmel’in ortaya koyduğu sosyolojik yaklaşım yeni bakış açılarının gelişmesine imkân vermiştir. Simmel gibi isimlerin öne çıkmasında, post-modern tartışmaların rolü de büyüktür, zira modernitenin yeniden tartışılmasına ve modernleşme teorilerinin ele alınmasına, dolayısıyla Simmel’in ve yaklaşımının gözden geçirilmesine vesile olmuştur (Frisby, 1986:2). Onun analizlerinde toplum ve birey merkezi bir rol oynamakla birlikte, çağdaşı sosyologlardan farklı olarak meta anlatılardan ziyade hayatın küçük veya parçalı alanlarıyla ilgilendiği görülmektedir (Jung, 2001:53; Demir: 2014:7). Simmel, hayatı anlamak için “küçük” ve sıradan alanlardan hareketle tahliller yapmaktadır, böylece nesnelere dahi toplumsal analiz için bir zemin sağlamaktadır. Bu anlamda Simmel’in odaklandığı meselelerden biri, ilişkilerdir; ona göre “şeyleri” inşa eden bu ilişkilerdir. Örneğin değiş tokuş, toplumsallaşmayı sağlayan en önemli unsurlardandır; değiş-tokuş ile bir ilişki ağı kurulmaktadır ve toplum bu ilişkiler ağının toplamıdır (Bürge, 2003:18-19). Bu bağlamda “para” toplumsal ilişkilerden ve etkileşimlerden ortaya çı-

kan bir olgudur. Aşağıda tartışılacağı gibi Simmel, bu ilişkilere odaklanarak bir toplumsal tahlil ve onun değişimini okumaktadır.

Modernitenin şüphesiz çok sayıda farklı tanımları mevcuttur (detaylar için örneğin bkz. Jauss, 2005). Ancak Simmel'in yaklaşımını anlamak için şu tanıma başvurulabilir: “modernite, modern bir toplum içinde edinilen tecrübenin/yaşamın özel biçimidir. Böylece bir yandan olan bitene karşı içsel bir tepkiyi ifade etmektedir ve aynı zamanda olan biteni özümsemeyi içermektedir. Öte yandan özellikle modern dış dünya sürekli bir değişim ve akış halindedir. Bu durumda bu dış dünyayı anlamak ve analiz etmek ciddi bir problem olarak karşımıza çıkmaktadır (Frisby, 1986:46). Modern dünyayla gelen bölünmüşlük, parçalanmışlık ve geçici haller iç dünyamıza da yansımaktadır. Para ve para ekonomisinin yaygınlaşmasıyla birlikte parçalanmışlık gibi hallerin arttığını ve bizim gündelik hayatımıza yansıdığını görmekteyiz (Frisby, 1986: 62).

Simmel, değişen dünyayı, yani moderniteyi anlamaya çalışmaktadır. Ancak bunu yaparken çağdaşları gibi zıtlıklardan hareket etmez veya süreç olumlu veya olumsuz anlamlar yüklemes (Frisby, 1986:13). Odaklandığı nokta daha çok gündelik hayat ve ilişkilerdir, olgular veya nesnelere ise bu ilişkilerin tezahür ettiği alanlardır. Para ve para ekonomisi de kültürün bir unsuru olarak ele alınmıştır, yani sadece ekonomik bir unsur değildir ve birçok boyutuyla anlamak gerekmektedir. Böylece para fenomeninin derinlerine inmek mümkün olacaktır; yani görünenin ötesinde ve iktisadi değiş-tokuşu aşan yönleriyle ele alındığında (Heller, 2001:171) toplumsal değişimle ve moderniteyle ilişki kurmak söz konusu olacaktır. Aşağıda tartışılacağı gibi değişen dünyayı anlamak için para olgusu bir zemin teşkil etmektedir. Para aracılığıyla beşeri ilişkilerin türü, değişimi ve niteliği ortaya konmaktadır; bu çerçevede çok sayıda örneklere başvurulmaktadır. Hatta Simmel, zaman zaman kullandığı örneklerin çokluğu veya “daldan dala atlaması” nedeniyle eleştirilmekte, bunun yanında ele aldığı konuların karmaşık bir hal aldığı söylenmektedir (Frisby, 1986: 60; Helle, 2001:7).

İlgilendiği ve yazdığı konuların bu kadar çeşitli olması ve aynı zamanda istikrarlı bir sistem ortaya koymaması nedeniyle bir Simmel ekolünden bahsetmek oldukça zordur (Cosser,1977). 1900'de yayınlanan *Paranın Felsefesi* onun sosyolojisini anlamak için ilk zikredilecek çalışmalarından biridir; burada paranın toplumsal ve iktisadi gelişimlerde nasıl bir rol oynadığı ve lokomotif görevi gördüğü ortaya konmaktadır (von Flotow ve Schmidt, 2000:1; ayrıca bkz. Frisby: 1986:48-50). Bir bakıma kendi sosyolojisini ortaya koyduğu bu eserde Simmel paranın sosyolojik bir fenomen olduğunu, toplumsal bağların yoğunluğuyla, güvenilirliğiyle ve kolaylığıyla parasal etkileşimle-

rin arttığını ve soyut nitelik kazandığını sosyolojik düzeyde izah etmektedir. Etkileşim (*Wechselwirkung*) Simmel için merkezi bir yer tutmaktadır (Frisby: 1986:54) ve *Paranın Felsefesi*'nde para bir etkileşim örneği olarak ele alınmış ve para örneği üzerinden toplum ve değişim tahlili yapılmıştır. Simmel'e göre "nesnelerin çoğu kendiliğinden değerli değildir, değerli hale gelir; bunun için sürekli ötekiyle etkileşime girmelidir" (2009: 225). Para ise ötekiyle veya yabancıyla ilişki kurmayı mümkün hale getirmektedir. Aynı zamanda para ve toplumsal değişim-ilerleme arasında bir ilişki kurulmuştur; Simmel bunları *funktioneller Fortschritt* ve *substantieller Fortschritt* (işlevsel ve maddesel ilerleme, 2009:441) olarak tanımlamaktadır. "*Substantiell*" ile insan doğa ilişkisinde insanoğlunun sağladığı gelişmeler neticesinde elde edilen ilerleme kastedilir. Böyle bir gelişme önemlidir, çünkü tarımda daha fazla verim sağlanmış ve mülkiyetin dağılımı değişmeden genel anlamda fayda ortaya çıkmıştır. "*Funktionell*" ilerleme ise para ekonomisi ile ilişkili kurumların meydana gelmesidir; buna göre modern toplumun ortaya çıkmasında bu ilerleme, yani kurumların çıkması belirleyici rol oynamaktadır. Bu ilerleme ile nesnelere, parasal karşılık bulmuş ve zaman içinde para tamamıyla değiş tokuş aracı haline gelmiştir. Para, artık bir madde olarak değil işlevi bakımından arzulanan bir şey olmuştur. Simmel bunu, "*Der Mensch als tauschendes und objektives Tier*" (Değiş tokuş yapan ve objektif olan hayvan olarak insan, 2009:441) şeklinde özetlemektedir.

Poggi (1993), Simmel'in modern toplumu üç açıdan ele aldığını ileri sürmüştür. Buna göre modernite, beşerî potansiyellerin ortaya çıkmasını kolaylaştırmış, para ekonomisinden etkilenip şekillenmiş ve karmaşıklığa doğru bir süreci hızlandırmıştır (Poggi, 1993:165). Turner'a (1999:150) göre Simmel, insanlık tarihinde takastan paraya geçişi tartışırken aslında cemaat-cemiyet ayrımını ele almaktadır. Paranın yaygınlaşmasıyla birlikte beşerî ilişkilerde değişim meydana gelmekte ve daha soyut ve mesafeli ilişkiler kurulmaktadır. Kitabın İngilizce çevirisini yapan Frisby (2011:3), eseri para ekonomisinin toplumsal hayata etkisi açısından ele almakta ve ayrıca toplumsal olanı felsefi bir perspektiften tartışma girişimi şeklinde yorumlamaktadır. Simmel'in diğer eserlerinde ele aldığı konuların çoğu bu kitabında tartışılmaktadır, yine de buradaki tartışmaların daha kapsamlı ve geniş bağlamlara oturtulduğu anlaşılmaktadır (Frisby 2011: 40). Altman da (2011:301) kitabın parayı ele alma biçimini incelediği eserinde, kitabın ilk bölümünde "paranın yaşamdan hareketle" ikinci kısmında ise "yaşamın paradan hareketle" ele alındığını belirtir. Sadece ekonomik bir olgu gibi görünen para, aslında toplumun bütünü ve çeşitli unsurları arasındaki ilişkileri de gözler önüne sermektedir. Von Flotow ve Schmidt ise eserin iki boyutuna vurgu yapmışlardır. Onlara göre Simmel

bu kapsamda iki türlü ilerlemeye odaklanmaktadır. Maddesel ilerleme açısından, gittikçe daha fazla “şey” para ekonomisinin bir parçası haline gelirken; işlevsel ilerlemede para, ekonominin gelişimiyle bağlantılı kurumların ortaya çıkması ve bu süreçte toplumun zihinsel dönüşümünün buna eşlik etmesi söz konusudur (Von Flotow ve Schmidt, 2000: 3-4). Demir (2014:7-8), *Paranın Felsefesi*’nin Simmel’i ve sosyolojisini yansıttığını vurgulamaktadır. *Paranın Felsefesi*, “derinlere iskandil atarak” ilk başta anlamsız görünenin detaylarına inerek para ve toplum ilişkisini katmanlarıyla tahlil etmektedir.

Paranın Felsefesi

Paranın Felsefesi, tam yüzyıl dönümünde – yani 1900’da – yayınlanmıştır. Bazıları bu eseri, Simmel için de bir dönüm noktası olarak değerlendirmektedir. Simmel, toplumsal bir olgu olarak paraya ilk kez bu eseriyle ilgi göstermemiş, aksine daha önce 1890’lardan itibaren bu konuya yönelmiştir. “Modern Kültürde Para”, “Paranın Yaşam Temposu Bakımından Önemi”, “İş Felsefesi” (Jung, 2001:54) gibi yazılar buna işaret etmektedir. Simmel tüm bu konuları Paranın Felsefesinde de tartışmakta, ancak daha kapsamlı bir çalışmayla bir modernleşme ve değişim anlayışı ortaya koymaktadır (Bürge, 2003:24). Örneğin, geçici zaman algısı, mekânın kayganlığı, sebep sonuç ilişkisinde keyfilik (değer oluşumu gibi) ve modernleşmeyi tartışan başka bölümler de bulunmaktadır. Lichtblau’un ifadesiyle (2017:165) Simmel moderniteyi sürekli bir şimdiki zaman veya mevcut hal algısı olarak ortaya koymaktadır (Frisby, 1986:56). Asıl olarak da zihniyet dönüşümü, paranın kültür üzerindeki etkisi, toplumsal tipler –daha doğrusu belirli davranış biçimleri ortaya koyan tipler- gibi konuları ele almıştır.

1890 yılında yayınlanan *Paranın Psikolojisi Üzerine* adlı makalesinde ise (Simmel, 1890) daha sonra yayınlayacak olduğu kitabın ipuçları mevcuttur (Frisby, 2011:1-2). Çalışmasında paranın değişim sürecini ve ortaya çıkan işlevleri ortaya koymuştur; örneğin para resmi-umumi bir kurum olarak tanımlanmış ve değişen toplumla birlikte araç olmaktan çıkıp amaca dönüşmesini izah etmiştir. Burada Simmel, paranın psikolojik boyutunu ele almaktadır ve hem cimriliğin hem de israfın benzer temellere dayandığını ileri sürmektedir; yine kadın için başlık parasının verilmesi veya para karşılığı kadının kendini teslim etmesi gibi konuları paranın psikolojik boyutlarıyla ele almaktadır. Makalenin sonunda para ile tanrı algısı arasındaki benzerliklere de değinmiştir.

Paranın Felsefesi ile içerdiği konular bakımından benzerliği olan bir diğer makale, “Metropol ve Tinsel Hayat”tır. Burada ortak olarak ele aldığı konulardan biri “Blasiertheit” kavramı ile ifade ettiği duyarsızlaşma halidir; bu

duyarsızlaşma hali, hem metropol yaşamıyla (Simmel, 1903:1) hem de paranın yaygın kullanımıyla görülmektedir. Yine, kentsel yaşamın bireyselleşme ve nesnelleşmeyi desteklediğini (Helle, 2001:65), aynı şekilde para aracılığıyla kurulan ilişkilerde bu türden bir süreç yaşandığını vurgulamaktadır. Paranın Felsefesinde kent konusu önem arz etmese de bireyin ve toplumun duyarsızlaşması ve bunun temelinde yatan nedenler tartışılmaktadır.

Paranın Felsefesi, analitik ve sentetik olmak üzere iki bölümden oluşur. İlkinde, paranın beşeri eylemin bir ürünü olduğu ortaya koyulmakta ve paranın görece bir değeri olduğu kabul edilmektedir. Simmel, kitabında parayı, salt iktisadi bir mesele olarak veya iktisat bilimi bağlamında tartışmaz. Parayı hem bir takas aracı olarak görür hem de büyümenin motoru anlamında iktisadi işlevine değinir. Para, değiş tokuş ilişkisini ölçülebilir bir birimle ifade etme kabiliyetine sahiptir. Ancak esas odaklandığı para temelinde bilgi teorisi, ahlak, toplum veya estetik gibi meselelerdir; yani parayı felsefi ve toplumsal konuları tartışmak için kullandığı kısımdır (Blumenberg, 2001:179; Girschik, 2000). Özellikle kitabın ikinci bölümü bunları içermekte ve paranın hayatımıza girmesiyle yaşanan toplumsal tezahürler tartışılmaktadır. Paranın toplumsal inşası, eylemlerimiz üzerinde ve ilişkilerimizdeki belirleyiciliği değerlendirilmektedir. Bununla birlikte tinsel ve kurumsal gelişmelerin ortaya çıkışı, yani insanın zihinsel tutumunun değişimi ortaya konmaktadır.

Simmel'e göre araştırma alanını "exakt" ve "felsefi" olarak ayırmak gerekir (2009:13-14). Felsefi alan, "exakt" alanın alt sınırlarını belirlemektedir; üst sınırda ise pozitif bilgi ile ortaya koyulan bir dünya tasavvuru (Weltbild) söz konusudur ve bu tasavvur yaşamın bütünlüğü ile ilişkilidir. Simmel, parayı incelerken de hareket noktası burasıdır; yani paranın ön koşulları olarak tinsel gelişim, toplumsal ilişkiler, değerler ortaya çıkması gibi olgulardan ve bunların paraya verdiği anlam ile uygulamadaki etkisinden bahsetmektedir. Kendi ifadesine göre burada amacı, parayı tarihsel bir çerçevede ele almak değil felsefi bir perspektiften incelemektir. Analizinde tarihe referans verilir, ancak bunun amacı para ekonomisinin sürecini ve olgunlaşmasını ortaya koymaktır (Frisby: 1986:41). Para, bir nevi bir varlık veya olgu olarak, yani kavramsal, psikolojik, etik vb. özellikleriyle kurgulanmıştır.

Yine de *Paranın Felsefesi*'nde temel bir argümandan bahsetmek oldukça zordur; her ne kadar para örneği üzerinden bir toplumsal değişim analizi yapılmış olsa da sistematik bir yöntemden bahsetmek mümkün değildir. Eser, daha ziyade çok sayıda "mukayese ve dolambaçlı bilgilerin" bir araya gelmesiyle şekillenmiştir (Poggi, 1993:62). Ancak Harrington ve Kemple, sistematik bir yönteminin olmadığı görüşüne katılmazlar; onlara göre yapmak istediği,

daha ziyade bilim içinde sosyolojiye bir yer kazandırmak ve de değer ve anlamın temellerine inmeye çalışmaktır (2012:21). Her hâlükârda eser, değişimi kapsamlı biçimde ele almış ve gündelik örneklerden soyutlamalar yapmıştır ki böylece toplumsal değişimin analizi için elverişli bir zemin sunmaktadır. Dolayısıyla bu makalede, bu analizin hangi kavramlar üzerinden yapıldığı ve bunların Simmel'in sosyolojisinde ne anlama geldiği –Simmel'in kendi örnekleri üzerinden- ortaya konmuştur. Burada öncelikle paranın toplumsal değişimdeki rolünü anlamak için para ve değer kavramları ele alınacak, ardından toplumsal değişimin göstergeleri olarak bireyselleşme (Simmel'in ifadesiyle "bireysel özgürlük"), nesnelleşme, rasyonelleşme irdelenecek ve modern toplumu açıklaması bakımından tempo ve mesafe kavramlarına değinilecektir.

Değer ve Değiş Tokuş İlişkisi

Değer kavramı, kitapta temel tartışmalardan biridir, çünkü değerın anlamı ve oluşumu doğrudan toplumsal ilişkilerden etkilenmektedir. İktisadi değer de bundan farklı değildir, yine burada da toplumsal ilişkiler ve tutumlar bir rol oynamaktadır. İnsanlar (özne), kendi ihtiyaçları veya arzuları doğrultusunda istediğini elde etmek için bir nevi "sıralama" yapmaktadır, yani o nesneye erişimin kolaylığı veya zorluğuna göre bir "değerlendirme" yapmaktadır. Değerlendirme ise, bir bakıma şeyleri sıraya koymakla alakalıdır (Simmel, sıralama için "Zweckreihen" –amaç sıralaması- kavramını kullanmaktadır. Nesnelere mevcut halini "sein", yani olmak veya "to be" ile, olmasını istediğimiz hali için "sollen", yani olması gereken ile ifade etmektedir, 2009:87). Dolayısıyla bu iki kavram aracılığıyla değer oluşumunu tartışmaktadır, çünkü olması gereken (sollen) aynı zamanda değer anlayışımızı ortaya koymaktadır.

Dolayısıyla değer, emek veya üretim gibi faktörlerle belirlenmekten ziyade değiş-tokuş kabiliyetine göre oluşmaktadır. Bu bağlamda da Carl Menger gibi iktisatçıların yaklaşımlarına benzerlik göstermektedir (Turner, 1999:150; Frisby, 1986:89).¹ Ona göre "Değer, bir şeye içkin değildir...veya kendi başına bağımsız bir şey değildir. ...değer, insan bilinci dışında/ötesinde var olamaz". Bu nedenle değer, "şeyler ve insan arasındaki ilişkiye" işaret etmektedir ve onu yansıtmaktadır (Infantio, 1998:102-103). Dolayısıyla bir şeyin ekonomik değeri olması için iki şey arasındaki değiş tokuş kabiliyetinin varlığı önemlidir; bu perspektiften bakarak emek de değiş-tokuş edilebilmesi nedeniyle ekonomik bir değer olarak tanımlanabilmektedir (Poggi, 1993:95). Daha önce

1 Simmel ve Menger arasında bir etkileşim olduğuna dair her ikisinden de açık bir ifade olmasa da birbirlerinin çalışmalarından haberdardır ve bir takım benzerlik göstermektedirler (Infantio, 1998:106).

de ifade edildiği gibi etkileşim, Simmel'in sosyoloji anlayışında önemli bir yer teşkil etmektedir; söz konusu yaklaşımı bu bağlamda da görülmektedir.

Değerin ortaya çıkışında şartlar, arzu ve zevkler belirleyicidir; böylece nesnelere kullanımına yönelik ilişki (işlev) dışlanmakta ve “değer” kategorisi meydana getirmektedir. Simmel, bu ilişkide “fedakârlık” söz konusu olduğunu, çünkü başkasının da o şeyi arzuladığını ileri sürmektedir. Birinin harekete geçebilmesi, ötekinin vazgeçmesi demektir; böylece değer kazanmak için yine değer kullanılmaktadır (2009:56). Arada yaşanan değer değiş tokuş ise, değerlerin değer değiş tokuşundan ziyade ekonomi içinde değerlerin değer tokuşudur; zira değer daha önceden de vardır (2009:60). Bir nesne sadece benim için değil başkaları için de bir değer ifade etmesi ve değer tokuş edilebilmesi nedeniyle değer nesnelleşmektedir. Simmel burada şöyle bir denklem kurar: nesnellik = öznel için geçerlilik. Değer tokuş sayesinde nesnel bir ölçüm/karşılaştırma yapılmaktadır (2009:62-63); para ise bu denklemde önemli bir rol oynamaktadır. Değer, para ile bireyselden olmaktan çıkıp nesnel olmaktan ve değer tokuşun önünü daha da açmaktadır (2009:143). Poggi'ye göre *objektiver Geist* -yani nesnel tin- ile bu süreç mümkündür ve diğer tinsel “şeyleri” (sanat, bilim, din vs.) ürettiği gibi parayı ve iktisadi eylemi de ortaya çıkarmıştır (1993:112-113). Para, karşılıklı ilişkiyi etkileyen ve sürdürülmesini sağlayan bir faktördür, aynı zamanda nesnelere arasındaki kıyaslamayı mümkün kılmakta ve kolaylaştırmaktadır (Blumenberg, 2012:253). Bu yaklaşımı özellikle iktisadi değer analizi için oldukça önemlidir; zira değer, aşkın bir hal aldığından ötekini de içine almakta ve iktisadi faaliyeti kolaylaştırmaktadır.

Nesnelerin yanı sıra soyut şeylerinde de değer kazanması da ele alınmıştır ve bu bağlamda işgücünün bir değer olarak algılanması süreci tartışılmaktadır. Simmel'e göre işgücünün değer tokuşu mümkün olmasıyla artık değer kategorisi içinde yer almaktadır. Buna göre “değer olarak biçimini, fedakârlık ve kazanç veya fiyat ve değer ilişkisi içinde sağlamaktadır” (2009:91). Özetle bir şeyin iktisadi bir değer taşıması, o şeyin değer tokuşa tabi olabilmesiyle ilişkilidir. Burada bir nesnenin veya bir şeyin kıt olmasının veya arzu edilip olması yeterli değildir; o arzu edilen şeyin değer tokuşunun mümkün olması da gereklidir. Ancak değer tokuşun birtakım zihniyet dönüşümleri gerektirdiğini aristokrat bir tutuma sahip insanların ticareti aşağılık bir iş olarak görmeleri üzerinden açıklamaktadır. Simmel'in ifadesiyle (2009:94): “...bazı ilkel topluluklarda bir şeyin karşılığını ödemek yerine soygun ile almak daha asil kabul edilirdi. ... aristokrat-dik başlı mizaçlar, ticareti küçümserler.” Değer tokuş, karşılıklı ilişki anlamına geldiğinden ve bir bakıma bu ilişkide tarafları eşitlediğinden, bunun toplumlar tarafından kabul edilmesi ve makbul görülmesi bir değişimi/dönüşümü gerektirmiştir. Eski çağlarda aile kurmak için

kadınların kaçırılmasından da bahsedilmektedir. Kaçırılmak yerine değiş tokuş yoluyla yapılan evliliklerin yaygınlaşması da bir zihinsel dönüşümün göstergesidir. Bu sayede topluluklar arasındaki iş birliğinin güçlenmesi amaçlanmaktadır. Dolayısıyla, bir takım ön koşulların oluşmasıyla evlilik biçimlerinde ve anlayışında değişiklik meydana gelmiştir (2009:98). Evlilik için yapılan böyle bir değiş tokuş, toplum tarafından kabul edilir bir uygulama olması için ise zihniyetin değişmesi gereklidir.

Simmel, değiş tokuş ile etkileşim arasındaki fark ve benzerliklere de dikkat çekmektedir. Değiş tokuş nesneye yöneliktir, etkileşim ise kendi enerjimizle ilgilidir; yine de her ikisinde de bir alışveriş vardır, zira günlük hayattaki değiş tokuş etkileşimin bir parçasıdır. Ancak iktisadi değiş tokuş söz konusu ise kayıp veya kazançtan bahsetmek mümkün iken etkileşimde bu ilişkiyi kurmak zordur; iktisadi bir faaliyette ise her zaman bir şeyden feda etmek gerektirmektedir (2009:64). Yazar, iktisadi anlamda değiş tokuş için “önceki duruma nispetle tatmin duygusu” tanımını kullanmaktadır ve burada değiş tokuş yapılanın sıfırdan oluşturulmadığını, var olanın yer değiştirdiğini ve dolayısıyla değer zinciri içinde konumlandığını belirtmektedir. Arz ve talep ilişkisi için de arzın kıtlık durumuyla ilişkili olduğunu, talebin ise kullanışlılıkla (burada kullanışlılık ile nesnenin arzulanması kastedilmektedir) açıklanabileceğini ileri sürmektedir (2009:81).

Para

Simmel, insan para ilişkisini tartışırken bunu insanlık tarihi bağlamında ele almakta ve mülk ve insan ilişkisinde temelde üç aşamadan bahsetmektedir (2009:519). İlk aşamada, yani “Urzeit” (ilk çağlar) döneminde kişilik, nesnel ilişkilerin önündedir; yani onu kapsamaktadır. İkinci aşama olan Patrimonialzeit’da (patrimonial çağ) tersi geçerlidir; son aşamada, yani para ekonomisi döneminde mülkiyet ve kişilik karşılıklı olarak müstakil hale gelmektedir. Bu anlamda her ikisi de bağımsız ve “özgür” hareket edebilmektedir. Bu süreçte insan ilişkilerinde daha fazla araçlar ortaya çıkmıştır; bu araçlar alet edevat olduğu kadar kurumlar gibi daha soyut şeyleri kapsamaktadır. Simmel bunu paranın bir araç olmasını şöyle izah etmektedir (2009:304):

“Amaç, bir araç düşüncesini yarattıktan sonra, araç, amaç düşüncesini yaratır. Aracın en üst seviyesi olarak tanımladığım alet (Werkzeug), genelde modifiye ama kronik bir biçim alır. Araç, sıradan ve alışılmış şekliyle amacın gerçekleşmesi için var olurken, ... alet doğası, kendi bireysel kullanımı ötesine geçmektedir veya çok sayıda hizmeti sağlaması söz konusudur.”

Böylece para da artık bir araç değil alete dönüşmüştür ve para “biçim (olarak) sürekli yeni içerikler oluşturmaktadır, çünkü bir duruş noktası yoktur,

aksine her şey için bir geçiş/geçittir.” (2009:306). Bu durum zihniyet dönüşümlerini de beraberinde getirmektedir; hatta zengin olan kişinin parayı “hor görme” (2009:320) avantajı söz konusudur, çünkü para, araç olsa da daha fazla güç düşüncesini yaratmaktadır ve para sahibi lehinde bir durum ortaya çıkartmaktadır.

Paranın saf bir ekonomik değer olmaktan ziyade toplumsal bir ürün olarak ortaya konduğu daha önce ifade edilmişti. Etkileşimler aracılığıyla geçerlilik ve yaygınlık kazanması önemli bir aşamayı teşkil etmektedir, ancak etkileşimler sonucunda kişileri aşan yapıların devreye girmesi de söz konusudur. Böylece bu yapılar, etkileşimlerin taşıyıcısı hale gelmektedir ve bireyler arasındaki ilişkileri de düzenlemektedirler. Simmel, burada toplumsal yapılara işaret etmektedir ve onların daha soyut bir nitelik kazandığını öne sürmektedir (hukuk sistemi gibi). Kendi ifadesiyle (2009:237):

“Töz haline gelen toplumsal işlevler kategorisine para da girer. Bireyler arasındaki doğrudan etkileşime işaret eden değiş-tokuşun işlevi, değiş tokuşla kendi başına bir yapı halinde kristalleşmiştir. Emeğin ürünlerinin veya herhangi bir mülkiyetin değiş tokuşu açıkçası beşeri toplumlaşmanın en saf ve en ilkel biçimidir.... Toplum, bütün üyelerinin ilişkilerinin birtakım yapılar oluşturması için zaten var olan bir şey değildir... Toplum, bütün bu özel etkileşimlerin toplamının genel adı veya özetinden başka bir şey değildir.”

Söz konusu ilişkilerin devamlılığı için ise devlet/kamusal güç gibi (2009:254-255) bir takım toplumsal koşulların gerekliliğinden de bahsetmektedir (2009:246):

“Paranın devamlılığının garantisi -ki burada tarafların toplam grupla ilişkisi söz konusudur- kendine özgü bir biçime sahiptir. ... Birey aslında özgürdür, yani ürününü veya mülkünü para sahibine verebilir de vermeyebilir de, ancak toplam (Gesamtheit) ise bu konuda yükümlülük sahibidir.”

Bireysel Özgürlük

Simmel'e göre “özgürlük, aslında boş bir formdur ve içeriklerin artmasıyla etkin, canlı ve değerli” (2009:638) hale gelmektedir. Ne kadar çok şeye erişme ve ulaşma imkânımız varsa, kendimizi o denli özgür hissederiz. Ancak burada, her ne kadar içerik anlamında bir zenginleşme/artma söz konusu olsa da yeni bağımlılıkların ortaya çıktığı da aşıkardır. Yazar'ın yaptığı ayırmadan hareketle izah edecek olursak, bir şeyden özgür kalma (*Freiheit von etwas*) ile bir şeye yönelik özgür olma (*Freiheit zu etwas*) arasında fark vardır (2009:637). Aslında her zaman geçerli olan ikinci durumdur, yani özgürlük olarak algıladığımız bir şeye erişim imkanımızın artmasıyla ortaya çıkar. Parayla birlikte ise bu durum, ilave bir boyut kazanır. Simmel, bunu paranın içsel yönsüzlüğüyle (Direktionslosigkeit) (2009:643) açıklar; zira bir şeye yönelik

özgürlüğümüzü arttırırken aynı zamanda erişim, elde ettiğimiz yeni şeylere kök salmamızı gereksiz kılar ve böylece bağlılık gerçekleşmeyebilir. Dolayısıyla özgürlük çok geniş bir biçim kazanmış olur.

Simmel, bireyselleşme kavramı yerine bireysel özgürlük kavramını tercih etmektedir, çünkü bireyselleşme aslında bağlarımızdan kopmaya, daha doğrusu ilişkilerin bağlayıcılığındaki azalmaya işaret etmektedir. Ancak bireysel özgürlük olarak tanımladığımız olgu, aslında eski bağlardan kopmak ama aynı zamanda yeni bağlar oluşturmak demektir. Özgürlükler elde edilirken, yeni kurduğumuz ilişkilerle bir bakıma yeni sorumluluklar da beraberinde gelmektedir, çünkü bu süreçte “öteki” ile muhatap olmakta ve onunla bir ilişki kurmaktayız. Georg Simmel, bu olguya “gesellschaftlicher Imperativ” (toplumsal imperatif/buyruk) adını vermektedir (2009:430). Özgürlük ve sorumluluk arasındaki ilişkinin değişime işaret etmek için Simmel, kölelik ve ücretli işçilik arasındaki farkı tartışmaktadır. Her ne kadar aynı işi yapıyor gibi görünse de kölelik ve ücretli işçilik arasında özgürlükler anlamında ciddi farklılıklar vardır. Kölelikte mülkiyet, sahibine ait olduğundan bireyin özgürlüğünden bahsetmek oldukça zordur; oysa ücretli işçi için zaman sınırlaması olduğundan bireysel özgürlük anlamında özgürlüğü daha fazladır. Bunu daha net ortaya koymak için ara aşamalara işaret edilmektedir. Kölelikten ücretli işçiliğe giden yolda bireyin sorumluluk ve bağlılıkları azalmış değildir, ama karar almada özgürleşmenin yaşandığı görülmektedir. Söz konusu aşamalardan birisi vasallık sistemidir; burada üretilen “şeyden” bir pay vermek olarak örgütlenen düzen sayesinde toprak sahibi, çiftçinin iş yapma sürecine daha duyarsız hale gelmektedir. Verilen ürünün sabit biçimde belirlenmesi ise, daha sonra paraya geçişi kolaylaştıran bir zihniyet dönüşümü olarak açıklamak mümkündür. Paranın kullanımıyla birlikte toprak sahibinin üretime daha da kayıtsız hale geldiği söylenebilmektedir (2009:432-3). Böylece her birinde geçim kaynağı tarımsal faaliyet olmasına rağmen, toplumsal örgütlenme farklılaşmış ve üretimin gerçekleşme biçimi bireyler açısından değişmiştir. Bu da benzer işleri yapsalar dahi süreç içinde bireyin bağımlılığını azaltmıştır, özgürlük hissini arttırmıştır.

Simmel’e göre ilişkilerin sayısının artmasıyla değiş-tokuş ilişkileri değişir. Aynı zamanda değiş-tokuşu sağlayan araç da soyutlaşır. Bunun belki de en açık örneği paradır. Bu bağlamda Simmel, paranın bireysel özgürlükle ilişkisini çeşitli örneklerle açıklamaktadır; bunlardan ikisi çarpıcıdır. İlki “Ius primae noctis”dir; yani evlenecek kızın bedeni toprak sahibine aittir. Ödeme yapılmasıyla bu haktan vazgeçilmiş ve bedensel özgürlük sağlanmıştır. Bir diğer örnek, İngiltere’de bir çiftçinin toprak sahibinden habersiz hayvan satma yasağıdır; bu yasağın amacı, çiftçinin mobil olmasını engellemektir (2009:434-5). Simmel,

toprak mülkiyeti ve tarım iktisadının olduğu yerlerde toplumların daha küçük, mobilitelerinin daha düşük olduğunu, hatta ortak mülkiyete eğilimin arttığını, geniş toplumlarda ise para ticaretinin ve özel mülkiyetin yaygınlaştığını ileri sürmektedir. Böylece ikinci durumun, kişilik üzerinde özgürleştirici bir etkisi vardır, dolayısıyla bireyselleşme artmaktadır (2009:550). Bahsi geçen iki farklı durumu, “insan kalır, şeyler değişir (insan ön planda); şeyler kalır, insan değişir (mülkiyet ön planda)” ifadesiyle izah eder (2009:554). Bu örneklerde de görüldüğü gibi paranın toplumsal hayatta yer bulmasıyla beraber, eski bağlardan bir kopuş söz konusudur. Böylece yeni bir toplumsal düzen ve bireyin daha serbest ve kendi adına karar alması mümkün olur.

Para ekonomisinin genişlemesiyle bireysel özgürlüklerin artması arasında bir ilişki kurulmaktadır. Ticarete paranın devreye girmesiyle subjektif eylemlerin objektif eylemlere dönüşmesi mümkün olmuştur. Bunun için Simmel, borsaların tüccarların kredibiliteleriyle ilgili derecelendirme yapmalarını örnek göstermektedir (2009:449). Bireysel özgürlük ve para ilişkisinde bağımlılığın artmasına rağmen azami bir hareket özgürlüğünün meydana geldiğini ileri sürmektedir. Artık bireyin diğerlerine bağımlılığı artmış olsa da bu bağımlılık bireyin bütünü ile ilgili değil daha ziyade yerine getirdiği işleviyle bağlantılıdır. Dolayısıyla kişilik daha parçalı bir hal almıştır (Simmel, bu hale “Atomisierung der Einzelpersönlichkeit”, kişiliğin atomlara bölünmesi/parçalanması ifadesini kullanmaktadır; 2009:534). Özne, gittikçe daha fazla insanın hizmetine bağımlı hale gelirken ilişki kurduğu “ötekilerin” kişiliklerinden bağımsız bir bağımlılık söz konusudur (2009: 451-453). Bu bağımlılık, modern toplumların eskilere göre ihtiyaçlarının daha fazla olması ve daha fazla ötekinin hizmetine ihtiyaç duymasıyla ilişkilidir. Ona göre “toplumla kurulan bağlar zayıflarken bireysel özgürlükler artmış ve kişi kendi kaderini tayin etmiştir” (positive Bestimmung des Individuums durch negative Vergesellschaftung im Bezug auf individuelle Freiheit, 2009:455). Toplumla olan bağların sayısı artarken, bireyin şahsi olarak bağı olmasında ters bir orantı söz konusudur.

Bağımlılık ve özgürlük birbiriyle tezat ve çelişen iki olgu gibi görünse de, biçim ve içerik bağlamında ele alacak olursak bağımlılığın var olmasına rağmen özgürlüğün mümkün olması, nasıl uygulandığına baktığımızda anlaşılmaktadır. Çalışmak zorunda olsak da yerimizi değiştirme imkanının bulunması, özne açıdan yükün daha hafif hissedilmesine, bir bakıma kendini daha özgür hissetmesine neden olmaktadır (2009: 457-458). Yukarıda da değinildiği gibi birey, modern dünyada kişilik anlamında daha parçalı bir haldedir, yani kurduğumuz ilişkilerin çoğunda bireyin kişiliğinden ziyade benim için yerine getirdiği işlevi söz konusudur. Böylece bireyin kişisel özelliği geri plana itilmekte ve özgürlük daha bilinçli algılanmaktadır. Para, bu ilişkinin

kurulmasında önemli bir araçtır, çünkü insanlar arasında her ne kadar bir ilişki kurulması için araç işlevi görmektedir ve bu ilişki genelde daha kısa süreli ve az bağlayıcı olmaktadır.

Nesnelleşme

Simmel'de özne-nesne ayrımı önemli bir yer teşkil etmektedir, zira bu ayrım kendimizi konumlandırma süreçleriyle ilişkilidir. İnsan da dahil olmak üzere her varlık, doğal haliyle birbirinden ayrı olmayıp bir bütün halindeyken; insan, kendini fark edip kendine “ben” demesiyle birlikte kendini “ötekine” göre konumlandırmakta ve özne-nesne ayrımı ortaya çıkmaktadır (2009:31). Özne, nesnelere aracılığıyla kendini ifade etmektedir; aynı zamanda kendi varlığını, diğer nesnelere koyduğu mesafe ile inşa etmektedir. Özne, böylece, nesnelere düzenlemekte, düzene koymaktadır (2009: 85). Yukarıda bahsedildiği gibi bu süreç, değer oluşumu bağlamında da geçerlidir; ortaya çıkan ve arzuladığımız bir nesne bizim için bir değer ifade etmektedir, daha doğrusu özne ile arzu edilen nesne arasındaki mesafenin varlığı değer oluşumuyla doğrudan alakalıdır (2009: 39-41). Hatta bu değer ilişkisini, bir adım daha ileri götürmekte ve öznenin nesnelere arasından seçim yaparak veya arzuladıkları arasında ayrım ve seçim yaparak nesnenin daha özerk hale geldiğinden bahsetmektedir.

Yukarıda ifade edildiği gibi nesnelleşme (Objektivierung), şeylerle aramıza mesafe koymayı ifade etmektedir; mesafe koyma (Distanzierung) ise zamansal bir mesafe (zeitlicher Abstand) olduğu gibi nesnenin nadir bulunması, elde edilmesinin zor olması gibi unsurları da kapsayabilmektedir. Parayla birlikte bu mesafenin arttığını ve yaygınlaştığını söylemek mümkündür; ancak nesnelleşmenin bir anda ve doğrudan parayla bağlantılı olduğunu söylemek güçtür. Simmel, bunun için öncüllerin gerekliliğinden bahsetmektedir. Bu öncüllerden biri “ideale Gebilde” tabir ettiği düşünsel/ideel yapılardır (2009:442). Hayatımızdaki “şeyler”, bireyi aşan (transindividuell) biçimde nesnelleşmektedir, bunlara örnek olarak kitaplar, sanat, anavatan veya bilgi gibi kavramlar vermektedir. Bu değişim önemlidir, çünkü söz konusu yapılar herkesin erişimine açıktır ve de bir kişinin tüketimiyle eksilmeyen olgulardır. Paranın sürece dahil olması, meseleyi daha da belirginleştirmektedir.

Simmel'in özne ve mülkiyet ilişkisi incelemesinde “Haben” ve “Sein” kavramları merkezi bir rol oynamaktadır (2009:465). Simmel bu kavramları tartışırken, “sein” ile özneyi ve “haben” ile mülkiyeti ya da sahip olmayı kastetmektedir. Sahip olma kavramını bir eylem veya hareket olarak nitelendirilmesinin mümkün olup olmadığını tartışmakta ve sahip olmak sabit bir duruma işaret eder gibi görünse de onu eylem olarak anlamak gerektiğini öne sürmektedir;

zira ona göre, eylem olarak ele alırsak mülkiyeti derinlemesine anlamak mümkün olacaktır. Örneğin, elde ettikten sonra sahip olduklarımıza karşı ilgisiz kalmak mümkündür; böylece mülkiyet dediğimiz şey sabit olmaktan çıkmakta ve istikrarsız (“eher labil als stabil”, 2009:466) bir hal almaktadır. Simmel bu düşüncesini, para ile bir ileri aşamaya götürmekte ve para söz konusu olduğunda nesne ile ilişkinin asgari düzeyde olduğunu belirtmektedir. Para sayesinde elde etme ihtimalimiz olan mülkiyet artık sınırlı değildir, çok sayıda mülkiyet biçimi mümkün hale gelmiştir (2009:474-475). 16.yy’da tüccarların günah olduğu için kendi parasıyla olmasa da başkasının parasıyla faiz aldığını örnek olarak göstermektedir. Simmel’e göre paranın mülkiyeti, diğer mülkiyet biçimlerinden farklıdır, çünkü para bireyden daha az şey talep etmektedir; yani daha fazla özgürlük alanı sağlamaktadır. Ayrıca paranın devreye girmesiyle birlikte mülkiyetin satılma ihtimali artmıştır. “Ürünlerin veya arazinin karşılığı olarak para, birey ve onun mülkiyeti arasında yerini almaktadır” (2009:493-494). Nesnelleşmenin, bireysellekle veya Simmel’in ifadesiyle bireysel özgürlükle ilişkisi vardır. Yukarıda ifade edildiği gibi modern bireyin “şeylere” bağımlı olması azalmıştır, bu da aynı zamanda o şeylere olan mesafemizi de artırmıştır.

Farklılaşma

Farklılaşma (Differenzierung), para ile ilişkilendirilen bir başka husustur. Modernite öncesi insan, bütünüyle toplumun bir parçası olarak düşünülmektedir (Indifferenzzustand). Tarihsel bir perspektiften bakarak, Simmel doğaya yakın olan insanın (Naturmensch) kendini çevresinin bir parçası olarak görmesi nedeniyle modern insandan farklı olduğunu ileri sürmektedir. Tarihsel süreç içinde ve gelişmelerle birlikte insan, kendini “şeyler”den ayırtırmış ve özne-nesne ayrımı meydana gelmiştir ve bu ayırım, gittikçe keskinleşmiştir (Poggi, 1993:200). Paranın mesafeleri açtığını ve eski ilişkilerin yerine yenilerini inşa ettiği ifade edilmişti. Bu ise toplumsal alanda bir bağımsızlık halini ve zamansal düzeyde özgürlüğü beraberinde getirirken farklılaşma da ortaya çıkmaktadır.

Simmel, kişi ve mülkiyet arasındaki farklılaşma (Differenzierung) konularına çokça yer vermektedir. Ona göre (2009: 515-517) mülkiyet, sabit bir şey değil, aksine özneye ilişkisinde eyleme tabidir; yani irade, duygu, istek veya düşünceler ona aktarılmaktadır. Eski toplumlara, mesela Germenlere baktığımızda, mülkiyet ile kişinin yasalarla birbirlerine bağlandığını görmekteyiz, bu da feodal toplumun doğmasına neden olan olgulardan biri olarak gösterilmektedir. Böylece toprak veya mülk kişiden bağımsız bir şey değil onunla bağlantılı olarak kurgulanmıştır. Benzer biçimde mesleğin miras bırakılması

bu minvalde anlaşılmalıdır, çünkü kişi ile mülkiyeti arasındaki sürekli bağa işaret etmektedir. Ancak toplumsal değişimler, özellikle de iktisadi gelişmeler, bağımlılık anlamında büyük değişikliklerin önünü açmıştır. Yani birey önceden belirlenmişlik halinden uzaklaşmış ve kopmuştur. Bütün bu örnekler, insan ve mülkiyet ilişkisinde ve anlayışında da değişimin meydana geldiğini göstermektedir. Birey sadece kendisi için önceden tayin edilmiş bir ekonomik ilişki biçiminden uzaklaşmamış, aynı zamanda kendisi ile mülkiyeti arasında bir mekânsal uzaklaşma yaşamıştır. Para devreye girdiğinde bu daha da belirginleşmiştir; örneğin hissedar olup şirket yönetimine fiilen dahil olmadan kurumla ilişki kurmak mümkündür. Dolayısıyla, mülk ve sahibi arasındaki bu mesafe nedeniyle her ikisi de kendi bağlamındaki kurallara uymaktadır. Simmel'in ifadesiyle (2009: 519) "bu mesafe nedeniyle para, kendi normlarını oluşturmaktadır, fakat söz konusu normlar sahibini bağlamamaktadır", yani ondan bağımsız hareket etmektedir.

Modern zamanlarda kurulan ilişki biçimi hem zamansal açıdan hem de yerine getirilecek işlevle sınırlıdır. Paranın özelliği (unpersönlich und nachgiebig – gayri şahsi ve uysal) ile ise bu ilişki biçimi pekişmiştir (2009:532). Simmel'in kişi-ilişki bağlamında vurguladığı bir husus, ilişkinin içeriğinin değişmesidir; yani birey kurduğu ilişkilerin işlevi ve bağımsızlığı nedeniyle parçalanmış bir varlık sergilemenin yanı sıra ilişkilerinin içeriği de değişmektedir (2009:535). Örneğin, birden fazla ve birbirinden farklı derneklere üye olmak mümkündür ve her birinin bağlayıcılığı o faaliyet alanıyla sınırlıdır ve bağlayıcıdır. Para nedeniyle ötekinin bireysel özgürlüğüne müdahale etmeden iş yapma veya birlikler kurma imkânı doğmuştur. Simmel'e göre işin bir meta olarak satın alınabilmesi, yeni bir fenomendir ve paranın yaygınlaşmasıyla ilişkilidir, çünkü biri için çalışmak artık kişisel ve öznel olmaktan çıkmıştır (2009:521). Buna verdiği çarpıcı bir örnek satılık aşktır; zira satılık aşk veya "fuhuş parayla ölçülebilir; para aracı olarak işlev görür ve hiçbir bağlılık oluşturmaz ... para, kişilikten koparır ve her tür neticeden muaf tutar" (2009:594). Bu örnekte de anlaşıldığı gibi para gibi bir araç söz konusu olduğunda, nesneyle olan ilişkimiz kısa süreli olabilmekte ve kendi kişiliğimizden bir şey talep etmemektedir. Modern dünya, bu gibi çok sayıda ve farklı ilişki biçimlerini kolaylaştırmakta ve arttırmaktadır.

Rasyonelleşme

Simmel, para ile rasyonelleşme arasındaki ilişkiye dikkat çekmektedir; zira para nedeniyle insan, ölçmek-biçmek durumundadır. Her ne kadar bu bilinçli bir süreç olmasa da günlük hayatın gerekliliği ile ortaya çıkmıştır ve

toplumsal hayatın her alanına nüfuz etmiştir. Artık her şey para ile satın alınabilmekte, her şeyin rakamsal bir karşılığı bulunmakta ve her şey birbiriyle ilişkili hale gelmiş ve mobil haldedir.² Para ile nesne arasındaki ilişki de bir başka ilginç hususa işaret edilmektedir. Buna göre para duygusallığı bir kenara bırakıp uzun vadeli düşünmeyi mümkün kılar, çünkü arzu edilen nesne ile bir mesafe koymamızı, hemen ulaşmasak da daha ileri bir tarihte gerçekleştirmek umuduyla isteklerimizi ertelemenin önünü açmaktadır. İnsanın isteklerini erteleyebilme yeteneği, amaçsal davranışın temelini teşkil etmektedir ve para bu eylem biçimini geliştirmektedir. Aslında değiş-tokuş eyleminin temelinde bir nesnelleşme, verilecek nesneyle kendi arasında bir mesafe koyma vardır. Bu sürece para girdiğinde ise nesnelleşme düzeyi artmakta ve değiş-tokuştan doğan etkileşim iki kişinin arasından çıkıp, yani özel olmaktan çıkıp, daha umum bir hal almaktadır (Blumenberg, 2012:252); zira para sayesinde toplumsal bütüne dahil olunmuştur. Ayrıca uzun vadeli düşünmek, nesnelere niteliksel özelliklerinin niceliksel bir ifade bulmasıyla ve nihayetinde parasal bir ifadeyle desteklenmektedir.

Simmel, para ile rasyonelleşme arasındaki ilişkide para ekonomisinin arkasındaki enerjinin –yani tinsel enerjinin- akıl olduğunu ileri sürmektedir (Verstand) (2009:686). Para, aracı bir işleve sahip olduğuna göre onunla irademiz doğrultusunda birtakım ilişkiler kurmaktayız. Araç olan para ile her şeye erişim mümkün hale gelmektedir. “Para, her şeyi insafsız bir nesnellikle ölçmekte”, dolayısıyla da nesnel ve kişisel “yaşam içeriklerinden” bir ağ oluşturmaktadır (2009:689). Böylece hesaplanabilen rasyonel bağlantılar inşa edilmektedir; bu bağlantılar ve ilişkiler birbirinin eşiti olarak değerlendirilmektedir. Simmel paranın bu özelliğini “Charakterlosigkeit” (gayri şahsılık) şeklinde nitelendirmektedir (2009:691). Paranın bu niteliği, modern insanın zihniyet dünyasını yansıtmaktadır. Paranın kuruşu kuruşuna her şeyi ölçme kabiliyetinden “şeyler” hesaplanabilir olmuştur; yukarıdaki örneklerde de verildiği gibi bu şeyler somut olduğu kadar soyut şeyleri de kapsamaktadır. Hatta bu bağlamda verdiği örnek ilginçtir; demokrasilerin uyguladığı çoğunluk prensibinin geçerli bir argüman olması yenidir (2009: 712). Her şeyin hesaplanabilir hale gelmesi burada da etkilidir, rakamsal bir ifadeyle üstünlük elde etmiştir, hatta bu kararlar kişileri de bağlar hale getirmiştir. Eski German hukuku örneğiyle çoğunluk kararını onaylamayan kişi için bu kararın bağlayıcı olmadığı örneğiyle bu değişime dikkat çekilmiştir.

2 Simmel bu değişimi göstermek için paranın dil üzerindeki etkisiyle ilgili bir örnek vermektedir. Almanca’da günlük dilde para için kullanılan çeşitli kavramlar vardır, bunlardan ikisi *Kohle* ve *Knete*’dir (kömür ve hamur). Simmel, bu ikisini toplumsal sınıflarla ilişkilendirir; böylece kömür, fakiri temsil eder zira yakılan bir şeydir; hamur ise zengini ifade eder çünkü zengin kendi amacı doğrultusunda onu şekillendirme kabiliyetine sahiptir (Deflem, 2003:72).

Rasyonelleşmenin bir göstergesi olarak Simmel simetri kavramını tartışmaktadır (2009:790-791); zira simetri, şeyleri olduğu gibi bırakmayı reddetme ve onlara düzen verme girişimini ifade etmektedir. Böylece akıl, o şeylerle ve durumlarla daha kolay başa çıkmaktadır. Tarihsel sürece baktığımızda insanoğlu, çevresindeki her şeye düzen, yani simetri kazandırmaya çalışmıştır. Kentlerin inşası, evin düzeni, günün planlanması, makinelerin işleyişi gibi birçok unsurda bunu görmek mümkündür. Simmel'e göre bu durum iş dünyası için de geçerlidir, çünkü her alanda bir düzen arayışı ve inşası vardır. Ancak bunun en zirve noktasına, fabrika düzeninde ulaşıldığını söylemektedir (2009:795). Burası bireyi düzene sokan, ne zaman yiyip içeceğini, işine yabancılaşma olsa da işin ne kadarını yapacağı belirlenmiş ve düzene konmuştur. Ancak hayatımıza simetrinin girmesi bir son nokta değildir, sonraki aşamaları ve evreleri de mevcuttur. Hatta bu sonraki evrelerde düzen veya simetri arayışı bozulmaya meyilli olacaktır; bunu ise en bariz bilimsel, sanatsal, siyasi veya ticari faaliyetlerde gördüğümüzü ileri sürmektedir. Dolayısıyla, belirli aşamalardan geçen doğa insanı (Naturmensch), hiçbir simetriye veya ritme uymayan yaşamından vazgeçmekte ve insan, tarihsel süreç içinde kendine ve çevresine düzen vermeye başlamaktadır. Bir sonraki aşamada da ise bu düzeni reddetmeye başlayıp kendini ona bağlı hissetmemektedir. Simmel'e göre paranın hayatımızdaki yeri de buna benzerlik göstermektedir (2009:797). Süreç içinde para, kendi işlevi dışına çıkmakta ve kendi iç düzeneyle çalışmaktadır; bir bakıma otonom hareket etmeye başlamaktadır.

Sonuç

Paranın Felsefesi, yukarıda bahsedildiği gibi Simmel'in sosyolojik yaklaşımını ve tarzını yansıtan önemli eserlerinden biridir. 1900'de yayınladığı bu kitabın öncesinde ve sonrasında çok sayıda yazılar yazmış olsa da bu eseri, ele aldığı birçok konuyu kapsamı bakımından öne çıkmaktadır. Simmel'in sosyolog olarak tanınması, çağdaşlarına göre geç olmuştur. *Paranın Felsefesi* ise karmaşık bir üslubu olması, dağınık biçimde yazılması, her ne kadar odağında para da olsa birçok konuya değinmiş olması ve başka dillere geç çevrilmesi gibi sebeplerden ötürü geç keşfedilmiş bir eserdir. Öte yandan Simmel'in sosyolojik yaklaşımı ve çalışmaları, toplumsal meseleleri farklı bir açıdan ele almaktadır. Örneğin, bir nesne üzerinden toplumsal analiz yapmaktadır; bir nesne üzerinden toplumsal normların inşasını veya kentsel oluşumun ilişkilerimizi ve kültürümüzü etkileme biçimini izah etmektedir.

Simmel, dönemindeki çoğu sosyologların aksine genel geçer teoriler peşinde olmayıp toplumu tersten okumaya çalışmıştır. Dolayısıyla toplumsal

olgular, bizim üzerimizde ve bizi belirleyen olmaktan ziyade etkileşim halinde olduğumuz şeylerdir. Böyle bir etkileşim ile biz de bireyler olarak onlara katkıda bulunmakta ve onları şekillendirmekteyiz. Etkileşim kavramı, burada da temel bir yer edinmiştir. Paranın öncüleri ve paranın kendisinin ortaya çıkması ile etkileşim doğrudan ilişkilendirilmiştir. Yine etkileşim nedeniyle yeni ilişkiler ve ilişki biçimleri doğmakta; dolayısıyla daha geniş toplumsal etkisi olmaktadır. Simmel'in bu toplumsal etkileri ortaya koyduğu başlıca kavramlardan birkaç tanesi burada ele alınmıştır. Bunlar bireysel özgürlük, nesnelleşme, farklılaşma ve rasyonelleşme başlıkları altında çeşitli örneklerle ortaya konmuştur. Böylece Simmel, paranın insanlık tarihindeki yerini sadece tarihsel bir perspektiften ele almadığı, aksine paranın toplumsal bir ilişki biçimi olduğunu ve hatta bu ilişkiler neticesinde değişimin bir aracı olduğunu ortaya koyduğu değerlendirilmiştir.

Kaynakça

- Akın, Ş. (2024). *Georg Simmel: dönemi ve sosyolojisi*. Necmettin Erbakan Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, 6(1), 73-86.
- Altmann, S.P. (2011). Simmel'in Para Felsefesi (çev. Fethi Nas) (makalenin ilk yayın yılı 1903, *The American Journal of Sociology*). Jale Özata Dirlıkyapan (Ed.). *Georg Simmel, Sosyolog, Sanatçı, Düşünür*, içinde (s. 299-319). Ankara: Doğubatı.
- Blumenberg, H. (2012). Money or Life: Metaphors of Georg Simmel's Philosophy. *Theory, Culture & Society*, 29(7/8) 249-262.
- Bürgi, M. (2003). *Die Moderne im Verständnis von Georg Simmel*, Zürich, http://socio.ch/sim/on_simmel/t_buergi.pdf
- Coser, L. A. (1977). *Masters of Sociological Thought: Ideas in Historical and Social Context*. New York: Harcourt Brace Jovanovich.
- Deflem, M. (2003). The Sociology of the Sociology of Money: Simmel and the Contemporary Battle of the Classics, *Journal of Classical Sociology*, 3, 67-96.
- Demir, G.Y. (2014). Sunum: Çarmihını Sirtında Taşıyan Sosyo-Filozof Georg Simmel, George Simmel, *Paranın Felsefesi* içinde (s. 7-17). İstanbul: İthaki.
- Flotow, P. von; Schmidt, J. (2000). Globalisierung der Geldwirtschaft – 100 Jahre "Philosophie des Geldes", *Forum Wirtschaftsethik* 3/2000; http://www.akademie-rs.de/wirtschaftsethik/heft3_00/bericht2.htm
- Frisby, D. (1986). *Fragments of Modernity, Theories of Modernity in the Work of Simmel, Krauer and Benjamin*, New York: Routledge.
- Frisby, D. (2011). Introduction to the Translation, George Simmel, *The Philosophy of Money* içinde, New York: Routledge.
- Girschik, K. (2000). Geld als Determinante der Moderne in Georg Simmels "Philosophie des Geldes", http://socio.ch/sim/on_simmel/t_girschik.htm.
- Harrington, A. ve Kemple, T. M. (2012). Introduction: Georg Simmel's 'Sociological Metaphysics': Money, Sociality, and Precarious Life, *Theory, Culture & Society* 29(7/8), 7-25.

- Helle, H. J. (2001), *Georg Simmel: Einführung in seine Theorie und Methode*, München: Oldenbourg Wissenschaftsverlag
- Infantino, L. (1998). *Individualism in Modern Thought: From Smith to Hayek*, New York: Routledge.
- Jauss, H. R. (2005), Modernity and Literary Tradition, *Critical Inquiry* , Vol. 31, No.2, s. 329-364.
- Jung, W. (2001). *Georg Simmel – Yaşamı Sosyolojisi Felsefesi*, (Çev. Doğan Özlem). İstanbul: Anahtar.
- Lichtblau, K. (2017). *Zwischen Klassik und Moderne Die Modernität der klassischen deutschen Soziologie*, Wiesbaden: Springer.
- Poggi, G. (1993). *Money and the Modern Mind*, Berkeley: University of California Press.
- Simmel, G. (1890). Zur Psychologie des Geldes, *Jahrbuch für Gesetzgebung, Verwaltung und Volkswirtschaft im Deutschen Reich*, Gustav Schmoller, 13.Jg 1990, içinde (s. 1251-64). Leipzig; <http://socio.ch/sim/verschiedenes/1890/geld.htm>
- Simmel, G. (1903). Die Grosstaedte und das Geistesleben, Die Grosstadt. *Vortraege und Aufsaeetze zur Staedteausstellung*, Th. Petermann Cilt 9: 185-206, <http://socio.ch/sim/verschiedenes/1903/grosstaedte.htm>
- Simmel, G. (2009; 1907 basımının tekrar basımı). *Philosophie des Geldes*, Köln: Anaconda.
- Turner, B. S. (1999). *Classical Sociology*, London: Sage Publications.

Cumhuriyet, Yasa ve Türkiye'de Modern Siyasetin Kuruluşu

Belgin Tarhan*

Öz

Bu çalışma, yeni bir toplum ve siyaset inşa etmek üzere yola çıkan modern cumhuriyetlerin kuruluşunu ele almaktadır. İncelemenin odağında, cumhuriyetçi felsefedeki yasa kavramı vardır. Siyasal iktidarın yasa karşısındaki konumu, cumhuriyetlerin demokratik mi ya da otoriter bir yol mu izleyeceğine dair bir fikir vermektedir. Hukuki bir inceleme niteliği taşımayan bu çalışma, siyaset felsefesiyle yakın siyasi tarih disiplini sınırları içinde kalarak Amerikan ve Fransız Cumhuriyetleri deneyimlerinden hareket etmektedir. Makalenin amacı, Türkiye'de Cumhuriyet'in kuruluşunda siyasal iktidarın (temel) yasa karşısındaki konumunu incelemektir. Bu bağlamda, kuruluşa erkler ayrılığına dayalı bir hükümet düzeninin kurulamamasının idare ve yargı kurumu üzerindeki sonuçları tartışılmaktadır. Geniş bir arka plana sahip olan konu, Türkiye'de Cumhuriyet'in kuruluşun ilk evresi sayılabilecek Birinci Meclis dönemiyle (1920-1923) sınırlı tutulmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Cumhuriyet, Yasa, Siyasal İktidar, Erkler Ayrılığı, Birinci Meclis, Türkiye'de Cumhuriyet.

The Republic, the Law and the Establishment of Modern Politics in Türkiye Abstract

This study is about establishing modern republics that set out to build a new society and politics. At the center of the analysis is the concept of law in republican philosophy. The position of political power vis-à-vis the law provides an insight into whether republics will follow a democratic or an authoritarian path. The study does not qualify as a legal analysis and moves from the experiences of American and French Republics by staying within the boundaries of political philosophy and discipline of recent political history. The article aims to analyze the position of political power vis-a-vis the law at the foundation of the Republic in Türkiye. In this context, the consequences of failing to establish a governmental order based on the separation of powers at the foundation of the Republic on the administrative and judicial institutions are discussed. Since the issue has a broad background, it is limited to the period of the First Assembly (1920-1923) which can be considered as the first phase of the Republican Establishment.

Keywords. Republic, Law, Political Power, Separation of Power, First Assembly, Republic in Türkiye.

*Dr. Öğretim Üyesi | Aydın Adnan Menderes Üniversitesi Söke İşletme Fakültesi
belgin.buyukbuga@adu.edu.tr | ORCID: 0000-0002-0950-3363

DOI: 10.36484/liberal.1392931

Liberal Düşünce Dergisi, Yıl: 29, Sayı: 115, Yaz 2024, ss. 21-34.

Gönderim Tarihi: 20 Kasım 2023 | Kabul Tarihi: 5 Temmuz 2024

Giriş

Yönetim biçimi olarak cumhuriyet, günümüze özgü yeni bir keşif değildir. İtalyan kent devletlerinden Roma İmparatorluğu'na kadar varan uzun bir geçmişe sahiptir. Cumhuriyet, yalnızca günümüzün çağdaş, müreffeh ve ileri toplumlarına özgü bir siyasal rejim de değildir. Modern demokrasiyle uyumlu, eşit ve özgür yurttaşlık düzeni kuran cumhuriyetlerin yanında zümre oligarşisine savrulan cumhuriyetler daha yaygındır. Toplumların ekonomik ve siyasal kültürleriyle şekillenen birbirinden farklı cumhuriyet idareleri söz konusudur. Sözelimi Çin, Kuzey Kore, İran'ın yanı sıra Türkiye, Fransa ve Amerika'da da cumhuriyet rejimi vardır. Cumhuriyet idarelerinin farklı görünümüne rağmen geçmişten günümüze dek gelen bir cumhuriyet fikrinden/idesinden söz edilebilir. Özgürlükçü bir cumhuriyet idesi ya da felsefesi, hiçbir ayrıma tabi tutmaksızın yurttaşlarının tümünün hak ve hürriyetlerini anayasal olarak güvence altına alan, fiilen yasa önünde eşitliği sağlayan, toplumun tüm kesimlerini siyaset arenasına dahil etmek için siyasal katılımı teşvik eden bir yönetim arayışı peşindedir.

Özgürlükçü bir cumhuriyet idealinde iki unsurun öne çıktığı ileri sürülebilir: İlki tüm yurttaşların hak ve özgürlüklerini güvence altına alan bir yasal hukuksal sistemdir. Diğeri ise toplumun tüm kesimlerine açık tutulan siyasal katılımdır. Amerikan ve Fransız Devrimleri'nin ardından iki ülkede kurulan cumhuriyetlerde, modern toplum ve siyasetin ilke ve kurumları inşa edilmiştir. İkisi de siyasal kültür ve geçmişlerinde halihazırda var olan iki kurumu güncelleyerek, onları özgürlükçü bir siyasetin yapı taşları haline getirmiştir. Bunlardan ilki, yurttaşları yasa önünde eşit kabul ederek hak sahibi varlıklar olarak tanıyan modern (yazılı) anayasalardır. İkincisi, Roma Cumhuriyeti'nde, Orta Çağ Avrupa kent devletlerinde örneği olan, İngiltere ve Fransa gibi ülkelerde danışma niteliği taşıyan tabakalar meclislerinin günümüz parlamenterlerine dönüşerek, yasama göreviyle donatılmasıdır. Modern anayasalar ile parlamento kurumu, modern cumhuriyete yön veren iki yapıdır. Cumhuriyetçi kuruluşta siyasal katılım, ayrı bir çalışmanın konusu olacak kadar geniş bir tema olduğu için bu incelemenin sınırları dışında tutulmaktadır.

Çalışmanın ilk kısımda, yasa kavramının cumhuriyetçi düşüncedeki karşılığı soruşturulmaktadır. İkinci kısımda, siyasal iktidarın yasa karşısındaki konumu tartışmaya açılmakta, modern cumhuriyet idarelerinin ilk örnekleri olan Amerikan ve Fransız cumhuriyetlerinin kuruluş tecrübelerine yer verilmektedir. Üçüncü kısımda ise Türkiye'de yeni ulus devlet ile Cumhuriyet'in kuruluş sürecinde siyasal iktidar ile yasa arasındaki ilişki irdelenmektedir. Bu incelemede, Cumhuriyet'in kuruluşu 1923 yılıyla birlikte başlatılmamaktadır.

Mondros Mütarekesi (1918) sonrasında Anadolu’da başlayan sivil direniş dernekleri ile Kuvâ-yi Milliye hareketiyle başlayan direnişin 23 Nisan 1920 yılında Ankara’da kurulan Büyük Millet Meclisi (BMM) ile yeni bir evreye girdiği fikri benimsenmektedir. Cumhuriyet’in kurumsal manada kuruluş temellerinin BMM’nin açıldığı 1920 tarihine kadar uzandığı önermesi kabul edilmektedir. Birinci Meclis’in faaliyet içinde olduğu üç yıla yakın zamanda Cumhuriyet ilan edilmemekle birlikte hükmü yani “egemenliğin kayıtsız şartsız millete aittir” ifadesi 1921 Teşkilatı Esasiye’nin ilk maddesi olarak kabul edilmiştir. Bu çalışma, anayasal kuruluşun ilk mutabakat metni sayılabilecek 1921 Teşkilat-ı Esasi’yi de içine alır şekilde 23 Nisan 1920 ile Birinci Meclis’in kendisini feshettiği 15 Nisan 1923 tarihleri arasındaki döneme odaklanmaktadır.

Cumhuriyetçi Düşüncede Yasa Kavramı

Cumhuriyetçi fikir geleneğinde -genel olarak- yasanın gücü ve kapsamı hakkında iki ana bakışın yer aldığı ileri sürülebilir. İlki cumhuriyetçi düşünür Machiavelli’den gelen ve zorlayıcı bir unsur olarak yasayı konumlandıran anlayıştır. Machiavelli yasayı, kalabalık kitleleri frenleyecek, onların eylemlerini düzenleyerek ortak iyiye hizmete sevk eden bir araç olarak tarif eder (Tuncel, 2010: 170). İnsan doğasına karşı olumsuz bir yaklaşımı olan Machiavelli, insan yapısı olan rejimlerin de yozlaşacağı kanaatini taşır. Bu nedenle yozlaşan yönetim, halk ve kurumlara karşı çareyi yeni bir başlangıç çerçevesinde yeni bir yasa sunacak ve o yasaya itaati zorlayacak güçlü bir liderlikte bulur (Machiavelli, 2013: 60). Machiavelli’nin düşüncesinde yasa, Tanrı’nın buyruğu olmaktan çıkmış olsa bile dışarıdan gelen emir anlamından sıyrılmamıştır. Erken dönem Rönesans düşünürü olan Machiavelli’de yasanın kaynağı değişmiş, formu aynı kalmış gözükmektedir. Diğer bir ifade ile, Machiavelli’nin siyaset kavrayışında Tanrının buyrukları yerini “ortak iyi”ye hizmet eden bir yasa düşüncesine bırakmıştır. Yine de en nihayetinde yasa, halk için zorlayıcı buyruktan başka bir şey değildir. Emir manasındaki yasa, mutlakiyetçi bir egemenlik anlayışına hizmet etmektedir.

Cumhuriyetçi düşünce geleneği içinde yasanın diğer bir fikri kaynağı ise Montesquieu’ya uzanır. Montesquieu’da yasa, doğa bilimlerine yakın bir şekilde “nesnelerin doğasından türeyen zorunlu ilişkiler”in (2019: 3) sonucudur. Sözelimi bir ülkedeki nüfus yoğunluğu, iklim, geçim kaynakları gibi fiziksel koşullarla din, inanç, mevcut yönetim gibi toplumsal ve siyasal faktörler sürekli etkileşim halinde olmaları nedeniyle yeni şartlar üretirler. Yasalar, ulusun ruhuna etki eden bu etmenlere uygun olmak zorundadır. Montesquieu’da yasa, ne Hristiyan teolojisinden türediği gibi Tanrı’nın sonsuz gücünden gelen

(ilahi) buyruktur ne de Machiavelli'nin gösterdiği gibi halka yönetici tarafından dayatılan bir emirdir. Yasalar, toplumun içinde bulunduğu koşullardan türeyen ve yine onları etkileyen kaidelerdir. Bu bakımdan yalnızca halkı değil, yöneticileri de bağlayan yeni bir anlayışın kapıları aralanmaktadır.

Montesquieu ister monarşi ister cumhuriyet olsun yasaların hüküm sürdüğü rejimleri ılımlı yönetimler olarak saymaktadır (2019: 35). Monarşi gibi cumhuriyet yönetiminde de siyasal iktidarın sınırlarını yasalar belirler. Cumhuriyetçi düşünce içindeki yasa kavrayışı, Antik gelenekteki izonomiye (isonomy) yakındır. Kişilerin yerine yasaların hâkimiyeti manasındaki izonomi, öncelikle yasaların her yurttaşa eşit biçimde uygulanmasını gerektirir (Arendt, 2017: 26-37). Öte yandan izonominin etkili olduğu İyonya medeniyetinde, yöneten yönetilen ayrımı bulanıktır (Karatani, 2018'den aktaran Kömürcü, 2019: 294). Terk edilmiş bir usul olmakla birlikte izonomi en çok yönetilenlerin aynı zamanda yönetenler olduğu cumhuriyet rejiminde işlerlik kazanabilir. Ayrıca yasaların hakimiyetindeki bir kamusal yaşamda tıpkı cumhuriyetlerde olduğu gibi yurttaşların siyasal katılımı en yüksek noktaya çıkmaktadır. Arendt'in (2017: 36) Herodot'un metinlerinden çıkardığı izonomi, kişilerin yerine yasaları öne çıkardığı için modern siyaset teorisi içinde canlandırılması gereken bir kavramdır.

Yasa kavrayışları farklı olmakla birlikte Machiavelli de -Montesquieu gibi- cumhuriyeti denge rejimi olarak saymaktadır (2019: 35). Roma Cumhuriyeti deneyimine referansla Machiavelli cumhuriyet idaresini siyasal iktidar ile halk arasında bir denge kurduğunu belirtir. Roma'da konsüller, senato ile halk meclisi arasında bir denge vardır (Nomer, 2013: 139). Roma Cumhuriyeti'nde karma yönetim ya da karma anayasa olarak geçen bu yönetim usulü ne tek kişinin sınırsız gücüne ne iktidar seçkini bir avuç azınlığın ihtirasına ne de kitlelerin kontrolsüz iktidarına müsaade eden bir siyasal yapı kurar. Karma yönetim, mutlak yetkiye sahip yöneticilerin konsüller, toprak sahibi aristokratların senato, halkın ise meclis yoluyla siyasete dahil olduğu bir idare biçimidir (Oğuz, 2013: 101). Karma yönetim, erkler ayrılığı ilkesinin Antik dönemdeki karşılığıdır. Bu bakımdan yasaların yalnızca halkı değil yöneticileri de bağlaması, toplumun tüm kesimlerinin eşit ve özgür yasalar altında yaşayabilmelerinin de teminatı olarak erkler ayrılığı ilkesi, cumhuriyetçi düşünce geleneğinin vazgeçilmez bir unsurudur.

Cumhuriyetçi düşüncede yasa kavrayışına katkı sunan diğer bir düşünür olan Kant ise -Montesquieu gibi- insanların ancak ortak yasalar altında yaşadıklarında özgürlüklerini gerçekleştirebileceklerini ileri sürmektedir (1960: 20; Satıcı, 2013: 205). Şahıs ya da zümre egemenliğinin yani despotizmle

oligarşinin karşısına cumhuriyetçi özgürlüğü yerleştirir. Kant'a göre cumhuriyetin fazileti, şahısların değil kamunun/ammenin idaresi olmasından kaynaklanır (2010: 34). Cumhuriyet idaresinde şahsın egemenliğinden kaçınmak için erklerin ayrı ellere verilmesi gerekmektedir. Kant, cumhuriyetçi özgürlükle yasanın hüküm sürmesi için erklerin ayrı ellerde olmasını taviz verilemez bir şart olarak değerlendirmektedir. Hatta Kant, cumhuriyetçiliği erkeler ayrılığıyla tarif eder. Kant'a göre cumhuriyetçilik, yasama gücüyle hükümet etme/yürütme gücünün ayrılığını kabul eden devlet ilkesidir (1960:20).

Modern Cumhuriyetlerin Kuruluşu

Cumhuriyetin geçmişi Roma İmparatorluğu'na kadar uzanır. Roma'daki cumhuriyet deneyiminin ardından Orta çağ ve erken Rönesans döneminde İtalya ve Kuzey Avrupa ülkelerinde pek çoğu aristokratik mahiyette cumhuriyetler çıkmıştır. Kent devletlerinde görülen bu yönetimlerde parlamento olmakla birlikte söz konusu kurum şehrin iktisadi ve askeri bakımdan güçlü ailelerin güdümündedir (Montesquieu, 2019: 200). Amerikan ve Fransız Devriminin zeminini hazırladığı modern cumhuriyetler ise hiyerarşik feodal düzene ve mutlak monarşiye topyekûn itirazın sonucu olarak görülebilir. Sözgelimi modern cumhuriyetin ilk örneği olarak Amerika kıtasında İngiliz donanmasına ve yönetimin dayattığı vergilere karşı başlayan isyan, yeni kıtada yerelde öz yönetimin hâkim olduğu, belirli aralıklarla seçimle başa gelen başkan ile onun hesap vermekle yükümlü olduğu iki kanatlı parlamento üzerine kurulan cumhuriyetle sonuçlanmıştır. Aynı dönemde Fransa'da sanayi, ticaret ve finans sektörüyle güçlenen yeni orta sınıf, mevcut yönetimin despotizme kayan idaresine son veren bir devrimin ardından cumhuriyete yönelmiştir.

Kurucu iktidarın yasa karşısındaki konumuna bakıldığında iki cumhuriyet deneyiminde farklı neticelerin ortaya çıktığı ileri sürülebilir. Öncelikle Amerika'da Bağımsızlık Savaşı ile Devrim'in ardından kurulan cumhuriyette Montesquieu'nun siyasal egemenliği bölerek, ayrı ellere veren erkler ayrılığı kuramı benimsenmiş görünmektedir. Yasaların egemenliğiyle ilişkili cumhuriyetçi ilke Amerikan devletinin kurucu felsefesine yerleşmiş gözükmektedir. Bu bağlamda yasalar, yurttaşların katılımının bir sonucu olarak ortaya çıkar. Yasalar, halk ile yöneticiler arasında ayrım olmaksızın herkesi bağlar (Tocqueville, 2015: 108). Ayrıca yatay ve dikey kuvvetler ayrılığı modeliyle Amerika, yalnızca cumhuriyetlerde yönetenler aynı zamanda yönetilenlerdir görüşünü benimsemiş gözükmektedir. Eroğul da Amerikan Cumhuriyeti'nin köklerinde erkler ayrılığı ile yasaların egemenliği ilkesi olduğunu ifade ettikten sonra ilkinin erk sahiplerini frenlediğini, ikincisinin ise devlet gücünü kurallara

bağlayarak hukuk devleti ilkesine işlerlik kazandırdığını söyler (2003: 105). Amerika'nın kuruluşunda liderlik özelliği güçlü önderler çıksa da Cumhuriyet rejiminde lider etrafında toplanan bir halk yoktur. Amerikan Devrimi kalıcı kurumlar tesis ederek, kadiri mutlak bir iktidar yaratmamıştır (Arendt, 2017: 119). Kadiri mutlak iktidar, iki açıdan da tehdit içermektedir. İlk klasik manada tek kişinin despotizmidir. Yeni Kıta'daki halk, gösterdiği direnişle İngiliz vesayetinden kurtulduktan sonra feodal aristokratik gelenekler üzerine bina edilen monarşiyi gündeminden çıkarmış gözükmektedir. Özgürlükçü bir idarenin önündeki diğer bir sorun ise çoğunluğun kontrolsüz iktidarındır. Amerikan cumhuriyeti için asıl sorun, çoğunluğun despotizmi olabilir (Tocqueville, 2016: 391 vd.). Amerikan Devrimi'ne, Konfederasyon ve erken Cumhuriyet'e öncülük eden Kurucu Babalar, hiçbir grubun/kimsenin tek başına gücü ele geçiremeyeceği bir hükümet sistemi ile anayasa üzerinde mutabakata varmışlardır. Acton, Amerikan Anayasası'nı çoğunlukçu bir demokrasinin karşısında fakat ülkedeki geleneklere dayanan güçlü bir tepkinin sonucu olduğunu söyler (2019: 45). Bu bağlamda en azından kuruluş sürecinde yöneticiler de dahil olmak üzere herkesi bağlayan bir ortak yasa altında yaşama ideali, cumhuriyetçi bir düstur olarak benimsenmiştir. Thomas Paine'in *Common Sense*'i, *Federalist Yazılar*, *Bağımsızlık Bildirgesi* gibi *Haklar Bildirgesi* de Amerikan Cumhuriyeti'nin ve Amerikan Aydınlanmasının en önemli örnekleri olmuştur (Köktaş, 2014: 116). Amerika'daki özgürlükçü metinleri 1789 yılında Fransa'da yayınlanan *Fransız İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirgesi* takip etmiştir.

Amerika'daki cumhuriyet yönetiminin yasanın altında konumlandırılan siyasal iktidar anlayışına karşılık Fransa'da Meclis -içindeki hiziplerin en güçlü kanadının hâkim olduğu- güdümünde bir yönetim kurulmuştur. Devrim'den sonraki birkaç yıl içinde cumhuriyet yönetimi kurulmakla birlikte sınırsız bir iktidar gücünü elinde toplayan hükümet denemeleriyle hızla otoriterleşmiştir. Fransa'da kurulan yeni düzende, Rousseau'nun halk egemenliği anlayışının etkili olduğu söylenmektedir. Arendt ise Fransa'da uzun yıllar başbakanlık yapan Jaques Turgot'un Devrim'den önce dahi ulusal egemenlik kaygıları nedeniyle erkler ayrılığını reddettiğini hatırlatır (2017: 27). Demokratik bir cumhuriyetin en önemli araçlarından biri sayılabilecek erkler ayrılığı ilkesi, Avrupalı devlet adamlarının fikriyatında yer sahibi değildir. 21 Eylül 1792'de oybirliği ile monarşiyi kaldıran, dört gün sonra "Fransız Cumhuriyeti'nin bir ve bölünmez olduğu"nu (Ağaoğulları, 2006: 270-71) karara bağlayan kurum, Konvansiyon Meclisi'dir. Meclis hükümeti olan Konvansiyon, özünde yasama ile yürütme erkini parlamentoda toplayan kuvvetler birliğine dayanır. Fransız halkının bölünmez birliğini temsil eden Konvansiyon, meclis üstünlüğü ilkesine göre çalışır. Fakat devrim ya da savaş gibi siyasal kriz zamanlarında

hızlı karar almak ve harekete geçmek için başvurulmuş meclis hükümeti sistemi, ekseriyetle meclis içindeki güçlü bir grup azınlığın tekeline girmektedir. Fransız Cumhuriyeti'nde teorik olarak bütün erkler Konvansiyon'da toplansa da fiili olarak tüm yetki yürütme makamı olan Kamu Selamet Komitesi'nin elindedir (Saygılı, 2021: 559). Mutlak bir halk egemenliği rejimi içinde meclis üstünlüğü fikri altında dar bir kadronun eline geçen iktidar, yargıdan orduya, dışişlerinden ekonomiye kadar her alanda hüküm verir hale gelir. Bir süre sonra iç hesaplaşmalar had safhaya çıktığında İhtilal Mahkemeleri, devrimcileri yargılamaya başlar. Arendt'e göre Fransa'da halk adına devrim yapanlar, halkı hem bütün yasaların hem de iktidarın kaynağı olarak görme gibi bir hataya kapılmışlardır (2017: 208). Fransa'da yasalar değil halk, halk değil onun adına hareket eden bir avuç insan her şeyi yapma hakkı elde etmiştir.

Türkiye'de Cumhuriyet'in Kuruluşu: Siyasal İktidarın Yasayla İlişkisi

Cumhuriyet'in ilanından önce Türkiye'de, yönetim ve hükümet biçimine ilişkin demokratik tercihler yapılmıştı. Bunların başında Meclis ve anayasa gibi iki somut gelişmede vücut bulan Meclis üstünlüğü ilkesi ile anayasalı yönetime geçiş gelmektedir. 23 Nisan 1920 yılında BMM Ankara'da açılmış, 20 Ocak 1921 yılında Teşkilat-ı Esasiye Kanunu çıkarılmıştır. İlk gelişmeyle vatanın ve milletin bekası ve geleceğine ilişkin son hükmü verme yetkisi Meclis'e verilmekte, Teşkilat-ı Esasiye Kanunu ile anayasalı bir yönetim iradesi tescil edilmekteydi. 1923'te Cumhuriyet'in ilanı ile gerçekleşen rejim değişikliğiyle milli egemenliğe dayalı, anayasalı ve parlamentolu düzen kurulmaktaydı. Bu manada iki kurumun modern devletin cumhuriyetçi özünü teşkil ettiği ileri sürülebilir. Başlangıçta açıkça ilan edilmese de gücünü ilahi kaynaktan alan saltanat hükümranlığı, meşruiyetini halktan alan dünyevi egemenlikle yer değiştirmekteydi. Saltanatın kaldırılmadığı, Cumhuriyet'i ilan edilmediği bir dönemde 1921 Anayasası, egemenliğin kayıtsız şartsız millete ait olduğu hükmünü ilk maddesine yerleştirmektedir.

1923'te adı konan siyasal devrimin en önemli sonuçlarından biri değişen yasa anlayışıdır. Daha önce mutlak güce sahip bir egemenin emredici/yasaklayıcı buyruğu olarak görülen yasalar, ortak yaşamın idamesi için yol gösteren ilkelere dönüşme potansiyeline sahiptir. 1921 Anayasası ile birlikte kurucu meclis¹ niteliklerine sahip olan BMM, demokratik bir cumhuriyeti

1 Üç yıla yakın etkinlik gösteren Birinci Meclis, kurucu meclis sıfatını taşımaktadır. Ankara'da Meclis'i toplayan gelişme, Mustafa Kemal'in Heyet-i Temsiliye adıyla 19 Mart tarihinde yayınladığı genelgeyle başlar. Bu belgede meclis-i müessisan yani kurucu meclis ifadesi geçmektedir. Daha sonra Kazım Karabekir ile Celalettin Arif Bey gibi önde gelen kişilerin itirazıyla kurucu meclis yerine

gerçekleştirme potansiyeline sahip gözükmektedir. Bu kapsamda kurucu meclisin yasayla ilişkisine yönelik bir soruşturma yapılabilir.

BMM açıldıktan sonra meclis üstünlüğü ilkesini öne çıkararak meclis hükümeti sistemine geçilmiştir. Mutlakiyetçi yönetimlerdeki gibi siyasal erki tek elde/kurumda toplayan meclis hükümeti sistemi, 1921 Teşkilat-ı Esasiye Kanunu ile yasal bir dayanağa kavuşur. Bu yönüyle Türkiye'deki siyasal iktidar, dikey ve yatay kuvvetler ayrılığını yerleştiren Amerikan cumhuriyetçiliği yerine meclis güdümünde bir hükümet sistemi kuran Fransız cumhuriyetçiliğine yakın bir tercihte bulunmuştur. Kuruluş sürecinde yasama ile yürütmeyi ayrı ellere veren hükümet sisteminden uzak durulmuştur. Toprak'a göre Atatürk, erkler ayrılığına dayanan hükümet sistemini İkinci Meşrutiyet'in başarısızlığının arkasındaki neden olarak görmektedir (2021: 32). Toprak gibi Tanör de kuvvetler ayrılığının Mustafa Kemal'in zihninde meşrutiyetle, meşrutiyetin ise en nihayetinde bir tür saltanat aldatmacası ve halk egemenliğinin düşmanı olarak yorumlandığını belirtir (2023: 30). Toprak ayrıca Mustafa Kemal'de özgürlükten ziyade eşitlik ilkesi ön planda olduğu için meclis üstünlüğünü tesis eden güçler birliği fikrine daha yakın olduğunu ileri sürer (2021: 31). Mustafa Kemal Paşa'nın başında olduğu Birinci Grup'a karşılık Birinci Meclis içindeki muhalif vekiller, Teşkilat-ı Esasiye Kanunu görüşmelerinde meclis hükümeti sistemini eleştirmektedirler. Yasamayı ve yürütmeyi tek elde toplayan bu hükümet sistemini millî egemenliği ve meclis üstünlüğü prensibine aykırı bulduklarını dile getirmektedirler (Demirel, 2020: 164-65).

Meclis içindeki yasama faaliyetlerinde siyasal erki tek elde toplayan karar ve gelişmeleri sıralamak gerekirse, ilkin Meclis Başkanı'nın, parlamenter sistemde icra makamına denk gelen Heyeti Vekile'nin de doğal reisi olmasından söz etmek gerekir. Yasama ile yürütme kudreti tek kişide toplanmaktadır. İkinci olarak, Teşkilat-ı Esasiye Kanunu'nda Meclis'in yetkileri tek tek sayılırken, icra makamı olan Heyeti Vekile'nin görev ve sorumlulukları belirtilmemektedir. Bu durum icra organı olan Heyet-i Vekile'nin yetkilerini belirsizliğe iterken aynı zamanda yetki karmaşasına da yol açmaktadır. Diğer bir sorun, 10 Mayıs 1921 tarihinde kurulan Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Grubunun (A-RMHG) -yani Birinci Grup'un- başı olan Mustafa Kemal Paşa'nın, Meclis Başkanlığı görevini sürdürmesidir. Oysa Birinci Grup'un lideri olarak tarafsızlığını yitirmiştir. Benzer şekilde Birinci Grup'un üyeleri de Meclis Başkanlığı Divanı'ndaki görevlerinden ayrılmamışlardır. Öte yandan Meclis

olağanüstü yetkili meclis ifadesi kullanılsa fiili durum içinde Kongreler Dönemi'nde birleşen siyasal irade Ankara'daki Meclis çatısı altında tecelli etmiştir. Demirkent'e göre BMM, anayasa yapan bir meclis olarak kurucu bir önem taşımaktadır. Bknz. Dinçer Demirkent, *Bir Devlet İki Cumhuriyet*, Ayrıntı Yayınları, 2017.s. 144 vd.

iradesini sınırlandıran diğer bir şey, Heyet-i Vekile üyelerinin seçim yönteminin değiştirilmesidir. BMM kurulduğunda 2 Mayıs 1920 tarihli Kanun'la 11 kişiden oluşan Heyet-i Vekile üyelerinin, Meclis içinden salt çoğunlukla seçilmesi şeklinde karar alınmıştır. Fakat 4 Kasım 1920'de vekillerin Meclis üyeleri arasından doğrudan seçilmelerine son verilerek, Meclis Başkanı'nın sunduğu liste içinden oylama yapılması usulüne geçilir (Demirel, 2020: 232). Yeni durum Meclis üyelerini geri palana ararken hem yasamanın hem de yürütmenin başı olan Meclis Başkanı'nın iradesini güçlendirmektedir. Ayrıca Mustafa Kemal Paşa'ya tanınan Başkomutanlık yetkisinin dördüncü kez uzatılması ve Meclis adına imza yetkisinin yinelenmesi, Meclis'i fiilen etkisiz hale getiren düzenlemeler olarak sayılabilir.

Cumhuriyet idaresi, şahsa değil kamuya ait olması nedeniyle monarşiyle despotizmden ayrılır. Amme idaresinin yerine geçen şahıs idaresi, cumhuriyeti de istibdada sürükler. Cumhuriyetçi düşünür Kant'a göre bunu engellemenin yolu yasama gücünü yürütme gücünden ayırmaktan geçer (1960: 20). Demokratik bir cumhuriyet için şahıslar yerine yasaların hüküm sürdüğü bir idare kurulmalıdır. Arendt modern bir siyaset kuran cumhuriyetçi yönetimlerde, egemenlikle yasaların kaynağının ayrılması gerekliliği üzerinde durur. Arendt'in ayrımında toplumla devleti birbirine bağlayan ve mümkün olduğunca geniş bir mutabakat metni olan anayasa, yasaların kaynağıdır; halk ise iktidarın kaynağıdır ve halkın seçtiği yöneticiler belirli bir süreler için bu erki kullanabilirler (2017: 247). Kuruluş sürecinde iktidar ile yasaların tek elde toplanması tehlikesine karşı Arendt, kurucu iktidarın ehlileştirilmesinden söz eder. Yasama ile yürütme arasındaki ilişkinin nasıl kurulacağı Amerikan ve Fransız Cumhuriyeti'nin başlangıcında da öne çıkan bir sorundur. Amerikan deneyiminde bir mutabakat metni olarak ortaya çıkan anayasa, karizmatik önderlerin de içinde olduğu liderler kadrosunun üzerinde bir konuma sahiptir. Amerika'daki kurucu eylem, anayasaya uygun hareket ederek mevcut düzenin meşruiyetini ve istikrarını koruyabilmiştir. Fransa'da ise aksi istikamette bir eğilim üstün gelmiştir. Ulusun tek temsilcisi sayılan Meclis ile onun içinde yer alan dar bir kurucu lider grubu, en üstün iktidar yani egemen sayılmıştır. Bu yönüyle anayasanın hazırlık ve kabulünde aldıkları etkin rolden ötürü, kendilerini temel yasadaki da üstün bir konumda oldukları ileri sürülebilir. Fransa'da Devrim'in önemli aktör ve fikir adamlarından Sieyès, *Üçüncü Sınıf (Tiers-etat) Nedir?* başlıklı eserinde ulusun bağımsızlığını vurguladıktan sonra onu her türlü pozitif hukukun kaynağı ve en yüce hâkimi olarak saymaktadır (2005: 75). Sieyès'in metni -Rousseau'nun halk egemenliği kuramıyla birlikte- ulusun dolayısıyla kurucu meclisin herhangi bir yasa ile sınırlandırılmayacağı düşüncesine meşruiyet kazandırmıştır. Fransa'daki

Cumhuriyet tecrübesinin hesap sorulamaz şekilde güçlenen kurucu iktidarın keyfiyet içinde hüküm verdiği, şahıs egemenliğinde rövanşist bir iktidara dönüşürken terör dönemine kapı araladığı ileri sürülebilir.

Yasama ile yürütmenin tek elde birleşmesinin olumsuz neticesi, ilk olarak yargı sahasında ortaya çıkmaktadır. Cumhuriyet'in kuruluş sürecinde Birinci Grup'ta toplanan siyasal erk, Meclis içinden gelen itirazlara rağmen olağanüstü yetkilerle donatılmış bir olağanüstü mahkeme düzeni kuran bir yasa çıkarır. 11 Eylül 1920'de çıkarılan Firariler Hakkında Kanun'la İstiklal Mahkemeleri kurulur. Başlangıçta asker kaçaklarına ilişkin yargılama yetkisiyle sınırlı olan mahkemelerin kapsamı genişletilerek, vatana ihanet, casusluk ve memleketin maddi ve manevi gücünü kırmaya çalışmak gibi suçlar eklenir. 5 Ağustos 1921'de Mustafa Kemal Paşa Başkomutanlığa getirilince, olağanüstü yetkilerle donatılan mahkemeler doğrudan Başkomutanlık makamına bağlanır. Mahkemeler olağanüstü yetkilerle donatıldığı gibi verdiği hükümler de kesin sayılmakta, itiraz ve yeniden yargılamaya başvurulmamaktadır. Bir süre sonra Meclis denetiminden tamamen çıkan mahkemeler, doğal yargıç ilkesini ihlal ederek adil yargılama hükümlerinin dışına çıkar.

Yargı bağımsızlığını yok eden siyasi davaların yanına diğer bir sorun da idarenin işleyişinde ortaya çıkar. Hükümetin merkez ve taşra teşkilatlarında kamu adına görev yapan kişilerin, yurttaşların hak ve hürriyetleri sınırlayan işlemlerde buldukları yolundaki şikayetler artmaktadır. Birinci Meclis döneminde İkinci Grup ile Müstakiller olarak anılan vekiller, kötü idareden, idare zulmünden ve kendilerini yasadan üstün gören memurlardan şikâyet etmektedirler. İkinci Grup'un yayın organı olarak bilenen *Tan Gazetesi*'nin dördüncü sayısındaki baş yazıda kötü idareden duyulan rahatsızlık dile getirilir (Demirel, 2005a: 187). Müstakil Grubun başını çeken (Kastamonu vekili) Abdülkadir Kemâli Bey, *Tan Gazetesi*'nde kaleme aldığı yazısında milletin içeride ve dışarıda olmak üzere iki düşmanının olduğunu ifade ederken, dış düşmanla orduların mücadele ettiğini fakat gözle görünmeyen ve her yere nüfuz eden diğer bir düşmanın ise milli egemenliği tanımayan bir idare zulmü yaşandığını belirtir (Tan Gazetesi'nden 12.02.1923'ten Aktaran Demirel, 2005a: 187). Erzurum vekili Hüseyin Avni Bey ise Birinci Meclis'teki bir konuşmasında memleketindeki mahalli bir gazetecinin savcı tarafından haksız bir şekilde nezarete atılması hadisesinden söz ederek, kendilerini yasadan da üstün gören memurlar hakkında işlem yapılması gerektiğini söyler (Demirel, 2005b: 178). Kötü idare ya da idare zulmü olarak adlandırılan meseleler münferit olmadığı gibi muhalif vekillerin dile getirdiği şikayetlere rağmen önü alınamamış gözükmektedir. Zira Müstakil vekillerden Abdülkadir Kemâli Bey, Ceza Yasası'na eklenmek üzere 10 maddelik ilave bir kanun teklifi

verir. İlave kanun önerisinde “rütbe ve mevki ne olursa olsun herhangi bir devlet memuru kişisel özgürlüklere ya da milletin doğal ve medeni hukukuna tecavüz ederek Kanuni Esasiyi ihlal ettiği takdirde üç yıldan az olmamak kaydıyla hapis cezasına çarptırılır” (Demirel, 2020: 349) hükmü yer almaktadır. Bu Kanun teklifi uzun süre Komisyon’da bekletilir. Sorunun yasa yapmanın ötesinde bir mahiyet taşıdığını dile getiren Hüseyin Avni Bey, aslında bu suçların yasada karşılığının olduğunu fakat işletilmediğini çünkü ülkede yasaların üzerinde yaşayan bir sınıfın olduğunu söyler (Demirel, 2020: 350). Söz konusu Kanun teklifinden üç yıl sonra ilgili düzenleme *Hürriyeti Şahsi Kanunu* adıyla Meclis’te kabul edilir. Uzun süren tartışmaların ardından çıkan *Hürriyeti Şahsi Kanunu*, rütbe ve mevkilerine bakılmaksızın temel hak ve hürriyetleri istismar edenler kamu görevlilerinin cezalandırılması hükmünü öngörmekte, hak ihlaline maruz kalan kişilere kamu davası açma yolu tanımlanmaktadır (Özkan ve Taşdelen, 2019: 49).

Meclis’te şahıs egemenliği kuran, idare ve yargının keyfiyetiyle sonuçlanan düzenlemelerin karşısında bir blok oluşturma gücü Birinci Meclis’le sınırlı kalmış, muhalif vekillerden ayıklanarak oluşturulan İkinci Meclis’te bu tartışmalar son bulmuştur. Cumhuriyet’in ilanından sonra yapılan 1924 Anayasası’nda Meclis üstünlüğü bir kez daha vurgulansa dahi yasama ve yürütme erki, bu kez cumhurbaşkanlığı makamı ile onun kabinesinde birleşmiştir. Eroğul’a göre Türkiye, Rousseaucu yaklaşımla katıksız bir kuvvetler birliğiyle işe başlamış, 1936’da partiyle devletin birleşmesiyle bu anlayış en üst noktasına varmıştır (2003: 106). Eroğul, erkler ayrılığıyla güç kazanan liberalleşmenin kapılarının 1946 yılında açıldığını ancak onların tam olarak yerleşmesinin 1961 Anayasası’nın getirdiği düzenlemelerle mümkün olduğunu belirtir. Zira 1950’de iktidarın el değiştirmesine rağmen Meclis çoğunluğuyla yasama organını kontrol eden, yürütmeye ise hem başvekilliğe hem de cumhurbaşkanlığı makamına sahip olan iktidarı sınırlandırabilecek bir fren mekanizması yoktur. Kendisini yasanın üzerinde konumlandıran Demokrat Parti Hükümeti, yargı organına, basına ve üniversitelere yönelik baskılarını artırmaktan kaçınmamıştır. Yasama ve yürütme erkini tek elde tutan idare, toplumsal ve siyasal muhalefeti yargı yoluyla susturmaya çalışmıştır. CHP ile devlet organları arasında 1946 yılına kadar artarak süren bütünleşme, 1950’den sonra Demokrat Parti tarafından devralınmıştır.

Sonuç

Yönetenlerin aynı zamanda yönetilenler olması şeklinde tarif edilebilecek cumhuriyetçi ilke, modern dönemde parlamento kurumunu güncelleyerek

toplumun tüm kesimlerine açmayı gerekli kılmıştır. Bu yönüyle cumhuriyetlerde iktidarın gücü ve kaynağı teklik/şahsilik halinden çıkarak çoğulluk kazanmıştır. Öte yandan ilahi egemenliğin (Tanrı'nın) yanında dışarıdan (senyörden ya da monarktan) gelen buyruk anlamından sıyrılan yasa fikri, ülkenin fiziksel ekonomik koşullarından toplumsal düzenine dek tüm etmenleri içinde barındıran kurallar manzumesi olarak yeniden tanımlanmıştır. Bu bağlamda monarşi ya da aristokrasiden farklı olarak cumhuriyetler, halkın kendi yaptığı yasalar eliyle kendisini yönettiği ve hiçbir zümrenin ayrıcalıklı olmadığı bir siyasal düzeni vaat eder. Yasaların egemenliği ilkesi en çok özgürlükçü bir cumhuriyet idealiyle bağdaşmaktadır.

Amerikan ve Fransız Devrimleri'nin ardından yaygınlık kazanan cumhuriyetlerin pek çoğu, temel hak ve hürriyetleri yazılı bir anayasa ile güvence altına alırken, düzenli seçimler yapılmakta ve parlamentolu bir yasama ve yönetme pratiğini yerleştirmiş gözükmektedir. Fakat cumhuriyetçi başlangıç yapan halkların pek azında yasaların egemen olduğu istikrarlı bir rejim hüküm sürmektedir. Bu çalışmada cumhuriyetçi başlangıçların şahıs egemenliğine savrulmasının nedeni olarak siyasal kültür ve geleneğinde yüzyıllardır hâkim olan kadiri mutlak egemenlik anlayışı olduğu ileri sürülmektedir. Zira geleneksel bir Doğu monarşisi olan Osmanlı'da padişah, kadiri mutlak iktidarın sahibi olarak yasaların üzerindedir. I. Dünya Savaşı'nın ardından imzalanan 1918 yılındaki Mondros Mütarekesi ile Osmanlı Devleti, hukuki ve fiili olarak siyasi egemenliğini kaybetmiştir. 1920 yılında Büyük Millet Meclisi'nin toplanması ve 1921 Anayasası'nın kabulüyle ulus devlet üzerine kurulu bir cumhuriyet idaresinin kuracağına habercisi olan gelişmeler ortaya çıkmıştır. Mutlak monarşiye son veren Cumhuriyet rejiminde siyasi iktidar da kendisini yasanın üzerinde konumlandırmıştır. Erkler ayrılığı ilkesi yerine yasama ile yürütme erkini mecliste birleştiren hükümet sistemi bu tercihin bir yansıması olarak yorumlanabilir. Meclis üstünlüğü ilkesiyle açıklanan bu gerekçenin arkasındaki gelişmelere bakıldığında, yasama ve yürütme yetkisinin Mustafa Kemal Paşa'nın başında olduğu Birinci Grup'la sınırlı olduğu görülmektedir. Diğer bir ifadeyle, siyasal erkin bütünüyle Meclis'te toplanması meclis üstünlüğü ilkesiyle açıklanmakla birlikte bir tür konvansiyon hükümeti kuran Meclis içinde dar bir grubun hakimiyetiyle sonuçlanmıştır. Bu yönüyle Türkiye'deki kurucu eylem, Amerikan Cumhuriyetçiliğinden ziyade Fransız cumhuriyet modeline yakındır. Tıpkı Fransa'daki gibi karizmatik bir önder rehberliğinde hem yasaların hem de iktidarın sahibi olan iktidar seçkini, geniş yetkilere sahip olmuştur. Türkiye'de kurucu siyasi iktidar, olağanüstü yetkilere sahip bir kadiri mutlak bir egemenlik kurarken özgürlükçü bir cumhuriyet idealinden uzaklaşmıştır.

Kaynakça

- Acton, L. (2019). *İki devrim üzerine*. (çev. Yunus Sağır). İstanbul: Liberus Yayınları
- Ağaoğulları, M. A. (2006). *Ulus-devlet ya da halkın egemenliği*. Ankara: İmge Kitabevi
- Arendt, H. (2017). *Devrim üzerine*. (çev. Eylül Kara). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Demirel, A. (2005a). Ali Şükrü bey ve Tan gazetesi. T. Bora ve M. Gültekingil (Ed.). *Modern Türkiye'de siyasal düşünce 7* içinde (s. 185-188). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Demirel, A. (2005b). Hüseyin Avni Ulaş. T. Bora ve M. Gültekingil (Ed.). *Modern Türkiye'de siyasal düşünce 7* içinde (s. 170-180). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Demirel, A. (2020). *Birinci Meclis'te muhalefet- İkinci Grup*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Eroğul. C. (2003). Cumhuriyet kavramı. *Mülkiye Dergisi*. 28(241), 102-112.
- Kant, E. (1960). *Ebedi barış üzerine bir deneme*. (çev. Yavuz Abadan ve Seha Meray). AÜ SBF Yayınları, No: 113-95.
- Kant, E. (2010). Yaygın bir söz üstüne: 'Teoride doğru olabilir ama pratikte işe yaramaz' [Teori ve pratik]. H. Çörekçioğlu (Der.). *Kant felsefesinin politik evreni* içinde. (s. 17-56). İstanbul Üniversitesi Bilgi Yayınları.
- Köktaş. M. (2014). Amerikan aydınlanması: Bir giriş denemesi, *Liberal Düşünce Dergisi*, 73-74, 109-137.
- Kömürcü, Ş. (2019). K. Karatani. izonomi ve felsefenin kökenleri, *Beytülhikme An International Journal of Philosophy*. 9(1), 293-297.
- Machiavelli, N. (2013). *Söylevler*. (çev. Alev Tolga). İstanbul: Say Yayınları.
- Montesquieu (2009). *Kanunların ruhu üzerine*. (çev. Berna Günen). İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları.
- Nomer, N. (2013). İngiliz cumhuriyetçiliği ve Makyavel. Armağan Öztürk (Ed.). *Res Publica* içinde. (s. 126- 147). Ankara: Doğu Batı Yayınları.
- Oğuz M. C. (2013). Lykurgos'tan Lübnan'a siyasette denge arayışı: Karma anayasacılığa bir bakış. Armağan Öztürk (Ed.). *Res Publica* içinde. (s. 92-125). Ankara: Doğu Batı Yayınları.
- Özkan A. Taşdelen E. (2019). Türkiye'de kişi hak ve özgürlüklerinin gelişimi bakımından Hürriyet-i Şahsiye Kanunu. *Atatürk Yolu Dergisi*. 8(1), 53-78.
- Öztürk, A. (2013). Res Publica ideali üzerine tarihsel ve kavramsal bir soruşturma. Armağan Öztürk (Ed.) *Res Publica* içinde. (s.7-39). Ankara: Doğu Batı Yayınları.
- Satıcı M. (2013). Kant'ın cumhuriyetçilik idesi. Armağan Öztürk (Ed.) *Res Publica* içinde. (s.187-226). Ankara: Doğu Batı Yayınları.
- Saygılı, R. (2021). Verba docent, exempla trahunt: Birinci Meclis ile Fransa Ulusal Konvansiyon Meclisi arasındaki kurumsal ve düşünsel benzerlikler. *KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*. 23(41), 548-63.
- Sieyés, E. (2005). *Üçüncü Sınıf" nedir?* (çev. İsmet Birkan). Ankara: İmge Kitapevi.
- Tanör, B. (1998). *Türkiye'de yerel kongre iktidarları (1918-1920)*. Cumhuriyet Kitapları.
- Tanör, B. (2023). *Anayasal gelişme tezleri*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Tocqueville, A. (2015). *Amerika'da demokrasi I*. (çev. Özcan Doğan). Ankara: Doğu Batı Yayınları.

Tocqueville, A. (2016). *Amerika'da demokrasi II*. (çev. Özcan Doğan). Ankara: Doğu Batı Yayınları.

Toprak, Z. (2021). *Atatürk kurucu felsefenin evrimi*. İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları.

Tuncel, A. (2010). *Cumhuriyetçi özgürlük*. İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Seçime Katılma Davranışının Eğitim Düzeyi ile İlişkisi: 14 Mayıs 2023 Türkiye Genel Seçimleri Örneği

Mahmut Turan Ektiren*

Öz

Bu araştırmada seçime katılma davranışının eğitim düzeyi ile ilişkisini incelemek amacıyla ilişkisel tarama modeli kullanılarak analiz yapılmıştır. Araştırmanın evreni Türkiye'dir. Örneklem ise 18 yaş üzeri oy kullanma yaşına gelmiş kişilerden oluşmaktadır. Örneklem, Yüksek Seçim Kurulu istatistikleri ve Türkiye İstatistik Kurumu verileri marifeti ile toplanmıştır. 14 Mayıs genel seçimleri il istatistikleri, Yüksek Seçim Kurulu istatistik verilerinden yararlanarak, Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlarının eğitim durumları ile Türkiye İstatistik Kurumu verileri doğrultusunda seçime katılma davranışının eğitim düzeyi ile ilişkisinin incelenmesi amaçlanmaktadır. Bu kapsamda yapılan analizler sonucunda: okuma yazma bilmeyenlerin oranı ile geçerli oy kapsamı dışında kalan oy oranı arasında pozitif yönlü yüksek düzeyde ilişkinin var olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca okuma yazma bilen ancak herhangi bir okuldan mezun olmayanların oranı ile geçerli oy kapsamı dışında kalan oy oranı arasında pozitif ve orta düzeyde bir ilişki olduğu tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Siyaset Bilimi, Seçim, Katılım, Oy Kullanma, Eğitim Düzeyi.

The Relationship between Election Participation Behaviour and Educational Level: The Case of the Turkish General Election of 14 May 2023

Abstract

This study aims to examine the relationship between voting behavior and educational level using a correlational survey model. The population of the study is Turkey, and the sample consists of individuals aged 18 and above who are eligible to vote. The sample was collected using statistics from the Supreme Election Council and data from the Turkish Statistical Institute. The study seeks to investigate the relationship between the educational levels of Turkish citizens and their voting behavior during the May 14 general elections, utilizing provincial statistics from the Supreme Election Council and data from the Turkish Statistical Institute. The analyses conducted within this scope revealed that there is a strong positive correlation between the rate of illiteracy and the rate of invalid votes. Additionally, a moderate positive correlation was found between the rate of those who are literate but have not graduated from any school and the rate of invalid votes.

Keywords: Political Science, Election, Participation, Voting, Education Level.

*Dr. | MEB | mahmutektiren@gmail.com | ORCID: 0000-0002-4756-4351

DOI: 10.36484/liberal.1361880

Liberal Düşünce Dergisi, Yıl: 29, Sayı: 115, Yaz 2024, ss. 35-56.

Gönderim Tarihi: 18 Eylül 2023 | Kabul Tarihi: 19 Eylül 2024

Giriş

Seçime katılım, temsili demokrasilerde siyasetin temel eylemlerinden biri olarak kabul edilmektedir (Hortala-Vallve ve Esteve-Volart, 2011; Aldrich vd., 2011). Bu kapsamda seçimlerdeki katılımın artması, temsil oranını genişleterek temsili demokrasiye hizmet edeceği düşünülmektedir. Seçimlere katılım oranları ile demokrasi arasındaki ilişkiye odaklanan araştırmaların literatürde önemli bir yer edindiği gözlemlenmektedir.

Düşük seçmen katılımı birçok modern demokraside karşılaşılan temel problemlerden biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Türkiye’de 1950’lerden günümüze seçmen katılımının nispeten yüksek olduğu (1950-2023 arası genel seçimlere katılım ortalaması %82,03 (YSK, 2023)) gözlemlenmektedir. Batı demokrasilerinde azalan seçim katılım oranına karşın 1980 sonrası Türkiye örnekleme bağlamında katılımın arttığı özellikle bazı çalışmalarda görülmektedir (Kiriş, 2015). Türkiye özelinde bazı durumlarda (İlgisizlik ya da boykottan kaynaklanan düşük katılım oranlarının) azalan katılımın özünde sosyo-politik meşruiyetini zayıflatsa da hukukî geçerliliğe tesir etmediğine değinen araştırmalar da bulunmaktadır (Yücel, 2013). Tüm bu araştırmaların varlığıyla beraber Türkiye örnekleminde seçime katılım oranında yaşanan değişimlere yönelik nedensel çalışmaların sayısının çok düşük kaldığı gözlemlenmektedir.

Seçmen katılımının artması tüm modern demokrasilerin temsil gücünü ortaya çıkartması bağlamında önem arz ettiği düşünülmektedir. Seçmen katılımı bu kapsamda başta ABD olmak üzere son dönemlerde üzerinde durulan ve ciddi çalışma konusu olan bir alana dönüşmüştür. Genel literatür incelendiğinde seçmen katılımının birçok nedene bağlı olarak düştüğü gözlemlenmektedir. Örneğin seçim günü hava koşullarının seçmen katılımını etkilediğine yönelik çok ciddi araştırmalar bulunmaktadır (Rallings vd., 2003; Gomez vd., 2007; Eisinga vd., 2011; Lee ve Hwang, 2017; Bassi, 2018; Kang, 2019; Garcia-Rodriguez ve Redmond, 2020; Damsbo-Svendesen ve Hansen, 2023). Bunun yanında oy kullanma maliyeti ve ekonomik nedenlerin de seçmenlerin katılımını etkilediğine yönelik yaygın görüş bulunmaktadır (Amos vd., 2016; Arbour ve Hayes, 2005; Arnold, 2015; Dyck ve Gimpel, 2005; Vowles vd., 2017; Schroedel vd., 2020; Lee, 2004; Martikainen vd., 2005; Fauvelle-Aymar ve Stegmaier, 2008; Lahtinen vd., 2017; Wilford, 2020). Tüm bunların yanında siyaset bilimindeki ampirik literatür, emredici normların oy kullanma davranışını motive etmede etkili olduğu tahminini doğrulamaktadır (Mattila, 2003; Orford vd., 2008; Barwig, 2009; Jaitman, 2013; Jewitt, 2014; Singh, 2015; Shineman, 2021; Hansen ve Tyner 2019). Bu kapsamda oy kullanma zorunluluğunun da seçmenlerin katılımını etkilediği literatürde yaygın olarak kabul edilmektedir.

Tüm bunların yanında oy kullanma davranışının seçmen katılımını etkilediğine dair de yaygın görüş bulunmaktadır (Aldrich vd., 2011). Bu görüşe göre katılım araştırmasına, seçmenlerin oy verip vermediklerini belirlerken çeşitli faktörleri bilinçli olarak değerlendirdiklerini varsayan çalışmaların hâkim olduğu ifade edilir. Araştırmacılara göre bu faktörler ister tutumlar, psikolojik özellikler veya bilişsel işleme ile ilgili ölçüler olarak; ister rasyonel seçim geleneğinde tercihler, beklentiler, maliyetler ve faydalar olarak anlaşılsın, hepsi seçmenlerin bilinçli olarak bu faktörlerin farkında olduklarını varsaydığını ifade etmektedir (Aldrich vd., 2011).

Türkiye ve uluslararası literatür incelendiğinde eğitim değişkeninin seçmen katılım davranışına yönelik etkisini inceleyen araştırmaların; seçmen katılımını etkileyen hava koşulları, maliyet, ekonomi, ırksal etki gibi ilişkilere nazaran daha az araştırma konusu olduğu ve bu alanda Türkiye özelinde boşluk olduğu görülmektedir. Mevcut araştırmada seçime katılma davranışının eğitim düzeyi ile ilişkisinin incelenmesi amaçlanmıştır. Bu kapsamda geçerli oy kapsamı dışında kalan oy oranı ile (Tüm oylardan geçerli oylar çıkarılarak hesaplanmıştır); okuma yazma bilmeyenler, okuma yazma bilen, okul mezunu olmayanlar, ilkokul mezunu olanlar, ilköğretim, ortaokul ve dengi meslek okulu düzeyinde olanlar, lise ve dengi meslek okulu mezunu olanlar, yüksekokul veya fakülte mezunu, yüksek lisans (5 veya 6 yıllık fakülteler dâhil) mezunu olanlar ve doktora mezunu olanlar arasında hangi yönde ve hangi düzeyde ilişkinin olduğunun incelenmesi hedeflenmiştir.

Bu çalışmanın sonuçları, eğitim düzeyi ile seçmen katılımı arasındaki ilişkiyi daha iyi anlamamıza ve Türkiye'deki demokratik süreçlere daha fazla ışık tutmamıza yardımcı olacağı düşünülmektedir.

Teorik Arka Plan

Son dönemlerde özellikle gelişmiş toplumlarda katılım oranının düşmesi sonucunda bu düşüşün nedenleri üzerine kapsamlı araştırmalar yapılmaya başlanmıştır. Rosenstone ve Hansen (1993) seçmen katılımını; bireysel düzeydeki koşullar, kurumsal düzeydeki koşullar ve yasal faktörler olmak üzere üç geniş faktör grubuna ayırmıştır (Akt: Kim, 2015). Bu kapsamda eğitim bireysel düzeyde bir koşul olarak ele alınabilir.

Eğitimin siyasi katılım üzerindeki etkisine ilişkin araştırmalar genel olarak ABD merkezli olsa da son zamanlarda Batı Avrupa'da da ortaya çıkarak genişlemektedir (Dinesen vd., 2016). Literatür incelendiğinde eğitim ile seçmen katılımı arasındaki ilişkiyi inceleyen geniş bir araştırma ağının olduğu

görülmektedir (Campbell vd., 1960; Wolfinger ve Rosenstone 1980; Abramson ve Aldrich, 1982; Verba vd., 1995; Jackson, 1995; Nie vd., 1996; Tenn, 2007; Lewis-Beck vd., 2008; Kam ve Palmer, 2008; Burden, 2009; Gallego, 2010; Sondheimer ve Green, 2010; Mayer, 2011; Leighley ve Nagler, 2014; Dinesen vd., 2016; Parinduri, 2016; Gidengil vd., 2017; Hansen ve Tyner, 2019; Harka ve Rocco, 2019; Ahlskog, 2020; Burden vd., 2020; Weinschenk ve Dawes, 2022; Kim, 2023). Eğitimin nedensel etkisine yönelik çok sayıda araştırma bulunmakla beraber (Wolfinger ve Rosenstone 1980; Nie vd.,1996; Rosenstone ve Hansen, 1993) bu alanda araştırmaların yeterliliği konusunda hâlâ tartışmalar mevcuttur. Burden vd.'ne (2020) göre eğitim değişkeni, nedensel etkisi kesinleşmiş olmasa da, bireysel seçmen katılımının en önemli ögesidir (Burden vd., 2020).

Jackson (1995) eğitimin seçmen katılımı üzerindeki etkisini incelediği araştırmasında, eğitimin siyasal katılım ile ilişkisine dayanak oluşturan öğeleri dört başlık altında toplamıştır. Ona göre bu ilişki: (a) eğitim, yurttaşlık görevi duygusu aşılır, (b) eğitim, siyasi etkinlik duygusunu artırır, (c) eğitim, kayıt olmayı kolaylaştırır ve (d) eğitim, siyasi karmaşıklığı veya farkındalığı artırır. Araştırmacıya göre her açıklamanın bir değeri olsa da nedensel modelleme, eğitimin kayıt olma olasılığı ve siyasi farkındalık üzerindeki olumlu etkisinin, eğitimin katılımı ile ilişkisini açıklarken özellikle önemli olduğunu ortaya koymaktadır (Jackson, 1995).

Sunshine Hillygus'a (2005) göre eğitim ve siyasal katılım arasındaki bağlantının en belirgin açıklaması yurttaşlık eğitimi teorisi olarak adlandırılabilir. Yurttaşlık eğitimi hipotezi, eğitimin hem politik olarak meşgul olmak için gerekli becerileri hem de demokratik ilkeleri anlama ve kabul etme bilgisini sağladığı inancına dayanmaktadır (Sunshine Hillygus, 2005). Gidengil vd.'ne (2017) göre eğitim aynı zamanda yurttaş bilincini ve yurttaşlık görevi normlarını besleyebilir, oy verme görev duygusunu teşvik edebilir ve oy vermenin anlamlı faydalarını artırabilir. Aynı zamanda eğitim, siyasete olan ilgiyi ve kişisel siyasi yeterlilik duygusunu geliştirerek siyasete psikolojik katılımı teşvik edebilir. Yüksek eğitimli insanlar ayrıca daha geniş sosyal ağlara sahip olma eğilimindedir ve bu nedenle toplumdaki ve işyerindeki gayri resmi ağlar tarafından oy kullanmak için daha kolay seferber edilirler (Gidengil vd., 2017). Bunların yanında Hansen ve Tyner'a (2019) göre ise daha yüksek eğitim düzeyine sahip bireylerin daha az eğitim almış bireylere göre oy kullanma normlarını daha fazla içselleştirmelerinin birkaç nedeni vardır. Bir dizi neden, eğitim kurumlarında yapılan faaliyetlerin oy kullanma konusunda destekleyici unsurlar olduğuna yönelikken, diğer bir grup ise, yüksek

eğitilmişlerin oylamayı içselleştirmelerini daha olası olduğuna ifade etmektedir (Hansen ve Tyner 2019).

Nedensel etkiyi inceleyen bu araştırmaların yanında Dinesen vd. (2016) ise eğitimin siyasi katılımın nedensel bir açıklaması olduğuna giderek daha fazla şüpheyle yaklaşmakta olduğunu savunmaktadır. Araştırmacılara göre eleştirilenler, gözlemlenmesi zor ve/veya nadiren ölçülen çeşitli faktörlerin eğitim başarısı ile katılım arasındaki ilişkiyi karıştırdığını ifade etmektedirler (Dinesen vd., 2016).

Sonuç olarak, eğitimin seçmen katılımı üzerindeki etkisi konusundaki literatürde bir dizi önemli çalışma bulunmaktadır. Ancak, bu alandaki araştırmaların hala devam ettiği ve tartışmaların sürdüğü görülmektedir. Eğitim ile seçmen katılımı arasındaki karmaşık ilişkiyi daha iyi anlamak için disiplinlerarası ve kapsamlı çalışmalara olan ihtiyaç önemlidir. Bu çerçevede, eğitimin siyasi katılım üzerindeki etkisi konusundaki araştırmaların sürdürülmesi ve bu alandaki bilgiyi artırmak için çaba harcanması önemlidir.

Türkiye’de Seçim Sistemleri ve Genel Seçimlerde Oy Kullanma Oranları

Cumhuriyet’in ilanından sonra, Birinci Millet Meclisi’nin kabul ettiği yeni Seçim Kanunu’na göre ilk seçimler yapılmıştır (Olgun, 2011). Bu dönemde yapılan seçimler tek partili seçimlerdi ve Cumhuriyet Halk Partisi seçime giren tek partiydi. “Tek parti döneminde yapılan 1923, 1927, 1931, 1935 ve 1939 seçimleri, I. Meşrutiyet döneminde çıkartılmış İntihab-i Mebusan Kanun-i Muvakkati temel alınarak iki dereceli ve basit çoğunluk seçim sistemine göre yapılmıştır” (TÜİK, 2012). 1908 yılında kabul edilen kanun 1942 yılına kadar yürürlükte kalmıştır (Erkmen, 2018).

İlk çok partili seçim 1946’da yapıldı ve tek parti dönemi sona erdi. 4918 sayılı Milletvekilleri Seçim Kanunu, iki aşamalı seçim sistemini tek aşamalı çoğunluk seçim sistemine dönüştürdü. 1946 seçimlerine yönelik “açık oy, gizli tasnif” yaklaşımının sonuçları uzun süredir tartışma konusu olmuştur. 14 Mayıs 1950 Milletvekili seçimlerinden önce çıkarılan 5545 sayılı “Milletvekilleri Seçimi Kanunu” na göre; tek dereceli, eşit, genel, gizli oy, açık tasnif usulüne göre adli denetim altında yapılan ilk demokratik seçim olmuştur (TÜİK, 2012).

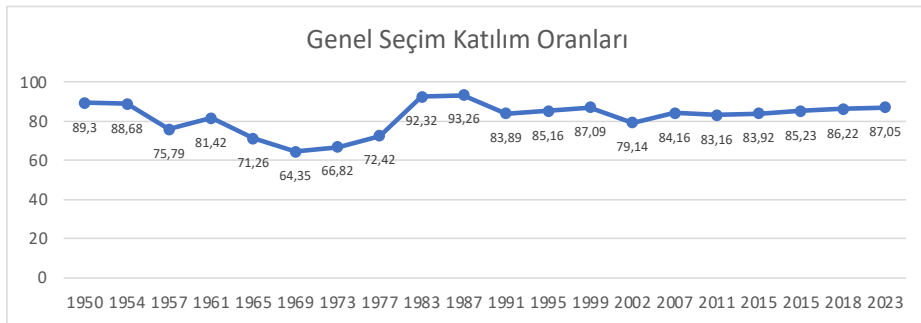
1961 Anayasası ile beraber 25 Mayıs 1961 tarih ve 306 sayılı Milletvekili Seçimi Kanunu kabul edilmiş ve bu kapsamda çevre barajlı nispi temsil (d’Hondt) seçim sistemi 15 Ekim 1961 tarihinde yapılan milletvekili seçiminde uygulanmıştır. Bunu takip eden dönemde 1965 seçimlerinde 306 sayılı

Milletvekili Seçimi Kanunu'yla milli bakiye seçim sistemi kullanılmış, 1969, 1973 ve 1977 yıllarında yapılan seçimlerde ise barajsız d'Hondt seçim sistemi tercih edilmiştir. 10 Haziran 1983 tarihinde kabul edilen 2839 sayılı Milletvekili Seçimi Kanunu'na göre barajsız d'Hondt seçim sistemi kaldırılmış onun yerine ülke barajlı (%10) ve seçim çevresi barajlı nispi temsil (d'Hondt) seçim sistemi getirilmiştir. 1987 ve 1991 milletvekili seçimlerinde, 2839 sayılı Kanun'da değişiklik yapılarak çifte barajlı d'Hondt seçim sisteminin yanısıra kontenjan uygulaması benimsenmiştir. 1995 milletvekili seçimleri öncesi yapılan yasal değişiklikle ülke barajlı (%10) d'Hondt seçim sistemi getirilmiştir. 2015 seçimlerine kadar uygulanmıştır (TÜİK, 2012).

2018 seçimleri ise 13 Mart 2018 tarihinde kabul edilen 7102 sayılı "Seçimlerin Temel Hükümleri ve Seçmen Kütükleri Hakkında Kanun ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun" kapsamında yapılmıştır. Bu kanun kapsamında "Seçim ittifakı yapılması halinde, yüzde onluk barajın hesaplanmasında ittifak yapan siyasi partilerin aldıkları geçerli oyların toplamı esas alınır ve bu siyasi partiler için ayrıca baraj hesaplaması yapılmaz." ifadesi gereği ittifaka üye olan partilerin nispeten %10'luk barajı esnetmelerine yardımcıdır (Resmî Gazete, 30362). Ayrıca daha sonra yapılan değişiklik ile %10 olan baraj %7'ye düşürülmüştür ve 2023 seçimlerinde bu oran kullanılmıştır.

Özellikle çok partili seçime geçildiği ve tek dereceli, eşit, genel, gizli oy, açık tasnif usulüne göre seçimin yapılmaya başlandığı 1950 yılından günümüze katılım oranları nispeten yüksek düzeyde olduğu görülmektedir. Şekil 1'de seçim katılım oranları görülmektedir.

Şekil 1: Genel Seçim Katılım Oranları (YSK Seçmen Kütüğü Genel Müdürlüğü, 2023)

Şekil 1'de milletvekilliği seçimlerine ait katılım oranları görülmektedir. Veriler incelendiğinde özellikle 1950 yılı ve sonrası oy kullanma oranları YSK Seçmen Kütüğü Genel Müdürlüğüne hazırlanan istatistiklere göre; 1950 yılında %89,3, 1954 yılında %88,68, 1957 yılında %75,79, 1961 yılında

%81,42, 1965 yılında %71,26, 1969 yılında %64,35, 1973 yılında %66,82, 1977 yılında %72,42, 1983 yılında %92,32, 1987 yılında %93,26, 1991 yılında %83,89, 1995 yılında %85,16, 1999 yılında %87,09, 2002 yılında %79,14, 2007 yılında %84,16, 2011 yılında %83,16, 2015 yılında %83,92, 2015 yılında %85,23, 2018 yılında %86,22 ve 2023 yılında %87,05 olduğu görülmektedir. 1950-2023 yılı katılım ortalamasının %82,03 olduğu görülmüştür.

Seçimlere yüksek katılım, demokratik süreçlere olan ilginin ve vatandaşların aktif politik katılımının bir göstergesi olarak değerlendirilebilir. Bu durum, Türkiye'nin demokratik sürecinde seçimlere duyulan ilginin ve vatandaşların politik süreçlere aktif katılımının devam ettiğini göstermektedir.

Yöntem

Araştırmanın metodolojik çerçevesini belirlemek amacıyla bu bölümde araştırma modeli, evren ve örneklem, araştırma verilerini toplama sürecinde kontrol edilemeyen durumlar, veri toplama araçları ile verilerin analizi detaylı bir şekilde açıklanmaktadır.

Araştırma Modeli

Bu çalışmada seçime katılma davranışının eğitim düzeyi ile ilişkisini incelemek amacıyla ilişkisel tarama modeli kullanılarak analiz yapılmıştır.

Genellikle tarama tipi araştırmalarda araştırmacılar geniş bir kitleden belirlenen cevap seçenekleri kullanılarak bilgi toplamaya çalışır. Tarama modellerinde araştırmacılar genel olarak görüş ve özelliklerin neden kaynaklandığından çok örneklemdeki bireyler açısından nasıl dağıldığıyla ilgilenebilir (Fraenkel ve Wallen, 2006). İlişkisel tarama modeli, iki veya daha çok değişkenin birlikte değişip değişmediğini ve değişim varsa bunun nasıl olduğunu saptamayı amaçlayan tarama yaklaşımıdır. Bu bağlamda ilişkisel tarama modeli, birlikte değişimin varlığını saptamaya çalışan bir yaklaşımdır (Karasar, 2011).

Evren ve Örneklem

Bu araştırmanın evreni Türkiye'dir. Örneklem ise 18 yaş üzeri oy kullanma yaşına gelmiş kişilerden oluşmuştur (Yurt içi seçmen sayısı: 60.697.843, 14 Mayıs 2023 genel seçim verileri). Örneklem dair veriler YSK istatistikleri ve TÜİK verileri marifeti ile toplanmıştır. 14 Mayıs genel seçimleri il istatistikleri YSK istatistik verilerinden yararlanarak, Türkiye Cumhuriyeti Vatandaşlarının eğitim durumları ise TÜİK verilerinden yararlanılarak elde edilmiştir.

(15 yaş ve üstü kişi sayısı= 65.026.277, TÜİK 2022 yılı sonu itibari ile). Örneklem grubu tablo 1'de detaylı şekilde görülmektedir.

Tablo 1a: 14 Mayıs 2023 genel seçiminde geçerli oy kapsamı dışında kalan oy oranı ve 2022 yıl sonu 15 yaş üstü Türkiye Cumhuriyeti Vatandaşlarının eğitim durumları

İl	Geçerli Oy Kapsamı Dışında Kalan Oy Oranı %	Okuma Yazma Bilmeyen %	Okuma Yazma Bilen, Okul Mezunu Değil %	İlkokul %	İlköğretim, Ortaokul ve dengi meslek okulu %	Lise ve dengi meslek okulu %	Yüksekokul veya fakülte %	Yüksek lisans (5 veya 6 yıllık fakülteler dahil) %	Doktora %
ADANA	12,30	3,19	3,77	17,4	27,47	27,71	17,51	1,96	0,28
ADİYAMAN	18,02	5,85	3,61	15,85	31,02	26,03	15,34	1,61	0,20
AFYONKARAHİSAR	9,71	2,12	3,43	24,93	28,35	23,75	13,87	1,60	0,27
AĞRI	27,06	7,61	8,81	17,77	33,19	19,72	10,52	1,15	0,13
AMASYA	7,79	2,47	3,62	23,98	24,42	25,77	17,28	1,59	0,26
ANKARA	8,71	1,57	1,65	14,01	20,48	30,27	26,04	4,24	0,86
ANTALYA	10,56	0,91	2,95	17,95	24,63	28,74	20,72	2,09	0,32
ARTVİN	11,27	2,74	3,49	20,27	21,96	31,17	18,02	1,58	0,30
AYDIN	10,07	1,56	3,67	23,48	25,39	24,51	17,99	1,79	0,29
BALIKESİR	8,72	1,66	3,22	25,49	22,86	25,25	18,49	1,75	0,25
BİLECİK	7,99	1,46	1,58	22,27	24,36	29,88	18,08	1,61	0,27
BİNGÖL	21,33	5,78	4,71	11,78	28,44	31,65	15,10	1,68	0,25
BİTLİS	17,99	5,54	6,37	13,11	34,27	25,37	13,35	1,47	0,17
BOLU	8,39	2,48	2,75	22,48	22,14	28,92	18,18	2,02	0,48
BURDUR	9,21	1,96	3,05	25,67	23,12	25,33	17,74	2,00	0,38
BURSA	9,04	1,97	2,12	18,55	26,72	28,11	18,94	1,87	0,24
ÇANAĞKALE	8,30	1,03	3,13	26,05	20,77	25,57	20,11	2,33	0,48
ÇANKIRI	11,08	3,50	3,59	24,73	24,58	26,56	14,56	1,51	0,27
ÇORUM	9,05	4,05	5,40	24,90	26,22	22,34	14,54	1,45	0,22
DENİZLİ	8,28	1,18	3,32	22,33	26,33	26,10	17,63	1,79	0,31
DİYARBAKIR	18,10	6,54	8,07	11,78	32,69	24,40	14,39	1,68	0,18
EDİRNE	9,54	2,02	2,88	25,82	22,5	26,72	16,98	1,99	0,49
ELAZIĞ	14,11	3,60	6,26	15,13	26,61	27,34	17,58	2,24	0,45
ERZİNCAN	9,30	4,07	3,45	17,55	22,28	29,53	19,24	1,99	0,44
ERZURUM	13,64	5,10	4,44	18,33	26,06	26,68	15,97	2,18	0,53
ESKİŞEHİR	9,09	1,45	1,60	18,81	21,18	30,64	21,77	2,71	0,68

GAZİANTEP	14,17	3,24	3,80	17,49	35,31	23,04	14,04	1,64	0,20
GİRESUN	11,64	4,26	6,89	21,02	23,02	25,03	16,76	1,54	0,29
GÜMÜŞHANE	17,02	3,40	5,92	18,87	21,25	28,10	16,31	1,66	0,35
HAKKARİ	16,36	4,39	4,82	7,65	32,42	34,58	13,71	1,13	0,09
HATAY	16,82	1,91	5,29	20,36	29,26	23,47	15,56	1,54	0,18
ISPARTA	10,22	2,08	2,51	21,32	21,73	28,89	19,41	2,40	0,68
MERSİN	10,46	1,91	4,35	19,84	26,49	26,23	18,14	1,75	0,23
İSTANBUL	9,40	1,72	2,17	15,63	24,69	28,01	22,51	3,24	0,50
İZMİR	9,66	1,20	2,80	18,95	23,49	27,64	22,04	2,62	0,49
KARS	20,39	5,85	4,26	18,73	31,3	23,36	13,49	1,56	0,35
KASTAMONU	11,88	4,54	5,30	27,57	23,39	22,69	14,28	1,51	0,28
KAYSERİ	8,94	2,18	2,79	18,69	26,9	27,54	18,15	2,02	0,33
KIRKLARELİ	8,80	1,44	1,92	23,80	24,27	28,42	17,66	1,66	0,26

Tablo 1b: 14 Mayıs 2023 genel seçiminde geçerli oy kapsamı dışında kalan oy oranı ve 2022 yıl sonu 15 yaş üstü Türkiye Cumhuriyeti Vatandaşlarının eğitim durumları (devamı)

İl	Geçerli Oy Kapsamı Dışında Kalan Oy Oranı %	Okuma Yazma Bilmeyen %	Okuma Yazma Bilen, Okul Mezunu Değil %	İlkokul %	İlköğretim, Ortaokul ve dengi meslek okulu %	Lise ve dengi meslek okulu %	Yükseköğretim veya fakülte %	Yüksek lisans (5 veya 6 yıllık fakülteler dahil) %	Doktora %
KIRŞEHİR	12,32	2,76	3,48	20,75	23,73	27,90	17,57	1,83	0,39
KOCAELİ	8,39	1,70	2,21	15,36	26,85	30,48	20,23	2,10	0,26
KONYA	10,76	1,88	2,96	23,65	27,93	23,70	16,14	2,10	0,37
KÜTAHYA	7,98	1,62	4,23	25,22	24,61	25,50	16,21	1,82	0,29
MALATYA	18,25	5,04	3,32	16,49	25,45	27,85	18,62	2,08	0,35
MANİSA	7,95	1,87	3,78	26,77	27,42	23,09	15,23	1,38	0,16
KAHRAMAN-MARAŞ	14,59	4,57	3,81	18,03	31,58	24,36	14,58	1,63	0,21
MARDİN	17,20	8,10	6,29	13,07	32,35	24,42	12,68	1,41	0,09
MUĞLA	9,73	1,22	2,03	21,62	22,51	27,09	21,74	2,20	0,38
MUŞ	21,23	7,02	7,25	13,68	35,66	22,99	11,14	1,27	0,18
NEVŞEHİR	9,43	2,36	2,77	22,49	27,01	25,87	16,18	1,65	0,33
NİĞDE	11,64	2,96	3,03	22,37	30,67	24,28	14,32	1,65	0,33
ORDU	12,33	5,16	6,34	21,71	25,16	24,30	15,00	1,36	0,20
RİZE	10,85	2,99	4,15	18,69	24,02	29,49	17,98	1,80	0,33
SAKARYA	8,33	2,13	2,26	20,55	25,54	29,43	16,87	1,87	0,32

SAMSUN	10,58	2,11	5,53	21,68	24,9	24,87	17,84	1,88	0,33
SİİRT	16,64	7,53	6,56	10,97	34,36	24,62	13,70	1,49	0,22
SİNOP	12,17	3,49	4,86	27,36	25,01	21,68	14,76	1,42	0,29
SİVAS	10,75	4,55	3,87	19,38	24,86	27,07	16,68	1,86	0,37
TEKİRDAĞ	9,38	1,29	2,37	19,09	29,58	28,50	16,72	1,61	0,21
TOKAT	9,26	2,49	6,69	23,22	26,31	23,66	15,31	1,55	0,29
TRABZON	10,83	3,42	4,32	18,03	21,38	29,49	19,63	2,09	0,45
TUNCELİ	12,71	5,38	3,50	15,65	19,16	31,55	20,86	2,01	0,35
ŞANLIURFA	18,06	8,11	8,34	14,25	36,74	19,87	10,37	1,18	0,12
UŞAK	8,90	1,66	3,81	22,50	28,28	24,86	15,57	1,60	0,32
VAN	21,23	6,16	8,77	14,13	33,79	22,68	12,24	1,52	0,21
YOZGAT	13,19	3,67	4,69	24,20	25,44	24,88	12,99	1,30	0,21
ZONGULDAK	10,67	4,58	3,41	23,22	24,48	26,48	15,18	1,49	0,25
AKSARAY	13,03	3,60	3,36	21,56	31,28	22,38	13,48	1,66	0,28
BAYBURT	12,61	3,77	3,35	17,46	24,29	31,18	16,25	1,90	0,49
KARAMAN	10,22	1,80	2,49	22,24	29,21	24,33	15,97	1,70	0,31
KIRIKKALE	10,84	2,78	2,80	17,55	24,76	32,95	16,61	1,84	0,25
BATMAN	14,93	5,32	5,44	10,28	34,12	27,76	14,49	1,64	0,13
ŞIRNAK	15,32	6,43	5,81	9,00	35,42	27,36	13,04	1,27	0,07
BARTIN	11,60	3,40	5,47	22,67	27,59	24,29	13,84	1,39	0,29
ARDAHAN	17,17	5,56	3,80	22,00	29,29	23,32	13,19	1,48	0,30
İĞDIR	20,84	6,66	6,30	14,26	32,09	23,54	13,80	1,52	0,25
YALOVA	12,84	1,57	2,22	17,61	23,91	29,59	20,45	2,26	0,34
KARABÜK	10,32	3,74	3,09	20,10	22,79	28,10	19,38	1,98	0,45
KİLİS	10,95	2,70	3,18	12,41	36,02	26,24	15,46	1,69	0,24
OSMANİYE	12,16	4,19	2,66	16,00	28,71	27,49	17,06	1,63	0,15
DÜZCE	7,66	2,45	3,37	19,88	27,3	27,76	16,38	1,66	0,33

Tablo 1a ve 1b'de 14 Mayıs 2023 seçiminde geçerli oy kapsamı dışında kalan oy oranı ve 2022 yıl sonu 15 yaş üstü Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlarının eğitim durumlarına ilişkin veriler görülmektedir. Veriler incelendiğinde; geçerli oy kapsamı dışında kalan oy oranı Türkiye ortalamasının % 12,35, okuma yazma bilmeyen Türkiye ortalamasının % 3,45, okuma yazma bilen, okul mezunu olmayanların Türkiye ortalamasının % 4,10, ilkokul mezunu Türkiye ortalamasının % 19,35, ilköğretim, ortaokul ve dengi meslek okulu düzeyinde olanların Türkiye ortalamasının %26,95, lise ve dengi meslek okulu mezunu Türkiye ortalamasının %26,45, yüksekokul veya fakülte mezunu Türkiye ortalamasının %16,52, yüksek lisans (5 veya 6 yıllık fakülteler dahil) mezunu Türkiye ortalamasının %1,79, doktora mezunu Türkiye ortalamasının % 0,31 olduğu tespit edilmiştir.

Örnekleme Dair Kontrol Edilemeyen Durumlar

Bu araştırma kapsamında illere göre geçerli oylar dışında kalan oyların istatistiği ile ilgili problem bulunmamaktadır. Ancak özellikle eğitim düzeyleri incelendiğinde araştırma kapsamında bazı problemlerin olduğu görülmüştür. Örneğin oy kullanma yaşı 18 ve üzeri olduğu ancak eğitim verilerinin 15 yaş ve üzerini kapsadığı görülmektedir. Türkiye’de 12 yıllık zorunlu eğitim göz önüne alındığında 15-18 yaş arası bireylerin şu an ortaokul ve dengi okulu tamamlamış olmaları ve lise eğitimine devam ediyor olmaları gerektiğinden dolayı bu kapsamda yer alan tüm bireyler araştırma dışı bırakılmıştır. 6 yaşında okula başlayan bir bireyin lise mezuniyetinin 18 yaş üstü olan oy kullanma yaşına denk gelmesinden ötürü lise ve üstü mezunların 18 yaş ve üstü bireylerden oluştuğu görülecektir. Millî Eğitim Bakanlığının 11 Mayıs 2023 tarihinde paylaştığı son istatistikler dikkate alındığında okullaşma oranlarının ilkokulda yüzde 99,5, ortaokul ve lisede yüzde 99,1 (MEB, 2023) seviyesinde olduğu görülmektedir. Bu bağlamda okuma yazma bilmeyen, okuma yazma bilen ama okul mezunu olmayan ve son olarak ilkokul mezunları arasında 15-18 yaş seviyesinde olanların oranının çok düşük kalacağı ve araştırma verilerini etkilemeyecek düzeyde olacakları varsayılmaktadır. Ayrıca eğitime ait veriler 2022 yıl sonuna aittir. Seçimlerin olduğu mayıs ayı düşünüldüğünde 2023 yılı ilk 4 aya ait verilerin araştırmayı etkileyecek boyutlarda olmayacağı varsayılmıştır. Son olarak TÜİK’in ülke geneli nüfusun yaklaşık %1,14’ünün eğitim verilerini tespit edemediği anlaşılmaktadır. Bu kapsamda bu durum da araştırma için sınırlılık olarak görülmektedir.

Veri Toplama Araçları ve Verilerin Analizi

Eğitim düzeylerinin tespit edilmesi ile ilgili TÜİK verilerinden faydalanılmıştır. Seçim sonuçları ile ilgili ise YSK’ya ait istatistik veriler kullanılmıştır. Veriler SPSS 26 paket programı ile analiz edilmiştir. Seçime katılma davranışının eğitim düzeyi ile ilişkisinin tespiti amacıyla korelasyon analizi yapılmıştır. Korelasyon değerlerinin yorumlanması amacıyla 0.00 ilişki yok, 0.01-0.29 düşük düzeyde ilişki, 0.30- 0.70 orta düzeyde ilişki, 0.71- 0.99 yüksek düzeyde ilişki, 1.00 mükemmel ilişki (Köklü vb.,2006) aralıkları kullanılmıştır.

Bulgular

Araştırmanın bu bölümünde Okuma yazma bilmeyenlerin oranı, okuma yazma bilen ama herhangi bir okul mezunu olmayanların oranı, ilkokul mezunu oranı, lise ve dengi meslek okulu mezunu oranı, yüksekokul veya fakülte mezunu oranı, yüksek lisans (5 veya 6 yıllık fakülteler dahil) mezun oranı,

doktora mezunu oranı ile geçerli oy kapsamı dışında kalan oy oranı arasındaki ilişkiyi gösteren korelasyon analizleri görülmektedir.

Tablo 2: Okuma yazma bilmeyenlerin oranı ile geçerli oy kapsamı dışında kalan oy oranı arasındaki ilişkiyi gösteren korelasyon analizi

Bağımlı Değişken	Değer	İllere Göre Okuma Yazma Bilmeyenlerin İl Nüfusuna Oranı
İllere Göre Geçerli Oy	r	,819**
Kapsamı Dışında Kalan Oyların İl Nüfusuna Oranı	p	,00
	N	81

**p<0,01

Tablo 2’de okuma yazma bilmeyenlerin oranı ile geçerli oy kapsamı dışında kalan oy oranı arasındaki ilişkiyi gösteren korelasyon analizi görülmektedir. Veriler incelendiğinde okuma yazma bilmeyenlerin oranı ile geçerli oy kapsamı dışında kalan oy oranı arasında ilişkinin var olduğu görülmüştür (p<0,01). Korelasyon değeri incelendiğinde ise pozitif yönlü yüksek düzeyde ilişkinin olduğu tespit edilmiştir (r=,819).

Tablo 3: Okuma yazma bilen ama herhangi bir okul mezunu olmayanların oranı ile geçerli oy kapsamı dışında kalan oy oranı arasındaki ilişkiyi gösteren korelasyon analizi

Bağımlı Değişken	Değer	İllere Göre Okuma Yazma Bilip Okul Mezunu Olmayanların İl Nüfusuna Oranı
İllere Göre Geçerli Oy	r	,693**
Kapsamı Dışında Kalan Oyların İl Nüfusuna Oranı	p	,00
	N	81

**p<0,01

Tablo 3’te okuma yazma bilen ama herhangi bir okul mezunu olmayanların oranı ile geçerli oy kapsamı dışında kalan oy oranı arasındaki ilişkiyi gösteren korelasyon analizi görülmektedir. Tablo incelendiğinde okuma yazma bilen ama herhangi bir okul mezunu olmayanların oranı ile geçerli oy kapsamı dışında kalan oy oranı arasında ilişkinin olduğu (p<0,01), korelasyon katsayısı incelendiğinde ise bu ilişkinin pozitif yönlü orta düzey olduğu sonucuna varılmıştır (r=693).

Tablo 4: İlkokul mezunu oranı ile geçerli oy kapsamı dışında kalan oy oranı arasındaki ilişkiyi gösteren korelasyon analizi

Bağımlı Değişken	Değer	İllere Göre İlkokul Mezunlarının İl Nüfusuna Oranı
İllere Göre Geçerli Oy	r	-,562**
Kapsamı Dışında Kalan	p	,00
Oyların İl Nüfusuna Oranı	N	81

**p<0,01

İlkokul mezunu oranı ile geçerli oy kapsamı dışında kalan oy oranı arasındaki ilişkiyi gösteren korelasyon analizi Tablo 4'te görülmektedir. Yapılan inceleme sonucunda ilkokul mezunu oranı ile geçerli oy kapsamı dışında kalan oy oranı arasında ilişkinin olduğu ($p<0,01$), korelasyon katsayısı incelendiğinde ise bu ilişkinin negatif yönlü ve orta düzeyde olduğu tespit edilmiştir ($r=-,562$).

Tablo 5: Lise ve dengi meslek okulu mezunu oranı ile geçerli oy kapsamı dışında kalan oy oranı arasındaki ilişkiyi gösteren korelasyon analizi

Bağımlı Değişken	Değer	İllere Göre Lise ve Dengi Meslek Okulu Mezunlarının İl Nüfusuna Oranı
İllere Göre Geçerli Oy	r	-,311**
Kapsamı Dışında Kalan	p	,00
Oyların İl Nüfusuna Oranı	N	81

**p<0,01

Lise ve dengi meslek okulu mezunu oranı ile geçerli oy kapsamı dışında kalan oy oranı arasındaki ilişkiyi gösteren korelasyon analizi Tablo 5'de görülmektedir. Tablo incelendiğinde lise ve dengi meslek okulu mezunu oranı ile geçerli oy kapsamı dışında kalan oy oranı arasında ilişkinin var olduğu ($p<0,01$), korelasyon değeri incelendiğinde ise ilişkinin negatif yönlü ve orta düzeyde olduğu tespit edilmiştir ($r=-,311$).

Tablo 6: Yüksekokul veya fakülte mezunu oranı ile geçerli oy kapsamı dışında kalan oy oranı arasındaki ilişkiyi gösteren korelasyon analizi

Bağımlı Değişken	Değer	İllere Göre Yüksekokul veya Fakülte Mezunlarının İl Nüfusuna Oranı
İllere Göre Geçerli Oy	r	-,608**
Kapsamı Dışında Kalan	p	,00
Oyların İl Nüfusuna Oranı	N	81

**p<0,01

Tablo 6'da yüksekokul veya fakülte mezunu oranı ile geçerli oy kapsamı dışında kalan oy oranı arasındaki ilişkiyi gösteren korelasyon analizi görülmektedir. Veriler incelendiğinde yüksekokul veya fakülte mezunu oranı ile geçerli oy kapsamı dışında kalan oy oranı arasında ilişkinin var olduğu ($p<0,01$), korelasyon analizi incelendiğinde ise bu ilişkinin negatif yönlü ve orta düzeyde olduğu görülmüştür ($r=-,608$).

Tablo 7: Yüksek lisans (5 veya 6 yıllık fakülteler dahil) mezun oranı ile geçerli oy kapsamı dışında kalan oy oranı arasındaki ilişkiyi gösteren korelasyon analizi

Bağımlı Değişken	Değer	İllere Göre Yüksek Lisans (5 veya 6 Yıllık Fakülteler Dahil) Mezunlarının İl Nüfusuna Oranı
İllere Göre Geçerli Oy Kapsamı Dışında Kalan Oyların İl Nüfusuna Oranı	r	-,389**
	p	,00
	N	81

** $p<0,01$

Yüksek lisans (5 veya 6 yıllık fakülteler dahil) mezun oranı ile geçerli oy kapsamı dışında kalan oy oranı arasındaki ilişkiyi gösteren korelasyon analizi tablo 7'de görülmektedir. Tablo incelendiğinde yüksek lisans (5 veya 6 yıllık fakülteler dahil) mezun oranı ile geçerli oy kapsamı dışında kalan oy oranı arasında ilişkinin var olduğu ($p<0,01$) ve bu ilişkinin negatif yönde orta düzeyde olduğu tespit edilmiştir ($r=-,389$).

Tablo 8: Doktora mezunu oranı ile geçerli oy kapsamı dışında kalan oy oranı arasındaki ilişkiyi gösteren korelasyon analizi

Bağımlı Değişken	Değer	İllere Göre Doktora Mezunlarının İl Nüfusuna Oranı
İllere Göre Geçerli Oy Kapsamı Dışında Kalan Oyların İl Nüfusuna Oranı	r	-,407**
	p	,00
	N	81

** $p<0,01$

Tablo 8'de doktora mezunu oranı ile geçerli oy kapsamı dışında kalan oy oranı arasındaki ilişkiyi gösteren korelasyon analizi görülmektedir. Yapılan inceleme sonucunda doktora mezunu oranı ile geçerli oy kapsamı dışında kalan oy oranı arasında ilişkinin var olduğu ($p<0,01$) ve bu ilişkinin negatif yönlü orta düzeyde olduğu tespit edilmiştir ($r=-,407$).

Sonuç, Tartışma ve Öneriler

Sonuç ve Tartışma

Bu araştırmada seçime katılma davranışının eğitim düzeyi ile ilişkisini incelemesi amaçlanmıştır. Bu kapsamda yapılan analizler sonucunda: okuma yazma bilmeyenlerin oranı ile geçerli oy kapsamı dışında kalan oy oranı arasında ilişkinin var olduğu tespit edilmiştir. Korelasyon değeri incelendiğinde ise pozitif yönlü yüksek düzeyde ilişkinin olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca okuma yazma bilen ama herhangi bir okul mezunu olmayanların oranı ile geçerli oy kapsamı dışında kalan oy oranı pozitif yönlü orta düzeyde ilişki olduğu, ilkökul mezunu oranı ile geçerli oy kapsamı dışında kalan oy oranı arasında negatif yönlü ve orta düzeyde ilişkinin olduğu, lise ve dengi meslek okulu mezunu oranı ile geçerli oy kapsamı dışında kalan oy oranı arasında negatif yönlü ve orta düzeyde ilişkinin olduğu, yüksekokul veya fakülte mezunu oranı ile geçerli oy kapsamı dışında kalan oy oranı arasında negatif yönde orta düzeyde ilişkinin olduğu ve son olarak doktora mezunu oranı ile geçerli oy kapsamı dışında kalan oy oranı arasında negatif yönlü orta düzeyde ilişkinin olduğu tespit edilmiştir.

Literatür incelendiğinde Burden (2009) eğitimin katılım üzerindeki etkilerinin dinamik olduğunu öne sürmektedir. Burden vd. (2020) ise ara seçimde, eğitimin etkilerine yönelik bir miktar destek bulduklarını ifade etmişlerdir. Dinesen vd. (2016) eğitim ve siyasi katılım arasındaki ilişkinin genler ve/veya aile ortamı tarafından büyük ölçüde karıştırılmasına rağmen, olumlu bir etkinin yıllarca devam ettiğini göstermişlerdir. Gidengil vd. (2017) eğitim ve oy kullanma arasındaki ilişkinin ebeveyn eğitimi, ebeveyn oy kullanma ve aynı aile içindeki kardeşlerin paylaştığı gözlemlenmemiş özellikler dikkate alındığında önemli ölçüde azaldığını göstermişlerdir. Mayer (2011) eğitimdeki ilerlemenin siyasi katılımı artırdığına dair tutarlı kanıtlar sunmaktadır. Eğitimde ilerleme siyasi katılımı artırıyorsa, aynı zamanda potansiyel bir eşitsizliği de tespit etmiş olduğunu iddia etmiştir. Kim (2023) eğitim düzeylerinin ve görel eğitim sıralamalarının seçmen katılım oranları üzerindeki olumlu etkilerinin zaman içerisinde arttığını tespit etmiştir. Sondheimer ve Green (2010) lise mezuniyet oranlarında dışsal kaynaklı değişikliklerin seçmen katılım oranları üzerinde güçlü etkilerinin olduğunu tespit etmişlerdir.

Bunların yanında: Ahlskog (2020) eğitimin ulusal seçimlere katılım üzerinde bir etkisinin olmadığını ancak Avrupa seçimlerinde katılım üzerinde bir

etkisi olduğunu tespit etmiştir. Gallego (2010) eğitim düzeyi düşük olanlar, oy kullanma prosedürünün kolay olduğu ve az sayıda siyasi partinin olduğu durumlarda daha sık oy kullanmakta olduklarını bulmuştur. Harka ve Rocco (2019) eğitimin seçmen katılımını azalttığını bulmuşlardır. Kam ve Palmer (2008) yüksek öğretim siyasi katılımın bir nedeni değil, yetişkin öncesi deneyimlerin ve etkilerin bir temsilcisi olarak ifade etmişlerdir. Parinduri (2016) eğitimin insanların seçimlerde oy kullanma olasılığını artırdığına dair kanıt bulamamıştır. Tenn (2007) ek bir yıllık eğitimin seçmen katılımı üzerinde çok az etkisinin olduğunu tespit etmiştir.

Türkiye örnekleme bağlamında düşünülecek olursa okuma yazma bilmeyenler ile okuma yazma bilip herhangi bir okul mezunu olmayanların arttığı yerlerde geçerli oy kapsamı dışında kalan oy oranının da arttığı (kullanılmayan ya da kullanılıp iptal olan) tespit edilmiştir. Bu durum ilkökul mezunu ve sonrası için tersine dönmektedir. İlkokul ve üstü mezunların arttığı yerde geçerli oy oranının arttığı görülmüştür. Bu bağlamda özellikle okuma yazma bilmeyen ve okuma yazma bilim okul mezunu olmayanların oy kullanma konusunda isteksiz olmalarının nedensel analizinin yapılmasına ihtiyaç duyulduğu görülmektedir. Bu sonucun özellikle Jackson (1995) tarafından eğitimin nedensel ilişkisinin incelendiği araştırmada değindiği 'eğitim kayıt olmayı kolaylaştırır' iddiasının bu araştırma kapsamında da geçerli olabileceği düşünülmektedir.

İlkokul mezunu ve üstü kademeler için negatif yönlü ilişkinin tespit edildiği, yani oy kullanma davranışı kapsamında ilkökul üzeri mezuniyetin olumlu yansımalarının olduğu görülmektedir. Hansen ve Tyner (2019) tarafından yapılan araştırmada yüksek eğitilmiş insanların oy vermeyi bir yurttaşlık görevi olarak görme olasılıklarının daha yüksek olduğunu ve yurttaşlık görevinin oy kullanma üzerindeki etkisine eğitimin kısmen aracılık ettiğini göstermiştir. Bunun yanında eğitilmiş katılımcıların yaklaşan bir seçimde oy kullanmayacaklarını bildirmeye teşvik eden uyarılara karşı koyma olasılıklarının daha yüksek olduğunu tespit etmişlerdir. Weinschenk ve Dawes (2022) yurttaşlık bilgisi derslerinin yetişkinlikte katılım üzerinde bir etkisi olduğu göstermişlerdir. Bununla birlikte, bireysel ve aile niteliklerini hesaba kattıktan sonra yurttaşlık eğitiminin katılım üzerinde oldukça sınırlı bir etkisinin olduğu bulunmuştur. Mevcut araştırmada da eğitimlilerin yurttaşlık vazifesine yönelik bilincinin eğitim marifeti ile kazandırılmış olabileceğine yönelik ihtimal göz ardı edilmemektedir.

Sonuç olarak modern demokrasilerde azalan seçmen katılımları akademik çalışmaların da bu alana yönelmesine neden olmuştur. Seçmenlerin katılımı-

nın azalmasına bağlı olarak bu araştırmaların yoğunlaşarak devam edeceği görülmektedir. Bu araştırmalar genel olarak seçime katılım oranlarının düşüklüğüne yönelik yapılmaktadır. Farklı demokrasi kültürüne sahip toplumlarda ortaya çıkan katılım farklılıklarının dahi iyi anlaşılabilmesi amacıyla seçmenlerin oy kullanmasını sağlayan ana motivasyonun araştırılmasının da önemli olacağı düşünülmektedir. Zira farklı demokrasi kültürüne sahip toplumların birbirleri ile aynı nedene bağlı olarak oy kullanma davranışından vazgeçebilecekleri söylenebilir mi? Bu sorunun cevabının seçmenlerin oy kullanma motivasyonları ile birlikte değerlendirildiğinde daha anlamlı olacağı düşünülmektedir. Bu bağlamda gelecekte yapılacak araştırmalarda seçime katılım motivasyonunun karşılaştırmalı bir perspektifle incelenmesinin literatüre ciddi katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Bununla beraber Türkiye'nin farklı bölgeleri veya sosyoekonomik grupları arasında eğitim düzeyi ile seçime katılım arasındaki farklılıkları inceleyen bir araştırma, daha yerel ve spesifik etkileri ortaya koyabilir. Türkiye'nin eğitim politikalarının seçime katılım üzerindeki etkileri üzerine bir araştırma, politika yapıcılara eğitim politikalarının demokratik süreçlere etkisini daha iyi anlamalarına yardımcı olabilir. Son olarak toplumsal algı ve medyanın seçime katılım üzerindeki etkilerini değerlendiren bir çalışma, bireylerin siyasi bilincini ve katılımını şekillendiren faktörleri daha iyi anlamamıza yardımcı olabilir.

Öneriler

Eğitim seviyesinin seçmen katılımı üzerindeki etkisi, toplumsal katılım ve demokratik süreçlerin etkinliği açısından kritik bir öneme sahiptir. Bu araştırmada, okuma yazma bilmeyenler ve okuma yazma bilen ancak mezun olmayanların geçerli oy kullanma oranlarının düşük olduğu tespit edilmiştir. Bu bulgu, eğitim seviyesinin seçmen davranışını şekillendirmedeki rolünün ne kadar önemli olduğunu vurgulamaktadır. Özellikle, okuma yazma bilmeyen bireylerin demokratik süreçlere katılımının düşük olması, toplumsal bütünleşme ve demokratik temsil açısından önemli bir sorundur. Bu kapsamda:

- Eğitim seviyesinin artırılması, bireylerin siyasi katılımını ve toplumsal farkındalığını artırarak, demokratik süreçlerin güçlenmesine katkıda bulunabilir. Okuryazarlık kampanyalarının yaygınlaştırılması, özellikle kırsal ve düşük sosyoekonomik bölgelerde, seçmen katılımını artırmak için etkili bir strateji olabilir. Bu kampanyalar, bireylerin sadece okuryazarlık seviyesini değil, aynı zamanda siyasi bilincini de artırarak, geçerli oy kullanma oranlarını yükseltebilir.
- Seçim bilgilendirme programları, okuma yazma bilen ancak mezun olmayan bireylerin seçim süreçlerine katılımını teşvik etmek için önemlidir. Bu programlar, halk eğitimi merkezleri ve yerel yönetimlerin iş birliğiy-

le yürütülerek, bireylerin oy kullanma bilincini ve demokratik süreçlere katılımını artırabilir. Bilinçli bir seçmen kitlesi, demokratik temsilin daha sağlıklı ve etkin olmasını sağlar.

- İlkokul mezunları ve üzeri eğitim seviyesine sahip bireylerin oy kullanma oranlarının yüksek olması, eğitim destek programlarının önemini vurgulamaktadır. Üniversiteler ve sivil toplum kuruluşları ile iş birliği yapılarak gerçekleştirilecek eğitim destek programları, bireylerin siyasi katılımını ve toplumsal sorumluluk bilincini artırabilir. Eğitimli bireylerin oy kullanma davranışlarının olumlu yönde etkilenmesi, demokratik süreçlerin etkinliğini artırır.
- Türkiye'nin farklı bölgeleri veya sosyoekonomik grupları arasında eğitim düzeyi ile seçime katılım arasındaki farklılıkları inceleyen yerel ve bölgesel araştırmalar, daha yerel ve spesifik etkilerin ortaya konmasına yardımcı olabilir. Bu tür araştırmalar, yerel dinamiklerin anlaşılmasını ve eğitim politikalarının daha etkin bir şekilde şekillendirilmesini sağlayabilir. Yerel düzeyde yapılacak bu tür araştırmalar, eğitim ve seçim politikalarının bölgesel ihtiyaçlara göre uyarlanmasına olanak tanır.
- Eğitim politikalarının seçime katılım üzerindeki etkilerini inceleyen bir araştırma, politika yapıcılara eğitim politikalarının demokratik süreçlere etkisini daha iyi anlama fırsatı sunar. Eğitim politikalarının seçmen katılımı üzerindeki olumlu etkileri, demokrasiye olan güveni ve katılımı artırabilir. Bu bağlamda, eğitim politikalarının uzun vadeli demokratik kazanımlarını değerlendirerek, stratejik planlamalar yapılmalıdır.
- Toplumsal algı ve medyanın seçime katılım üzerindeki etkilerini değerlendiren çalışmalar, bireylerin siyasi bilincini ve katılımını şekillendiren faktörleri daha iyi anlamamıza yardımcı olabilir. Medyanın bilinçli kullanımını ve toplumsal algının yönetimi, demokratik katılımı teşvik edebilir. Özellikle genç nesillerin medya aracılığıyla siyasi süreçlere katılımının artırılması, demokratik temsilin güçlenmesine katkı sağlayabilir.
- Son olarak, eğitim seviyesinin artırılması, sadece bireysel gelişimi değil, aynı zamanda toplumsal bütünleşmeyi ve demokratik katılımı da güçlendirir. Bu nedenle, eğitim politikalarının ve programlarının, seçmen katılımını teşvik edecek şekilde tasarlanması ve uygulanması önemlidir. Eğitimli bireylerin demokratik süreçlere katılımının yüksek olması, toplumun genel refahı ve demokratik temsilin kalitesi açısından hayati bir öneme sahiptir. Eğitim ve seçmen katılımı arasındaki bu ilişkiyi daha iyi anlamak için disiplinlerarası ve kapsamlı araştırmalara devam edilmelidir.

Kaynakça

- Abramson, P. R., ve Aldrich, J. H. (1982). The decline of electoral participation in America. *American Political Science Review*, 76(3), 502-521.
- Ahlskog, R. (2020). Education and voter turnout revisited: Evidence from a Swedish twin sample with validated turnout data. *Electoral Studies*, 69, 102186.
- Aldrich, J. H., Montgomery, J. M., ve Wood, W. (2011). Turnout as a habit. *Political Behavior*, 33, 535-563.
- Amos, B., Smith, D. A., ve Ste. Claire, C. (2016). Reprecincting and voting behavior. *Political Behavior*, 39, 133-156.
- Arbour, B. K., ve Hayes, D. (2005). Voter turnout in the California recall: Where did the increase come from?. *American Politics Research*, 33(2), 187-215.
- Arnold, F. (2015). Turnout and closeness: Evidence from 60 years of Bavarian mayoral elections. *The Scandinavian Journal of Economics*, 120(2), 624-653.
- Barwig, A. (2009). How electoral rules matter: voter turnout in Morocco's 2007 parliamentary elections. *The Journal of North African Studies*, 14(2), 289-307.
- Bassi, A. (2018). Weather, risk, and voting: An experimental analysis of the effect of weather on vote choice. *Journal of Experimental Political Science*, 6(1), 17-32.
- Burden, B. C. (2009). The dynamic effects of education on voter turnout. *Electoral Studies*, 28(4), 540-549.
- Burden, B. C., Herd, P., Jones, B. M., ve Moynihan, D. P. (2020). Education, early life, and political participation: New evidence from a sibling model. *Research & Politics*, 7(3), 2053168020958319.
- Campbell, A., Converse, P. E., Miller, W. E., ve Donald, E. (1960). *Stokes. The american voter*. New York: Wiley.
- Damsbo-Svendsen, S., ve Hansen, K. M. (2023). When the election rains out and how bad weather excludes marginal voters from turning out. *Electoral Studies*, 81, 102573.
- Dinesen, P. T., Dawes, C. T., Johannesson, M., Klemmensen, R., Magnusson, P., Nørgaard, A. S., Petersen, I. ve Oskarsson, S. (2016). Estimating the impact of education on political participation: Evidence from monozygotic twins in the United States, Denmark and Sweden. *Political Behavior*, 38, 579-601.
- Dyck, J. J., ve Gimpel, J. G. (2005). Distance, turnout, and the convenience of voting. *Social Science Quarterly*, 86(3), 531-548.
- Eisinga, R., Te Grotenhuis, M., ve Pelzer, B. (2011). Weather conditions and voter turnout in Dutch national parliament elections, 1971–2010. *International Journal Of Biometeorology*, 56, 783-786.
- Erkmen, A. (2018). Türkiye'de 1950 ile 2002 yılları arasında uygulanan genel seçim sistemlerinin halk iradesine etkisi. *Gaziantep University Journal of Social Sciences*, 17(3), 1225-1247.
- Fauvelle-Aymar, C., ve Stegmaier, M. (2008). Economic and political effects on European Parliamentary electoral turnout in post-communist Europe. *Electoral Studies*, 27(4), 661-672.
- Fraenkel, J.R. ve Wallen, N.E. (2006). *How to desing and evaluate research in education*. New York: McGaw-Hill International Edition.

- Gallego, A. (2010). Understanding unequal turnout: Education and voting in comparative perspective. *Electoral Studies*, 29(2), 239-248.
- Garcia-Rodriguez, A., ve Redmond, P. (2020). Rainfall, population density and voter turnout. *Electoral Studies*, 64, 102128.
- Gidengil, E., Tarkiainen, L., Wass, H., ve Martikainen, P. (2017). Turnout and education: Is education proxying for pre-adult experiences within the family?. *Political Science Research and Methods*, 7(2), 349-365.
- Gomez, B. T., Hansford, T. G., ve Krause, G. A. (2007). The Republicans should pray for rain: Weather, turnout, and voting in US presidential elections. *The Journal of Politics*, 69(3), 649-663.
- Hansen, E. R., ve Tyner, A. (2019). Educational attainment and social norms of voting. *Political Behavior*, 43, 711-735.
- Harka, E., ve Rocco, L. (2019). Studying more to vote less. Education and voter turnout in Italy. *European Journal of Political Economy*, 72, 102-115.
- Hortala-Vallve, R., ve Esteve-Volart, B. (2011). Voter turnout and electoral competition in a multidimensional policy space. *European Journal of Political Economy*, 27(2), 376-384.
- Jackson, R. A. (1995). Clarifying the relationship between education and turnout. *American Politics Quarterly*, 23(3), 279-299.
- Jaitman, L. (2013). The causal effect of compulsory voting laws on turnout: Does skill matter?. *Journal of Economic Behavior ve Organization*, 92, 79-93.
- Jewitt, C. E. (2014). Packed primaries and empty caucuses: voter turnout in presidential nominations. *Public Choice*, 160, 295-312.
- Kam, C. D., ve Palmer, C. L. (2008). Reconsidering the effects of education on political participation. *The Journal of Politics*, 70(3), 612-631.
- Kang, W. C. (2019). Liberals should pray for rain: weather, opportunity costs of voting and electoral outcomes in South Korea. *Political Science*, 71(1), 61-78.
- Karasar, N. (2011). *Bilimsel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Nobel Yayınları.
- Kim, D. (2015). The effect of party mobilization, group identity, and racial context on Asian Americans' turnout. *Politics, Groups, and Identities*, 3(4), 592-614.
- Kim, Y. (2023). Absolutely Relative: How Education Shapes Voter Turnout in the United States. *Social Indicators Research*, 1-23.
- Kiriş, H. M. (2015). Türkiye'de 'Seçim Sandığı' Tartışmaları: Seçime Katılma Oranlarının Anlamı ve Önemi. *Toplum ve Demokrasi Dergisi*, 9 (19), 25-50. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/en/pub/toplumdd/issue/22712/242422>
- Köklü, N., Büyüköztürk, Ş. ve Çokluk Bökeoğlu, Ö. (2006). *Sosyal Bilimler için İstatistik*. Ankara: Pegem Yayınları.
- Lahtinen, H., Mattila, M., Wass, H., ve Martikainen, P. (2017). Explaining social class inequality in voter turnout: the contribution of income and health. *Scandinavian Political Studies*, 40(4), 388-410.
- Lee, J. (2004). Who votes and why in Korea?. *International Journal of Public Opinion Research*, 16(2), 183-198.
- Lee, J., ve Hwang, W. (2017). Weather, voter turnout and partisan effects in Korea, 1995-1999. *Asian Journal of Social Science*, 45(4-5), 507-528.

- Leighley, J. E., ve Nagler, J. (2014). *Who votes now?*. Princeton, NJ: Princeton University Press.
- Lewis-Beck, M. S., Norpoth, H., Jacoby, W. G., ve Weisberg, H. F. (2009). *The American voter revisited*. University of Michigan Press.
- Martikainen, P., Martikainen, T., ve Wass, H. (2005). The effect of socioeconomic factors on voter turnout in Finland: A registerbased study of 2.9 million voters. *European Journal of Political Research*, 44(5), 645-669.
- Mattila, M. (2003). Why bother? Determinants of turnout in the European elections. *Electoral Studies*, 22(3), 449-468.
- Mayer, A. K. (2011). Does education increase political participation?. *The Journal of Politics*, 73(3), 633-645.
- MEB. (2023). *Türkiye'de 5-14 Yaş Aralığındaki Okullaşma Oranı Yüzde 99'a Ulaştı*, <http://meb.ai/UPwZrWO>, (Erişim Tarihi: 26.07.2023).
- Nie, N. H., Junn, J., ve Stehlik-Barry, K. (1996). *Education and democratic citizenship in America*. University of Chicago Press.
- Olgun, K. (2011). Türkiye'de cumhuriyetin ilanından 1950'ye genel seçim uygulamaları. *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, 27(79), 1-36.
- Orford, S., Rallings, C., Thrasher, M., ve Borisjuk, G. (2008). Investigating differences in electoral turnout: the influence of ward-level context on participation in local and parliamentary elections in Britain. *Environment and Planning A*, 40(5), 1250-1268.
- Parinduri, R. A. (2016). Does education increase political participation? Evidence from Indonesia. *Education Economics*, 27(6), 645-657.
- Rallings, C., Thrasher, M., ve Borisjuk, G. (2003). Seasonal factors, voter fatigue and the costs of voting. *Electoral Studies*, 22(1), 65-79.
- Resmi Gazete (Sayı: 30362), <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2018/03/20180316-28.htm> (Erişim Tarihi: 27.06.2023).
- Rosenstone, Steven J., and John M. Hansen. (1993). *Mobilization, participation, and democracy in america*. New York: Longman.
- Schroedel, J., Rogers, M., Dietrich, J., Johnston, S., ve Berg, A. (2020). Assessing the efficacy of early voting access on Indian reservations: evidence from a natural experiment in Nevada. *Politics, Groups, and Identities*, 10(1), 81-99.
- Shineman, V. (2021). Isolating the effect of compulsory voting laws on political sophistication: Leveraging intra-national variation in mandatory voting laws between the Austrian Provinces. *Electoral Studies*, 71, 102265.
- Singh, S. P. (2015). Compulsory voting and the turnout decision calculus. *Political Studies*, 63(3), 548-568.
- Sondheimer, R. M., ve Green, D. P. (2010). Using experiments to estimate the effects of education on voter turnout. *American Journal of Political Science*, 54(1), 174-189.
- Sunshine Hillygus, D. (2005). The missing link: Exploring the relationship between higher education and political engagement. *Political Behavior*, 27, 25-47.
- Tenn, S. (2007). The effect of education on voter turnout. *Political Analysis*, 15(4), 446-464.
- TÜİK. (2012). *Milletvekili Genel Seçimleri 1923-2011*, <https://www.ysk.gov.tr/doc/dosyalar/1923-2011-MVSecimleri-Tuik.pdf>, (Erişim Tarihi: 27.06.2023).
- TÜİK. (2023). *Ulusal Eğitim İstatistikleri, 2022*, <https://data.Tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Ulusal-Egitim-Istatistikleri-2022-49756>, (Erişim Tarihi: 27.06.2023).

- Verba, S., Schlozman, K. L., ve Brady, H. E. (1995). *Voice and equality: Civic voluntarism in American politics*. Harvard University Press.
- Vowles, J., Katz, G., ve Stevens, D. (2017). Electoral competitiveness and turnout in British elections, 1964–2010. *Political Science Research and Methods*, 5(4), 775-794.
- Weinschenk, A. C., ve Dawes, C. T. (2022). Civic education in high school and voter turnout in adulthood. *British Journal of Political Science*, 52(2), 934-948.
- Wilford, A. M. (2020). Understanding the competing effects of economic hardship and income inequality on voter turnout. *Politics ve Policy*, 48(2), 314-338.
- Wolfinger, R. E., ve Rosenstone, S. J. (1980). *Who votes?*. Yale University Press.
- YSK Seçmen Kütüğü Genel Müdürlüğü. (2023). *14 Mayıs 2023 Cumhurbaşkan ve 28. Dönem Milletvekili genel seçimleri seçim istatistikleri bülteni*, <https://www.ysk.gov.tr/doc/dosyalar/docs/14Mayis2023CBSecimIstatistik.pdf>, (Erişim Tarihi: 27.06.2023).
- Yücel, B. (2013). Seçimlere Katılma Oranının Siyasi Sisteme Etkisi Üzerine Gözlemler. *Yasama Dergisi*, (24) , 7-36 . Retrieved from <https://dergipark.org.tr/tr/pub/yasamadergisi/issue/54521/743124>

The Evolution of TİKA: A Case Study in Turkish Soft Power Projection

Birce Beşgöl*

Abstract

This article examines the development of the Turkish Cooperation and Coordination Agency (TİKA) as a case study in Türkiye's soft power projection. As an important instrument of Türkiye's foreign policy, TİKA plays a critical role in promoting cooperation, development and cultural exchange with partner countries around the world. Through a historical analysis of TİKA's establishment, mandate and early initiatives, this study provides insights into its evolving role within Türkiye's diplomatic apparatus. By examining the expansion of TİKA's activities, shifts in focus areas and strategic priorities over time, this paper assesses TİKA's impact on promoting Türkiye's interests and strengthening Türkiye's image abroad. In this framework, TİKA contributes to Türkiye's humanitarian diplomacy objectives as a soft power tool.

Keywords: Soft Power, TİKA, Foreign Policy, Power Projection, Humanitarian Diplomacy.

TİKA'nın Evrimi: Türkiye'nin Yumuşak Güç Gösteriminde Bir Vaka Çalışması Öz

Bu makale, Türkiye'nin yumuşak güç projeksiyonunda bir vaka çalışması olarak Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı'nın (TİKA) gelişimini incelemektedir. Türkiye'nin dış politikasının önemli bir aracı olan TİKA, dünya çapındaki ortak ülkelerle işbirliği, kalkınma ve kültürel alışverişi teşvik etmede kritik bir rol oynamaktadır. Bu çalışma, TİKA'nın kuruluşu, görevi ve ilk girişimlerinin tarihsel bir analizi yoluyla, Türkiye'nin diplomatik aygıtı içinde evrilen rolüne dair analizleri sunmaktadır. Zaman içinde TİKA'nın faaliyetlerinin genişlemesini, odak alanlarındaki değişimleri ve stratejik önceliklerini inceleyen bu makale, TİKA'nın Türkiye'nin çıkarlarının desteklenmesi ve Türkiye'nin yurtdışındaki imajının güçlendirilmesi üzerindeki etkisini değerlendirmektedir. Bu çerçevede, TİKA, bir yumuşak güç aracı olarak Türkiye'nin insani diplomasi hedeflerine katkı sağlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Yumuşak Güç, TİKA, Dış Politika, Güç Yansıtma, İnsani Diplomasi.

*Dr. Res. Asst. | Police Academy Faculty of Homeland Security
bircebesgul@gmail.com | ORCID: 0000-0002-6324-2141
DOI: 10.36484/liberal.1442299

Liberal Düşünce, Year: 29, Issue: 115, Summer 2024, pp. 57-82.
Date of Submission: 24 Feb 2024 | Date of Acceptance: 11 July 2024

Introduction

Power constitutes a foundational concept within the realms of political science and international relations, manifesting in diverse forms including wealth, military authority, civil authority, and influence over opinions (Russell, 1960: 9). This multifaceted nature of power prompted the categorization into “hard power” and “soft power” within the discourse of international relations and political science, a classification introduced by Joseph Nye in 1990. Historically, hard power has maintained preeminence among states, denoting the ability to coerce other actors within the international arena. This encompasses the military and economic capabilities of states utilized to pursue national interests. States typically resort to hard power when perceiving threats to their security, thus adhering to a pattern where the heightened perception of security threats correlates with increased reliance on hard power strategies (Oğuzlu, 2007: 81).

Nye delineates soft power as a distinct facet of influence, juxtaposed with the more conventional notions of hard power (Nye, 1990: 2). While hard power relies on tangible inducements or threats to shape the behavior of others, soft power operates through subtler mechanisms. The concept encompasses the ability to achieve desired outcomes in the absence of explicit coercion or material incentives, often referred to as “the second face of power” (Nye, 1990: 2). Soft power dynamics are characterized by a country’s capacity to garner support and emulation from other actors in global politics, stemming from admiration for its values, emulation of its practices, and aspirations toward its levels of prosperity and openness. Unlike hard power strategies centered on coercion, soft power entails setting agendas and attracting others through non-coercive means. It involves the art of persuasion and influence, co-opting individuals and entities into desiring the outcomes advocated by the influencing entity (Nye, 1990: 2).

Joseph Nye’s conceptualization of soft power extends to the collaborative pursuit of state objectives through inter-state cooperation. Delving deeper into the analysis, soft power encompasses the endeavor to influence and mold the desires of other actors in accordance with a state’s own aspirations. Nye posits that the decline of the Soviet Union precipitated a reevaluation of military power employment among states. The proliferation and impact of international non-governmental organizations (NGOs), coupled with diminishing effectiveness of military coercion, have rendered traditional military power less viable for achieving state objectives. Nevertheless, the coercive potential of military power persists, albeit to a reduced extent, alongside the burgeoning

significance of soft power. Conversely, the utilization of hard power imposes substantial economic burdens on states, prompting a gradual shift towards the adoption of soft power strategies. Soft power operates on the premise of attraction rather than coercion, drawing upon cultural, historical, economic, and intellectual assets such as culture, historical legacies, economic development, and intellectual pursuits to exert influence (Kalathil, 2011: 2).

Scholars in the field of international relations have provided diverse conceptualizations of soft power, elucidating its nuanced dimensions and implications for global diplomacy. For instance, Melissen and Berridge have emphasized the role of public diplomacy as a crucial instrument of soft power projection, stressing the significance of strategic communication and image management in shaping international perceptions (Melissen: 2005). Similarly, Keohane and Nye mentioned the interconnection of soft power within the context of other power forms by highlighting the importance of economic and military capabilities in terms of influencing global affairs (Keohane, Nye: 1998). Moreover, scholars such as Baldwin have indicated the role of institutions and norms in soft power dynamics. Baldwin mentioned that the importance of shared values and cooperative frameworks fostered influence and legitimacy (Baldwin: 1985). Furthermore, Joseph Grieco presented the concept of structural power that explain how institutional arrangements and patterns of cooperation can influence and shape outcomes in the international system (Grieco: 1990). To put all approaches at the same box for evaluation, these perspectives demonstrate that soft power is a multifaceted phenomenon including various instruments, strategies, and institutional dynamics in the pursuit of international influence and objectives. In this context, effective deployment of soft power requires a multifaceted approach that extends beyond conventional state actors.

The enclosure of non-state entities and autonomous state institutions such as non-governmental organizations (NGOs) and agencies highlight the evolving increase of soft power dynamics in international system. In other words, the effective deployment of soft power requires strategic 'presentation' to influence other actors in international stage. Moreover, the realm of soft power is not only implemented through traditional state actors but also significantly applied and developed by on-state entities and autonomous state institutions. Among these entities, NGOs and autonomous state agencies have pivotal roles in enhancing the soft power capabilities obtainable to states. By engaging in activities that draw foreign audiences' attention and promoting cultural exchange, these organizations create soft power strategies of their particular states.

Türkiye has consistently employed the Turkish Cooperation and Coordination Agency (TİKA) to assert its soft power. TİKA is in charge of directing Türkiye's humanitarian aid campaigns, cultural diplomacy initiatives, and capacity-building projects in a wide range of regions. The primary goal is to extend Türkiye's assistance, and through these initiatives, the country is also able to engender goodwill. Hence, TİKA is the keystone of Türkiye's soft power strategy in terms of asserting influence and cooperating with other countries through cultural and historical roots.

Historical Background of TİKA

Following the dissolution of the Communist Bloc and the Soviet Union, the TİKA was established in 1992 under Decree-Law No. 480 to operate as the Turkish Cooperation and Development Administration within the Ministry of Foreign Affairs (TİKA: 2016). Subsequently, TİKA's institutional framework and operational guidelines were delineated in Article 1 of Law No. 4668, which was promulgated on May 12, 2001, and published in the Official Gazette (TİKA: 2016). This legal enactment outlined TİKA's foundational principles and objectives, emphasizing its role in assisting the development of developing countries, particularly Turkic-speaking republics, related communities, and Türkiye's neighbors. Further reforms were instituted through Decree-Law No. 656, enacted on October 24, 2011, aimed at enhancing the efficiency of technical cooperation and coordination efforts. This legislative amendment restructured TİKA as a specialized public legal entity under the Prime Ministry with the aim of fostering economic, commercial, technical, social, cultural, and educational relations to states and communities in need. These reforms started to implement after the ratification of the related rule of law and publication in the Official Gazette on November 2, 2011 (TİKA: 2016).

TİKA fulfills a multi-layered role including a range of functions such as promoting bilateral and multilateral cooperation, providing socio-economic development, and advancing mutual understanding among countries and communities that needs help. Some of these functions can be summarized as follow:

- Endeavoring improvement in economic, commercial, technical, social, cultural, and educational relations by implementing numerous projects and activities
- Planning organizations and projects by considering the developmental needs of partner countries

- Designing and implementing economic infrastructural instruments and assistance programs
- Facilitating development processes, promoting economic growth, reducing poverty and unemployment of countries in need
- Increasing education, governance, and environmental management through projects

Furthermore, TİKA coordinates humanitarian and technical assistance efforts to other countries and communities as needed. Collaborative efforts with public institutions, universities, NGOs, and the private sector are also prioritized to ensure comprehensive and specialized assistance where required. Additionally, TİKA facilitates projects and programs focusing on public management, law, education, culture, and social fields, providing scholarships and educational opportunities to individuals from beneficiary countries. Cultural cooperation programs, including partnerships with centers promoting Turkish culture, are also administered. TİKA assumes responsibility for technical coordination, monitoring, and reporting on development assistance initiatives undertaken by Türkiye, alongside engaging in social and cultural projects aimed at preserving shared heritage and fostering dialogue between societies. Moreover, TİKA actively participates in international cooperation efforts within its areas of expertise, ensuring effective coordination and implementation of joint projects with international organizations. Beyond designated countries, TİKA extends technical contributions and assistance to nations sharing historical, geographical, and cultural ties with Türkiye, regardless of their developmental status, thereby demonstrating a commitment to broader regional collaboration and mutual support (TİKA, 2016: 11).

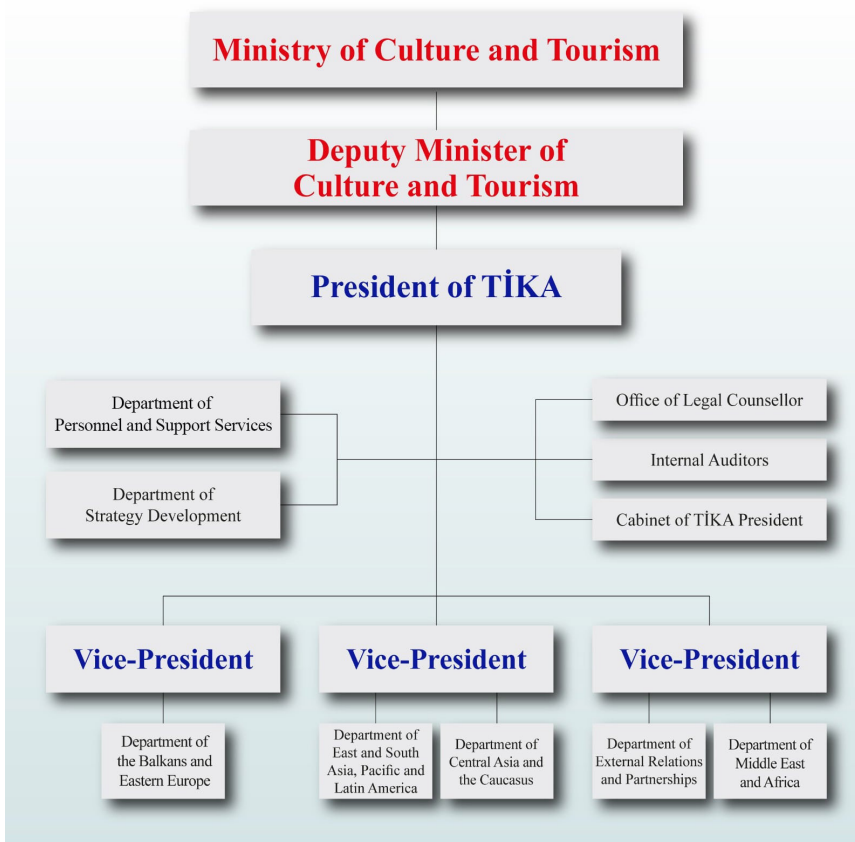
Organizational Structure of TİKA

The organizational structure of the Turkish Cooperation and Coordination Agency is designed by a hierarchical framework in order to ensure efficient management of its strategic, operational, and administrative functions. This structure highlights TİKA's comprehensive approach in terms of international development and cooperation, positioning its internal units and regional departments.

The Ministry of Culture and Tourism of the Republic of Turkey provides main governance and strategic direction for TİKA, confirming that its initiatives associate with national policies, specifically priorities in cultural diplomacy and international cooperation. Under the control of The Ministry of Culture and Tourism, central leadership of TİKA is managed by the President of

TİKA. The President is responsible for the complete administration and strategic management of the agency, guaranteeing that its mission and vision are effectively practiced. The President's role covers the supervision of various departments and units, ensuring interrelated and harmonized operations within the agency (TİKA, 2024). Reporting directly to the President, there are several significant units and advisory bodies that are responsible for particular functions crucial to the smooth operation of TİKA such as Legal Consultancy, Internal Auditors, and Private Secretary Directorate (TİKA, 2024).

Table 1: Organizational Structure of the TİKA (TİKA: 2024)

Beneath the President, the organizational structure includes Personnel and Support Services Department and Strategy Development Department that are crucial for handling specific administrative and operational functions. Personnel and Support Services Department is responsible for human resources management containing recruitment, training, and staff welfare. This department also manages operation of TİKA's facilities and logistical

needs (TİKA, 2024). Strategy Development Department focuses on the preparation and implementation of TİKA's strategic plans by conducting research and analysis on policy development. This department also safeguards that TİKA's initiatives are strategically aligned with its long-term objectives.

Further down the hierarchy, TİKA's organizational structure involves several Vice Presidents. Each president oversees specific regional and thematic departments in order to ensure the tailored execution of TİKA's mission in numerous geographical areas. Balkan and Eastern Europe Department focuses on initiatives in the Balkans and Eastern Europe, enabling projects that promote development, cooperation, and cultural exchange in the region (TİKA, 2024). Middle Asia and Caucasia Department manages TİKA's activities in Central Asia and the Caucasus that are accepted as strategically important for Türkiye's cultural and economic diplomacy (TİKA, 2024). East and South Asia, Pacific and Latin America Department supervises projects and cooperation efforts in East and South Asia, the Pacific, and Latin America (TİKA, 2024). This department reflects TİKA's inter-continental projects that make Türkiye's humanitarian diplomacy efforts visible. Middle East and Africa Department is dedicated to initiatives in the Middle East and Africa, focusing on projects that provide socio-economic development, humanitarian aid, and cultural exchange in these regions (TİKA, 2024). Last but not least, Foreign Relations and Partnerships Department handles TİKA's international partnerships and external relations which is a crucial role in establishing and maintaining cooperative agreements with other countries and international organizations (TİKA, 2024).

The organizational structure of TİKA demonstrates a well-structured hierarchy and division of responsibilities that facilitate the efficient management and execution of its varied programs and initiatives. The structure ensures that strategic oversight from the Ministry of Culture and Tourism and the Deputy Minister is integrated into the operative context of TİKA, enabling it to fulfill its mission of promoting international development and cooperation through culturally agreed and strategically aimed initiatives. This robust organizational structure positions TİKA as a pivotal actor in Türkiye's international development efforts.

Early Projects of TİKA

Given the breadth and scope of TİKA's annual project portfolio, the organization's initiatives are typically categorized according to geographic regions that are Central Asia and the Caucasus, the Balkans and Eastern Europe, the Middle East and Africa, East Asia and South Asia, and the Pacific and Latin

America region. Since the latest publication of TİKA's regional activity output is due in 2014, early project assessment is based on that year's data.

Central Asian and Caucasia Projects

Since its establishment in 1992, TİKA has undertaken significant projects aimed at supporting the developmental endeavors of Turkic Republics. In the context of regional distribution of TİKA assistance in 2014, South and Central Asia emerged as the foremost recipient, accounting for 53.03 million USD and representing 28.60% of the total TİKA-mediated aid (TİKA: 2016). Within the Central Asia and Caucasus region, Azerbaijan, Kyrgyzstan, Kazakhstan, and Turkmenistan emerged as the primary beneficiaries of TİKA initiatives in 2014. Remarkably, Azerbaijan received significant support for numerous sectors through projects including vocational courses themed as "I Have a Vocation". With the Cooperation Network of Active Women and Girls project, TİKA aimed to provide employment to youth and women. In addition to this, to improve maternal and child health, the Welcome Baby Newborn Health Training project was organized. With the aim of expanding aid in various sectors, projects such as Dairy Cattle Husbandry Development and Melioration were realized to support the recent agriculture and livestock sector. (TİKA: 2016). Similarly, Kyrgyzstan, Kazakhstan, and Turkmenistan received a range of training programs in terms of improving education, health, and economic infrastructure.

Moreover, TİKA introduced various projects supplying both the material and cultural needs of these nations. For instance, with the help of TİKA, the construction of the Bishkek Public Bread Factory in Kyrgyzstan is completed in order to meet local bread demands of citizens. The renovation of technical equipment for water supply system in Kenesh village was another example that provided clean water to numerous surrounding communities. In Kazakhstan, the milk collection centers near the city of Kostanay were constructed to improve economic prosperity. In Turkmenistan, TİKA focused on locating the tomb of Sultan Alparslan and preserving the genetic purity of the esteemed Akhal-Teke horses (TİKA: 2016).

Projects in Balkans and Eastern Europe

In 2014, TİKA allotted a total assistance budget of 39.4 million USD which constituted 21.25% of its overall aid disbursements for its Balkans and Eastern Europe projects (TİKA: 2016). Within this region, Bosnia-Herzegovina, Macedonia, Kosovo, and Albania were major beneficiaries of TİKA's assis-

tance initiatives. A varied range of projects including education, healthcare, cultural heritage preservation, and cultural enrichment were implemented. Notable examples include the construction of the Hamdija Kreševljaković Primary School and II. Srednja Škola in Bosnia-Herzegovina in addition to the refurbishment of village schools in Macedonia and the Mustafa Kemal Atatürk School in Vlorë, Albania that were indicative of TİKA's commitment to educational advancement (TİKA: 2016). Furthermore, TİKA took on the restoration of numerous Ottoman-era architectural marvels in Kosovo as for the preservation of cultural heritage. Beyond infrastructure projects, TİKA actively promoted cultural revival initiatives in the region such as providing support for various conferences in Bosnia-Herzegovina and restoring the birthplace of Alija İzetbegović, the Wise King. Last but not least, TİKA extended its assistance in diverse sectors such as fruit cultivation and beekeeping for reinforcing economic development within the recipient countries.

Projects in the Middle East and Africa

In 2014, TİKA offered assistance in the Middle East by considering ongoing political instability and internal conflicts in the region. TİKA's total allocation for Middle Eastern help amounted to 39.1 million USD, representing 21.1% of TİKA's overall aid payments (TİKA: 2016). Particularly, Palestine emerged as the primary recipient of TİKA's assistance in the region: Palestine received a total of 31.22 million USD (TİKA: 2016). Projects in the Middle East included various sectors including education, healthcare, clean water provision, transportation infrastructure enhancement, and heritage restoration. In Palestine, TİKA focused on enhancing educational capacity through the construction of the Al-Khalil (Hebron) Turkish School. With TİKA's helping hand, 550 students reached accommodation chance related to the restoration project of the Reshadiye Girls School, originally built in 1911. Street lighting installations and water well drilling initiatives were started across several cities and districts in Gaza. To keep Turkish cultural heritage in the region, projects such as the restoration of the Sultan Abdülhamid II Public Fountain were completed.

Since Türkiye's declaration of the "African Year" in 2005, diplomatic ties with African nations have significantly strengthened. In line with this strategic shift in Turkish foreign policy, TİKA expanded its presence through projects and aid programs across Africa in addition to forming new offices for coordination. TİKA's assistance to African projects in 2014 amounted to 44.24 million USD, constituting 23.86% of its budget allocation (TİKA: 2016). In this regard, Africa became the second-highest recipient region after South

and Central Asia. TİKA also established new program coordination offices in Tunisia and Algeria in line with its projects and aid programs to improve political and economic stability. As a part of Türkiye's soft power projection covering safeguarding shared cultural legacies, the Ketchaoua Mosque renovation in Algeria was completed by the TİKA.

Projects in the East, the South Asia, Pacific and Latin America

TİKA's humanitarian initiatives did not only include close regions but other geographies. Demonstrating Türkiye's ties of global common decency and friendship, TİKA had accepted the principle of lending a helping hand to all humans in need. Related to TİKA's projects and activities, Türkiye's humanitarian help reached out to Bhutan, Indonesia, Kiribati, Malaysia, Palau, Solomon Islands, Tuvalu and Vanuatu in 2016. To put it in numbers, TİKA had allocated 4.15% of its budget, 7.74 million dollars to development assistance for the Far East, 1.02% and 1.89 million dollars for the Americas, and 0.02% and 0.45 million dollars for Oceania in 2016. (TİKA: 2016).

Noteworthy initiatives included the establishment of ten community clinics in Bangladesh aimed at addressing various health concerns including diabetes management and pediatric and maternal health. In the Philippines, TİKA provided medical devices and equipment to the Marawi Amai Pak Pak Health Center to enhance healthcare services. Following the earthquake in Haiti, TİKA completed the construction of 60 water wells to facilitate access to clean water (TİKA: 2016). In Pakistan, TİKA distributed 200 sewing machines to disadvantaged women and provided 20 milk cows to families in need, supporting livelihood enhancement efforts (TİKA: 2016). Furthermore, TİKA contributed to infrastructure development in Afghanistan by constructing the Kabul International Airport Command Mosque and installing trial gardens, water wells, and drip irrigation systems at the Agricultural Faculty of Kabul University, thus bolstering education and agriculture sectors simultaneously. Through these projects, TİKA demonstrated its commitment to improvement against suffering and promoting development across distant corners of the world.

The TİKA and Humanitarian Aid Coordination

As a part of humanitarian diplomacy, Türkiye is recognized as one of the world's leading countries in terms of providing humanitarian assistance. To put it in numbers, as of 2020, Türkiye had provided \$30.9 billion worth of humanitarian assistance, representing 26% of the world's total humanitarian aid (Ergocun, 2021). In this sense, Türkiye ranked second after the United

States in terms of humanitarian spending, with an expenditure of \$8.04 billion (Ergocun, 2021). Türkiye allocates 0.98% of its gross domestic product to humanitarian aid, which seats it at the vanguard of countries engaged in this field of endeavour (Ergocun, 2021).

A substantial ration of Türkiye's humanitarian assistance is coordinated through TİKA. In addition to its direct activities, TİKA also takes an active role in coordinating Türkiye's humanitarian aid activities. This coordination has enabled Turkey to become one of the largest humanitarian aid donors in the international system. For instance, Türkiye's assistance to Palestine and Gaza was realized through TİKA, providing significant support to people in the region. Türkiye has provided Gaza with 3,000 tons of food, medicine, and other essential items, which were sent in early 2024 (UNDP, 2024). The aid was transported in 200 trucks to reach Gaza with the intention of sustaining Palestinian hope in the lead-up to Ramadan. Türkiye provided this aid in collaboration with the Egyptian Red Crescent. Apart from this, Türkiye's humanitarian aid activities coordinated by TİKA extend beyond Gaza and Palestine to encompass other crisis regions, including Syria, Yemen, Lebanon, South Sudan, and the Democratic Republic of Congo. In particular, humanitarian assistance to Syria is delivered through Türkiye's border gates, with 31% of total humanitarian aid provided through Türkiye (UNDP, 2024).

In this context, Türkiye's humanitarian aid activities that are coordinated by TİKA have gained an important place in international platforms and are carried out in cooperation with organizations such as the United Nations Office for the Coordination of Humanitarian Affairs (OCHA) (Yılmaz, 2024). Turkey, as a member of the OCHA Donor Support Group (ODSG), contributes to the shaping of humanitarian aid policies (Yılmaz, 2024). With the efficient coordination of TİKA, Türkiye has emerged as a significant player in the realm of humanitarian assistance on the global system, maintaining its position as a leading contributor to this field.

The Role of TİKA in Türkiye's Humanitarian Diplomacy

Within the framework of its rooted tradition in its history and culture, Türkiye continues to keep the principle of aiding oppressed nations and individuals without discrimination. This commitment to international assistance dates back to the 1980s when the Turkish Republic initially provided technical support to underdeveloped and developing nations of the world. Over time, Türkiye expanded its assistance to the different regions of the globe by focusing sharing cultural ties especially in the Balkans, Central Asia, and

the South Caucasus. Since 1992, Türkiye has extended its aid efforts globally, reaching communities in need across various geographies. Despite being a developing nation, Türkiye sets an exemplary standard in humanitarian aid, surpassing many developed countries in its commitment to global assistance. Beyond responding to natural disasters, Türkiye extends aid to communities affected by conflicts and economic crises, providing medical supplies during epidemics, and engaging in collaborative efforts in cultural, educational, agricultural, and animal husbandry domains through both state institutions and non-governmental organizations.

Carrying out cooperation projects within the scope of development assistance in more than 140 countries on five continents, TİKA is one of Türkiye's brand engines at both the national and international level. Numerous projects and activities undertaken by TİKA significantly contribute to the positive recognition of Türkiye around the world (Akıllı, Çelenk: 2019). In recent years, thanks to its economic development track, Türkiye has been taking significant steps with activities involving technical and foreign aid assistance in its region of operation (Kardaş, Erdağ: 2012). 'Soft power,' a concept coined and theorized by Joseph Nye and further developed by Geun Lee, is undoubtedly turned into practice via foreign aid; in this regard, studies have revealed that foreign aid is an important tool for foreign policy in the international system (Morgenthau: 1962). One could argue, then, that TİKA plays an instrumental role in the increase of Türkiye's soft power.

Türkiye's national identity and soft power have experienced an upward trajectory in terms of nation branding, largely attributed to TİKA's endeavors. Humanitarian aid, although primarily aimed at addressing societal needs, significantly influences a nation's branding. While foreign aid should ideally be driven by altruistic motives rather than economic gains for the donor country, it inevitably enhances the nation's image, ingraining it deeply in the hearts of recipients. As evidenced below, TİKA plays a pivotal role in bolstering Türkiye's nation branding efforts, elevating its global stature and reputation. Since assuming power in 2002, leaders of the Justice and Development Party have displayed a notable focus on TİKA and its financial allocations. The budget allocated to TİKA increased between the years 2003-2013 to almost five times that of the term between 1992-2002, and as of 2011, \$1.2 billion in foreign aid was extended to over a hundred countries.⁴⁶ In 2017, those numbers exceeded \$6.4 billion to over 140 different countries (Akıllı, Çelenk: 2019). Today, those numbers have risen to \$8.14 billion to 170 countries; of this amount, \$7.2 billion is earmarked for humanitarian assistance (Akıllı, Çelenk: 2019).

Aligned with the evolving discourses within Turkish foreign policy, TİKA has embarked on various initiatives, notably in the reconstruction endeavors of Afghanistan. Moreover, it extends its involvement to diverse regions such as Africa, where it facilitates access to clean water by drilling wells and constructing water infrastructure, and addresses the aftermath of natural disasters by providing shelter and sustenance. These endeavors not only serve as immediate aid but also contribute to the institutional development of recipient nations. Türkiye's provision of technical assistance and foreign aid to these regions fosters bilateral relations, aligning with the overarching goal of a proactive and multifaceted foreign policy aimed at fostering goodwill.

Beginning with Turkish-speaking nations, Türkiye endeavors to establish and strengthen relations grounded in shared historical and cultural ties. TİKA's activities span education, training, and seminars, aimed at cultivating skilled human resources and enhancing infrastructure. Through capacity-building programs, individuals from various nations, including the autonomous Tatarstan Republic of the Russian Federation, personnel from the Albanian Export Promotion Agency, and experts from the Republic of Uzbekistan's State Society and Institution Academy, undergo training in Turkish institutions. Consequently, TİKA's initiatives contribute to the institutionalization processes within these states. With its expansive array of projects spanning Central Asia, the Caucasus, Eastern Europe, and Africa, TİKA assumes a role akin to Türkiye's "vanguard" in executing foreign policy objectives (TİKA: 2016).

Since its establishment in 1992, TİKA has consistently played a pivotal role in Turkish foreign policy. Initially being focused on providing joint projects and development assistance to newly independent Turkic states in South Caucasus and Central Asia, TİKA has evolved into a global institution with 60 program offices operating in 170 countries worldwide. Over the years, TİKA's humanitarian contributions have amounted to \$8.14 billion, significantly enhancing Türkiye's nation branding value and soft power on the global stage (Yılmaz: 2024). As one of the world's most generous nations, Türkiye holds a prominent position in the collective consciousness of people worldwide, largely attributable to its nation branding endeavors facilitated by TİKA. The significant impact of TİKA on Turkish nation branding is underscored by its recognition in the Good Country Index, where Türkiye ranks 38th overall (Yılmaz: 2024). This underscores TİKA's role as a key player in bolstering Türkiye's prestige and reputation internationally. Despite encountering challenges stemming from both external factors such as the Syrian Civil War and instability in the Middle East, Balkans, and South Caucasus, as well as internal factors

including coup attempts and terrorist attacks, Türkiye has remained steadfast in its commitment to providing assistance to other nations through TİKA.

Evolution of TİKA's Activities as a Soft Power Instrument

An examination of the projects completed by TİKA between 2019 and 2023 in these areas reveals its effective utilization as a soft power tool. To analyze it, TİKA's activities can be examined within the scope of education, health, water and sanitation, the development of administrative and civil infrastructures, other social services, the development of communication infrastructures, energy production, distribution and efficiency, production sectors, industry, trade, tourism, and finally emergency and humanitarian aid fields. In this context, projects completed by TİKA during the periods of 2019-2020, 2020-2021, and 2023 are analyzed below. Project information is compiled from TİKA's annual activity reports.

The Period of 2019-2020

Due to the significant impact of the COVID-19 pandemic in much of 2020, TİKA's activities aimed at increasing cultural events and enhancing human capacity were limited compared to previous periods, as human mobility was heavily restricted. Moreover, the varying conditions of the pandemic across different countries adversely affected the procurement of goods and services required for project implementation in some countries, leading to the cancellation or delayed execution of certain projects.

Consequently, the number of projects realized in 2020 fell slightly below the targets set in the TİKA Strategic Plan. Activities aimed at preserving our common historical and cultural values in the Turkic world, which often require gatherings of large numbers of people, were particularly impacted by the adverse effects of the COVID-19 pandemic. Therefore, a more noticeable difference was observed in this performance indicator.

As a result of the pandemic's impact, many of TİKA's projects and initiatives focused on the health sector, production sector, and emergency and humanitarian aid. Projects in the health sector included the establishment of hospitals, support for medication procurement, and the enhancement of healthcare service support. In alignment with projects in the health sector, assistance was provided to many countries under emergency and humanitarian aid. The projects implemented by TİKA during the 2019-2020 period are listed in the table below:

Table 2: Projects Completed by the TİKA during 2019-2020 (TİKA: 2020; TİKA: 2021)

Field of Activity	Projects Completed
<p style="text-align: center;">Education</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Afghanistan - Kandahar School Construction and Renovation • Pakistan - 2 Girls' School Renovation and Equipping • Mongolia - Yösönzuil State School Music Classroom Renovation • Algeria - Support to Education Infrastructure • North Macedonia - Education Support • Paraguay - Republic of Turkiye School Renovation • Niger - Support to Education Infrastructure • Mongolia - Support to Preschool Education Infrastructure • Montenegro - Support for Computerised Education • Ethiopia - School Renovation • Uganda - Support to Education Infrastructure • Mexico - Türkiye Primary School Renewal • Serbia - Education Support to Sandzak Region • Tajikistan - Software Training Centre Establishment • Pakistan - Support to Education Infrastructure
<p style="text-align: center;">Health</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Montenegro - Medical Equipment Support to Biyelo Polye State Hospital • Libya - Misrata Physical Therapy Centre Installation • Kyrgyzstan - Bishkek Turkish-Kyrgyz Friendship Hospital Medical Equipment Support • Namibia - Support to the Faculty of Health • Paraguay - New Birth Unit Renovation and Equipping • Myanmar - Support to Health Infrastructure • Lebanon - Sayda Turkish Trauma and Rehabilitation Centre Renovation • Tajikistan - Establishment of a Contemporary Diabetes School • Palestine - West Bank Al Israa Hospital Equipment Support • Afghanistan - Otorhinolaryngology Surgeries • 4th International Pregnancy, Childbirth and Puerperium Congress • Kingdom of Bhutan - Support to Improvement of Health Services

Water and Sanitation	<ul style="list-style-type: none"> • Mongolia - Support to Access to Clean Water • Kenya - Supporting Flood Victims with Access to Drinking Water • Pakistan-Karachi Water Treatment Plant Construction
Development of Administrative and Civil Infrastructures	<ul style="list-style-type: none"> • Azerbaijan - Establishment of State Migration Service Training Centre • Algeria - Support to Health Sciences Research Agency • Afghanistan - Library Setup • North Macedonia - Renovation of the Constitutional Court Meeting Room • Cameroon - Mobilisation to Combat Urban Waste • Ukraine - Gagauz Culture House • TRNC - Support for Contemporary Turkish Women Painters Exhibition • Kenya - Technical Equipment Support to Ethics and Anti-Corruption Commission • TRNC - Support for Women Entrepreneurs
Development of Communication Infrastructures	<ul style="list-style-type: none"> • Senegal - Support to Radio and Television Institution • Mozambique - Support for State Television's Digital Transition • Romania - Support to Local Radio Broadcasting in Turkish
Energy Production, Distribution and Efficiency	<ul style="list-style-type: none"> • Libya - Training in Renewable Energy • Palestine- Solar Energy Support for Paralysed Patients
Production Sector	<ul style="list-style-type: none"> • Mozambique - Support for Cotton Production • Kyrgyzstan - Training Support to Agriculture Experts • Afghanistan - Greenhouse Construction for Agricultural Development • Georgia - Sharing Experience in Agriculture • Montenegro - Support to Agriculture and Employment • Somalia - Technical Beekeeping Support • Kenya - Support to Women Farmers in Poultry Farming • Colombia - Support to Fish Processing Plant

<p>Industry, Trade and Tourism</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Kyrgyzstan - Establishment of Textile Development Centre • Sudan - Khartoum Vocational Trainers Training Centre • Libya - Technical Equipment Support to Girls Vocational Institute • Pakistan - Support to Vocational Training • Niger - Technical Assistance to Chamber of Commerce • Mongolia - Support for Milk and Dairy Products Production • Tajikistan - Support for Modern Exhibitions
<p>Emergency and Humanitarian Aid</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Yemen - 1500 Food Parcel Aid • Colombia - Assistance to those affected by Hurricane IOTA • Mexico - Flood Disaster Relief Package Distribution • Uzbekistan - Support for Flood Victims • Afghanistan - Food and Cleaning Package Support to 1350 Families in Need • Bosnia and Herzegovina - Search and Rescue Vehicle Support • Philippines - Support for Mask Production • Tajikistan - Protective Mask and Medical Coverall Support • Namibia - Medical Equipment Assistance to the Ministry of Health and Social Services • Moldova - Food Aid to Needy Families • North Macedonia - Medical Equipment Support to Kindergartens • Bosnia and Herzegovina - Mask Production with 3D Printer and 3D Printer Training • Costa Rica - Supply of Masks for Health Personnel • Colombia - Support for Mask Production • Guinea - Food Aid to Orphans and Disabled People under Covid-19 • Namibia - Hygiene and Stationery Supplies to Police Station • Chile - Covid-19 Aid to Mustafa Kemal Atatürk Primary School Students • Afghanistan - Support to Vocational Courses in Combating the Pandemic

When examining the activities and projects carried out by TİKA during the years 2019-2020, it is evident that cultural events could not be realized due to the pandemic. However, TİKA's longstanding aid efforts continued unaffected by the pandemic. Furthermore, the impact of the pandemic led to a focus on projects in the health, production, and emergency and humanitarian aid sectors.

During a period when masks were scarce in many countries and sold at double the price, TİKA's distribution of masks and aid to various countries serves as an example of effective soft power usage. Projects such as the opening of hospitals, support provided to the elderly and children affected by COVID-19, and assistance provided for mask production have contributed to supporting Türkiye's humanitarian diplomacy.

The Period of 2021-2022

The year 2021 witnessed the continuation of significant challenges globally as a result of the pandemic, necessitating major changes to address and cope with these difficulties. The COVID-19 pandemic remained one of the main agenda items worldwide. On one hand, Türkiye successfully managed the fight against the virus within its borders due to robust healthcare infrastructure, trained human resources, and effective measures. Türkiye did not remain indifferent to support requests from around the world, providing various forms of assistance to recipient countries within its means. Despite the transportation and working conditions created by the Covid-19 pandemic, TİKA provided assistance to many countries in 2021. Within the scope of combating the Covid-19 pandemic, TİKA supported a total of 5,951,023 individuals through the production of 1,075,630 masks, 569,500 overalls, 65,172 hygiene kits, and the donation of 1,069,295 masks and 29,308 overalls in 77 different countries (TİKA: 2020).

Two sectors that hold significant importance among TİKA's activities are education and healthcare. In 2021, TİKA contributed to the education sector by constructing three schools and educational facilities, renovating and refurbishing 14 schools, equipping 39 classrooms, and providing vocational training for 141 teachers and supporting the education of 150,000 students (TİKA: 2020). Similarly, five hospitals and healthcare facilities were constructed, three were renovated, and 76 were equipped, with training support provided for 587 doctors/healthcare personnel (TİKA: 2021).

Many developing countries struggle to effectively deliver public services to their citizens due to inadequate infrastructure and a low level of expertise. In line with this, TİKA continued its activities by providing construction, renovation, and equipment to a total of 29 administrative and civil facilities (TİKA: 2021). At the table below, projects completed by the TİKA are listed:

Table 3: Projects Completed by the TİKA during 2021-2022 (TİKA: 2022; TİKA: 2023)

Field of Activity	Projects Completed
Education	<ul style="list-style-type: none"> • Croatia - Slatina Zeko Children's Home Capacity Building Project • Mexico - Establishment of Mathematics and Design Workshops in Mexico City Türkiye Primary School • BİTEP - Science and Technology Education Programme • Nigeria -Government Secondary School Support Project • Montenegro - Golubovci Mixed Vocational High School Hairdressing Education • Argentina - Supporting Digital Literacy Education Project • Chad - Turkish Friendship Complex Anatolian Agricultural Vocational High School • Kyrgyzstan - Support to Vocational Training Activities • CEZERI-LAB -
Health	<ul style="list-style-type: none"> • Bangladesh - Construction and Equipping of Outpatient Unit at Dhaka Children's Hospital • Lebanon - Sayda Turkish Rehabilitation and Trauma Hospital Modernisation • Kyrgyzstan - Bishkek Kyrgyz-Turkish Friendship Hospital • Pakistan - Equipment Support to Gynaecology Operating Theatre in Jinnah Training and Research Hospital • North Macedonia - St Panteleymon Faculty of Dentistry Clinic Repair, Furniture and Medical Equipment Project • Senegal - Consumables Support to Dakar National Orthopaedic Equipment Centre • Mexico - Mobile Clinic Provision to Oaxaca State • Establishment of Physical Support and Rehabilitation Unit in a Special Education School in Azaz, Syria • Palestine - Gaza Prosthetic Eye Applications Support • Niger - Health Organisation • Sarajevo - Angelus Speech and Language Therapy Kit for Children with Special Needs • Türkiye - Support for the 6th Paediatric and Adult Foregut Symposium

<p>Water and Sanitation</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Bangladesh - Drilling 42 Water Wells in Rural Barishal District • Libya - Zawiyah City Water Well Support • Afghanistan - Drilling Water Wells in Atatürk Children's Hospital and Ibni Sina Dependent Treatment Hospital
<p>Development of Administrative and Civil Infrastructures</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Algeria - Support to Disability Employment Activity • Ukraine - IT Laboratory Hardware and Software Procurement • Djibouti - Cultural and Handicraft Cooperative of Persons with Disabilities (CACPH) Capacity Building Project • Türkiye - UN Police Unit Training/International Police Training Co-operation Project • Türkiye - Reporter Training Programme (MEP)
<p>Development of Communication Infrastructures</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Hungary - Equipment Support to Moholy-Nagy University of Art and Design (MOME) Media Laboratory • North Macedonia - MTV Studio Installation, Technical Hardware and Software Support Project • Kyrgyzstan - Kyrgyzfilm National Film Studio Digitisation of Important Documents and Works Project • Uzbekistan - University of Journalism and Mass Communication Television Studio Establishment Project
<p>Energy Production, Distribution and Efficiency</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Palestine - Hebron Yatta Bedouins Solar Energy System Installation • Moldova - Establishment of an Exemplary Micro-Scale Solar Power Plant at Comrat State University
<p>Production Sector</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Georgia - Hydroponic Strawberry and Soilless Vegetable Greenhouse Facility Project • Azerbaijan - Agricultural Unmanned Aerial Vehicle (Ziha) Support • Ukraine - Sheep Breeding Project for Gagauz Families in Odesa Region • TRNC - Famagusta Laguna Fishing Harbour Project • Chad - African Women Development and Solidarity Cooperative 2nd Stage Agricultural Production Capacity Increase Support Project • Uzbekistan - Rehabilitation of the Research Greenhouse of the Research and Production Centre of Agri-Food Supply Research and Production Centre of the Ministry of Agriculture • Montenegro - Greenhouse Training • Lebanon - Olive Paste Production Project • North Macedonia - Strawberry Growing Project • Azerbaijan - "Return to the Nest" Equipment Support Project for Karabakh Beekeepers

<p>Industry, Trade and Tourism</p>	<ul style="list-style-type: none"> • South Africa - Business World Education Programme (İŞDEP) • Georgia - Establishment of Caucasian Jewellery Research Workshop • Djibouti - Pastry Training of Trainers Project • TRNC - Esentepe Ceramic and Tile Workshop Establishment Project • Mexico - Establishment of Carpentry Training Centres in Oaxaca and Noçislan • Ukraine - Crimean Tatar Embroidery Course • Bosnia and Herzegovina - Sarajevo Bazaar Culture and Art Community Production Workshop Renovation and Equipment Project • Syria - Ahtarin Paint Production Merk • Angola - Angola Women Entrepreneurs Support Project (Da Mama Project) • Tanzania - Supporting Women's Employment through the Establishment of a Bakery in Kisarawe
<p>Emergency and Humanitarian Aid</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Croatia - Support to Disabled and Needy People in the Earthquake Region • Yemen - 2021 Emergency Humanitarian Aid Operations • Bangladesh - Shelter Construction Support to Arakanese Refugees • Haiti - Support for Earthquake Victims in Haiti • Emergency and Disaster Response Training Programme (ADAMEP) - • Emergency Medicine Capacity Building Programme (AT-KAP) - Disaster and Emergency Response Trainer Training

When examining the period of 2021-2022, it is evident that TİKA has implemented more projects in the fields of production and education. This trend can be largely attributed to TİKA's support for mask production due to the pandemic. Although TİKA has shown more projects in the fields of education and production, it has continued to support other countries without reducing its other activities, particularly in the area of emergency and humanitarian aid.

During the pandemic, TİKA's sending of masks to other countries and its support for mask production has been frequently mentioned in the international media. The inclusion of quotes from famous Turkish thinkers such as Yunus Emre and Mevlana on the aid packages sent by TİKA, reflecting generosity and tolerance, is an example of effective soft power usage. TİKA's projects carried out in various fields around the world are closely monitored by

the international press. The recognition of Türkiye as a tolerant and compassionate country through these aids is an example of humanitarian diplomacy-based foreign policy supported by soft power. In this context, the crescent and star of TİKA bring hope to many people.

The Period of 2023

Following the pandemic period, it is observed that TİKA's activities have continued to increase in 2023 and the present day. Unlike previous years, TİKA has undertaken and begun to implement signature projects that will elevate Türkiye's international standing. In this context, TİKA completed 1,326 projects and activities in 2023 (Yılmaz: 2024).

TİKA's projects and activities across a wide geographical area, from Palestine to Arakan, Bosnia-Herzegovina to South Africa, Mongolia to Latin America, have contributed to Türkiye's efforts in international cooperation. Collaborating with international organizations, TİKA highlights Türkiye's philanthropic identity through various projects. Collaborating with prominent international organizations and promoting its name holds significant importance in Türkiye's promotion.

Distinct from previous years, TİKA has garnered more attention through news, social media, and promotional campaigns for emergency and humanitarian aid projects aimed at alleviating humanitarian crises in different regions of the world. Accordingly, TİKA's assistance to those in need following the earthquakes in Afghanistan and Pakistan, as well as flood disasters in Bosnia-Herzegovina and Libya, received widespread coverage and sharing in the international media.

As an example of Türkiye's desire to strengthen its ties with the Turkic world, TİKA conducts restoration projects for structures recognized as common cultural heritage. The number of artifacts restored by TİKA has reached 140 in 40 countries (Yılmaz: 2024). Efforts to preserve common cultural heritage continued in 2023. Restoration work has commenced on the Külliye in Tripoli, Libya, where the tomb of the famous Turkish seafarer Turgut Reis, known as the "Conqueror of Tripoli," is located (Yılmaz: 2024). Additionally, a Türkiye Hall, the first of its kind in Central and Latin America, has been established at the National Museum of World Cultures in Mexico.

In addition to these developments, TİKA initiated comprehensive renovation work on the former battery factory in Potočari, Bosnia-Herzegovina, one of the centers of the genocide, to transform it into the Srebrenica-Potočari

Genocide Victims Remembrance Museum in early 2023. In response to recent heinous attacks by Israel, TİKA extended a helping hand to Palestine. Through TİKA, nearly 1100 projects have been implemented in Palestine for delivering essential items such as food packages, blankets, sleep sets, winter clothing, and medical supplies (Yılmaz: 2024).

Conclusion

An understanding of the compound nature of TİKA's role in Turkish foreign policy endeavors results into realization that TİKA is crucial towards promoting "soft power" for Türkiye across the globe. In this regard, soft power which was coined by political scientist Joseph Nye refers to a country's capacity to affect others based on its culture and values rather than coercion or force. Consequently, humanitarian assistance, development programs and cultural preservation activities that TİKA carries out in various parts of the world show how determined Türkiye is to create goodwill between nations and contribute towards global well-being.

Türkiye's present humanitarian diplomacy reflects the proactive approach of addressing global challenges and fostering cooperation among nations. In continuation, as an extension of Türkiye's humanitarian outreach programs, TİKA plays a major role. By implementing projects that put premium on education, health services delivery as well as infrastructure building and emergency aid provision, TİKA ensures not only tangible assistance to needy communities but also enhances diplomatic relations between Türkiye and receiving countries. In its moves however, this act displays some strong messages about peace stability and prosperity throughout the world.

TİKA's education projects are a powerful means of soft power initiatives that foster goodwill and build durable relationships with its partner countries. TİKA also increases human capacity by investing in educational infrastructure, training and skill development programs, thereby showcasing Türkiye's values and culture abroad. TİKA has since promoted education exchanges, scholarships for the young people and vocational training programs as a way of empowering individuals to have skills necessary for personal and overall growth. Additionally, TİKA stresses on education which is one of Türkiye's ways of exhibiting commitment towards global growth and belief about transformative nature of knowledge. Supporting these projects through educating people not only enhances Türkiye's soft power but it also contributes to long-term stability, prosperity and mutual understanding among nations.

Health and emergency aid projects carried out by TİKA stand for one of the most important instruments of soft power, once again proving the global stance of Türkiye in terms of solidarity and humanitarian values. In both times of natural disaster, and even in health emergencies such as the COVID-19 pandemic, TİKA has shown a quick response in the provision of medical assistance, equipment, and relief. This is just how compassionate and prepared Türkiye is in offering its helping hand to people in need across the globe. TİKA not only relieves the present suffering by delivering essential health care services, emergency relief supplies, and disaster response assistance but also contributes to the goodwill between the country of origin and the recipient state and their subsequent diplomatic relations. These efforts underline Türkiye's position as a reliable partner in adversity and a leader in international humanitarianism. Through the projects in the health and emergency aid field, TİKA enhances Türkiye's soft power, providing an image of sympathetically, sustained, and forward-looking in international relations.

In conclusion, the growth of TİKA into a soft power instrument reflects Türkiye's increasing international prominence and its dedication to global humanitarianism. For many years, however, TİKA has been engaged in other forms of activities apart from the conventional modes of development assistance such as education, medicine, infrastructure, disaster response plus cultural conservation. Through its varied programs and projects TİKA has effectively showcased Türkiye's values, priorities and great influence internationally by strengthening ties with beneficiaries. In doing this, it used tactics like diplomacy through culture and tradition roots. The role played by TİKA is expected to always remain significant in shaping Türkiye's global position and encouraging cooperation among different countries as it continues adapting to new challenges that arise due to changing dynamics globally.

References

- Akıllı, E and Çelenk, B. (2019). "TİKA's Soft Power: Nation Branding in Turkish Foreign Policy", *Insight Turkey*, Vol. 21, N.3, <https://www.insightturkey.com/articles/TIKAs-soft-power-nation-branding-in-turkish-foreign-policy>
- Aras, B. (2015). Reform and Capacity Building in the Turkish Foreign Ministry: Bridging the Gap between Ideas and Institutions, *Journal of Balkan and Near Eastern Studies*, 17(3), 269-285.
- Baldwin, D.A. (1985). *Economic Statecraft*. Princeton: Princeton University Press
- Bohas, A. (2006). The Paradox of Anti-Americanism: Reflection on the Shallow Concept of Soft Power. *Global Society*, 20(4), 395-414.

- Ergocun, G. (2021). "Turkey continues to be ranked among top donor countries". AA, <https://www.aa.com.tr/en/world/turkey-continues-to-be-ranked-among-top-donor-countries/2300237>
- Erkan, H. (2016). *TİKA: Developments Assistances as A Case of Implementing Soft Power In Turkish Foreign Policy*. Sabancı University Social Sciences Institute, Unpublished Master Thesis, İstanbul.
- Grieco, Joseph M. (1990) *Cooperation Among Nations*. Ithaca, NY and London: Cornell University Press.
- Hava, Y. F. (2016). *In The Context of TİKA Use of Soft Power in Turkish Foreign Policy and Balkans*. Onsekiz Mart University Social Sciences Institute, Unpublished Master Thesis, Çanakkale.
- Kalathil, S. (2011). "China's Soft Power in the Information Age: Think Again". *ISD Working Papers in New Diplomacy*, (May-2011):1-12.
- Kardaş, T. and Erdağ. (2012). "Bir Dış Politika Aracı Olarak TİKA," *Akademik İncelemeler Dergisi*, Vol. 7, No.1, p. 170.
- Keohane, R. and Nye, J. (1998). *Power and Independence*. Longman.
- Keskin, H., (2017). *TİKA's Role in Turkish Foreign Policy*. Şeyh Edebalı University Social Sciences Institute, Unpublished Master Thesis, Bilecik.
- Melissen, J. (2005). *The New Public Diplomacy: Soft Power in International Relations*. Basingstoke: Palgrave-Macmillan.
- Morgenthau, H.J. (1962). "A Political Theory of Foreign Aid," *The American Political Science Review*, Vol. 56, No. 2 (1962), pp. 301-309.
- Nye, J. S. J. (2004). *Soft Power: The Means To Success In World Politics*. New York: Public Affairs.
- Nye, J. S. J. (1990). *Bound to Lead: The Changing Nature of American Power*. New York: Basic Books.
- Oğuzlu, T. (2007). "Soft Power In Turkish Foreign Policy." *Australian Journal of International Affairs*, 61(1), 81-97.
- Oran, B. (1996). "Türk Dış Politikası'nın Temel İlkeleri ve Soğuk Savaş Ertesindeki Durumu Üzerine Notlar" *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 51(1): 353-370.
- Şöhret, M. (2011). "Soğuk Savaş Sonrası Avrasya'nın Değişen Jeopolitiği ve Türkiye için Önemi". (ed. Hasret Çomak). *Dünya Jeopolitiğinde Türkiye*. İstanbul: Hiperlink .
- TİKA (2023). *TİKA Annual Reports 2022*. Retrieved Feb.14, 2024, from TİKA Web Site: <http://www.tika.gov.tr/>
- TİKA (2022). *TİKA Annual Reports 2021*. Retrieved Feb.14, 2024, from TİKA Web Site: <http://www.tika.gov.tr/>
- TİKA (2021). *TİKA Annual Reports 2020*. Retrieved Feb.14, 2024, from TİKA Web Site: <http://www.tika.gov.tr/>
- TİKA (2020). *TİKA Annual Reports 2019*. Retrieved Feb.14, 2024, from TİKA Web Site: <http://www.tika.gov.tr/>
- TİKA (2019). *TİKA Annual Reports 2018*. Retrieved Feb.14, 2024, from TİKA Web Site: <http://www.tika.gov.tr/>
- TİKA (2017). *TİKA Annual Reports 2016*. Retrieved October 5, 2017, from TİKA Web Site: http://www.tika.gov.tr/tr/yayin/liste/TİKA_faaliyet_raporlari-22

- TİKA (2016). TİKA Annual Reports 2015. Retrieved October 5, 2017, from TİKA Web Site: http://www.TİKA.gov.tr/tr/yayin/liste/TİKA_faaliyet_raporlari-22
- TİKA (2015). TİKA Annual Reports 2014. Retrieved October 5, 2017, from TİKA Web Site: http://www.TİKA.gov.tr/tr/yayin/liste/TİKA_faaliyet_raporlari-22
- Umut, G., & Yıldız, N. (2015). TİKA Faaliyet Raporu 2014. Ankara: Özyurt Matbaacılık
- UNDP (2024). UNDP and TİKA collaborate to empower the workforce in Bosnia and Herzegovina. <https://www.undp.org/policy-centre/istanbul/press-releases/undp-and-TİKA-collaborate-empower-workforce-bosnia-and-herzegovina>
- YEE (2016). Yunus Emre Foundation. Retrieved October 5, 2017, from Yunus Emre Foundation Web Site: <http://www.yee.org.tr/en/yunusemreinstitute/>
- Yılmaz, M.Ş. (2024). "TİKA, 2023'te 1326 proje ve faaliyetle Türkiye'nin dostluk elini dünyanın dört bir yanına uzattı", Retrieved Feb 14, 2024 from AA, <https://www.aa.com.tr/tr/ekonomi/TİKA-2023te-1326-proje-ve-faaliyetle-turkiye-nin-dostluk-elini-dunyanin-dort-bir-yanina-uzatti/3101767#>
- Yılmaz, M.Ş. (2024). "TİKA, 2024'te Türkiye'nin dost elini dünyaya uzatmaya devam edecek", Retrieved Jan 26, 2024 from AA, <https://www.aa.com.tr/tr/gundem/TİKA-2024te-turkiye-nin-dost-elini-dunyaya-uzatmaya-devam-edecek/3119287>
- YTB (2016). Turks Abroad and Related Communities. Retrieved October 5, 2017, from Turks Abroad and Related Communities Web Site: <http://www.ytb.gov.tr/kurumsal.php>

Türkiye’de Kültür-Siyaset İlişkisi: “Müphemlik”ten Pragmatizme Uzanan Bir Tasarım Süreci

Hazan Güler Sarı*

Öz

Kültür son derece karmaşık bir kavramdır. Kültür ve siyaset ilişkisi de modern çağda siyaset sahnesinde meydana gelen birtakım değişimler sonucu ortaya çıkmıştır. Türkiye’deki kültür-siyaset ilişkisine erken Cumhuriyet dönemi toplum tahayyülü üzerinden bakmayı amaçlayan bu çalışma, kültürün siyasal alanda pragmatik bir araca dönüştürülmesini ele almaktadır. Çalışmada, teorik bir zeminden hareket edilmekte ve kültürün karmaşık yapısı, Bauman’ın “müphemlik” vurgusu ve pragmatizm anlayışı üzerinden erken Cumhuriyet döneminde kültür aşılama amaçlı yapılan faaliyetler incelenmektedir. Kurucu kadroların kültüre atfettikleri anlam çalışmaya yansıtılmış olup Cumhuriyet’in erken dönemlerinde kültür olgusu üzerinden toplumun nasıl yeniden tasarlanacağı hususu ilk ve ikinci on yılın politikalarına bakılarak değerlendirilmiştir. Bu çalışma, kültürün somutlaştırılması çabasının Türk modernleşmesinin önemli bir parçası olduğunu düşünürken, kültürün -doğası gereği- buna pek de uygun olmadığı iddiasını, Halkevleri, Köy Enstitüleri ve Halkodaları gibi kurumlar üzerinden ortaya koymaya çalışmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Kültür, Müphemlik, Pragmatist Siyaset, Erken Cumhuriyet Dönemi.

The Relationship between Culture and Politics in Türkiye: A Process of Social Design from "Ambivalence" to Pragmatism

Abstract

Culture is an extremely complex concept. The relationship between culture and politics came out as a result of some critical changes in the political sphere in the modern age. This study, which aims to analyse the relationship between culture and politics in Turkey through the emphasis of designing society in the early Republican period, deals with the transformation of culture into a pragmatic tool in the political field. The study starts with a theoretical basis and examines -through the complex structure of culture, Bauman’s conceptualization of “ambivalence” and the understanding of pragmatism- the relationship in question in terms of the activities for the purpose of instilling culture in the early Republican period. The meaning that the founding cadres attributed to the culture has been added to the study and the issue of how to redesign society through the phenomenon of culture has been analysed by searching the policies of the first and second decades of the early Republic. Considering that the effort to embody culture is an important part of Turkish modernization, the study -through the institutions as Halkevleri (Public Houses), Köy Enstitüleri (Village Institutes) and Halkodaları (Public Chambers)- focuses on revealing the claim that the culture, by its nature, may not be suitable for such a struggle.

Keywords: Culture, Ambivalence, Pragmatist Politics, Early Republican Period.

*Dr. Öğr. Üyesi | Kırıkkale Üniversitesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü

hazan-90@hotmail.com | ORCID: 0000-0002-6491-0797

DOI: 10.36484/liberal.1512344

Liberal Düşünce Dergisi, Yıl: 29, Sayı:115, Yaz 2024, ss. 83-103.

Gönderim Tarihi: 8 Temmuz 2024 | Kabul Tarihi: 25 Eylül 2024

Giriş

Kültürün kendine has doğası, kavramı tek bir tanım ile açıklamayı imkânsız kılarken, onu müphem bir yere yerleştirir. Kültür tam olarak “ne o/ne de şudur”; hem hepsi hem de hiç biridir (Bauman, 2020: 84). Bu noktada kültürün, onu araç olarak kullananlar açısından nasıl konumlandırıldığı büyük önem taşır. Kültürün karmaşık yapısı, onun siyaset sahnesinde var olma şeklini de yakından etkiler. Göstergeleri şeffaf, bileşenleri belirgin, kuralları açık olarak kabul ettiğimiz siyasal alanın bünyesinde bu denli çeşitli ve de belirsiz, ölçülmesi zor bir mesele olan kültürü barındırması ikisi arasındaki ilişkinin analiz edilmesini de kısmen güçleştirir. Çalışmaya da konu olan, kültürün siyasal arenada hayati bir konum işgal etmesi meselesi, modern dönemde çoğunlukla siyasetin geçirdiği dönüşüm sonrasında yaşanmıştır. Siyaset mekanizmasının diğer tüm olgular karşısında merkeziliğini nispeten yitirmesi ile başlayan bu süreç, beraberinde kültürü siyasetin önemli bir bileşeni haline getirmiştir.

Siyasal arenadaki mevcudiyetinden yola çıkarak Türkiye’de bu iki olgu arasındaki ilişkiyi incelemeyi amaçlayan bu çalışma, kültürün pragmatist bir motivasyonla bahsi geçen müphem tavrından nasıl siyasal bir araca dönüştürüldüğünü göstermeyi amaçlamaktadır. Bunu yaparken çalışma belirli bir dönemle, erken Cumhuriyet dönemiyle sınırlandırılmıştır. Bu sınırlandırmadaki amaç, kültür gibi karmaşık bir alanı çerçevesi netleştirilmemiş bir zaman diliminde değerlendirmeye çalışmanın yaratacağı güçlükleri ortadan kaldırmaya çalışmaktır. Bu nedenle çalışma, erken Cumhuriyet dönemi dinamikleri kapsamında bir tasarım sürecinin yansımaları olarak Türkiye’de kültür ve siyaset ilişkisini irdelemektedir.

Bu çalışmada, söz konusu alanların müphemliğinden kaynaklı olarak öncelikle bir kavramsal çerçeve sunulmuştur. Bu çerçevede, kültüre ait farklı yaklaşımlar ele alınmış; ardından kültürün siyasal alana iştiraki teorik açıdan incelenmiştir. Çalışmanın başlığında da referans verilen “müphemlik” vurgusu kavramsal çerçeve kısmında odaklanılan bir diğer kritik husustur.

Kültür meselesinin somut bir zemine oturtulması noktasında, erken Cumhuriyet dönemi toplumsal ve siyasal dinamiklerini genel hatlarıyla ele almak önem arz eder. Söz konusu dönemin aktörlerinin siyaset mekanizmasında sosyo-kültürel meseleleri neredeyse ikincil bıraktığı Cumhuriyetin ilk on yılında, kültürün o tarihten sonraki sürece nasıl mihenk taşı niteliğinde yerleştiğini görmek, çalışmanın ikinci bölümünün temel meselesidir. Bu bölüm yasal değişimlerin yerini daha ziyadesiyle toplumsal değişimlere bıraktığı 1930’lu yılları kapsamaktadır. Toplumsal ve kültürel açıdan kabul görmenin

en az politik başarı kazanmak kadar önemli olduğu hususu, erken Cumhuriyet döneminin ikinci on yılına damga vurmuştur. Kültürün siyasa yapıcılar tarafından “müphem” alanından sıyrılarak nasıl fayda esasına dayalı pragmatist bir mahiyete dönüştüğünü Cumhuriyet dönemi kültür politikaları üzerinden göstermeyi amaçlayan çalışmanın üçüncü kısmında, kültürel alanın siyasal alan ile ilişkisi de somut bir biçimde ortaya konmaktadır. Bu çerçevede kültürün erken dönem Cumhuriyet politikalarının merkezinde zaman zaman görünür zaman zaman da üstü örtük bir biçimde konumlandırılışı çeşitli kumrular üzerinden incelenmiştir.

Müphem Bir Alan: Kültür ve Siyaset İlişkisine Dair Kavramsal Çerçeve

Bu çalışma, ilk olarak kültürün karmaşık doğasından, kültürün müphemliğinden yola çıkarak pragmatik bir siyasal araca dönüşmesi sürecini incelediğinden, ana referans olarak kabul edilen “müphemlik” meselesini detaylandırmak gerekmektedir. Esas itibarı ile Bauman sosyolojisi’nin, sosyoloji açısından hiçbir zaman ampirik araştırmalara girişmediğini ve bu türden soruları da yanıtlamadığını ifade eden Davis (2013: 4)’den de anlaşılacağı üzere, kültür gibi ampirik zemine kavuşması zor bir inceleme alanını tam da Bauman’ın sosyolojik bir nazar üzerinden şekillendirdiği müphemlik kavramsallaştırması ile ele almak anlamlı görünmektedir.

Bauman’ın *Modernlik ve Müphemlik* eserinde odaklandığı üzere müphemlik, bir durumun ya da bir nesnenin kimi zaman birden fazla kategoride değerlendirilebilmesi, kimi zaman da hiçbir kategoriye sığdırılamamasıdır; doğası gereği karmaşıktır. Müphemliği kaçınılmaz biçimde modernliğin bir parçası yapan husus da tam olarak bu kararlaştırılmaz ve sınıflandırılmaz oluşudur (Bauman, 2020: 31). Müphemlik modernliğin tek-tipleştirici güdüsüne karşı durur; zira insan gerçekliği her daim karışık ve belirsizdir (Bauman, 1998: 46). Tüm bunların modern öncesi zamanda pek bir anlamı yokken, modern çağın siyasal, toplumsal ve kültürel kodlarında radikal değişimler yaşanması ile bir karşılık bulunduğu söylenebilir.

Müphemlik, modern zaman için korkutucu, hatta rahatsız edicidir. Modern çağın ikizleri olarak karşımıza çıkan düzen-kaos, dost-düşman, yerli-yabancı, içeride-dışarıda gibi dikotomilerin hiçbirine dahil edilemez müphem olan (Bauman, 2004: 204; Bauman, 2020: 42). Zira müphem olan bunlardan hiçbiri kapsamında değerlendirilemez (Bauman, 2004: 67). Modern yönetim, şekil itibarı ile modern öncesi dönemden keskin bir biçimde ayrılarak vatandaşlarına yasal, evrensel, tektip bir düzen vaat eder ve bahsi geçen ikiliklerden beslenir

(Bauman, 2020: 45-49). Ancak bu ayrımların dışındaki her türlü belirsizliği de bir tehdit olarak algılar ve onları dönüştürmeye, aynılaştırmaya uğraşır. Bu bağlamda, Bauman modern çağı eğitmenin, yetiştirmenin, talim ve terbiyenin, bir bakıma 'medenileşme'nin ve dönüştürmenin dönemi olarak tanımlar (2001: 219). Müphemlik bu ayrımların içinde bir üçüncü kategoriye teşkil etmesi bakımından modernliğin temel kaygı alanlarından biri haline gelmiştir.

Müphemliğin ortadan kaldırılması gerektiği anlayışı, belirsizliğin politik bir mesele haline geldiği modern zamanın bir gerçeği iken, bu durum post-modernlikte değişikliğe uğramıştır. Post-modern dünya, insanların etik dilemmalarını uzmanlar yerine kendilerinin çözdüğü daha akışkan bir yapıya işaret eder (Smith, 1999: 18). Müphemliğin -aykırı olanı kucaklanmasından yola çıkarak- normalleştiği bir iklim olarak post-modernite anlaşmazlıkların heterojenliğinin kabul edilmesi sürecidir ve dolayısıyla modernliğe radikal bir karşı duruş sergiler (Ritzer ve Stepnisky: 2015: 199). Modernliğin, kendi belirsizliğini, geçici bir sıkıntı olarak reddedişini ve her belirsizliğin, bunun tedavisini içeren bir reçeteye tanımlandığını ifade eden Bauman (2020: 326) belirsizlikten kesinliğe, müphemlikten saydamlığa geçişin, dışarıdan sadece bir vakit, kaynak veya bir bilgi meselesi olarak görüldüğünü öne sürmüştür. Halbuki o, belirsizliğin kökünün asla kazanmayacağı yönündeki post-modern bilinçle yaşamının tamamen farklı yanına vurgu yaparak meselenin müphemlik açısından farkını ortaya koymuştur.

Modernlik ve müphemliğin yukarıda kısaca değinilen sansasyonel ilişkisi ulus-devletler çağında siyasal, kültürel ve toplumsal pek çok alana sirayet etmiştir. Bauman kültür meselesine ayrıca bir vurgu yapmaktadır:

Modernleşme aynı zamanda da kültürel bir cihat; değerler ve yaşam biçimlerindeki, adetler ve dildeki, inançlar ve kamusal davranışlardaki farklılıkların imhasını hedefleyen güçlü ve karşı konulamaz bir güdüydü. Bu her şeyden önce, modernleştirici seçkinlerin onayladığı kültürel değer ve biçimlerin dışında kalanların tamamını aşağılık olarak; geriliğin, gelişmemenin, zihinsel özürüllüğün ya da uç durumlarda, deliliğin işaret ya da damgaları olarak yeniden tanımla güdüsüydü. Bu kültürel cihadın nihai hedefi, katı bir kültürel hiyerarşi kurmaktı (Bauman, 2020: 161).

Bu noktada kültüre eğilmenin anlamlı olduğu düşünülmektedir. Çalışmanın ana omurgalarından birini oluşturan kültür, tanımlanması oldukça zor bir mefhum olarak karşımıza çıkar. Bugün hâlâ pek çok tanıma sahip kültürün söz konusu çeşitliliği kavramın tarihsel bağlamı incelendiğinde görülür. Eagleton (2020: 15) kültürün olağanüstü derecede çetrefilli; içeriğinin genişletilmeye çok müsait bir kelime olduğunu ifade eder. Kültür çözümlemesine derinlemesine eğilen dilbilimci Raymond Williams da bunun ötesine geçip, kavramın İngiliz dilindeki en karmaşık iki üç kelimedenden biri olduğunu iddia eder; bunun

nedeni olarak da kültürün entelektüel alanda ve birkaç farklı düşünce sistemindeki önemli kavramlar yerine kullanılmasını öne sürer (2016: 105).

Kültür kompleks süreçlerden geçmiş; serüveni nihayete ermeyen, her daim canlılığını koruyan kritik bir kavramdır. Antropolojinin mihenk taşı olarak bilinen kültür, 13. yüzyılda Latince’de toprak ve hayvan yetiştirme/bakımı anlamını taşır (Eagleton, 2005: 10), daha sonraları bu anlam zihni *kültive etmeye* doğru genişlemiştir. 17. yüzyıl itibarı ile antropolojinin alanına ek olarak toplumsal bir anlam kazanmaya başlamıştır. Bu tarihte özellikle Alman dilindeki birtakım gelişmeler sonucu *Kultur*, belirli bir grubun bütünsel yaşam biçimi anlamına kavuşmuştur (Williams, 1993: 8-9). Kavramın 18. yüzyıla gelindiğinde Aydınlanma Hareketinin de tesiriyle kritik bir değişim yaşadığı görülmektedir. Bu tarihten sonra kültür medeniyet kavramı ile eşdeğer hale gelmiş; gelişmiş bir zihin durumu anlamını kucaklamıştır (Kroeber & Kluckhohn, 1952: 10). Kültürün bundan sonraki mücadelesi çoğunlukla bu gelişmeci anlamından sıyrılmak üzerine olmuştur. 19. yüzyıla gelindiğinde medeniyet/uygarlık gibi anlamların tersine, kültür kendine has yaşam tarzını ifade etmiştir (Eagleton, 2005: 18-21).

Kültürü ilk kez anlamlı bir çoğulluğu betimlemek için kullanan, onu her türlü tekil bağlamdan ya da uygarlığın tek yönlü yorumundan kurtaran J.G. Herder, kültürlerden; spesifik ve değişken kültürlerden bahseder (aktaran Williams, 2016: 108). Bu sayede kültürün bugün hâlâ kültürel antropologlar tarafından da sürdürüldüğü üzere gelişme ile denk tutulan yanını, tam zıddını teşvik edecek bir konuma yerleştirmiştir. Herder, kültürün evrensel insanlığın büyük anlatısı olmadığını, her birinin kendine özgü evrim yasası olan bir dizi yaşam formunun toplamı olduğunu iddia etmiştir (aktaran Williams, 1993: 9). Ona göre bir topluluk için mutlak olan bir değer, başka bir topluluk tarafından dikkate alınmayabilir ve hatta üçüncü bir topluluk için bir yabancılaşma dahi doğurabilir (Herder, 1968: 49).

Kültürün izini sürmeye çalıştığımız anlam yelpazesi bugün hâlâ tartışmalı bir biçimde pozisyonunu korumaktadır. Kültür, aynı anda hem özgün bir yaşam tarzı hem ruhsal ve zihinsel gelişimi teşvik eden bir terbiye aracı hem insanlara yön veren olgu, inanç, gelenek ve değerler silsilesi hem de sanatsal ve entelektüel eserler bütünüdür (Williams, 1958: 80; Eagleton, 2005: 23; Paquette & Beauregard, 2017: 21). Bunlar, bakıldığında kendi içinde çatışan, zaman zaman farklılaşan, kimi zaman da ortak bir paydada buluşan çeşitli kullanım alanlarıdır. İşte kültürün doğası gereği müphem bir durum olduğu tam bu noktada ispatlanmaktadır.

Kültürün siyaset mekanizması ile karşılaşması ise kültürün değişken doğasından ziyade siyasetin doğasında yaşanan birtakım değişimler sonucu olmuştur. Modern öncesi dönemde siyasetin temel işlevi, hayatın organize edilmesi iken modernleşme ile tarihte ilk kez siyaset mekanizmasının mutlak konumu sorgulanmaya başlamıştır. Topluluk duygusunun oldukça sınırlı olduğu modern öncesi dönemde, toplumsal olanın salt 'siyaset'e tabi olması, siyasal mekanizmaya son derece geniş bir alan sağlamıştır. Siyasal olanın diğer tüm oluşumları erittiği böylesi bir yapıda toplumsal ve kültürel tanımlamaların hepsi ikincil kalmıştır. Öğün (2010: 3) bu durumu şu sözlerle dile getirmiştir: "Politika bir uzam olarak antik tarih boyunca sadece kendisine tekellenmiş, her şeyden ari kılınmaya özen gösterilmiştir Modern dünya ise populus'u basit bir teb'a olarak elinde tutamayacağını kısa sürede gördü. Bu, politikanın politika olarak kalamayacağını alametiydi." Modern çağ, siyasetin bu sorgulanamaz tutumunda bir kırılmaya yol açmış; toplumsal meseleler siyasetin merkezine yerleşirken kültürün de bu alana teması hasıl olmuştur.

Kültür ve siyaset arasındaki bağ incelendiğinde bu münasebetin büyük ölçüde güç ilişkileri üzerinden sürdürüldüğü görülmektedir. Siyasetin kültürelleşmeye başladığı, kültürün de politik bir mahiyet kazandığı bu yeni dönemde söz konusu ilişkide iktidar mekanizmasının yeri de önem arz etmiştir. İktidar, Duverger (1995: 225)'in betimlediği şekliyle, dolaşıma girdiği toplumun inanç, değer ve de genel kabul gören kurallarıyla doğru orantılı olarak ortaya çıkan bir etki ya da güç biçimidir. Ona göre iktidarın toplumu örgütleme, koruyup geliştirme ve ötekilere karşı savunma gibi önemli görevleri vardır ve bunu gerçekleştirebilecek ana mekanizma da devlettir (1995: 133-134).

İktidarın tanımlanmasında siyasal bileşenlerin nüfuzunun dışında, onun toplumun her kesiminde mevcut olabileceğini savunan Foucault, her türlü ikili ilişkiye odaklanarak iktidar algımızı genişletmiştir (2005: 234; 2012: 48). Ona göre iktidar sadece devlet ile vatandaşlar arasında kurulmaz; kişilerarası ilişkiler olmak üzere toplumun tüm katmanlarında var olabilir. İktidar alanını bu denli geniş kılan, toplumsal yaşamın kendisidir. İktidar yetisinin siyasal olduğu kadar kültürel bir yanı olduğu da böylece ortaya çıkmaktadır. Foucault, kapsamlı iktidar tanımında hiçbir zaman kültür kelimesini doğrudan kullanmasa da ilgili süreçte onun toplumsal ilişkilere atfettiği önem, böyle bir bağı kurmak için ipucu vermektedir.

İktidar mücadelesini kültürel ve siyasal alan olmak üzere karşılaştırmalı bir biçimde inceleyen Dellaloğlu, bu yolla en başta ifade edilen kültürün müphemliği meselesine de değinmiş olur. Ona göre, siyasal alanda iktidar kurma yetisi sandık, seçim, temsil gibi bazı hukuki usul ve esaslara dayanır.

Siyasal alanda iktidara aday olanlar ya kazanır ya kaybeder. Oysa, kültürel alanda iktidardan bahsetmek pek kolay ve anlaşılır değildir. Kültürel iktidarın ölçülmesi de son derece zordur. Söz konusu iktidar alanı, kuralların siyasi alanda olduğu gibi şeffaf olmadığı bir süreçtir (Dellaloğlu, 2018: 108).

Kültürün yukarıda tanımlanan karmaşık dünyası, diğer bir yanda müphem alanından sıyrılması çabası ve ötesinde pragmatik saiklerle politik bir araca dönüştürülmesi serüvenini ele alınırken “pragmatizm”in felsefi açıdan ne olduğunu anlamak da elzem görünmektedir. Kimilerince uygulamaya dayalı bir yaklaşım, kimilerince ise bilimsel bir yöntem olarak incelenen pragmatizm, fayda esasını temel alan bir ahlak anlayışıdır. Pragmatizm soyut düşünceleri, ideleri ve kavramları içsel tutarlılıkları bakımından veya rasyonel oldukları için değil, kullanılabilir sonuçları açısından ele alır (Öztürk, 2016: 21).

Pragmatist felsefenin önemli temsilcilerinden biri olan William James’e göre, faydacı metot içinden çıkılmayacak metafizik tartışmalara çözüm getirmeyi amaçlar. Bu açıdan bakıldığında onun odağında yanıtlanması karmaşık ve hatta zor sorular bulunmaktadır: “Dünya tek midir yoksa birçok mudur?- Maddi midir yoksa ruhani midir?- Bunlar hiçbir zaman son bulmayan tartışmalar olagelmıştır. Faydacı yöntem bu tür konularda, her bir tartışmaya onların kendine özgü pratik sonuçlarından yola çıkarak çözüm getirmeyi amaçlar” (James: 2003:27). Felsefi karmaşalara uygulamalı bir biçimde fayda temeli üzerinden yanıt verme gayesini taşıyan pragmatizm, gerçeklik çerçevesindeki her türlü ilerleme ve değişimi de bu bağlamda makul karşılar (Doğrucan ve Karamolla, 2020: 743).

Pragmatizm anlayışını modern öncesi dönemle kıyaslayarak açıklayan John Dewey’in tezine göre, modern öncesi zamanın kapalı toplulukları, modern zamanın bilimsel gelişmeleri ışığında radikal bir değişim sürecine girmiştir. Bu yeni çağ çeşitliliğe dayanmakta olup hakikatin temelini de değişim üzerine kodlamıştır (Dewey: 2018: 141). Dewey’in modernite ve pragmatizm arasında kurduğu ilişkide, bilim ile ahlak arasında giderek büyüyen, derinleşen ayrım önemli bir yer kaplar. Bilim ve teknolojinin hızlı yükselişi karşısında aynı hızda ilerlemeyen ve hatta yer yer sabit kalan bir toplumsal yapılar ağı yer almaktadır. Bu ayrım, modern dünyadaki toplumsal buhranların temelini teşkil eder. Bundan kurtulmanın yolunu da pragmatist felsefeye daha çok yakınlaşmakta görür. Öztürk’ün (2016: 241) Dewey’den aktardığı şu sözleri bu durumu özetler:

Bilimsel düşünüş tarzını sadece insanın belirli faaliyetleriyle ilişkili olarak görmekten vazgeçilmeli ve ‘bilimsel kültür’ ile ‘sosyal kültür’ arasındaki çatlak daha fazla derinleştirilmeden kapatılmalıdır. Bilimle sosyal kültür arasındaki gediği doldurmak için,

bilimi dondurmak gibi saçma bir ihtimal olamayacağına göre, o zaman sosyal ve ahlaki dünyanın inşasında bilimsel düşünüş tarzını egemen kılmak gerekir.

Pragmatizme ait gerek bilimsel yöntem gerekse de eyleme dayalı felsefi yaklaşımın ortak paydası, pragmatik düşüncenin yolunu pratik olgularda arayıp belirli bir çözüme/nihayete ulaştırma gayesidir. Süreçlerden çok sonuca önem veren; sonuca erişmek için faydacı eylemin gerekliliğini savunan pragmatist anlayış, kültür gibi çok yönlü bir mesele ile kesiştiğinde de durum bir hayli kaotik görünebilir. O halde her türlü olguyu, rasyonel bağlamından çok eyleme uygulanabilirliği kapsamında ele alan pragmatizm, bu çalışma için de anlamlı görünen bir noktaya vurgu yapar. Eyleme dönük olması ve de çözüm odaklı olması, “pragmatizm”i tam olarak “müphemlik” karşısında bir yere yerleştirir.

Erken Cumhuriyet Döneminde Türkiye’de Siyasal ile Kültürel Alanın Kesişimi

Kültür ve siyaset ilişkisini kavramsal açıdan incelemenin yanı sıra söz konusu çerçevenin daha somut bir düzleme yerleştirilmesi gerekmektedir. Bu noktada kültürü incelediğimiz karmaşık ve çok çeşitli alanından onu yeni, somut bir içeriğe kavuşturma ideali tam olarak onun erken Cumhuriyet dönemindeki serüvenini açığa çıkarmaktadır. Anlaşıldığı üzere söz konusu düzlemin kurulmasına katkı sunan zaman dilimi, erken Cumhuriyet dönemi, modern Türk toplumunun tasarlanması süreci olarak belirlenmiştir. Cumhuriyet’in ilan edilmesiyle birlikte bir dizi reform uygulamaya sokulmuştur. Bu süreçte kurucu elitlerin temel amacı modern devleti tesis edip hukuki açıdan garanti altına almaktır. Cumhuriyet tarihinin ilk on yıllık dönemi, büyük ölçüde kurumsal ve yasal yapılanmaların gerçekleştirildiği bir dönemdir (Şimşek, 2005: 72-74). Toplumsal meseleler çoğunlukla ikincil planda kalmıştır. Erken Cumhuriyet dönemi siyaseti göz önünde bulundurulduğunda, 1920’ler ve 1930’lar boyunca gerçekleştirilen reformların birbirinden radikal biçimde farklılaştığı görülmektedir.

1920’ler kurumsal, hukuki ve sembolik bir inşaa dönemine işaret etmektedir. Çolak’ın ifade ettiği üzere (2007: 30), 1923’te Cumhuriyet’in ilanı ile başlayan, akabinde 1924’te hilafetin kaldırılması ve Tevhidi Tedrisat kanunu ile eğitim-öğretimin birleştirilmesi, 1925’te tekke, zaviye ve türbelerin kapatılması ile şapka devrimi, 1926’da medeni kanunun kabulü, 1928’de yeni alfabenin kabul edilmesi ve takip eden iki yılda buna benzer pek çok gelişmeyi içeren ilk dönem reformları yeni bir sisteme geçişin öncül aşamaları olarak kaydedilmiştir. Şimşek (2002: 5-6) de Cumhuriyet’in ilk aşamalarını

benzer bir şekilde tasvir ederek, yönetimin kendi iktidarını sağlamlaştırmak için verdiği mücadelenin 1929 yılına kadar sürdüğünü dile getirmiştir. Bu noktada 1920’lerde gerçekleştirilen reformların önemli bir kısmı direkt olarak ya da dolaylı açıdan siyasi gücün mutlak bir şekilde ele geçirilmesini ve bu gücün sonsuza dek kullanabilmesini sağlayacak bir siyasi yönetim biçiminin kurulmasını amaçlamıştır. Kurucu iktidarın, reformların halk tarafından benimsenmesi yönündeki beklentisinin toplum nezdindeki karşılığı ancak 1930’lara gelindiğinde ortaya çıkmış ve bu doğrultuda daha çok hamlenin yapılması gereği doğmuştur (Tunçay, 1981: 294-331; Köker, 1007: 146-147).

“1923’ten 1930’a kadar Cumhuriyet kadrosunun asıl problemi iktidar savasının sonuçlandırılması, yeni sınırların güvenliği ve benimsetilmesi olmuştur” diyen Aydın’ın (1993: 227) da belirttiği gibi Cumhuriyet ideolojisinin belirli bir forma oturtulması ve oluşturulan ‘yeni’ kimliğin her vatandaşa benimsetilmesine sıra ancak 1930’lar itibarı ile gelmiştir. Politik havanın söz konusu değişiminde, yaşanan bazı olayların etkisi büyüktür. Bu bağlamda Cumhuriyetin kuruluşundan 1932 yılına kadar muhalefet iki kere bastırılmıştır; Mardin’in (2017:178) ifadeleriyle bu bastırmaların “ilki bir ölçüde vahşi, ikincisi ise daha nazik bir şekilde” olmuştur. İlki Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası ve ikincisi Serbest Cumhuriyet Fırkası ile yaşanan muhalefet bastırılmasına Menemen hadisesi de eklenmiş; sonucunda iktidara karşı artan toplumsal muhalefet ve rejimin meşruiyetini kaybetme tehlikesi, tek parti yönetimini reformları yeniden düşünmeye zorlamıştır (Şimşek, 2002: 10).

Reformların tüm topluma ulaşması yönündeki çabalar 1930’lardan sonra çoğunlukla kültürel araçlarla görünürlük kazanmıştır (Çeçen, 2018: 79). Zira Kemalist tahayyül için, her vatandaşın kendi kaderini tayin edecek bilince sahip olana kadar ‘terbiye’ edilmesi ihtiyacı hasıl olmuştur (Çolak, 2007: 34). Bu algı, siyasetin kültür alanı ile iç içe geçtiğini iddia ettiğimiz cumhuriyetin ikinci on yılında ideolojik olarak kendini göstermiştir. İlk yıllardaki resmi düzenlemeler, ikinci on yıla girilmesiyle birlikte ağırlığını çoğunlukla ideolojik kültür ve eğitim kurumlarının oluşturulmasına bırakmıştır. Cumhuriyetin ilk yıllarında okuma yazma oranlarının yükseltilmesi meselesi yaygın eğitimle giderilmeye çalışılırken 1930’lar itibarı ile toplumun endoktrinasyonu sorunu yöneticilerin gündemini önemli ölçüde meşgul etmiştir. 1931’de Türk Tarih Kurumu ile Halk Hatipleri Teşkilatı, 1932’de Türk Dil Kurumu ile Halkevleri, 1936’da Dil Tarih ve Coğrafya Fakültesi, 1940’da Köy Enstitüleri ve Halkodaları’nın kurulması söz konusu ideolojik tutumun dışa vurumu olmuştur (Tunçay, 1981: 306-313; Şimşek, 2002: 1).

Kurucu rejimin kültür için biçtiği anlam ise medeniyet mefhumunda karşılık bulmuştur. Bu noktada kültür, ortak değerlere ve tarihsel birikime dayalı canlı bir organizma olmaktan ziyade, toplumun gelişmesini sağlayan bir unsur, Türk modernleşmesi çerçevesinde yeni bir yaşam biçimi olarak değerlendirilmiştir. Medeniyet, topluma ait yaşam pratiklerinin devlet eliyle yeniden inşasında (Berkes, 1984: 25) ve kültür üretiminin bu yeni aşamasında bir dayanak haline getirilmiştir. Kültürün yukarıda söz edilen farklı tanımlarının içinde, erken Cumhuriyet dönemi politikaları kapsamında idealist, entelektüel; bir tür toplumu yükseltme aracı olarak konumlandırıldığı görülmektedir.

Kültürel alan ile siyasal alanı kesiştiren 1930'lar dönemi, politik faaliyetlerin içeriği, yöntemi ve amacının yanı sıra, tek parti rejiminin karakteri hakkında da önemli ipuçları vermektedir. Cumhuriyet Halk Fırkası (CHF), devletin kurucusu olmasının bir adım ilerisinde devletin tek sahibi gibi bir nitelik kazanmış ve ideolojik hareketliliğin de arkasındaki temel güç haline gelmiştir. Her türlü muhalefet oluşumunun engellendiği bu dönemde, tek parti rejiminin pekiştirilmesinde yine bürokratik ve kurumsal uygulamalardan çok daha fazla kültürel ve ideolojik adımların etkili olduğu görülmüştür. CHF'nin bu dönemde herhangi bir muhalefet hareketinin varlığına karşı oluşturduğu engeller, partinin toplumun tüm kesimlerini kapsamasının da imkânsızlaşmasına sebep olmuştur. Bu durum da kurucu kadroların gittikçe toplumdan uzaklaşması sonucunu doğurmuştur. Söz konusu kırılmalar ile, reformların halk tarafından sahiplenilmediği, halkla yönetim kadroları arasındaki mesafenin henüz ortadan kaldırılmadığı anlaşılmıştır (Köker, 2007: 145-147).

Erken Cumhuriyet tarihinde siyasal ve kültürel alanın kesişimine katkı sunan sonuncu unsur ise *Halkçılık* prensibi ve bunun üzerine yapılan tartışmalar olmuştur. Köker, 1930'lu yılların rejimin ilk döneminden farkını, bu süreçte halkçılık ilkesinin uygulanmasında meydana gelen değişim üzerinden ele alır. Köker'e göre (2007: 137-138) Türk modernleşmesi kapsamında Halkçılık ilkesi iki evreden geçmiştir. İlki, Kurtuluş Savaşı'ı da dahil olmak üzere Cumhuriyet'in ilk yıllarını kapsar. Bu evredeki halkçılık 'halkın kendi mukadderatına bizzat ve bilfiil sahip olması' şeklinde formüle edilmiştir. İkinci evre halkçılık ise 1930'lar itibarı ile ortaya atılmış ve 'halk için halka rağmen' şeklinde ifade edilmiştir. Halkın siyasal hayata katılması noktasında Meclis'in varlığı belirleyici olmuş; böylece halkın istek ve arzularının serbestçe ve de doğrudan yansıtılmasına imkân tanınmamıştır.

Yine "tek parti dönemindeki halkçılık anlayışının siyasal içerik açısından 1920'lere oranla zayıfladığını, buna karşılık halkçılığın kültürel ve iktisadî boyutlarına daha çok ağırlık verildiğini söylemek mümkündür" derken de Kö-

ker (2007: 149), Cumhuriyet’in kurulduğu dönemden 1930’lara uzanan seyirde, kültür ve siyaset ilişkisinde önemli bir kırılmaya işaret etmektedir.

“Müphemlik”ten Politika Aracına Kültürün Serüveni

Kültürün kendi başınlığının yarattığı çok yönlülük, onun entelektüel açıdan toplumsal ve siyasal alana iştirak etmesi sonrasında müphemlikle iç içe geçmiştir. Yukarıda da gördüğümüz üzere, tek bir tanımı/tarifi olmayıp bir anlam yelpazesi çerçevesinde incelediğimiz kültür, siyaset mekanizmasının bir bileşeni olarak oldukça karmaşık bir hâl almıştır. Bu müphemliğin çözümlenmesi de aynı doğrultuda güç görünmektedir. Türkiye’deki kültür ve siyaset ilişkisini erken dönem Cumhuriyet dinamikleri kapsamında ele aldığımızda, kültürü, pragmatist sâiklerle müphem alanından koparan Cumhuriyet dönemi toplum tasarlama süreci açık bir şekilde görülmektedir.

Başta kültür alanındaki hızlı değişim ve dönüşümlerde de görüldüğü üzere, Cumhuriyet tarihi, Türk modernleşmesinin kilit dönüm noktalarından birine tekabül eder. Osmanlı son dönem modernleşme çabaları ile başlayan hareketliliğin yeni Türk devletinin kurulmasıyla ulaştığı nokta, kendi içinde birtakım kırılmalar ve dönüşümler barındırır. Osmanlı modernleşmesine kıyasla, 1923 sonrası kurucu kadrolarının benimsediği modernleşme eğilimi, çok daha köklü bir dönüşüm modelini kapsar. Cumhuriyet devrimi yalnızca devletin siyasal ve kurumsal anlamda modernleşmesini değil, daha da önemlisi yurttaşların sosyo-kültürel anlamda modernleşmesini amaçlamıştır (İnalcık, 1964: 34; Berkes, 1978: 69). Hatta Kemalist modernleşme ve medenileşme projesi, devletin yapısını yeniden kurmanın çok ötesinde, yaşam stiline, yurttaş davranışlarına, günlük alışkanlıklara kadar nüfuz etmeyi arzulamıştır (Göle, 2011: 83). Geçmiş hafızanın yeni bir toplumsal tahayyülle ikame edilmesi gayretinin bu noktada ulus-devletleşme sürecini radikalleş-tirdiği dahi söylenebilir.

Cumhuriyet rejimi, özünde Osmanlı *ancien-régime*’ini hedef alan bir değerler devrimidir. Bu noktada önceki rejimin kendi varlığını tehdit eden tutumu-na karşı da hoşgörüsüz olmuştur (Mardin, 1971: 202, 209-210). Yeni kurulan devletin radikalliği kendini, yasal olarak tayin etmenin yanı sıra çok daha fazla toplumsal anlamda göstermiştir. Bu kapsamda, kültür alanının Cumhuriyet döneminde en fazla ön plana çıkan unsurlardan biri olduğunu ifade etmek gerekir. 1930’larla beraber kurucu iktidarın meşruiyetini sağlaması amacına hizmet eden birçok kültür kuruluşunun ortak özelliğinin toplumda yaygın olarak kültür düzeyini artırmaya yönelik yetişkin eğitim kurumları olması

dikkat çekicidir. Siyasal iktidarın yeni toplum tahayyülünde eğitim ile iç içe geçmiş bir kültür aşılama nosyonu böylece vücut bulmuştur.

Kültür teşebbüslerini bürokratik kurumlardan ayıran temel özelliklerin başında yaptırım gücünün *zora* dayalı olmayışı gelmektedir. Bu, esas itibarı ile kültür kurumlarının, bireylerin bizatihi *rızası* ile katılım sağladığı, orada bulunma halini belli bir noktaya kadar kendi iradeleri sonucuna bağladığından kültürel alanda siyasal bir mücadele vermenin güçlüğünü de ortaya koyar (Gramsci, 1999: 211). Diğer bir yanda, kültürün kurucu rolü siyaset için vazgeçilmez bir biçimde onu kendi politik bünyesine dahil etme arzusunu açığa çıkartır. Besim F. Dellaloğlu'nun (2020: 29) “modernlik öncelikle bir kültürel inşadır. Siyaset de buna dahildir” dediği durum, modernleşme sürecinde kültüre biçilen öncül mahiyeti görmemizi izhar eder. Kültürün, modernlik çatısı altında, siyasetin bir bileşeni olmaktan daha çok bizatihi inşa edici bir unsur olarak baskın konumu gözler önüne serilir.

Modernleşen Türkiye'nin ilerleme serüveninde vatandaşların değerlerinin oluşmasında/şekillenmesinde bizzat devletin müdahale etmesi esası (Berkes, 1984: 25), tamamen yeni bir kültürün inşasına işaret etmektedir. İşte kültürün müphem alanından kopartılarak pragmatist bir sürece dahil edilmesinin arkasında yatan temeller böyle açıklanabilir. Bunun politika aracına dönüşmüş halini ise, rejimin bizatihi toplumu dönüştürmek amaçlı oluşturduğu kurumları inceleyerek görmek mümkündür. Yukarıda ifade edildiği üzere, 1930 yılları itibarı ile yeni toplumun tasarımı kapsamında eğitim ve kültür kesişimini simgeleyen *Halkevleri, Köy Enstitüleri, Halkodaları* gibi müesseseler, söz konusu durumu en iyi irdeleyebileceğimiz kurumlar olarak karşımıza çıkmaktadır.

Erken Cumhuriyet dönemi toplum inşasında, kültürün kendiliğindenliği anlayışına karşıt bir tutum sergilendiğini belirtmek gerekmektedir. Kültürün siyasetin ana aktörlerince belirlendiği; neyin kültür kapsamına alınıp neyin onun dışında bırakılacağına dair kısıtlamaların yapıldığı böylesi bir zeminde kültürü somutlaştırma çabaları açıkça görülmektedir. Halkevleri, Köy Enstitüleri ve Halkodaları, esas itibarı ile yukarıda gerekçelerinin açıklandığı tüm siyasal motivasyonu barındıran kültürel inşa sürecinin somut çıktılarıdır. Bunlar, vatandaşların, daha doğru bir deyişle vatandaşlığın, kültürel boyutta, milliyetçilik ve halkçılık ilkeleri ile uyumlu bir biçimde yeniden inşa edilmesi için kurulmuş ideolojik kurumlardır (Georgeon, 2006: 20). *Kemalist yüksek kültür*, bu kültür müesseselerinde yurttaşları sıfırdan eğitime ve böylece onları yeniden üretme amacıyla yola koyulmuştur.

Kültür, artık belirsiz ya da değişkenlik gösterebilen bir organizma olmaktan çıkmış; çerçevesi son derece net bir biçimde belirlenmiş bir yaşam sti-

li haline dönüşmüştür. Kısmen transparan olmaktan uzak kültürel alandaki bu mücadelenin, erken Cumhuriyet döneminde bizatihi kurumsallaştırılarak işletilmesi, kültürü müphem bir mefhum olmaktan çokça uzaklaştırmıştır. Bahsi geçen tüm kültür müesseselerinin müşterek özelliği, görünüşte zorunlu olmayan bir katılım anlayışı ile vatandaşları rejimin idealleri çerçevesinde eğitmek ve bu doğrultuda yeni bir toplum inşa etmektir. Süreç içerisinde rejim elitleri tarafından da bizzat “kültür müesseseleri” (aktaran, Zeyrek, 2006: 18) olarak tanımlanan bahse konu kurumlar, kültürün somutlaştırılmaz bir olgu olduğuna karşı çıkarcasına siyasetin aracı haline gelmiştir.

Sürecin belki de ilk ve en önemli çıktısı olan, yeni kurulan devletin modernleşmesinin ve toplumu yeniden inşa etmesinin en kritik toplumsal ve kültürel ayaklarından birini oluşturan Halkevleri (Çolak, 2017: 129-135), 19 Şubat 1932’de 14 ilde eşzamanlı açılmıştır (Toksoy, 2007: 42). Hemen akabinde ise Türkiye geneline hızla yayılmış, toplumun sosyo-kültürel açıdan eğitilmesi bakımından öncü bir kurum haline dönüşmüştür. Evler’in kuruluş amacı, geri kalmış Türk toplumunu müreffeh medeniyetler seviyesine çıkarmak, vatandaşları reformlarla bütünleştirmek ve nesillerin yeni rejime bağlı bir biçimde yetişmesini sağlamak olarak belirtilmiştir (CHF Halkevleri Talimatnamesi, 1932: 5). Halkevleri’nin toplumsal gelişim açısından bu kadar kritik hale gelmesinin temel nedeni ise, “yukarıdan aşağıya” bir ilerleme öngören; yeni, yüksek bir kültür aşılama girişimi olmuştur (Çolak, 2000: 11).

Halkevleri, kültürün kurumsallaşması serüveninde eğitimle mezcilerek vücut bulmuş en önemli oluşumlardan birisidir. Kurucu iktidarın Halkevleri’ne biçtiği rol ile Evler’in süreçte edindiği ideolojik pozisyon, kültürün pragmatik bir form kazanmasına doğrudan katkı sunmuştur. Bünyesinde yer alan dokuz şube - Dil ve Edebiyat, Güzel Sanatlar, Temsil, Spor, Sosyal Yardım, Halk Dershanesi ve Kurslar, Kütüphane ve Yayın, Köycülük ile Tarih ve Müze Şubeleri (Karpaz, 1963: 60) - ile çok yönlü bir talim sunarak toplumun yeniden tasarlanmasında kültürü pompalaması, Evler’in söz konusu pozisyonuna işaret etmektedir. Tüm şubeler esas itibarı ile vatandaşların gündelik hayattaki pek çok pratikten ilmi alandaki pratiğe, çok kapsamlı bir donanım kazanmasına yönelik faaliyetler sunmuştur. Filtrelemeye tabi tutulmuş bir geçmiş ile yeni baştan tasavvur edilmiş modern, Batılı bir gelecek arasında toplumun sosyo-kültürel inşasının (Çolak, 2000: 203) en belirgin yanını gözler önüne sermiştir Halkevleri.

Yetişkinlerin pek çok açıdan eğitilmesi amacıyla bağımsız olarak kurulduğu iddia edilmesine rağmen Halkevleri’nin o tarihteki rejimin ve iktidarın tek sahibi olan CHF’nin “kültür kolu” (Peker, 1933: 6; Çolak, 2000: 197) şek-

linde görev yaptığı, Evler'in kuruluş süreci, teşkilatlanması ve faaliyetleri incelendiğinde açıkça anlaşılmaktadır. Halkevleri'nde görev yapacak yönetici kadroların doğrudan parti tarafından belirlenmesi, kimi Evler'in binalarının CHF binaları ile aynı yerde bulunup personellerinin müşterek olarak hizmet etmesinin sağlanması, Halkevleri'nde gerçekleştirilen konferanslarda parti-nin ideolojik yaklaşımı dışında herhangi bir siyasi görüşe yer verilmesinin önüne geçilmesi, Halkevi binalarında partiye ait bayrak ve sloganların yer alması (Özdemir & Aktaş, 2011: 253) gibi unsurlar tam olarak Evler'in salt kültür kurumları olmaktan uzak kaldığı iddiasını desteklemektedir.

Halkevleri, kültürün pragmatist bir serüveninin somut adımı olarak var olmasının önemli bir ayağını oluştursa da bu sürecin ne son ne de tek çıktısı olmuştur. Halkevleri'nin ülke çapına yayılmış olmasına rağmen kırsal kesimdeki gelişmenin sağlanamaması, Cumhuriyet Halk Partisi'nin (CHP) özellikle bu bölgelere yönelerek sosyo-kültürel örgütlenmenin genişletilmesine yönelik adım atmasına yol açmıştır. Bu çerçevede CHP'nin 1939 yılındaki 5. Büyük Kurultay'ında Köy Enstitüleri ve Halkodaları'nın kurulması kararlaştırılmıştır (Erdoğan, 2000: 37). 17 Nisan 1940'da merkezden uzak, geniş arazisi bulunan bölgelerde temel eğitimi sağlamak ve özellikle de köylere öğretmen yetiştirmek amacı ile kurulan Köy Enstitüleri (Çavdar, 1999: 373-374), erken dönem Cumhuriyet Türkiye'sinin eğitim anlayışının taşraya taşınmasının bir simgesi olarak önem kazanmış ve yine bahsi geçen süreçte siyasal iktidarın kültür meselesine bakışında Halkevleri ile oldukça benzer bir rol üstlenmiştir.

Enstitüler kapsamında köylüler arasında milli kültürün yeşermesine katkı sunan, toplumsal hayatın gerekliliklerini içinde bulunan çağın getirilerine göre uyarlayan, vatandaşların kültür seviyesini tam da inkılabın arzuladığı şekilde yükselten bir eğitim öngörülmüştür. Ancak Köy Enstitüleri, içeriği ve amacı bakımından standart bir eğitim mekanizmasından ayrılmaktadır. Anık'a göre teknik ve pratik temelli eğitim kurumları olarak öne çıkarılmanın yanı sıra Köy Enstitüleri, köylülerin merkezin beklentileri doğrultusunda yoğun bir kültürel talim ve terbiyeye tabi tutulduğu kurumlar olmuştur (2006: 294). Köy Okulları ve Enstitüleri Teşkilât Kanunu'nun (1942) 10. maddesinde, köyde yaşayan halkın ulusal kültürünü yükseltmek, onları sosyal hayat bakımından çağın ihtiyaç ve şartlarına göre yetiştirmek; millî bayram günlerinde, okul açılışlarında, yerel ve ulusal âdetler kapsamında kutlanan günlerde törenler yapmak; köyde yaşayanları radyodan azami derecede faydalandırmak gibi köy eğitmen ve öğretmenleri için belirtilen görevler de bunu açıkça ifade etmektedir. Bu çerçevede enstitü programında ana yoğunluğun Türkçe, Matematik gibi temel derslerin yanı sıra Tarih, Yurttaşlık Bilgisi gibi toplumsal içerikleri barındıran kültür dersleri üzerinde olduğu dikkat çekmektedir.

Bunu, taşradaki iktisadi etkinliği artırmak için mesleki birtakım yetişmiş insan gücüne duyulan ihtiyaç gereği açılan Ziraat dersleri ile Teknik dersler takip etmiştir (Köy Enstitüleri Öğretim Programı 1943). Bizzat Enstitülerden aktarılan bazı deneyimlere dayanarak Köy Enstitüleri’nde verilen kültür derslerinin diğer okullardakine kıyasla, sayıca çok daha fazla olduğunu söylemek mümkündür (Kaplan, 2002: 69).

Köy Enstitüleri’nin eğitim mekanizması olmanın ötesinde, tek parti rejiminin ideolojisini taşrada yayma aracı haline gelmiş kurumlar olarak teşekkül ettiği anlaşılmaktadır (Yıldız & Akandere, 2017: 285). Enstitülerde verilen eğitim bizzat pratiğe dayalı bir toplumsal yeniden inşayı amaçlamıştır. Enstitülerin kuruluşunda büyük katkıları bulunan İsmail Hakkı Tonguç’un kendi sözleri de buna işaret etmektedir: “Köyde; fikir, aksiyon haline gelmedikçe ona köylü ne inanır ne de böyle bir fikrin arkasından gider” (Tonguç, 1938: 67). Yine Tonguç’un eğitim perspektifine yönelik, Özman’ın (2004: 368) eğitim sisteminin amacının yeni rejimin ihtiyaçları doğrultusunda toplumun dönüştürülmesi olduğunu düşünmesi, eğitim yoluyla oluşturulacak yeni kültürün Batılılaşmanın temelini hazırlayacağını ifade etmesi de bu bağlamda kritik görünmektedir.

Köy Enstitüleri’ne eleştirel yaklaşan isimlerden biri de Kemal Tahir’dir. *Bozkırdaki Çekirdek* adlı költ romanında Tahir (2016), Türk modernleşmesinin eleştirisini bizzat Enstitüler üzerinden şekillendirmiştir. Roman, köyde yerleşik halde bulunan siyasi, dini, ekonomik yapıya karşı devletin Enstitüler vasıtasıyla yeni bir düzen tesis etme girişimini ve buradaki köylünün direnişini konu alarak (Gündüz, 2023: 514) söz konusu kurumun ardındaki başarısızlığın nedenlerini ortaya koymaktadır. Enstitülerin bizzat içinden gelen bu beyanlar, Enstitülerin ideolojik yanını açığa çıkartmakla kalmaz, bu kurumların siyasi iktidarın kültür devriminden bağımsız olmadığını da kanıtlamaktadır.

Köyün içinden yetişmiş öğretmenlerle taşrayı sosyo-kültürel açıdan kalındırmak ideali çerçevesinde Köy Enstitüleri’nin kurulmasının yanı sıra, çoğunlukla köylerde olmak üzere Halkodaları kurulmuştur. Halkevleri’nin kuruluş yıldönümü olan 19 Şubat 1940 tarihinde kırsal kesimde 141 mecrada aynı anda açılan Halkodaları (Zeyrek, 2006: 183), bu noktada tek parti döneminin önemli bir kültür kurumu olarak faaliyet göstermiştir. Esasında, Halkodaları kırsal kesimde bağımsız örgütlenmeler olmamıştır. Köylere yönelik rejimin ilk ve tek girişimi olmasa da Halkevleri’nin taşradaki uzantısı olması bakımından Halkodaları önem kazanmıştır.

Halkodaları’nın yönetim ve işleyişi, bu doğrultuda, Halkevleri’ndekine benzer bir biçimde gerçekleştirilmiş, Odalar, Evler’in kırsal bölgelerdeki küçük

versiyonları olarak hayata geçirilmiştir (CHP Halkevi ve Halkodaları 1932-1942, 1942: 17). İlkeleri açısından da Odalar'ın Halkevleri'nden pek farklı olmadığı rahatlıkla görülmektedir. 1939 CHP Halkodaları Talimatnamesi ve sonrasında yeniden düzenlenmiş şekliyle 1945 CHP Halkodaları Talimatnamesi, Halkevleri'nde olduğu gibi Odalar'daki faaliyetleri içeren ve tek parti rejiminin esaslarınca belirlenen temel düzenlemeler olmuştur. Esasında Halkodaları ile amaçlanan, Cumhuriyet inkılabı sonrası merkezden sadece mekânsal değil, zihinsel olarak da giderek uzaklaşan kitlelerin, özellikle de köylülerin, merkezin oluşturduğu yeni yüksek kültüre uyum sağlamasını zorunlu hale getirmektir. Dolayısı ile Halkodalarının faaliyetleri taşrada modernleşen merkezin kültürel kontrolünün genişlemesi anlamını taşımaktadır (Çolak, 2000: 211).

Halkodaları da Halkevleri gibi kısa sürede siyasi iktidarın sayısını artırarak toplumu yeniden tasarlamak için büyük uğraşlar verdiği kurumlar olagelmış ve fakat toplum nezdinde rejimin arzuladığı gibi bir karşılık bulamadığı anlaşılmıştır. Karpat'ın ifade ettiğine göre, köylülerin ilgi göstermemesi, yerel girişimcilerin ve eğitimli profesyonellerin faaliyette bulunmaması gibi nedenlerden Odalar taşrada yeterince etkili olamamıştır (Karpat, 1963: 63). Benzer görüşlere sahip Tütengil, Halkevleri'ndeki köycülük şubesi ile Halkodaları'nda istenilen amaca ulaşılmamasında, Anadolu köylerinin küçüklüğünün yanı sıra Evler'deki yönetimin bürokratik bir anlayışla sürdürülmesinin büyük payının olduğunu belirtmiştir (Tütengil, 1969: 93).

Bu kuruluşların, kurucu iktidarın kültür devrimini gerçekleştirmede temel unsur teşkil etmesi, her birinin kültürel teşebbüsler olarak var olmasının arkasındaki politik süreci anlamamız adına son derece önem teşkil etmektedir. Halkevler'indeki, Halkodalar'ındaki ve kimi Köy Enstitüler'indeki faaliyetlerin çoğunluğunun ideolojik bir içeriğe, politik bir altyapıya sahip olması kültürün siyasi bir araç olarak kullanılmasında pratik akla nasıl hizmet ettiğini göstermektedir. İlk etapta toplumun her kesimini kaynaştırıp genel çaplı bir kültür hizmeti sunmak amacıyla açılan Evler'in, toplumdaki geri kalmışlığı en aza indirip köylünün kültürel seviyesini artırmak amacıyla taşraya uzanan Odalar'ın ve köylerdeki eğitimi bizatihi köyün içinden gelen kişileri yetiştirmek üzerine kurgulayan Enstitüler'in zaman içinde bu amaçlardan uzaklaştığı ve çoğunlukla siyasi amaçlara hizmet eden kuruluşlar haline geldiği anlaşılmaktadır. Bu kurumlar, zaman içinde bizatihi politik kimliklerinden ötürü toplum tarafından kabul görmemiştir.

Sözü edilen üç kurumun özellikle de Türkiye'de çok partili hayata geçişin ardından doğan tartışmaların merkezinde eleştirel bir biçimde gündeme geldiği görülmektedir. Söz konusu tartışmaların çoğunlukla bu kurumlardaki

politik hareketlilikle ilgili olması ve dolayısıyla bunların kapatılma süreci ile karşı karşıya gelmesi de bu bakımdan tesadüf değildir. 1947 yılında Köy Enstitüleri’nin ve akabinde 1951 yılında da Halkevleri ile beraberinde Halkodaları’nın kapatılması rejimin ana hedeflerinden biri olan kültür reformuna ket vurduğu için oldukça kritiktir.

Sonuç

Kültür meselesinden yola çıkarak Türkiye özelinde siyasal ve sosyolojik bir inceleme gerçekleştiren bu çalışmada ilk etapta arka plan bilgisi sunulmuş ve sonrasında müphem alanından uzaklaştırılması bir gereklilik olarak görülen kültürün pragmatik bir araca büründürülmesi süreci yeni bir toplum tahayyülü kapsamında ele alınmıştır. Bahse konu inceleme tek parti yönetiminin eğitim ve kültür merkezli kuruluşları olan Halkevleri, Köy Enstitüleri ve Halkodaları üzerinden işlenmiştir. Bu kurumlar genel hatları itibarı ile kültüre somut bir form kazandırılmasına ve böylece erken dönem Cumhuriyet Türkiye’sinde kültür meselesinin siyasetle kesişmesine ışık tutmuştur. Sonuç kısmında ise kültür ve siyaset ilişkisinde müphem olanı bastırmak için izlenen politikaların, dolaşıma sokulan kültür kurumlarının, daha genel bir ifade ile pragmatist aklın, toplumun yeniden şekillendirilmesinde her zaman doğru orantılı neticeler vermeyeceği iddiası üzerinde durulmaktadır. Kültürel alan ile siyasal alanda hâkim olmanın esasları ve daha da önemlisi farklarından yola çıkarak, kültürün siyaset mekanizmasınca doğrudan yönlendirilebilecek, üzerinden politikalar inşa edilip toplumu yeniden dizayn etmesi için standart bir hale dönüştürülebilecek bir form olmadığı öne sürülmektedir.

Kültürel alanda bir mücadelenin süreçte olduğu kadar sonuçları bakımından da belirsiz olması gerçeği, söz konusu kurumlar özelinde bir kere daha karşımıza çıkmaktadır. Kemalist kadrolarca belirlenen kültürün tüm topluma kabul ettirilmesi ihtiyacı, süreç içinde bizatihi bu kadrolar tarafından tahsis edilen kültür kurumlarının baskı mekanizmasına dönüşmesine ve dolayısı ile birçok kişinin bu kurumları sorgulamasına sebep olmuştur. Rejimin doğrudan “kültür kurumları” olarak adlandırdığı bu yapıların ne denli başarıya ulaştığına dair tartışmalar, kültürel alanda verilen mücadelenin çıktılarının da müphemliğine dair ipuçları vermektedir.

Kültürün belirli bir form kazandırılıp toplumu inşa etme misyonu altında somutlaştırılması, onu müphemlikten çıkarma amacına işaret etse de doğası gereği sınırlarının çizilmesindeki güçlük, günün sonunda kültürü mevcut belirsizliğine yeniden dönderir. Bahsi geçen kurumlar, CHP kaynaklarının önemli bir kısmında başarıya ulaşmış kurumlar olarak yer alır. Ancak diğer

yanda tarihsel bir perspektifte, toplumdan alınan geri dönüşler yolu ile mevzu bahis sonuçların oluşmadığı bilinmekte ve görülmektedir.

Kültür alanında verilen siyasal mücadelenin vardığı sonuçların müphemliği erken Cumhuriyet dönemindeki sözü edilen kurumlar için bilhassa geçerli olup bugün hâlâ tartışmalı vaziyetini sürdürmektedir. Bu çalışmada iddia edilen husus, kültürün o müphem zaviyeden pragmatist bir motivasyonla çıkarılması gayretidir. Yine bu çerçevede sarf edilen çabalar sonucunda Cumhuriyet dönemi kurucu kadrolarının toplumun davranış ve düşünüş stillerini tam anlamıyla dönüştüremediği de söylenebilir. Tam da bu iddia yine son kertede kültürü, kültürel mücadeleyi ve sonuçlarını müphemlikle aynı paydada buluşturmaktadır.

Modern devletin kurucu iktidarının yapabileceklerinin de sınırlı olduğunu kabul ederek kültüre bu denli keskin hatlar çizilmemesi gerekliliği bu çalışmada vurgulanan bir diğer husustur. Başka bir ifadeyle, kültürü bir forma dönüştürme ideali, modernleşme hareketleri kapsamında önemli bir uğraş olmakla beraber, kültürün doğası gereği buna pek de uygun olmadığı iddia edilmektedir. Çalışma kapsamında ele alınan kurumların her birinin yaratmaya çalıştığı hareketlilik karşısında toplum nezdinde kültürel değişimi özümseme, bu doğrultuda yaşayış ve düşünüş stillerinde değişime gitme gibi bir eğilim olmadığı düşünülmektedir. Bu da müphemliğin yarattığı sorunsal alanı pragmatik bir mekanizmaya çevirme gayretinin Türkiye'deki siyaset ve kültür ilişkisi çerçevesinde etkili olmadığını gözler önüne sermektedir.

Müphemlik meselesi üzerinden ilerlettiğimiz bu çalışma, ortaya çıkışı itibarı ile bize hermenötik bir alan sunmakla beraber, her türlü kesin yargıdan uzak olmayı ancak geniş bir yorum yelpazesinde anlamlılıklar sunma şartı ile sağlamaktadır. Bu çerçevede, kültürün, toplumsal yeniden inşa sürecinde katı bir forma dönüştürülmesi pek çok farklı yoruma açıktır. Bu çalışma ise, söz konusu sürece eleştirel bir bakış açısı sunarak, müphemlik alanından sıyrılıp pragmatik bir siyaset aracına dönüştürülen kültürün yeni Türk toplumunun tasarımında arzu edilen noktaya ulaşmada yeterince elverişli olmadığının altını çizmektedir. Burada Türk toplumunun kültüre bakışı ile, ona yeni ve yüksek bir form kazandırıp bir araç olarak ortaya atan rejim elitleri arasındaki yaklaşım farklılığının önem arz ettiği net olarak ifade edilebilir.

Kaynakça

- Anık, M. (2006). “Bir Modernleş(tir)me Projesi Olarak Köy Enstitüleri”, *Divan, İlmî Araştırmalar Dergisi*, Sayı: 20; 279-309.
- Gündüz, A. (Aralık 2023). “Kemal Tahir’in Modernleşme Alegorisi: Bozkırdaki Çekirdek”, *Marmara Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 10 (2): 510-529.
- Aydın, S. (1993). *Modernleşme ve Milliyetçilik*, Ankara: Gündoğan Yayınları.
- Bauman, Z. (1998). *Postmodern Etik*, (A. Türker çev.), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Bauman, Z. (2001). *Parçalanmış Hayat-Postmodern Ahlâk Denemeleri*, (İsmail Türkmen, çev.), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Bauman, Z. (2004). *Sosyolojik Düşünmek*, (A. Yılmaz çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Bauman, Z. (2020). *Modernlik ve Müphemlik*, (İ. Türkmen çev.), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Berkes, N. (1978). *Türkiye’de Çağdaşlaşma*, İstanbul: Doğu-Batı Yayınları.
- Berkes, N. (1984). *Teokrasi ve Laiklik*, İstanbul: Adam Yayınları.
- CHF Halkevleri Talimatnamesi, 1932.
- CHP Halkevi ve Halkodaları 1932-1942.
- CHP Halkodaları Talimatnamesi 1939 & 1945.
- Çavdar, T. (1999). *Türkiye’nin Demokrasi Tarihi 1839-1950*, 2. Baskı, Ankara: İmge Kitabevi.
- Çeçen, A. (2018). *Atatürk’ün Kültür Kurumu Halkevleri*, İstanbul: Tarihçi Kitabevi.
- Çolak, Y. (2000). *Civilizing Process from Above: Culture and State in Turkey, 1923-1945*, (Doktora Tezi), Bilkent Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Çolak, Y. (Bahar 2007). “Türk Devrimi, Devlet ve Kültür”, *Muhafazakâr Düşünce Dergisi*, Sayı: 12; 23-39.
- Çolak, Y. (2017). *Türkiye’de Kültürel İktidarın Kuruluşu (1923-1945)*, Ankara: Liberte Yayınları.
- Davis, M. (2013). *Liquid Sociology: Metaphor in Zygmunt Bauman’s Analysis on Modernity*, London: Ashgate.
- Dellaloğlu, B. F. (2018). *Frankfurt Okulu’nda Sanat ve Toplum*, İstanbul: Say Yayınları.
- Dellaloğlu, B. F. (2020). *Poetik ve Politik: Bir Kültürel Çalışmalar Ansiklopedisi*, İstanbul: Timaş Yayınları.
- Dewey, J. (2018). *Pragmatizm Pratik Bir Felsefe*, (S. Çelik, çev.), İstanbul: Doruk Yayıncılık.
- Doğrucan M.F. & Karamolla M. (Kış 2020). “Pragmatizm ve Yeni Realizm”, *21. Yüzyılda Eğitim ve Toplum*, 9 (27); 729-750.
- Duverger, M. (1995). *Siyaset Sosyolojisi*, (Ş. Tekeli, çev.), İstanbul: Varlık Yayınları.
- Eagleton, T. (2005). *Kültür Yorumları*. (Ö. Çelik, çev.), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Eagleton, T. (2020). *Kültür*. (B. Göçer, çev.), İstanbul: Can Yayınları.
- Erdoğan, A. (2000). *Cumhuriyet Halk Partisi Tüzükleri: Dünü Bugünü 1923-2000*, Ankara: V Kitap.
- Foucault, M. (2005). *Entelektüelin Siyasi İşlevi*, (I. Ergüden, O. Akinhay & F. Keskin, çev.), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Foucault, M. (2012). *İktidarın Gözü*, (I. Ergüden & O. Akinhay, çev.), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

- Georgon, F. (2006). *Osmanlı-Türk Modernleşmesi (1900-1930)*, (A. Berktaş, çev.), İstanbul: YKY.
- Göle, N. (2011). *Modern Mahrem, Medeniyet ve Örtünme*, İstanbul: Metis Yayınları.
- Gramsci, A. (1999). *Selections from the Prison Notebooks*, (Q. Hoare & GN. Smith, çev.), London: Elec Book.
- Herder, J.G. (1968). *Reflections on the Philosophy of the History of Mankind. 1784-91*, Chicago: University of Chicago Press.
- İnalçık, H. (1964). *The Nature of Traditional Society: Turkey Political Modernization in Japan and Turkey*, (M. Özden & F. Unan, çev.) New Jersey: Princeton University Press.
- James, W. (2003). *Faydacılık*, (Göbekçin, T., çev.), Ankara: Yeryüzü Yayınları.
- Kaplan, M. (2002). *Aydınlanma Devrimi ve Köy Enstitüleri*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Karpat, K. (1963). "Halkevleri in Turkey: Establishment and Growth", *Middle East Journal*, 17 (1/2); 55-67.
- Köker, L. (2007). *Modernleşme, Kemalizm ve Demokrasi*, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Köy Enstitüleri Öğretim Programı, Maarif Vekilliği, 1943.
- Köy Okulları ve Enstitüleri Teşkilat Kanunu, 1942.
- Kroeber, AL. & Kluckhohn, C. (1952). *Culture: A Critical Review of Concepts and Definitions*, Cambridge: Peabody Museum.
- Mardin, Ş. (1971). "Ideology and Religion in the Turkish Revolution", *International Journal of Middle East Studies*, 2 (3); 197-211.
- Mardin, Ş. (2017). *Türk Modernleşmesi*. 25. Baskı, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Öğün, SS. (2010). *Politika ve Kültür*, Bursa: Dora Yayın.
- Özdemir, Y & Aktaş, E. (2011). "Halkevleri, 1932'den 1951'e", A. Ü. *Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi [TAED]*, Sayı: 45; 235-262.
- Özman, A (2004). "İ. Hakkı Tonguç", *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce: Modernleşme ve Batıcılık*, (U. Kocabaşoğlu, der.), 3. Baskı, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Öztürk, E. (2016). *Sosyal Bilimler Metodolojisinde Bir Yaklaşım Olarak Pragmatizm*, İstanbul: Doğu Kitabevi.
- Paquette, J. & Beaugregard, D. (2017). "Cultural Policy in Political Science Research", *The Routledge Handbook of Global Cultural Policy*, (V. Durrer, der.) London: Routledge; 19-33.
- Peker, R. (Şubat, 1933). "Halkevleri Açılma Nutku", *Ülkü*, Sayı: 1; 6-8.
- Ritzer, G. & Stepanisky, J. (2015). *Çağdaş Sosyoloji Kuramları ve Klasik Kökenleri*, (IE. Howison, çev.), Ankara: Deki Yayınları.
- Smith, D. (1999). *Zygmunt Bauman: Prophet of Postmodernity*, Oxford: Polity Press.
- Şimşek, S. (2002). *Bir İdeolojik Seferberlik Deneyimi Halkevleri 1932-1951*, İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınları.
- Şimşek, S. (2005). "'People's Houses' as a Nationwide Project for Ideological Mobilization in Early Republican Turkey", *Turkish Studies*, 6 (1); 71-91.
- Tahir, K. (2016). *Bozkırdaki Çekirdek*, İstanbul: İthaki Yayınları.
- Toksoy, N. (2007). *Halkevleri: Bir Kültürel Kalkınma Modeli Olarak Halkevleri*, Ankara: Orion Kitabevi.

- Tonguç, İH. (1938). *Köyde Eğitim*, İstanbul: Devlet Basımevi.
- Tunçay, M. (1981). *Türkiye Cumhuriyeti’nde Tek Parti Yönetiminin Kurulması (1923- 1931)*, Ankara: Yurt Yayıncılık.
- Tütengil, CO. (1969). *Türkiye’de Köy Sorunu*, İstanbul: Kıtış Yayınları.
- Williams, R. (1958). *Culture and Society, 1780-1950*, New York: Doubleday & Company, Inc.
- Williams, R. (1993). *Kültür*. (S. Aydın, çev.). Ankara: İmge Kitabevi.
- Williams, R. (2016). *Anahtar Sözcükler*. (S. Kılıç, çev.), İstanbul: İletişim Yayınları.
- Yıldız, N. & Akandere, O. (Güz 2017). “Köy Enstitülerinin İdeolojik Yapısı”, *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, Sayı: 35; 275-316.
- Zeyrek, Ş. (2006). *Türkiye’de Halkevleri ve Halkodaları (1932-1951)*, Ankara: Anı Yayınları.

Is the Liraization Strategy of the Central Bank of Republic of Türkiye Successful?

Bekir Eren*

Abstract

This study aims to analyze the success of the "Liraization Strategy" introduced by the Central Bank of Republic of Türkiye. Liraization, the main component of unusual monetary policy, officially implemented from the beginning of 2022 to the second half of 2023. Using the policy texts of the Central Bank and literature review; regulations, tools and targets of the liraization strategy has been figured out. To evaluate the success of liraization, realization of the goals has been examined employing real data and graphical analysis. The outcomes indicate that the strategy has failed in price stability and financial stability. In addition, the current account balance has worsened. On the other hand, rising the share of TL in balance sheets of companies and bank via intensive regulations has caused to high cost on budget and the Central Bank. Also, market interventions to support TL have disrupted the market mechanism and relative prices; and have increased the inequality in income distribution.

Keywords: Unusual Monetary Policy, Liraization Strategy, FX Protected Deposits, Market Intervention.

JEL Codes: E52, E58, E61, E62

Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası'nın Liralaşma Stratejisi Başarılı mı?

Öz

Bu çalışma, Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası tarafından uygulamaya konulan Liralaşma Stratejisinin başarısını analiz etmeyi amaçlamaktadır. Liralaşma, geleneksel olmayan para politikasının temel bileşeni olup, 2022 yılı başından 2023 yılı ikinci yarısına kadar resmi olarak uygulanmıştır. Çalışmada, Merkez Bankası'nın politika metinleri ve literatür taraması kullanılarak liralaşma stratejisinin araçları ve hedefleri ortaya çıkarılmıştır. Liralaşmanın hedeflerine ulaşma başarısını değerlendirmek için gerçek veriler ve grafiksel analiz kullanılmıştır. Sonuçlar, stratejinin fiyat istikrarı ve finansal istikrarın sağlanmasında başarısız olduğunu göstermektedir. Ayrıca cari işlemler dengesi kötüleşmiştir. Diğer taraftan, yoğun düzenlemeler yoluyla şirket ve banka bilançolarında TL'nin payının artırılması, bütçe ve Merkez Bankası için yüksek maliyetlere neden olmuştur. Bunların yanında, TL'yi desteklemek için yapılan piyasa müdahaleleri, piyasa mekanizmasını ve göreceli fiyatları bozmuş ve gelir dağılımındaki eşitsizliği artırmıştır.

Anahtar Kelimeler: Alışılmadık Para Politikası, Liralaşma Stratejisi, Kur Korumalı Mevduat, Piyasa Müdahalesi.

JEL Kod: E52, E58, E61, E62

*Assist. Prof. Dr. | Ankara Medipol University | bekir.eren@ankaramedipol.edu.tr
ORCID: 0000-0001-6993-7617 | DOI: 10.36484/liberal.1540390
Liberal Düşünce, Year: 29, Issue: 115, Summer 2024, pp. 105-142.
Date of Submission: 29 Aug 2024 | Date of Acceptance: 23 Sep 2024

Introduction

The Central Bank of Republic of Türkiye (CBRT) introduced unusual monetary policy in the last quarter of 2021. CBRT employed inflation targeting regime and used policy interest rate to control the inflation up to 2021: Q4. Then CBRT claimed that orthodox policies cannot provide the price stability in Türkiye and designed a new policy mix. Accordingly, policy interest rate decreased gradually to support investment and production despite having high inflation. In addition to lower interest rate, it was believed that depreciation of national currency would lead to high international competitiveness and high export volume. As a main component of new monetary policy, liraization strategy was introduced at the beginning of the year 2022 in the inflation report. In this strategy, it is aimed to ensure financial and price stability by increasing the share of TL-denominated instruments using intensive regulations and market interventions, and at the same time to solve the structural problems of the economy.

The liraization strategy has been employed officially from the beginning of 2022 to second half of 2023. Within the framework of liraization, TL-denominated instruments that protect against exchange rate risk, selective credit policy and liquidity management accompanied the negative real interest rate policy. The aim this study is to evaluate success of the liraization strategy by analyzing the targets and outcomes. This work contributes to literature examining this strategy for the first time by using real data and policy reports of CBRT.

In the first part of the study, the financial and economic environment in Turkish economy will be discussed briefly before the liraization strategy. Then, unusual monetary policy, mainly content of the liraization and its targets will be handled using inflation reports, financial stability reports and regulations of CBRT in the second part. The regulations of this strategy will be explained in the third part. In the fourth part, results of the liraization strategy will be discussed by graphical analysis. Finally, the study will be finished with suggestion for future monetary policy applications.

Turkish Economy Before the Liraization Strategy

Türkiye has ensured the financial and price stability employing IMF supported economy program after the 2001 crisis. Inflation was reduced to single digits in a short time by the help of the regulations to verify the independence of the Central Bank, the implementation of the inflation targeting regime, ensuring

budget discipline, the stability of the exchange rate and the improvement of expectations. Significant capital inflow was experienced owing to improving macro-economic indicators, implementation of the IMF program and ample global liquidity. While the exchange rate started to appreciate, central bank reserves started to be strengthened. Restructuring the banking system and increasing monitoring and supervision have made a significant contribution to the development of financial markets. There have been significant increases in individual and commercial loans with the well-functioning credit market.

Despite macroeconomic stability, Türkiye has not started to micro reforms and the country has not solved the structural problems such as the current account deficit and dependence on external financing. In this environment, Türkiye experienced the 2008 global financial crisis. The country quickly overcame the effects of the global crisis as a result of the renewed abundance of global liquidity and domestic expansionary policies. High growth rates have led to the postponement of structural reforms and the accumulation of problems. Domestic production has been not developed to reduce imports of intermediate goods, capital goods and energy. The production and export of high-tech products that has high value-added have stayed at low levels. The country has not matured its industry, and the share of construction and many inefficient service sectors has increased. In addition, justice in income distribution could not be achieved, tax reform could not be carried out, and the high informal economy could not be controlled.

The economy, which lost momentum after 2013, GDP per capita started to decline (Graph 1). Türkiye tried to grow with loans, demand shocks and short-term solutions (Graph 3). As a result of these policies, price stability began to deteriorate with double-digit inflation since 2017 (Graph 2). Publicly supported expansionary policies also increased budget deficits. As global liquidity decreased and domestic expansionary policies became unsustainable, the fragility of the economy and growth volatility increased.

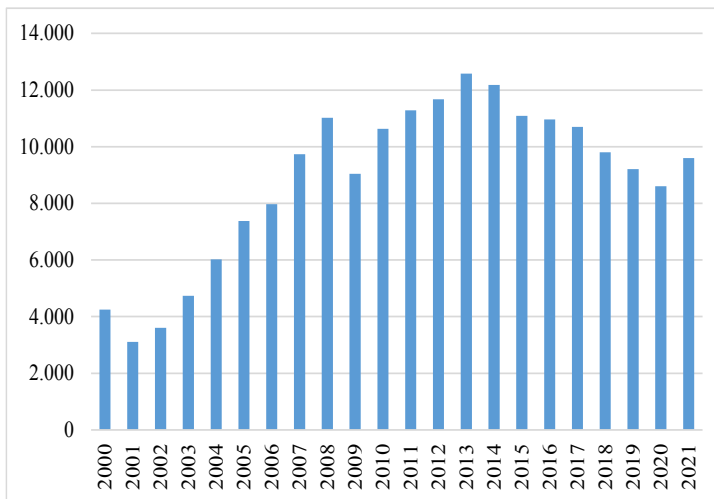
As a result of the accumulated problems in the economy and the tension with the USA, a significant exchange rate shock occurred in 2018, and financial and price stability were negatively affected. Türkiye started to use public resources intensively again to quickly recover from the impact of the 2018 exchange rate shock. Macroeconomic indicators were tried to be improved by using the CBRT's reserves and funds, the resources of the unemployment fund and the resources of public banks. However, Türkiye, which rapidly consumed the resources it had accumulated for bad times, entered the global pandemic in 2020 with a fragile economy. To quickly overcome the effects of

the pandemic, an uncontrolled credit growth was carried out and it caused to rapid increase in asset prices and inflation (Graph 2 and Graph 3). In addition, the fact that the Central Bank's net reserves, excluding swaps, were in negative led to a rapid increase in the exchange rate (Graph 5). Frequent changes of the central bank president have led to the questioning of the bank's independence and increased concerns about price stability and financial stability.

In September 2021, while inflation accelerated upwards from 20%, the CBRT started to reduce the policy interest rate. The unusual monetary policy signals initiated an unprecedented upward movement in the exchange rate and inflation. Despite these developments, continuing interest rate cuts distorted the relative prices in the market and led to a negative real return on TL-denominated assets. Under these conditions, CBRT carried on new monetary policy and introduced liraization strategy.

Main Macroeconomics Indicators

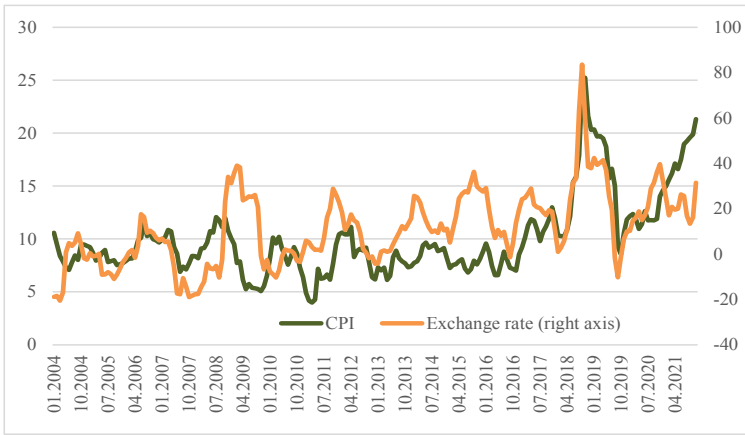
In Türkiye, per capita income, which had been on the rise after the 2001 crisis, peaked in 2013 and then began to decline (Graph 1). This situation is mainly due to the increased volatility in growth, the postponement of structural reforms, the decrease in productivity and the depreciation of the national currency, and Türkiye missed the chance to rise to the league of high-income countries.

Graph 1. GDP per capita (US dollar)

Source: TSI

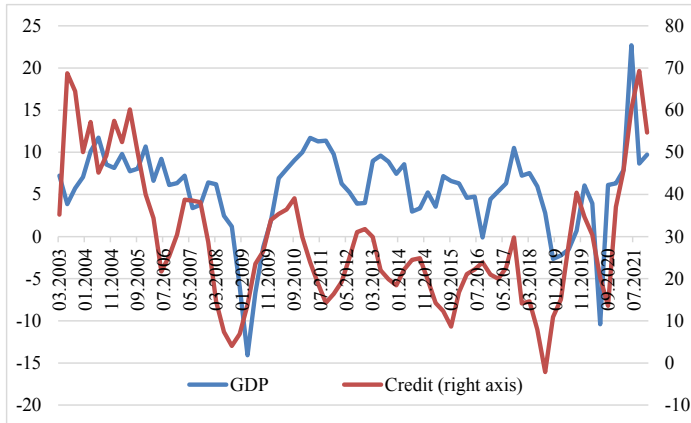
Inflation, which remained in single digits for a long time after 2004, has reached double digits since 2017 (Graph 2). The exchange rate shock in 2018 and the global pandemic in 2020 accelerated the deterioration in the inflation outlook. The significant deterioration in inflation expectations since 2021 has triggered the upward movement. While the exchange rate followed a stable path until the 2008 global crisis, a gradual depreciation in the national currency began after this date. With the 2018 shock, the exchange rate became more unstable, and an increase in the pass-through from the exchange rate to inflation was also observed.

Graph 2. Change of CPI and exchange rate (%)

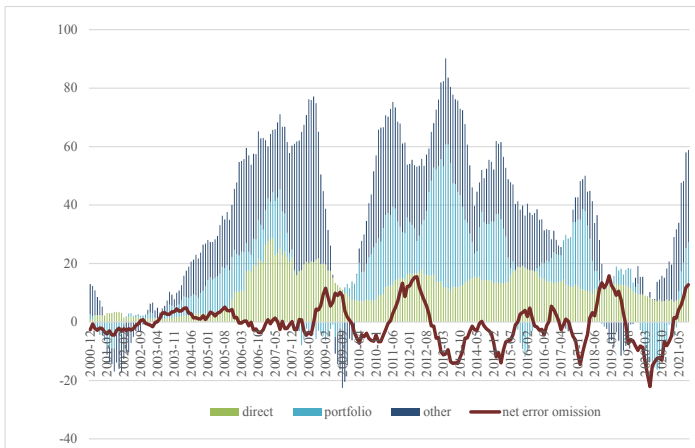
Source: CBRT

When the relationship between credit growth and GDP growth is examined, it is seen that the dependence of economic growth on credit is increasing (Graph 3). Especially after 2008, growth is triggered by credit growth cycles and demand shocks. In addition, after the 2020 pandemic period, it is seen that growth was increased only by massive credit growth. This situation also implies that credits are used for unintended purposes such as debt roll-over, foreign exchange demand, and imports of luxury consumer goods.

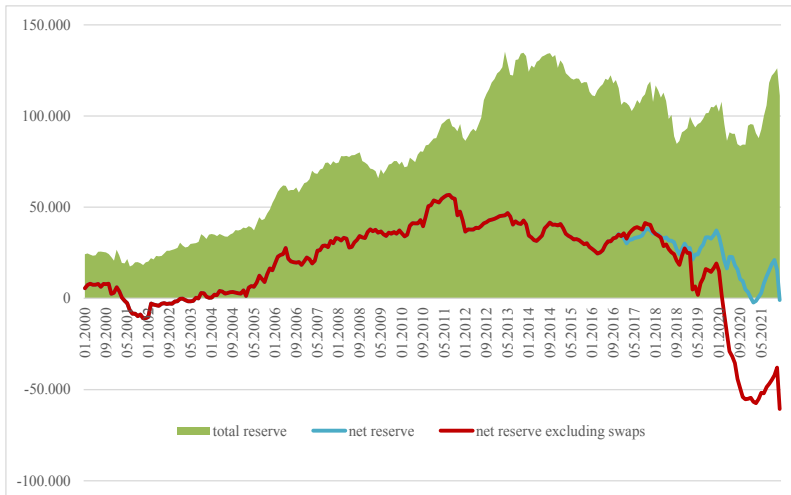
Graph 3. Growth rate of GDP and credit (%)
 Source: CBRT, TSI

Since the beginning of the 2000s, the global conjuncture has also supported Türkiye for a long time, and external financing opportunities have become easier (Graph 4). In the period before the 2008 global crisis, external financing was largely provided through direct investments and other investments. After this date, the weight of portfolio investments began to increase, and significant fluctuations began to be seen in the net errors and omissions item. Türkiye benefited significantly from the abundance of global liquidity until 2017. In the period after 2018, direct investments began to decrease, and there were sharp declines and significant fluctuations in portfolio investments and other investments. In addition, the net errors and omissions item, which shows money of unknown source, has become more volatile. This table shows that external financing opportunities have become more difficult after 2018.

Graph 4. Net capital inflows (billion US dollar)
 Source: CBRT

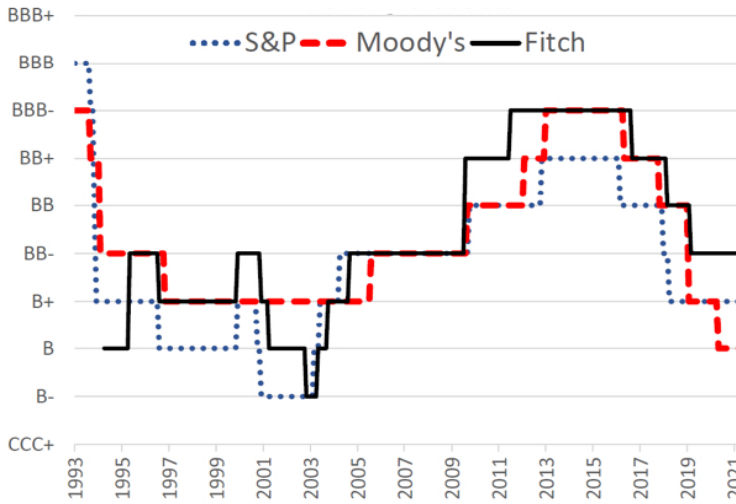
While the central bank’s gross international reserves have been on a downward trend since 2013, the downward trend in net reserves has accelerated since the beginning of 2018 (Graph 5). The volume of foreign exchange reserves provided through swap transactions has started to have a significant weight since 2017. In addition, since 2020, the dependence of the CBRT reserves on the swap channel has increased, and the temporary foreign exchange volume provided through these transactions has exceeded 60 billion dollars. While gross reserves were at 110 billion dollars at the end of 2021, the fact that net reserves were close to zero and net reserves excluding swaps were at -60 billion dollars indicates that Türkiye is experiencing a significant external financing problem and the country’s fragility is rising.

Graph 5. International reserves (million US dollar)

Source: CBRT

The CSD premium used to measure countries’ credit risk has reached high levels in Türkiye since 2018. A rise in this indicator suggests that the country may have difficulty paying its external debt. As of the end of 2021, Türkiye’s 5-year CSD premium has exceeded 500 points, implying that the country is risky for foreign investors. In addition, the scores of international credit rating agencies indicate that the investment environment in the country has started to deteriorate since 2017 (Graph 6). Before the implementation of the unusual monetary policy, it is seen that the credit rating of Türkiye has fallen to the levels of the early 2000s in the last quarter of 2021, and the country’s chance of being preferred by foreign investors has decreased.

Graph 6. Türkiye credit rating

Source: World Government Bonds

Note: Moody's rating scale has been adapted to others.

Conventional and Unconventional Monetary Policy

Many developed and developing country central banks adopted a monetary policy framework focused on achieving price stability until the global financial crisis in 2008. In this approach, called traditional monetary policy, the policy rate is the main tool of central bank, while open market operations and reserve requirements are also used to support interest rate policy (Bindseil, 2014). Central banks have decided interest rate level considering the reaction functions in inflation targeting regime. Many central banks have determined the reaction function according to different versions of the Taylor rule (Asso et al., 2007). Taylor (1993) defined the interest rate reaction function using the relationship between interest rate, output and inflation as follows:

$$R = a + b_1(P - P^*) + b_2(y - y^*) \quad (\text{Function 1})$$

In the function 1, (R) represents the short-term interest rate, (P-P*) the deviation of inflation from the target, and (y-y*) the deviation of production from the potential level, in other words, the out gap. When inflation and production deviate from their potential levels, central banks can direct these variables closer to the long-term values by using the short-term policy interest rate (Paranavithana et al., 2020).

The global crisis in 2008 has shown that the focus of central banks on price stability is not enough to prevent crises (CIEPR, 2011; Canuto and Cavallari, 2013). Increasing concerns about financial stability have led central banks to apply unconventional monetary policies. Preventing asset bubbles, restricting excessive debt of the financial sector and companies, managing liquidity risk, limiting exchange rate and capital flow volatility have been on the agenda of central banks (Costa et al., 2011). In the new policy approach, some instruments of traditional monetary policy have been developed and implemented, while some tools have been used for the first time.

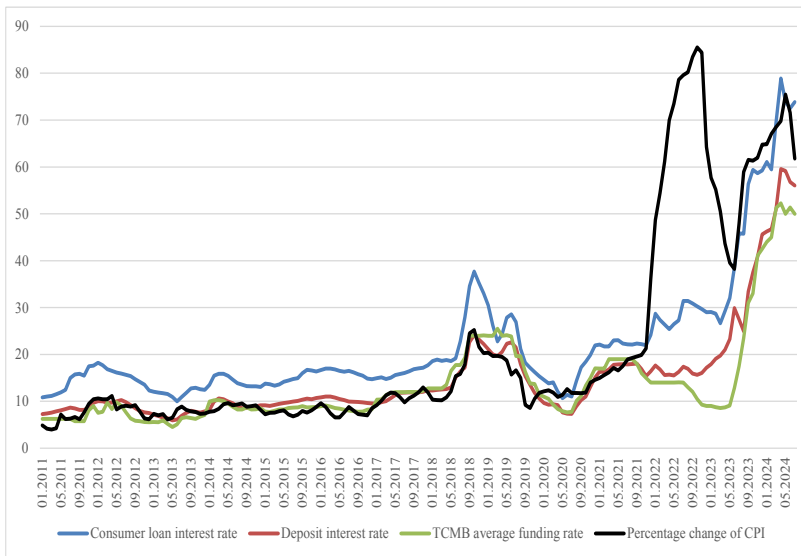
Quantitative monetary easing, interest rate corridor, credit policy, international reserve policy, required reserve policy, zero or negative interest rate policy, forward guidance, macro and micro prudential measures have been implemented within the framework of unconventional monetary policy (IMF, 2013; Sheedy, 2017). Central banks have preferred monetary policy tools which are simple and easy to communicate. In addition, the new tools implemented have been complementary to interest rate policy, not a substitute (Krishnamurti and Lee, 2014). On the other hand, when concerns about price stability began to rise, central banks returned to traditional monetary policy practices.

To ensure financial stability, the CBRT has also applied to unconventional monetary policy in the post-global crisis period. The reserve option mechanism, interest rate corridor, required reserve policy, and liquidity management have been the main tools (Başçı and Kara, 2011). When international and domestic conditions normalized, the CBRT returned to conventional policies in line with the global trend. However, in the last quarter of 2021, in an environment where price stability was disrupted and the financial structure was fragile, the CBRT changed its monetary policy again. Some unconventional monetary policy tools and some new instruments have been used as a substitute for interest rate policy, and CBRT targeted price stability and financial stability through intensive regulations. The functioning of the market mechanism and relative prices has been disrupted owing to intensive market intervention. Therefore, the CBRT's new monetary policy can be called an unusual monetary policy, as it also differs from unconventional monetary policy.

Unusual Monetary Policy of CBRT

There has been no significant change in monetary policy in Türkiye since the period following the 2008-2009 global crisis until 2017. While inflation was kept at single-digit levels with minor fluctuations, the CBRT average funding rate generally remained above inflation. In addition, it is seen that the policy

rate has a high power to direct market interest rates (Graph 7). While the exchange rate shock in 2018 led to an increase in inflation and interest rates, the impact of the shock was quickly overcome by intensive use of public resources. Then, inflation and interest rates began to approach single digits again. However, the global pandemic in 2020 led to a divergence between policy rates and inflation. On the other hand, in the last quarter of 2020, the CBRT focused on combating inflation again, but the dismissal of the CBRT governor at the beginning of 2021 and uncertainties regarding monetary policy led to a widening gap between the CBRT rate, market rate, and inflation. In this environment, the CBRT's unusual monetary policy implementation and insistence on low-interest rate policy since the last quarter of 2021 caused to an unprecedented increase in inflation in a short time. In addition, CBRT's power to direct market interest rates decreased and the transmission mechanism of monetary policy was damaged. The liraization strategy was implemented as the main element of the new monetary policy. It was aimed to increase production and exports with low interest rates and competitive exchange rates via new policy combinations. As a result of the failure to achieve the desired targets with the new policies, the CBRT started to return to its traditional monetary policy as of the second half of 2023.

Graph 7. Change of interest rate and CPI

Source: CBRT

Liraization Strategy and Goals

Liraization can basically be named as the application of reverse currency substitution or reverse dollarization specific to Türkiye. Currency substitution or dollarization can be defined as the substitution of foreign currency for national currency. It is valid when a foreign currency can fulfill any or all of the functions that a domestic currency is expected to have; unit of account, medium of exchange, and store of value. (Öztürk, 2022: 1). In other words, it is the phenomenon of preferring a foreign currency that is seen as more stable. The ensuring of macro and financial stability in the country, the cessation of the depreciation of the national currency and the return to the national currency are defined as reverse currency substitution or reverse dollarization (Eğilmez, 2009: 289).

In order to have a successful reverse currency substitution, domestic financial markets must be deepened, alternative savings and investment instruments in national currency must be developed, and structural problems must be solved (Akıncı et al., 2005: 14; Bocola and Lorenzoni, 2020; Yeyati, 2021). The reverse dollarization process is a difficult and long process, and one of the necessary elements for its success is to ensure price stability as well as financial stability and to manage expectations with reliable policies (Serdengeçti, 2005). It is also suggested that a flexible exchange rate regime that can move freely in two directions will be complementary for a permanent reverse currency substitution (Kokenyine et al., 2010: 8). In addition, there are studies indicating that strengthening the institutional structure of the central bank and focusing monetary policy on providing stability in the value of the national currency will also be beneficial for reverse dollarization (Alvarez-Plata and García-Herrero, 2008: 23). Countries that have experienced high dollarization also show that measures such as taxing foreign exchange transactions and increasing foreign exchange storage costs contribute to reverse currency substitution (Vidal et al., 2020: 32). Finally, Fischer (2006) suggests that regulations aimed at providing reverse currency substitution should be initiated when macro and financial stability are achieved as a prerequisite.

The reverse currency substitution steps that emerged in Türkiye at the end of 2021 were later announced to the public in policy texts under the name of liraization. The liraization strategy aims to provide that the Turkish lira is highly preferred as a store value, to increase the weight of the national currency significantly in corporate and bank balance sheets, to make the collateral of banks for borrowing from the CBRT fixed-return Turkish lira assets, and to support Turkish lira used as the sole medium of exchange in

commercial transactions within the country. In this context, the CBRT is responsible for managing the macro process of the policy mix with other institutions such as the Ministry of Treasury and Finance (MTF) and the Banking Regulation and Supervision Agency (BRSA) (CBRT, 2022a).

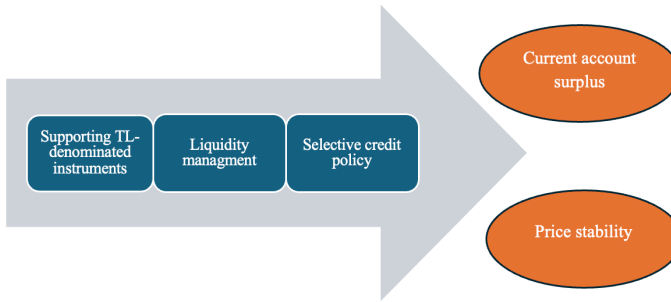
According to the findings of the CBRT, there are two main reasons for the failure to achieve permanent price stability: high currency substitution by households, companies and banks and chronic current account deficit. Low level of national currency preference of domestic market and the high current account deficit interact with each other and disrupts the functioning of the monetary policy transmission mechanism. In addition, this situation increases the economy's dependence on external financing, making the country vulnerable to shocks and leading to a high trade-off between growth and price stability (Kavcıoğlu, 2022). Arguing that traditional monetary policy cannot work effectively in an environment where the current account deficit and dollarization are high, CBRT presented the liraization strategy within the scope of the new monetary policy.

The first signals regarding the liraization were given in the monetary policy decision in December 2021. The CBRT stated that the monetary policy framework would be reviewed, arguing that current policies were not sufficient to ensure price stability. Accordingly, the liraization strategy was presented to the market as a component of the new policy approach in the Inflation Reports for January, April, July and October 2022. In addition, the steps taken within the framework of liraization were collectively shared in the Financial Stability Reports (FSR) published in May and November 2022.

In the January 2022 Inflation Report, the liraization strategy was discussed explicitly for the first time. In the April 2022 Inflation Report, it is stated that the aim of liraization is to control the sensitivity of inflation to the exchange rate and to solve structural problems in the current account balance by increasing production and export capacity. In addition, it is stated that the liraization strategy will support the fight against inflation through three channels (Figure 1). The first is to encourage instruments that provide savings in national currency and to support alternative instruments such as FX Protected Deposits (FXPD) to make their returns competitive. The second channel is to gradually increase the weight of Turkish lira instruments in liquidity management and reserve requirement (RR) practices. In this direction, it is aimed to significantly increase the share of Turkish lira collateral in Turkish lira borrowings and to reduce the weight of currency swap transactions between national currency and foreign currency. The last channel is

to provide financial support to sectors that earn foreign currency through selective credit policy. It is targeted to increase production capacities and improve the current account balance by providing Turkish lira financing at appropriate maturities to sectors have foreign exchange revenue (CBRT, 2022b).

Figure 1. Liraization strategy transmission mechanism

The monetary policy text for the upcoming year, published by the CBRT at the end of December each year, has been shared with the public as the Monetary Policy and Liraization Strategy for 2023. The policies to be implemented within the scope of the liraization strategy are included in the text. It has been stated that adjustments will be made within the scope of the liraization targets in the funding, credit and collateral channels (CBRT, 2022c). In the inflation reports published in the first half of 2023 and in the FSR, the liraization strategy has been frequently emphasized and its results have been discussed.

As a result of return to traditional monetary policies as of the second half of 2023, the liraization strategy has not been included in the inflation reports, FIR and policy texts of the CBRT. In addition, the regulations made within the scope of liraization have begun to be gradually removed. This situation shows that the life of the liraization strategy officially lasts from the beginning of 2022 to June 2023.

Regulations of Liraization Strategy

Accompanying the unusual monetary policy and low-interest rate policy, the liraization strategy, although not openly declared, actually started in the last quarter of 2021, and its official inclusion in the CBRT policy text was with the Inflation Report at the beginning of 2022. Within the scope of the Liraization Strategy, many regulations that can be called macroprudential measures have been implemented. The steps taken within the framework of liraization are discussed below under 5 subtitles.

Regulations Regarding Deposit and Participation Funds

The most striking financial instruments within the scope of liraization are the FX Protected Deposit and Participation Funds accounts in terms of TL (TLFXPD) and the Deposit and Participation Funds Converted from FX to TL (CFXPD) accounts. Of these newly developed financial instruments, TLFXPD was introduced to the market by the Ministry of Treasury and Finance, while CFXPD was introduced to the market by the CBRT. These financial products were developed and put into practice as of the end of December 2021.

The TLFXPD product is designed to protect savers against exchange rate risk. It is a newly opened TL deposit account, offering savers TL-denominated returns. This product based on the principle that the alternative return that will be lost due to the increase in the exchange rate will be compensated by the public. In other words, TL savings are encouraged without depriving them of potential foreign exchange returns. TLFXPD accounts can be renewed again at the end of the term as long as the application carries out (CBRT, 2022a).

CBRT-supported CFXPD accounts, which have a structure similar to TLFXPD, are designed to enable the conversion of foreign exchange and gold accounts into TL deposit accounts. Depositors can benefit from this account only once. However, savers who transfer from CBRT-supported foreign exchange and gold accounts to TL deposit accounts can continue to be protected from exchange rate risk by transferring to TLFXPD accounts at the end of the term (CBRT, 2022a). In short, savers have a TL account indexed to foreign exchange with these new products and only earn bank returns if the exchange rate falls and receive additional public support if the exchange rate rises.

The TLFXPD and CFXPD products aims to increase the share of TL-denominated instruments in the total deposit/participation fund, extend the maturity of deposits, use foreign exchange assets in the country more efficiently, improve bank balance sheets by reducing exchange rate risk, and reduce the pressure on CBRT reserves. In addition, when switching from foreign exchange accounts to CFXPD accounts, the sale of foreign exchange to central bank protects CBRT against exchange rate risk. As the share of TL products increases, it is expected that the upward pressure on the exchange rate will be eliminated and TLFXPD 's burden on the budget will decrease (CBRT, 2022d). The execution and financing of TLFXPD accounts were transferred to CBRT in July 2023.

TLFXPD can be opened with 3, 6, 9 months and 1-year terms, while CFXPD can be opened with 3, 6 months and 1-year terms for individuals and 6

months and 1-year terms for companies. In both accounts, the CBRT one-week repo auction interest rate has been determined as the minimum return rate. While the maximum return for TLFXPDP was set as the CBRT one-week repo auction interest rate + 300 basis points, no upper limit was initially set for CFXPD, but the same application was later adopted with TLFXPDP. (CBRT, 2022a). To encourage these products interest rate upper limit was removed for CFXPD in January 2023 and for TLFXPDP in March 2023.

Like TLFXPDP and CFXPD accounts, a new product has been developed to get the support of Turkish citizens living abroad to lira. To finance the growth and the current account deficit, the Deposit and Participation System for Citizens Living Abroad (YUVAM) account was launched by the Central Bank in February 2022. This product is an account in terms of TL that enables non-residents and their companies abroad to move their savings to Türkiye. CBRT offers a guarantee to protect against change in FX rate and assures of additional return. In addition, in March 2022, foreign households and companies have been allowed to enter the YUVAM application. YUVAM accounts can be opened with terms of 3, 6, 12 and 24 months. While there is no time or limit restriction for opening a YUVAM account, there is no obstacle to converting the account back into foreign currency at the end of the maturity (CBRT, 2022d).

To make TLFXPDP, CFXPD and YUVAM products attractive, corporate tax exemption was introduced for the income obtained from these instruments, the withholding tax rate was determined as zero and no tax was collected from the interest and dividends. Banking and Insurance Transactions Tax (BSMV) was also reduced to zero for foreign exchange sales at the end of the term. Within the scope of the RR policy, deposits converted to FXPDP were exempted from required reserves, and remuneration and commissions of RR arranged to encourage these products (CBRT, 2022d).

CBRT has signaled for exiting FXPDP as of the second half of 2023, and regulations have been made in the RR policy in this direction. While tax exemptions have been gradually eliminated, opening new accounts and renewal of existing accounts have been restricted. At the end of September 2023, minimum interest rate rule has been removed, and FXPDP has been made less attractive. As of the beginning of 2024, the opening of TLFXPDP accounts has been terminated and it has been regulated that expired accounts will not be renewed. CFXPD continues to be applied for individuals.

Regulations Regarding Required Reserves and Securities Maintenance Practice

The required reserves policies used by the CBRT in the post-2008 global crisis period for many purposes, such as liquidity management, extension of the maturity of liabilities, control of foreign borrowing and limitation of credit expansion, have been also used intensively within the scope of the liraization strategy. In addition to these policies, the maintenance of securities was also revived as an additional tool within the scope of the liquidity application that was repealed in the early 2000s.

Within the scope of liraization, the Reserve Option Mechanism (ROM) in the required reserve system, which has been actively used in the CBRT toolkit for a long time, has been gradually terminated. It is claimed that the ROM application, which allows banks to keep a certain percentage of their TL required reserves in FX and gold at the Central Bank, encourages banks to borrow foreign currency and disrupts the transmission mechanism of monetary policy by reducing banks' TL borrowing needs. For this reason, the ROM FX facility was completely abolished in the last quarter of 2021, and the ROM gold facility was completely abolished in June 2023.

The average TL RR rates have not been changed for a long time since the end of 2021 but have been used to control loans. On the other hand, to encourage the conversion to TL in the financial system, FX RR rates have been significantly increased since the end of 2021, and the weighted average FX rate has reached 23% in 2023. In addition, deposit/participation accounts converted from foreign exchange and gold accounts to TL at the beginning of 2022 were exempted from the RR application, and RR interest and commission rates were used to increase the share of the TL deposit/participation fund.

The measures have been taken regarding RR policy and security maintenance practice are listed on Table 1.

Table 1. Regulations regarding RR and security maintenance practices

Date	Regulations
April 2022	Required reserves (RR) have also started to be applied to the asset side of balance sheets, and commercial loans other than special purpose loans determined by the CBRT have been subject to RR.
April 2022	While RR rates are differentiated according to loan growth rates, financing companies that previously had zero RR rates have been subject to the same application as banks, and their liabilities to domestic banks have been included in the RR application.

April 2022	RR rates for foreign currency deposits/participation funds have been differentiated based on the conversion rate of individuals to TL, and an additional RR has been imposed for banks with a conversion rate of less than 10%.
April 2022	To charge a commission on amounts hold in FX RR, the reference TL conversion rate has been changed to 10%, and commission rates have been updated.
June 2022	The RR rate, which was 10% for TL commercial loans, has been increased to 20%.
July 2022	The securities maintenance application, which was repealed in the early 2000s, has been re-implemented. Banks have started to hold long-term and fixed-interest securities in TL for the periods determined by the Central Bank in addition to the FX required reserves for deposits/participation funds. The securities maintenance rate has been differentiated according to the TL conversion performance.
August 2022	Banks have been required to hold securities according to the loan interest rates exceeding the reference interest and loan growth rates
September 2022	The additional FX RR holding practice according to the TL conversion rate have also included the companies and the reference values have been increased.
December 2022	The commission rates determined for RR have been changed to encourage the share of TL deposits.
December 2022	In addition to banks, factoring companies have also been imposed a security maintenance practice according to the interest rate they apply to their factoring receivables in Turkish lira.
January 2023	To encourage the extension of the maturity in TL deposits, RR exemption has been introduced until the end of 2023 for TL deposits longer than 3 months and foreign currency debts directly provided from abroad longer than 6 months.
January 2023	The security maintenance rate has been associated with the share of TL deposits instead of the TL conversion rate.
February 2023	As a result of the renewal of the liraization targets, the security maintenance rate has been increased from 5% to 10%. Banks that achieve the 60% target in TL deposit share have been given a discount in the security maintenance.

April 2023	While new obligations have been determined within the scope of the security maintenance for banks that remain below the 60% threshold in TL deposits, discounts have also been made for banks that exceed 70%. The FX conversion rate has been associated with the security maintenance again to ensure a decrease in foreign exchange deposits.
April 2023	In order to strengthen the functioning of the monetary transmission mechanism, the security maintenance application, which previously covered commercial loans, has been updated to include consumer loans.
April 2023	The security maintenance obligation has been increased from 90% to 150% for institutions having an interest/profit share ratio higher than 2 times the reference interest rate announced by the CBRT in consumer loans and having a ratio higher than 1.8 times in commercial loans.

Source: CBRT

As of the second half of 2023, the securities maintenance practice has been simplified and gradually abolished. As of July 2023, FXPD accounts have been made subject to reserve requirement and steps have been taken to exit. Within the scope of the simplification process, the conversion target application from FX deposits to FXPD and RR application according to TL share have been terminated. The regulations aim to reduce share of the FX protected deposits. (CBRT, 2023d). RR rates, remuneration and commissions of RR have been used to increase the share of Turkish lira deposits and to support the conversion from FXPD to Turkish lira deposits.

Regulations Regarding Liquidity Management and Collateral

At the end of 2021, a regulation was made regarding the collateral used in banks' borrowing from the CBRT. To reduce the share of collateral in FX, the weight of collateral in national currency, such as Government Domestic Debt Securities (DIBS) and/or lease certificates issued domestically by the Undersecretariat of Treasury Asset Leasing Joint Stock Company (HMVKŞ), was increased in the Interbank Money Market borrowings. In addition, it was determined that the collateral used in swap transactions should consist of at least 30% national currency assets (CBRT, 2022d). In May 2022, the weights of TL assets in the collateral system were updated again in line with the liraization, and the discount on indexed securities and foreign exchange/gold collateral assets was increased from 5% to 15%. With the regulations made in June, July and August 2022, the discount rate of CPI-indexed securities and foreign exchange and gold collateral was increased from 15% to 60%. With the regulations in July and August 2022, the share of TL securities was increased

again. The minimum DİBS holding rate in CBRT-sided swap transactions and Interbank Money Market transactions was increased to 50% (CBRT, 2022f; CBRT, 2022g). Finally, with the changes made in January and April 2023, the discount rates of CPI-indexed securities and foreign exchange/gold type collateral were increased to 80% (CBRT, 2023a; CBRT, 2023b).

Regulations Regarding Selective Credit Policy

CBRT determined the policy rate low in a high inflation environment and made regulations to direct the interest rates of bank loans in the same way. It led to a significant increase in loans, especially commercial loans. The new economic policies targeted to increase investments and production by credit growth. However, having financing cost remained well below the expected inflation led to the use of loans for unintended purposes. As a result of this credit growth, the demand for foreign exchange, fixed assets and the luxury consumer goods increased. The rapid growth of loans worsened inflation and the current balance, and use of credit for unintended purposes put pressure on the exchange rate. Then, credit growth was limited, and credit composition was controlled by excluding special purpose loans such as agricultural loans, small and medium enterprises loans, export and investment loans and state economic enterprise loans.

In addition to the policies of RR and securities maintenance explained in the previous section, the following measures have been taken regarding loans (Table 2).

Table 2. Regulations Regarding Loans

Date	Regulations
September 2021	It is allowed to use export rediscount credits in TL. To prevent unintended use and foreign exchange demand originating from this funding, TL-denominated spending areas have been determined.
January 2022	It has been made mandatory to sell at least 25% of the income obtained from exports and foreign exchange earning services to the CBRT, and this rate has been increased to 40% in April 2022. In addition, it has been determined that companies that want to use TL-denominated rediscount financing can use credit by committing to sell 30% of their export income to domestic commercial banks.
February 2022	The limits of rediscount credits provided for export and foreign exchange earning services converted to TL.

February 2022	The maturity restrictions and credit value ratios in vehicle loans and financial leasing transactions of consumers have been rearranged.
March 2022	The investment commitment advance credit has been rearranged, and the condition of being an exporter or making import-substituting production has been introduced for long-term TL credit support. Companies benefiting from this financing are required to use TL in domestic commercial transactions related to their investments and in domestic sales of the outputs.
May 2022	The risk weights of the loans in the capital adequacy ratio are rearranged, and the risk weights of cash commercial loans were increased; agricultural loans, SME loans, export and investment loans, SEE loans, corporate credit cards and loans given to banks or financial institutions were excluded from the regulations.
June 2022	To prevent the expansion in loans caused by the low interest policy, the maturity in consumer loans was reduced and the BSMV rate was increased, and the minimum payment rate was increased in high-limit credit cards.
June 2022	The loan/value ratio in housing loans was differentiated and the use of loans for those with a value over 10 million TL was terminated.
June 2022	Restrictions have been imposed on the use of TL commercial loans. The provision of TL commercial loans to companies that are subject to independent audit, have more than 15 million TL in FX cash assets, and whose FX cash assets exceed 10% of their total assets/net sales revenue for the last 1 year has been terminated. In November 2022, the threshold values were reduced to 10 million TL and 5%.

Source: CBRT

Other Regulations

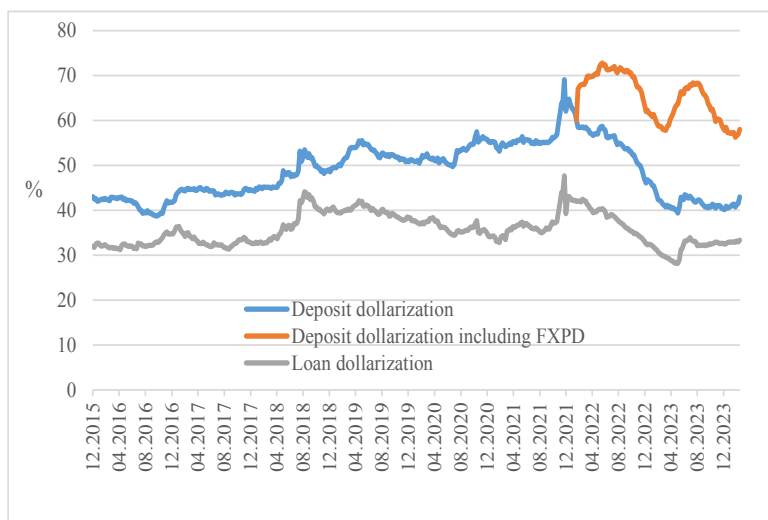
Other prominent regulations implemented in 2022 within the scope of the liraization strategy are listed below:

- a. In January 2022, to encourage the use of TL in domestic transactions, it was regulated that housing sales to foreigners would be made in foreign currency, the obtained foreign currency would be converted into TL through the CBRT.
- b. In January 2022, the state contribution in the individual retirement system was increased from 25% to 30%, and individuals were given the opportunity to make partial payments up to half of their own savings.
- c. In March 2022, it was encouraged to convert the physical gold deposited in banks into TL deposit/participation accounts to include the physical gold of domestic residents in the financial system.

- d. In April 2022, it was determined that payments of securities sales contracts should be made in TL, while the amounts in the contract were allowed to be determined in foreign currency or indexed to foreign currency (CBRT, 2022d).

Assessment of Liraization Strategy

Thanks to the intensive regulations of the liraization strategy, the share of TL in the asset and liability of companies has increased, and improvements have been also observed in their FX positions. In addition, the share of the Turkish lira in households' investment and savings preferences has increased. While the attractiveness of FXPD accounts was effective in the deposit composition, the regulations made by the BRSA were effective on foreign loans. The credit and deposit dollarization rate in bank balance sheets has illustrated a significant decline as of the end of 2021 (Graph 8). Then, dollarization has been flat as of the second half of 2023. On the other hand, when FXPD accounts that have exchange rate risk are also included in foreign exchange accounts, the decline in deposit dollarization remains limited. As a result of return to traditional policies after the second half of 2023, an important outflow from FXPD has been observed but it has not led to increase in deposit dollarization.

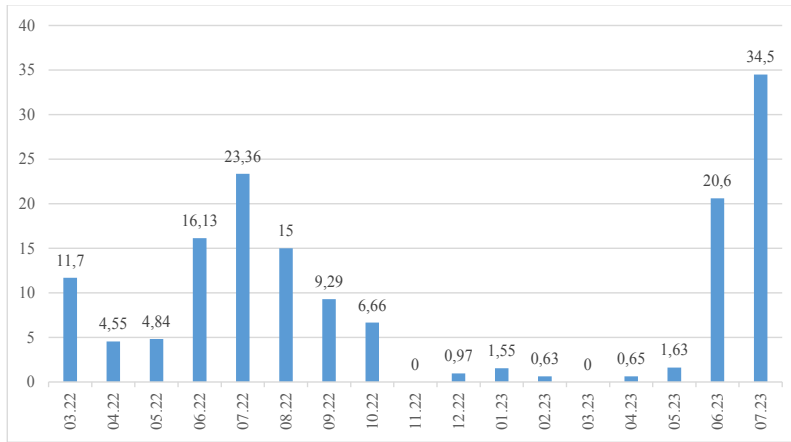

Graph 8. Deposit and loan dollarization (%)

Source: BRSA

The heavy market interventions and regulations enabled a significant increase in the share of TL-denominated products, but this situation has been quite costly for the public. TLFXPDP's burden on the budget due to the exchange

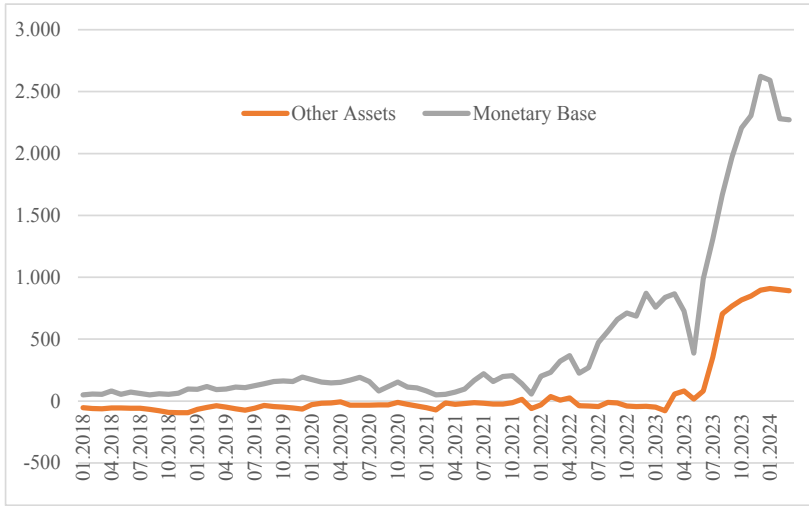
rate fluctuations was 152 billion TL from the beginning of 2022 until the end of July 2023 (Graph 9). It is estimated that the foregone tax revenues were around 100 billion TL. The total cost for the budget in 1.5 years was around 250 billion TL. Moreover, approximately 73 billion TL support was provided by the CBRT in 2022 due to the exchange rate volatility in CFXPD accounts. In addition to CFXPD, the transfer of burden of TLFXP accounts to the CBRT caused to loss of 833.4 billion TL in 2023. This huge loss has prevented the transfer of profits to the Treasury, while indicating that a tremendous income transfer has been made to a small number of depositors (Özaty, 2023).

Graph 9. Cost of TLFXP on budget (Billion TL)

Source: MTF

On the other hand, with the exchange rate cost for CFXPD accounts covered by the CBRT as of the beginning of 2022 and the transfer of TLFXP to the CBRT as of July 2023, there has been a significant increase in monetary aggregates. An unprecedented increase has been recorded in the other assets item and the monetary base, which show the effect of these products on the CBRT balance sheet (Graph 10). It means that FXP products have been a significant obstacle to fight inflation by increasing the money supply.

Graph 10. Effects of FXPD on CBRT balance sheet (Billion TL)

Source: CBRT

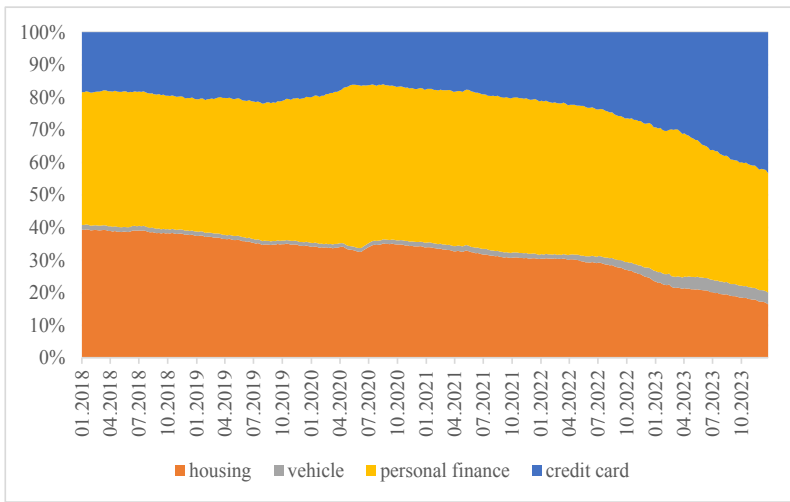
Selective credit policy is one of the tools of the liraization strategy to support production, to improve current account and to have price stability. When the composition of the loans is examined, the share of commercial loans has increased since the end of 2021 with the incentives. In a high inflation environment, commercial loan growth has exceeded consumer loan growth as a result of policies providing commercial loans with low interest rates (Graph 11). There has also been an increase in loans supporting special-purpose investment and production within commercial loans. In addition, net exporter companies and SMEs have started to receive a larger share of total loans. Despite increasing commercial loans, the desired acceleration in domestic production could not be achieved. Rapid credit expansion boosted the concerns about financial stability and commercial loans have been restricted since the last quarter of 2022. On the other hand, the increase in individual loans continued until the second half of 2023 then a rapid slowdown was observed in all loans owing to the return to traditional policies and the increase in market interest rates.

Graph 11. Loan growth rate (%)

Source: BRSA

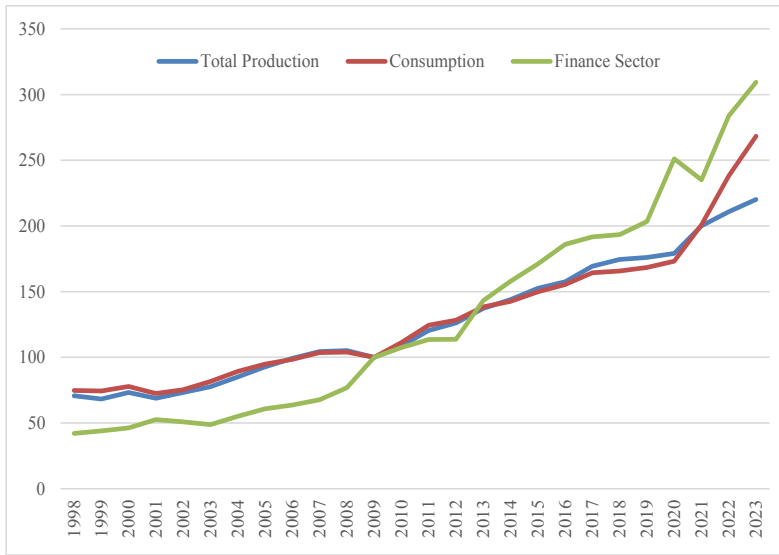
When the composition of individual loans is examined, as a result of increased spending due to high inflation, rise in demand and low interest rates, there has been a boom in credit card spending since 2022 (Graph 12). As the inflationary environment increased demand for fixed assets, a significant increase was also seen in the share of vehicle loans. Owing to banks not wanting to provide long-term loans and limited financing facilities for housing purchases, there has been a significant decline in housing loans since early 2022.

Graph 12. Composition of individual loans (%)

Source: BRSA

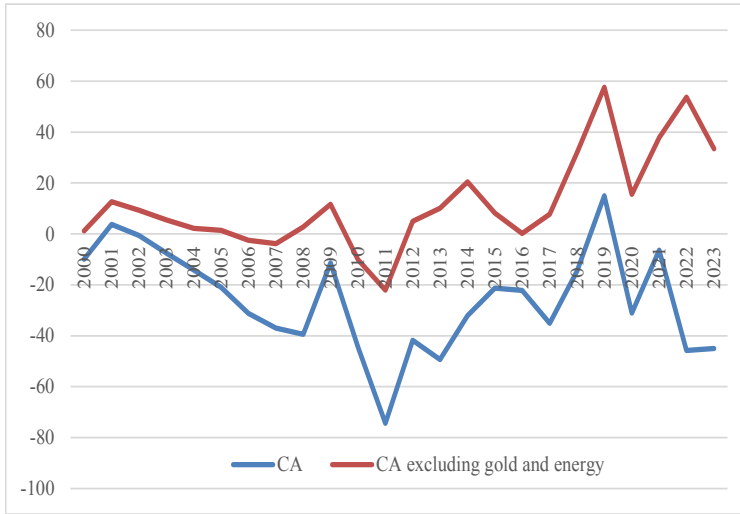
Having the financing cost well below the expected inflation has led to commercial and consumer loans used for unintended purposes by increasing the demand for foreign exchange, fixed assets and luxury consumer goods. Starting in 2022, consumption expenditures have started to boost much faster than production (Graph 13). At the same time, the rapid growth in the financial sector implies that Türkiye has started to grow by borrowing and consuming rather than producing.

Graph 13. Development of consumption, production and finance sector (2008=100)

Source: TSI

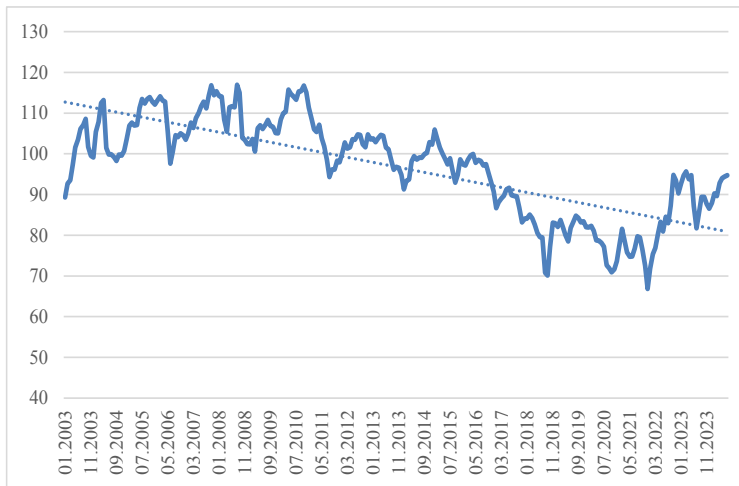
Due to the uncontrolled growth of loans, especially the quick increase in credit card spending and vehicle loans, a rapid deterioration in the current balance has been observed since 2022 (Graph 14). While the unit value of exports has decreased, the unit value of imports has increased. The cheap financing channel has increased domestic consumption and import spending. Despite the depreciation of the national currency, the rapid rise in domestic prices and the dependence of exports on imported goods have prevented the desired increase in exports. Owing to these effects, a significant deterioration has occurred in the total current balance and the current balance excluding energy and gold. These developments indicate that the goal of the liraization strategy has failed in current account balance.

Graph 14. Current account (Billion dollar)

Source: CBRT

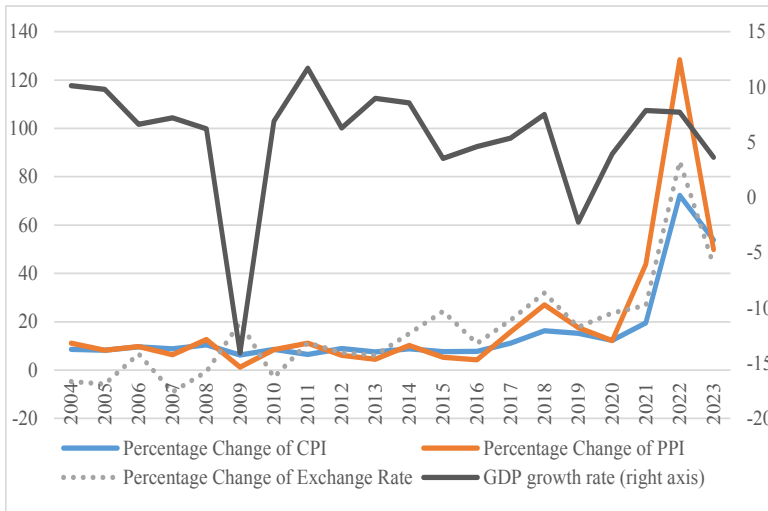
The real exchange rate index, calculated considering the producer price index, also shows that despite the increase in the nominal exchange rate, the index started to rise as of the beginning of 2022 due to the rapid increase in domestic prices (Graph 15). This change has affected competitiveness in foreign trade negatively. Real exchange rate implies that it will not be possible to improve the current balance with a competitive nominal exchange rate alone without ensuring price stability and final stability.

Graph 15. Real Exchange rate index (2003=100)

Source: CBRT

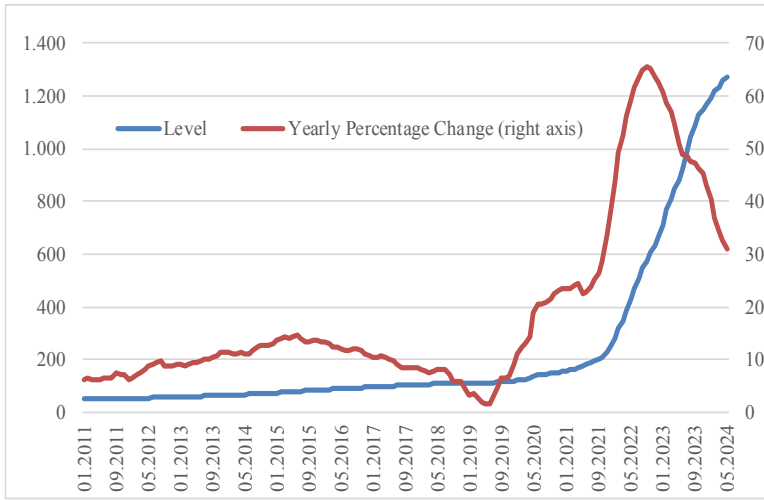
The negative real interest rate policy, the deterioration of inflation expectations and the uncontrolled growth of loans have rapidly reduced the internal and external value of the national currency. Since 2021, an unprecedented increase has been recorded in the exchange rate and consumer and producer price indices (Graph 16). The two-sided interaction between the exchange rate and inflation has strengthened, and the change in the producer price index has been greater than the change in the exchange rate. This picture implies that the exchange rate pass-through has increased considerably. The target of liraization strategy ensuring price stability has failed. In addition, Türkiye has lost its past gains in price stability and has had to sacrifice many years to bring inflation back under control. On the other hand, new policies cannot provide sustainable and high economic growth despite the heavy incentives to market actors.

Graph 16. Change of CPI, PPI, exchange rate and GDP (%)

Source: CBRT

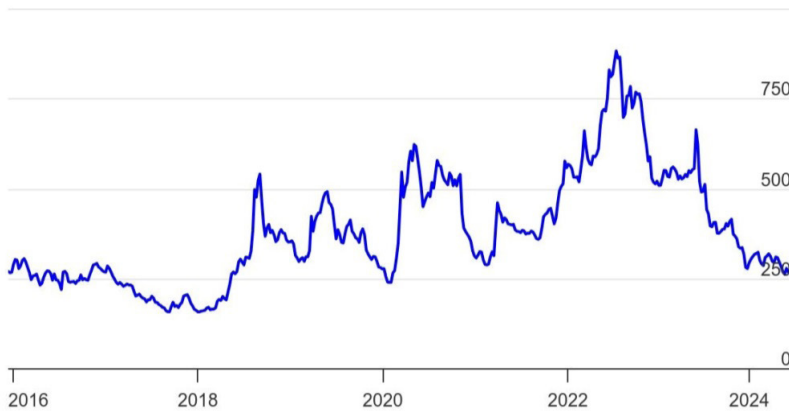
The high inflation issue has boosted the demand for housing, which is seen as an important investment tool to protect against inflation, despite the slowdown in housing loans. In addition, a rapid increase has been recorded in construction costs, which are highly sensitive to imported inputs and exchange rate. Owing to these effects, an unprecedented jump in housing prices has emerged since the last quarter of 2021, as a result of deterioration in inflation expectations (Graph 17). Thanks to the significant blockage of the credit channel, the rate of increase in housing prices has started to slow down as of 2023.

Graph 17. Development of housing price index (2003=100)

Source: CBRT

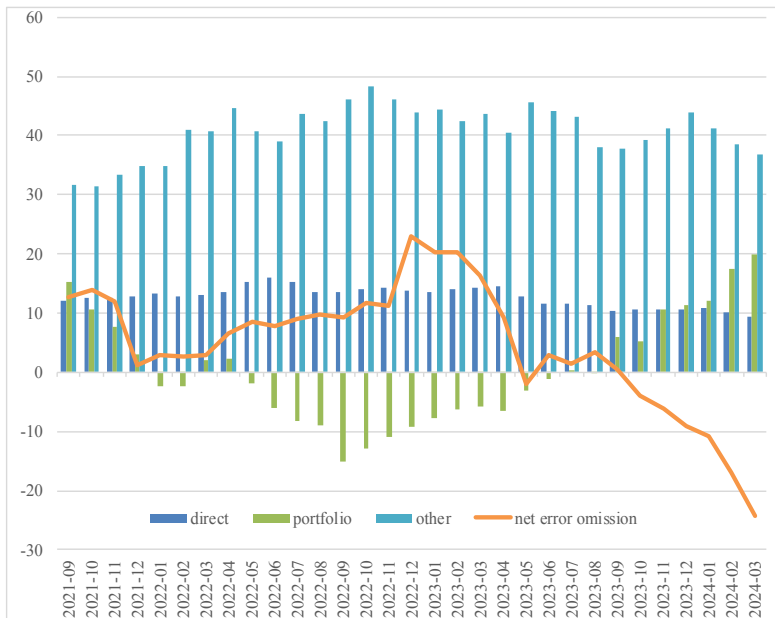
The CDS premium, which reflects the risk of the country not being able to pay its external debt, has reached record levels since the end of 2021 owing to unusual monetary policy practices (Graph 18). Change of CDS indicates that the economy is in a very fragile structure. In addition, high CDS makes external financing opportunities more difficult. High inflation, exchange rate volatility and unusual policy experiments in Türkiye are key factors in the increase of CDS. As of the second half of 2023, CDS has decreased to reasonable levels as Türkiye’s credit risk has decreased.

Graph 18. CDS premium

Source: investing.com

The increasing uncertainty in economic policies and intensive market interventions have also affected the volume and composition of capital flows. Since the beginning of 2022, significant outflows have been observed in portfolio investments consisting of bond and stock investments (Graph 19). During the same period, there has been a slight decline in direct investments indicating long-term and stable investments. Also, there has been a slight increase in other investments indicating borrowings of banks and the real sector from abroad. However, there has been a significant rise in the net error and omission account indicating capital inflows of unknown source from the beginning of 2022 to the first half of 2023. After returning conventional policies, this item turns negative, implying that capital inflows of unknown source have left the country.

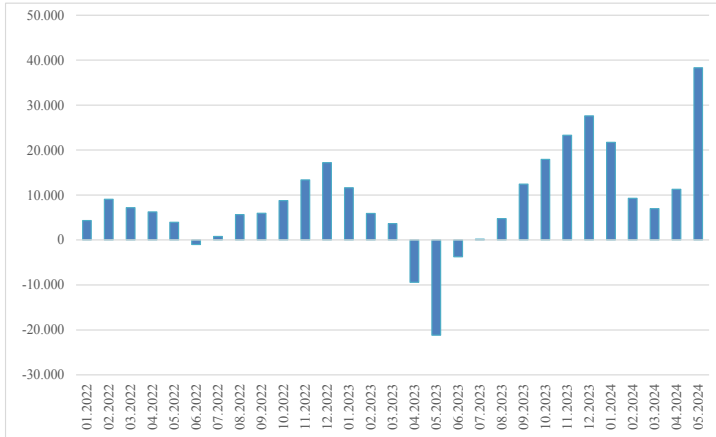

Graph 19. Capital inflows (Billion dollar)

Source: CBRT

The boost in capital outflows from the country and the rising domestic demand for foreign exchange have created significant pressure on the CBRT reserves. Despite the mandatory sale of a portion of export revenues to the central bank and interventions to discourage foreign exchange demand, the erosion in net reserves could not be stopped. The decline in the CBRT net reserves to minus 22 billion in May 2023 has shown that unusual policies are unsustainable (Graph 20). On the other hand, as of the second half of 2023

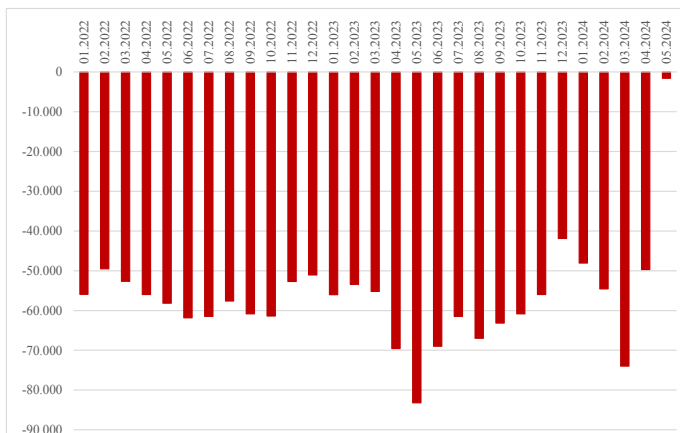
the increase in capital inflows along with the policy change has provided a significant improvement in net reserves, and in a short time, the levels of the 2010s have been reached.

Graph 20. CBRT gross international reserves (Billion dollar)

Source: CBRT

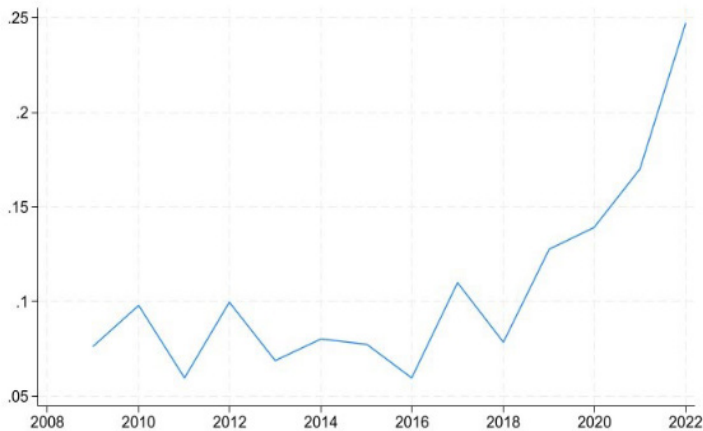
The CBRT’s dependence on foreign exchange reserves provided through swap channels has increased considerably in the new policy period (Graph 21). The temporary nature of the foreign exchange provided through swaps and concerns about the sustainability of this resource have further increased the country’s fragility. Starting from the second half of 2023, the weight of the swap channel in reserves began to be reduced to decrease the country’s fragility, and starting from the second half of 2024, net reserves excluding swaps has returned to positive region.

Graph 21. CBRT net international reserves excluding swaps (Billion dollar)

Source: CBRT

In a negative real interest rate environment, uncontrolled growth in loans led to a demand explosion, while companies exhibited high pricing behavior due to irrational demand. Opportunism and moral corruption in pricing led to an excessive increase in company profits, in the uncertainty environment created by the high inflation. When the development of companies' equity return ratio and average profitability is examined, a serious upward trend is seen since 2020, and it is revealed that profitability rates have gained greater momentum since the end of 2021 (Graph 22 and Graph 23). Similarly, although the share of companies in total income has increased after 2020, the share of the wage earner has decreased. While the role of wage increases in inflation is discussed heavily, the contribution of the large increase in companies' profitability to inflation is not discussed enough. Wage adjustments are made as a correction to protect employees' income against inflation, and in turn, they have a limited effect on inflation. On the other hand, the rapid increase in company profitability directly leads to high pricing and inflation.

Graph 22. Return on equity

Source: Yılmaz and Bulut, 2024

Graph 23. Average company profit

Source: Yilmaz and Bulut, 2024

To follow the developments in income distribution, income earners can be divided into 5 percentage groups and the situation of each quintile can be analyzed over the years. While the lowest income group of the society obtained a similar share with minor changes from 2010 to 2021, the share of this group started to decrease from 2022 and reached its lowest level in 2023 (Table 3). The share of the middle-income group decreased more significantly after 2014, and this trend accelerated from 2022 onwards. On the other hand, the last 20% group having highest income rapidly increased its share in the same period and reached its highest level in the 2022-2023 period. Hence, it can be argued that especially the middle-income group has been greatly suffered by the economic policies in Türkiye. In addition, in the recent years owing to unusual monetary policy, the lowest income group has joined this group and the injustice in income distribution has increased. Practices such as FXPD and giving commercial loans with negative interest rate contributed to this result. Also, tightening policies to control the inflation since the second half of the 2023 have worsened the situation of the wage earners, especially minimum wage workers and retirees.

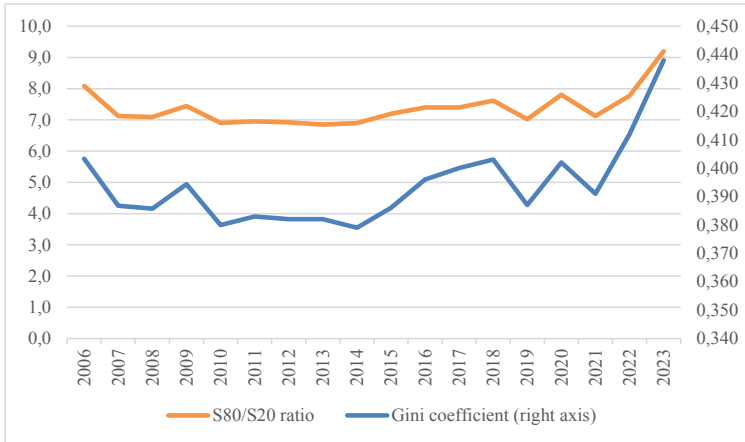
Table 3. Income distribution in Türkiye by quintiles

Year	First quintile	Second quintile	Third quintile	Fourth quintile	Last quintile
2006	5,75	10,47	15,17	22,12	46,48
2007	6,38	10,93	15,44	21,79	45,46

2008	6,39	10,87	15,4	22	45,34
2009	6,18	10,72	15,26	21,85	46
2010	6,5	11,09	15,62	21,91	44,87
2011	6,5	11	15,5	21,9	45,2
2012	6,5	11	15,6	22	45
2013	6,6	10,9	15,4	21,8	45,2
2014	6,5	11	15,6	22,2	44,7
2015	6,29	10,85	15,54	22,02	45,3
2016	6,26	10,63	15,19	21,62	46,29
2017	6,3	10,58	15,08	21,38	46,65
2018	6,14	10,53	15,08	21,49	46,76
2019	6,47	10,97	15,49	21,65	45,42
2020	5,96	10,69	15,21	21,63	46,51
2021	6,44	10,88	15,25	21,53	45,9
2022	6,13	10,37	14,77	21,1	47,63
2023	5,41	9,73	14,35	20,79	49,72

Source: TSI

Also, the development of the GINI coefficient can be used to examine inequality in income distribution. A rise in the coefficient means that inequality in income distribution has increased. The GINI coefficient decreased slightly after 2006, remained flat between 2007 and 2014, and then began to increase (Graph 24). There has been a sharp rise in the coefficient especially after 2021. This situation shows that inequality in income distribution in Türkiye has increased in recent years. The P80/P20 ratio, which expresses the ratio of the last 20% of the highest income earners in society to the first 20% of the income earners, indicates a similar result and increases rapidly after 2021 and reaches its highest level.

Graph 24. GINI coefficient and S80/S20 ratio

Source: TSI

In addition to the unusual policies implementation in Türkiye, the enormous earthquake disaster in February 2023 also contributed to the deterioration of income distribution. However, the income distribution statistics for 2023 were calculated based on the 2022 calendar year. Despite the return to realistic policies aimed at reducing inflation, high inflation is expected to go on for following 1-2 years. It is estimated that the worsening in income distribution will continue. Inflation is a problem that increases the deterioration in income distribution, but the policy tools preferred in combating inflation can also deepen this problem. Contractionary monetary and fiscal policies negatively affect the middle- and lower-income groups through increasing indirect taxes, reducing transfer expenditures from the budget, and suppressing wages (Yenice, 2024: 34). To prevent the cost of inflation is borne only by these groups, a comprehensive tax reform is needed that will reduce the informal economy. Also, additional measures are needed to protect the purchasing power of the middle- and lower-income groups, to increase direct taxes, and to ensure that more taxes are collected from high income earners.

Conclusion and Suggestions

When the Turkish economy was in a fragile structure, the CBRT's unusual monetary policy and its basic component, the liraization strategy, have been implemented. The liraization strategy targeted to increase the weight of TL-denominated tools, to carry out liquidity management mainly with TL-denominated instruments and to be selective in supplying loans. By these channels, it is aimed to achieve a current account surplus with the support of a

competitive exchange rate and to ensure permanent price stability. However, in an environment where market interest rates were well below inflation, rising the TL preference of economic actors was only possible with intensive regulations and market interventions. The market interventions constantly necessitated new interventions, and relative prices and market mechanism were disrupted.

In order to analyze the success of the liraization strategy, it is necessary to examine the realization of the targets. The negative interest rate policy accelerated the depreciation of the national currency through domestic demand and capital outflows. Due to the unusual policies, expectations were distorted and an unprecedented increase in inflation occurred in a short time. Thanks to uncontrolled growth in credit and high domestic demand, imports exploded, and the current account balance deteriorated. As a result, not only the current account surplus and price stability targets failed, but also past gains of price stability were lost. The expected acceleration in production could not be achieved, and an economy could grow by borrowing and consuming. The increase in the country's CDS premium, the significant decline in capital inflows, the boost in dependence on the swap channel, having negative net reserves, and high cost of FXPD to the public have shown that unusual policies cannot be sustained.

In addition to the deterioration of price stability and financial stability, the unusual monetary policy and the liraization strategy have further increased inequality in income distribution. While high-volume loans given at low interest rates and practices such as FXPD have increased the share of the upper income group, the lower- and middle-income groups became poorer. The depletion of public resources and CBRT reserves resulted in the benefit of only a small group.

Despite the intensive regulations within the scope of liraization steps, there has been a slight increase in the weight of TL in bank and company balance sheets. The gains have been very small compared to the costs incurred. While FXPD products created a huge burden for the budget and the CBRT via exchange rate fluctuations and tax exemptions, they also made the fight against inflation difficult. Owing to selective credit policy, which is one of the tools of the liraization strategy, there has been an increase in the amount of special purpose loans that support investment and exports, but due to the negative interest policy, a rapid growth has occurred in total loans. It led to the use of loans for unintended purposes; rise in the demand for foreign currency, imports of luxury consumer goods and fixed asset prices. The low-interest loan policy was mainly supported by public banks, and there was a significant decline in the profits of these banks.

As of the second half of 2023, the monetary policy approach has been changed and the liraization strategy has been removed from the CBRT reports and policy texts, and the regulations of this strategy have been gradually removed.

There are lessons to be learned from the liraization strategy. First of all, it has been experienced again that it will not be possible to realize reverse currency substitution without ensuring price stability and financial stability. It has also been understood that production and exports could not be increased only via competitive exchange rates and low interest rates. To achieve these goals, a long-term comprehensive program is needed that includes investment incentives in selected sectors, solving structural problems, applying micro reforms and increasing productivity. Additionally, monetary policy should be simple and easy to communicate. Policy tools having too many tasks such as RR and securities maintenance seem to have little chance of success. Moreover, institutional quality and management of expectations are key factors for success. Finally, it would be appropriate to avoid regulations that would disrupt the market mechanism and relative prices. The balance between interest rate, inflation and exchange rate should be protected.

References

- Akıncı, Ö., Özer, Y. B. and Usta, B. (2005). Dolarizasyon Endeksleri: Türkiye'deki Dolarizasyon Sürecine İlişkin Göstergeler. *TCMB Çalışma Tebliği*, No:05/17.
- Alvarez-Plata, P. and García-Herrero, A. (2008). To dollarize or de-dollarize: Consequences for Monetary Policy. *BVA Working Paper*, 0921.
- Asso, F. P., Kahn, A. G. and Leeson, R. (2007). The Taylor Rule and the Transformation of Monetary Policy. *Federal Reserve Bank of Kansas City Research Working Paper*, 07-11.
- Başçı, E. and Kara, H. (2011). Finansal istikrar ve para politikası. *İktisat, İşletme ve Finans*, 26 (302), 9-25.
- BDDK. (2024). Haftalık Bankacılık Sektörü Verileri. Access date:15.5.2024, <https://www.bddk.org.tr/BultenHaftalik/tr/Gelismis>
- Bindseil, U. (2014). *Monetary Policy Operations and the Financial System*. Oxford University Press, New York.
- Bocola, L. and Lorenzoni, G. (2020). Financial Crises, Dollarization, and Lending of Last Resort in Open Economies. *American Economic Review*, 110 (8): 2524–57.
- Canuto, O. and Cavallari, M. (2013). Monetary Policy and Macroprudential Regulation: Whither Emerging Markets. The World Bank Poverty Reduction and Economic Management Network. Access date:16.8.2024, <https://documents1.worldbank.org/curated/en/252151468148153150/pdf/wps6310.pdf>
- CBRT. (2012). *Finansal İstikrar Raporu*, Sayı:15. Access date:11.3.2024, https://tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/7568f96c-1955-4025-ac61-da470d07745d/Fir_TamMetin15.

pdf?MOD=AJPERES&CACHEID=ROOTWORKSPACE-7568f96c-1955-4025-ac61-da470d07745d-m3fBbXF

- CBRT. (2022a). *Enflasyon Raporu-1*. Access date:3.3.2024, <https://tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/TR/TCMB+TR/Main+Menu/Yayinlar/Raporlar/Enflasyon+Raporu/2022/Enflasyon+Raporu+2022+-+I>
- CBRT. (2022b). *Enflasyon Raporu-II*. Access date:3.3.2024, <https://tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/TR/TCMB+TR/Main+Menu/Yayinlar/Raporlar/Enflasyon+Raporu/2022/Enflasyon+Raporu+2022+-+II>
- CBRT. (2022c). *2023 Yılında Para Politikası ve Liralaşma Stratejisi*. Access date:4.3.2024, https://tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/fb7ecbae-31a2-4600-bc81-b605ba-10bc58/2023_Para%2BPolitikasi_ve_Liralasma_Stratejisi.pdf?MOD=AJPERES&CACHEID=ROOTWORKSPACE-fb7ecbae-31a2-4600-bc81-b605ba10bc58-otbbA6g
- CBRT. (2022d). *Finansal İstikrar Raporu, Sayı:34*. Access date:6.03.2024, <https://tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/TR/TCMB+TR/Main+Menu/Yayinlar/Raporlar/Finansal+Istikrar+Raporu/2022/Sayi+34>
- CBRT. (2022e). *Zorunlu Karşılıklara İlişkin Basın Duyurusu, Sayı:24*. Access date:9.3.2024, <https://tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/TR/TCMB+TR/Main+Menu/Duyurular/Basin/2022/DUY2022-24>
- CBRT. (2022f). *Enflasyon Raporu-III*. Access date:5.3.2024, <https://tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/TR/TCMB+TR/Main+Menu/Yayinlar/Raporlar/Enflasyon+Raporu/2022/Enflasyon+Raporu+2022+-+III>
- CBRT. (2022g). *Enflasyon Raporu-IV*. Access date:5.3.2024, <https://tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/TR/TCMB+TR/Main+Menu/Yayinlar/Raporlar/Enflasyon+Raporu/2022/Enflasyon+Raporu+2022+-+IV>
- CBRT. (2022h). *Finansal İstikrar Raporu, Sayı:35*. Access date:10.03.2024, <https://tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/TR/TCMB+TR/Main+Menu/Yayinlar/Raporlar/Finansal+Istikrar+Raporu/2022/Sayi+35>
- CBRT. (2023a). *Enflasyon Raporu-I*. Access date:10.03.2024, <https://tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/TR/TCMB+TR/Main+Menu/Yayinlar/Raporlar/Enflasyon+Raporu/2023/Enflasyon+Raporu+2023+-+I>
- CBRT. (2023b). *Enflasyon Raporu-II*. Access date:10.03.2024, <https://tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/TR/TCMB+TR/Main+Menu/Yayinlar/Raporlar/Enflasyon+Raporu/2023/Enflasyon+Raporu+2023+-+II>
- CBRT. (2023c). *Finansal İstikrar Raporu, Sayı:35*. Access date:10.03.2024, <https://tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/TR/TCMB+TR/Main+Menu/Yayinlar/Raporlar/Finansal+Istikrar+Raporu/2023/Sayi+36>
- CBRT. (2023d). Press Release on FX-Protected Accounts, No: 2023-31. <https://tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/EN/TCMB+EN/Main+Menu/Announcements/Press+Releases/2023/ANO2023-31>
- CBRT. (2024). EVDS. <https://evds2.tcmb.gov.tr/index.php?/evds/serieMarket>
- CIEPR – Committee on International Economic Policy and Reform. (2011). *Rethinking Central Banking*. Brookings Institution, Washington. August.
- Costa, A., Columba, F., Kongsamut, P., Lim, C., Otani, A., Saiyid, M., Wezel, T. and Wu, X. (2011). Macprudential Policy: What Instruments and How to Use Them? Lessons from Country Experiences. *IMF Working Papers*, 11/238, 8-26.

- Eğilmez, M. (2009). *Makroekonomi*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Fischer, S. (2006). Dollarization, TCMB Dollarization: Consequences and Policy Options, Uluslararası Konferans, 14 December 2006.
- IMF. (2013). Unconventional Monetary Policies-Recent Experience and Prospects. IMF Staff Report. Access date:16.9.2024, <https://www.imf.org/external/np/pp/eng/2013/041813a.pdf>
- Investing.com. (2024). Türkiye 5 years-CDS. Access date:13.7.2024, <https://tr.investing.com/rates-bonds/turkey-cds-5-year-usd>
- Kavcıoğlu, Ş. (2022). Liralasma Stratejisi. *Merkezin Güncesi*. Access date: 2.3.2024 <https://tcmbblog.org/wps/wcm/connect/blog/tr/main+menu/analizler/liralasma+stratejisi>
- Kokenyne, A., Ley, J. and Veyrune, R. (2010). Dedollarization. *IMF Working Paper No. 10/188*, Available at SSRN: <https://ssrn.com/abstract=1662261>
- Krishnamurti, D. and Lee, C. Y. (2014). Macroprudential Policy Framework. World Bank, 87810, <https://openknowledge.worldbank.org/server/api/core/bitstreams/5308b0c7-e4c8-59a9-92d2-d96932b547fc/content>
- MTF. (2024). Monthly Budget Bulletin. <https://www.hmb.gov.tr/bumko-aylik-butce-bulteni>
- Özatay, F. (2023). *Kur korumalı mevduatın maliyeti*. Access date:17.3.2024, <https://www.te-pav.org.tr/tr/blog/s/7241>
- Öztürk, N. (2022). *TCMB'nin Liralasma Stratejisi Adımları*. Uluslararası İzmir İktisat Kongresi Bildiri Kitapçığı. Access date: 24.4.2024, https://www.researchgate.net/publication/359191976_TCMB'nin_Liralasma_Stratejisi_Adimlari
- Paranavithana, H., Magnusson, L. and Tyers, R. (2020). Transitions to inflation targeting: panel evidence. *Applied Economics*, 52(59), 6468–6481. <https://doi.org/10.1080/00036846.2020.1796919>
- Serdengeçti, S. (2005). Dolarizasyon/Ters Dolarizasyon, Eskişehir, 3 Ekim 2005.
- Sheedy, D. K. (2017). Conventional and Unconventional Monetary Policy Rules. Access date:16.9.2024, <https://personal.lse.ac.uk/sheedy/papers/ConventionalAndUnconventionalMPRules.pdf>
- Taylor, B. J. (1993). Discretion versus policy rules in practice. Carnegie-Rochester Conference Series on Public Policy, volume 39, 195-214, [https://doi.org/10.1016/0167-2231\(93\)90009-L](https://doi.org/10.1016/0167-2231(93)90009-L).
- TSİ. (2024). Data Portal for Statistics. Access date:10.05.2024, <https://www.tuik.gov.tr/>
- Vidal, A. J., Hoyle, F. D., Vargas, L. K. and Vásquez, M. V. (2022). Policies for transactional de-dollarization: A laboratory study. *Journal of Economic Behavior & Organization, Elsevier*, vol. 200(C), pages 31-54.
- WGB. (2024). Turkey Credit Rating. Access date:16.7.2024, <https://www.worldgovernmentbonds.com/credit-rating/turkey/>
- Yenice, C. A. (2024). Gelir Dağılımı ve Yoksulluk. *İktisat İzleme Raporu 2023*, İKAM, Sayı:18, 30-35. https://ikam.org.tr/images/iktisat_izleme_raporu_2023/air_iktisat_2023_online.pdf
- Yeyati, E. L. (2021). Financial dollarization and de-dollarization in the new millennium. *FLAR Working Paper*. Access date:16.3.2024, https://flar.com/wp-content/uploads/2019/05/Financial-dollarization-and_0.pdf
- Yılmaz, E. and Bulut, N. (2024). Inflation dynamics: Profits, wages and import prices. [Article submitted for publication].

Türkiye’de Yastıkaltındaki Altınların Finansal Sisteme Kazandırılmasına Yönelik Alternatif Projeler*

Nihal Kızılağıl** & Umut Evlimoğlu***

Öz

Dünyadaki en değerli madenlerden biri olan altın; yüzyıllar boyunca insanoğlu tarafından mücevherat takı yapımında ve para olarak kullanılmıştır. Günümüzde Türkiye’de altın; geleceğe yönelik bir güvence aracı, popüler bir yatırım aracı alternatifi olarak da değerlendirilmektedir. Ancak Türkiye’deki altının büyük bir kısmının yastıkaltında olduğu düşünülmektedir. Yastıkaltındaki altınların finansal sisteme kazandırılması ekonomik açıdan oldukça önemlidir. Türkiye’de bunun yapılabilmesi için çeşitli adımlar atılmıştır. Bu adımlarda kısmen bir başarı elde edilse bile henüz istenen seviyeler yakalanamamıştır. Bu yüzden bu çalışmanın amacı; Türkiye’deki yastıkaltındaki altınların finansal sisteme daha fazla kazandırılması için alternatif proje önerileri ortaya koymaktır. Bu kapsamda 5 farklı proje tasarlanarak ortaya konmuştur. Bu projelerin bundan sonra geliştirilecek projelere ışık tutması ve geliştirilerek uygulamaya konmasının yastıkaltı altınların ekonomiye kazandırılmasına pozitif etkisinin olacağı düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Altın, Yastıkaltı, Finansal Sistem, Neoliberalizm.

Alternative Projects For The Financialization of Gold Under the Mattress in Turkey

Abstract

Gold, one of the most valuable metals in the world, has been used by mankind for centuries to make jewelry, as well as money. Today in Turkey, gold is considered as a means of security for the future and a popular investment alternative. However, most of the gold in Turkey is believed to be under the mattress. Bringing gold under the mattress into the financial system is of great economic importance. Various steps have been taken in Turkey to make this possible. Even if these steps have been partially successful, the desired levels have not yet been achieved. The aim of this study is to develop alternative project proposals to bring more gold under the mattress in Turkey into the financial system. In this context, 5 different projects were designed and presented. It is thought that these projects will shed light on the projects to be developed in the future and that their development and implementation will have a positive impact on bringing gold under the mattress into the economy.

Keywords: Gold, Mattress Saving, Financial System, Neoliberalism.

*Bu çalışma "Türkiye’de Altın Tasarruflarının Finansal Sistem Açısından Değerlendirilmesi" adlı yüksek lisans tezinden türetilmiştir.

**Bilim Uzmanı | Aydın Adnan Menderes Üniversitesi Nazilli İ.İ.B.F.
nihalkizilagil@hotmail.com | ORCID: 0000-0002-3498-0620

***Doç. Dr. | Aydın Adnan Menderes Üniversitesi Nazilli İ.İ.B.F.
uevlimoglu@adu.edu.tr | ORCID: 0000-0002-3708-432X
DOI: 10.36484/liberal.1485204

Liberal Düşünce Dergisi, Yıl: 29, Sayı:115, Yaz 2024, ss. 143-168.
Gönderim Tarihi: 16 Mayıs 2024 | Kabul Tarihi: 27 Eylül 2024

Giriş

Altın, ilk çıkarılmaya başlandığı tarihlerden itibaren bütün toplumlarda zenginlik ve gücün bir ölçütü olarak görülmüş, itibari paraların kullanılmaya başlanmasından sonra da bu durum değişmemiştir. İnsanların sahip oldukları altınları saklamak için güvenilir kişilere veya kuyumculara emanet etmek istemesi; gerek bankacılığın gerekse de temsili paraların doğmasında önemli bir rol üstlenmiştir. Altın sahip olduğu temel özellikler (yıpranmaması, bozulmaması, işlenmesinin kolay olması, rengini kaybetmemesi, arz artışının sınırlı olması) ve geçmişten gelen ödeme aracı olma niteliği ile diğer maddelerden farklılaşmakta ve farklı kesimler tarafından bir tasarruf ve yatırım aracı olarak değerlendirilmektedir. Altının tüm para birimleri ile değişimi kolayca yapılabilmekte, bu durum yatırımcısının her an likit kalmasını sağlamaktadır. Tasarruf sahipleri asırlar boyunca güvence unsuru olarak gördükleri altını evlerde, kiralık kasalarda ve kuyumcularda saklamışlardır. Altın; tasarruf sahiplerince uzun vadeli bir tasarruf aracı ve olası kötü günleri atlatabilmek için bir kurtarıcı olarak görülmektedir. Bu sebeplerden dolayı altın tasarrufunda bulunanların altınları ile arasında güçlü bir bağ bulunmaktadır.

Altın; kadınlar açısından bir taraftan tasarruf aracı olarak görülürken, diğer taraftan ziynet eşyası olarak tercih edilmekte, yakınlarının düğün, sünnet vb. cemiyetlerinde takı olarak kullanılmakta veya hediye edilmektedir. Bu amaçlarla muhafaza edilen altınlar iktisadi hayatta varlık gösterememekte ve potansiyeli yüksek atıl bir kaynak olarak gizli kalmaktadır.

Özellikle belirsizliğin arttığı durumlarda tasarruf sahipleri açısından “güvenli liman” olarak görülen bu madenin yastıkaltından çıkarılarak; altın bankacılığı sayesinde değerlendirilip, ekonomik büyümeyi desteklemesi ve tasarruf sahipleri için de artı gelir sağlaması önemli bir konudur. Türkiye’de finansal sistem denildiğinde akla ilk olarak bankacılık sektörü gelmektedir. Bu sebeple Türkiye’de altın tasarruflarının finansal sisteme dahil edilip, kayıt altına alınabilmesi bankacılık sektörünün altın bankacılığına yönelik çalışmaları ve yapılan çalışmaların uygulanmasına destek vermesi ile mümkün olmaktadır.

Türkiye’de İstanbul Altın Rafinerisi A.Ş.’nin öncülüğünde başlatılan, altın bankacılığı kapsamında değerli çalışmalar yapılmıştır. Bu çalışmalar neticesinde kısıtlı da olsa bir miktar altının ekonomiye kazandırılması sağlanmıştır. Yastıkaltında olduğu tahmin edilen altın tutarının, Türkiye’nin ekonomi bağlamında refahına katkı sağlayacak değerde olması, yeni çalışmaların yapılarak uygulanması ile daha fazla altınının kayıt altına alınması gerekliliğini

doğurmaktadır. Çalışmada, altının yastıkaltından çıkarılarak, ekonomiye kazandırılmasına yönelik yeni öneriler sunulmuştur. Asıl amacın hurda altına ulaşmak olması ve hurda altına tahmini olarak daha çok kadınların sahip olması, önerilerin hazırlanmasında yol gösterici olmuştur. İnsanların ihtiyaçlarının ve beklentilerinin birbirlerinden farklı olması, herkese tek bir proje ile ulaşmanın çok mümkün olmaması; yaş, cinsiyet, gelir ve bölgesel farklılıkların dikkate alınmasını gerektirmektedir. Bu sebeple çalışmada 5 ayrı öneri hazırlanarak, altın bankacılığına ve yastıkaltı altınların finansal sisteme kazandırılmasına destek olabilmek hedeflenmiştir.

Altın ve Yatırım Aracı Olma Niteliği

Amerikan eski merkez bankası Greenspan altının, küresel ölçekteki en iyi ödeme ürünü olduğunu, eski Fransa cumhurbaşkanı De Gaulle güçlü bir itibari değere sahip olduğunu söylemiş, J.P. Morgan ise altını doğrudan para olarak nitelendirmiştir. Asırlar boyunca kimi zaman para, külçe ya da mücevherat şeklinde kullanılmış olan altın, bütün dönemlerin değerli bir madeni olarak göze çarpmaktadır (Pekcan, 1998). Altın ilk ortaya çıktığı çağlardan itibaren tüm dünyada para olarak kullanılmasının yanında ilerleyen dönemlerde farklı amaçlarla da talep edilmiştir. Merkez bankalarının altın rezervi bulundurmak istemeleri, geleneksel törenlerde altın takılması, ziynet eşyası olarak ve yatırım aracı olarak altının talep edilmesi gibi sebeplerle altın piyasası diğer piyasalardan farklı şekilde biçimlenmektedir.

Altın; bir yatırım aracı, rezerv varlık ve takı ürünü olarak çeşitli talep kaynaklarından yararlanmaktadır. Altın, kıt bulunan bir maden olmasına rağmen oldukça likittir, kredi riski taşımamaktadır ve zaman içinde değerini korumaktadır. Altının uzun vadede değerini kaybetmemesi; onu gerek yurtiçinde gerekse yurtdışında ortaya çıkabilecek beklenmeyen ekonomik ve siyasi gelişmelere karşı etkin bir riskten korunma aracı yapmaktadır (Syzykova, 2018: 2)

Geçmişten beri devam eden önemini, teknoloji çağında da yitirmemiş olmasının yanında, kolayca alınıp satılabilen arzı sınırlı şekilde artırılabilen bir metaldir. Diğer finansal ürünler ile karşılaştırıldığında özellikle ekonomik istikrarsızlıkların görüldüğü ve oynaklığın arttığı dönemlerde likidite gücünün de üstünlüğü sayesinde tasarruf sahiplerince tercih edilmekte ve “güvenli liman” olma özelliğini ortaya koymaktadır (Başar, 2015: 1-2; Nagayev ve Dinç, 2018).

Altın; neredeyse tüm toplumlarda hem ulusal hem de uluslararası piyasalarda para şeklinde de kullanılmış ve küresel tabanda genişleyerek, uluslararası

sı para sistemi oluşturulmasında rol oynamıştır. Altın, küresel düzeyde ortaya çıkan gerilim, çatışma, kriz v.b durumlarda güven unsuru oluşturmuştur (İncekara, ve İncekara 2016: 116). Altın, özellikle yüksek enflasyon olan ülkelerde yatırım araçları arasında ayrı bir öneme sahiptir. Finansal sistemin çok gelişmediği ve finansal enstrümanların fazla olmadığı ekonomilerde altına olan talep hala çok fazladır. Altının “güvenli liman” (Kuzu ve Uysal, 2019; Duyar, 2010; Şeker, 2022) olma özelliği sebebi ile özellikle gelişmekte olan ülkelerde kriz ve belirsizlik dönemlerinde korunma amaçlı talebinde artış gözlenmektedir (Şişman, 2016; Reboredo, 2013; Tully ve Lucey, 2007). Dünyada yaşanan 2008 krizinin de etkisi ile gerek Türkiye’de gerekse de yurt dışında geleneksel yatırım aracı olma niteliğini korumuştur (Aksoy ve Topcu, 2013: 59-60).

Ayrıca hem takı eşyası hem de yatırım amacıyla alınmasından dolayı ayarının yüksek tercih edildiğini söylemek yanlış olmayacaktır. Altının fiyat dalgalanmalarının fazla olduğu dönemler yatırım sebebi ile talep edilen mücevher tutarını olumsuz etkilerken, fiyat dalgalanmalarının az olduğu dönemlerde ise mücevher altın talebi pozitif şekilde etkilenmektedir (Menase, 2009: 35).

Altın sadece kişilerin gözünde değerli bir yatırım aracı değil, aynı zamanda güvenilirliği artırmak için ülkelerin merkez bankaları tarafından rezerv olarak bulundurulmuş bir varlıktır. Merkez bankalarının sahip olduğu altın rezervi, ülkelerin zor şartlarda ekonomik ve finansal direnci açısından kritik bir göstergedir. Genellikle merkez bankaları küresel bazda ekonomik ve jeopolitik belirsizlik durumlarında altın rezervlerini artırma yönünde hareket etmektedirler. Son yıllarda, Covid 19 krizi, ABD-Çin gerginliği, Rusya-Ukrayna savaşı, Orta doğudaki çatışmalar ve farklı ekonomik sebeplerle merkez bankalarının altın rezervlerinde artış olmuştur. Bu bağlamda merkez bankaları 2022 yılında yıllık bazda rekor olan 1.082 ton altın alımı gerçekleştirmiş, 2023 yılında da 1.037 ton ile tarihteki en yüksek 2. yıllık alımı yapmışlardır. Dünya Altın Konseyi’nin 2024 yılının Şubat-Nisan ayları arasında gerçekleştirdiği “2024 Merkez Bankası Altın Rezervleri (CBGR)” anketine göre, ankete katılan merkez bankalarının %29’u bundan sonraki on iki ay içerisinde altın rezervlerini artırmayı planladığını belirtmiştir. Merkez bankalarının bu kararlarında "küresel faiz oranları", "geleceğe yönelik enflasyon endişeleri" ve "jeopolitik istikrarsızlıklar" öne çıkan faktörler olmaya devam etmektedir. Son on yılda altın rezervleri en hızlı artan ülkeler 956 ton ile Rusya, 893 ton Çin, 606 ton Türkiye, 157 ton Kazakistan, 118 ton Polonya şeklinde göze çarpmaktadır (Duyar, 2024)

Türkiye’de Altın Talebi ve Arzı

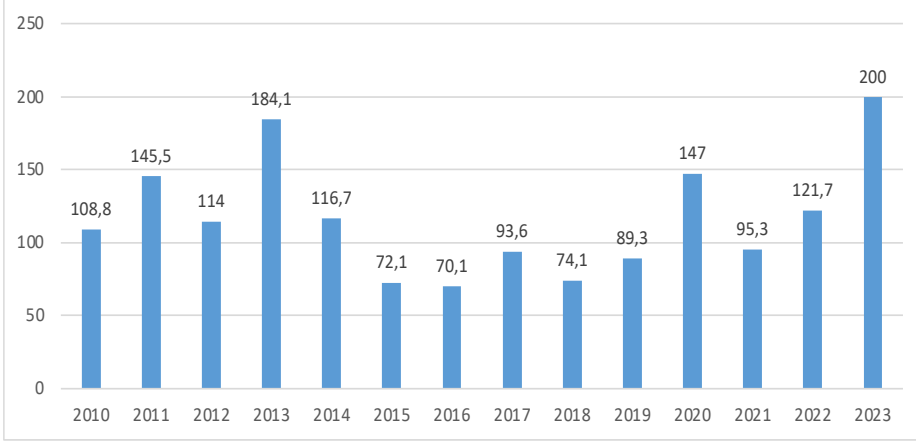
Türkiye’de gerek süs eşyaları şeklindeki gerekse de külçe altın şeklindeki altına olan talep yüksektir. Bankaların veya diğer yatırım alternatiflerinin sundukları getiriler enflasyonun gerisinde kaldığında insanlar, servetlerini enflasyonist etkiden korumak amacıyla altına yatırım yapabilmektedir. Türkiye’de zaman zaman yaşanan döviz kurunda meydana gelen ani dalgalanmalar, gelir artışları, ekonomik büyüme gibi makroekonomik durumlar altına yatırımını etkilemektedir (Diler, 2020: 371; Çelikdemir ve Çetin 2015: 13). Altın, Türkiye’de geleneksel yatırım anlayışı çerçevesinde yaygın biçimde tercih edilen ürünlerdendir. Karmaşık finansal araçlara göre işlemlerinin kolaylıkla yapılabilir olması bu durumun önemli sebeplerindendir. Ayrıca riski minimize etmek isteyen yatırımcıların portföyünde bulunan ürünlerin çeşitliliğine yardımcı önemli bir yatırım alternatifi olarak da değerlendirilebilir (Tokmak, 2013: 25).

Türkiye’de altın talebi sürekli artış ivmesindedir. Araştırmacılar, Türkiye’nin uzun süredir devam eden altın talebinin yakın gelecekte de devam edeceğini öngörmektedir. Türkiye’de altına olan ilginin uzun bir kültürel geçmişi de söz konusudur (Alkarabliya, 2023: 43).

Türkiye’de altın talebi; sosyal, siyasal ve ekonomik etkenler olarak üç başlık altında incelenebilir. Sosyal etkenler; düğün, sünnet v.b törenlere yönelik olarak, siyasal etkenler; karışıklık, olağanüstü hal gibi olumsuz durumlara yönelik olarak, ekonomik etkenler ise ekonomik güvensizlik, enflasyonist baskılardan korunmaya yönelik olarak bireyleri altına yöneltmekte ve altın talebini artırmaktadır. Türkiye’deki altın talebinin büyük kısmını mücevher talebi, küçük kısmını ise endüstriyel talep oluşturmaktadır (Cicioğlu ve Erarslan, 2018: 296-297). Bu alanların yanında Türkiye’deki yerleşik gelenekler sonucunda, doğum, sünnet ve düğün gibi özel zamanlarda hediye niteliği taşıması da altın talebini etkilemektedir.

Türkiye’de geleneksel yatırımcılar; diğer yatırım araçlarının (hisse senedi, tahvil v.b) anlaşılabilirliğinin zor olması, enflasyondan korunma gibi sebeplerle altın tasarrufundan vazgeçmemiş ve fiziki altın taleplerini devam ettirmişlerdir. Şekil 1’den de görüldüğü üzere Türkiye’de yıllık altın talebinin yıllık bazda değişiklik gösterse de ortalama 114 ton civarındadır. Türkiye’deki yüksek altın talebi yurtiçi altın üretiminin gerekliliğini ve altın ithalatını beraberinde getirmektedir.

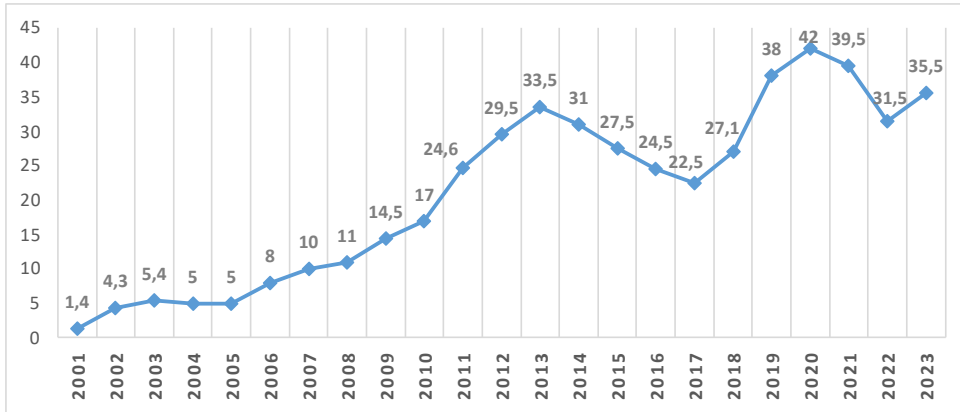
Şekil 1: Türkiye’de Altın Talebi (Ton)

Kaynak: World Gold Council Metals Focus, Refinitiv GFMS

Şekil 2’ye bakıldığında 2000 yılında Türkiye’de altın madenciliği ve üretimi sıfır iken 2020 yılında 42 ton altın üretimi yapılmıştır. Bu 20 yılda Türkiye’de 6 Milyar \$ yatırım yapılmış, toplamda 382 ton altın üretimi gerçekleştirilmiştir. 2020 yılı için ortalama altın fiyatı 1.769 \$/ons kabul edildiğinde, üretilen altının ekonomiye katkısı 2.4 milyar \$’dır. Yani Türkiye’de 2020 yılında 42 ton altın üretilerek 2.4 milyar dolarlık döviz tasarrufu sağlanmıştır denilebilir (Köse, 2021: 43). 2023 yılında ise 35,5 ton altın üretimi gerçekleştirilmiştir.

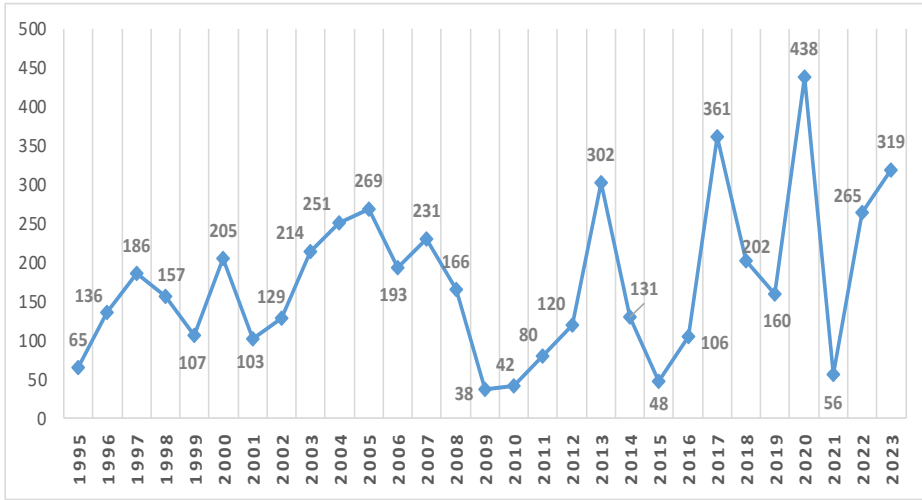
Şekil 2: 2001-2023 Yılları Arasında Türkiye’de Altın Üretimi (Ton)

Kaynak: Altın Madencileri Derneği (<https://altinmadencileri.org.tr/turkiye-altin-uretimi-2/>)

Türkiye Cumhuriyeti Darphanesinin altın para üretiminde dünyada ilk sırada yer aldığını belirtmek gerekir. Bu sebeplerden Türkiye’deki altın arzının önemi oldukça fazladır (Yılmaz, 2014: 99). Türkiye, altın mücevher pazarı konusunda dünya pazarına hakim olan Hindistan, Çin, ABD ve Rusya gibi ülkeler ile rekabet etmektedir. Altın üretimi konusunda da Hindistan ve İtalya ile rekabet etmektedir. Türkiye’nin yılda 400 ton altın işleme (mücevher olarak) kapasitesi bulunmaktadır. Mevcut kapasitesinin tamamını kullanmamakta ve yıllık 250-300 ton mücevherat üretimi olmaktadır. Yapılan üretimin ortalama %30-40’ının ihracatı yapılmaktadır (Türkiye Cumhuriyeti Ticaret Bakanlığı, 2020).

Şekil 3: 1995-2023 Yılları Arası Türkiye’nin Altın İthalatı (Ton)

Kaynak: TCMB EVDS ve Borsa İstanbul Kıymetli Madenler Piyasası Verileri

Şekil 3’de ise Türkiye’nin yapmış olduğu altın ithalatı yer almaktadır. Ancak yapılan bu ithalatın hepsinin yurtiçi yerleşiklerce satın alındığını düşünmek yanlış olacaktır. Yapılan bu ithalatın bir kısmı mücevher şeklinde işlenerek tekrar ihraç edilmektedir. Türkiye’de altın ticaretinin serbestleşmesi için alınan kararlarla, altının ithaline ve ihracına kolaylıklar sağlanmıştır. Türkiye’de altın arzının son yıllarda artış göstermesine rağmen, altın talebinde de sürekli artış ivmesi devam etmekte olduğundan talep fazlası bulunmaktadır.

Altın Bankacılığı ve Türkiye’de Altın Bankacılığı Faaliyetleri

Altın bankacılığı; finansal sistemin geliştirdiği altına dayalı ürünlerin kullanımının sağlanarak, hane halkının birikimlerinden oluşan yastıkaltı diye tabir edilen fiziki altının ekonomiye kazandırılması şeklinde ifade edilebilir.

Altın bankacılığı, mevcut bankacılık faaliyetlerinden farklılık göstermektedir. Şahısların sahip olduğu her türlü altını; (birikim amaçlı çeyrek, gram, ziy-net eşyası olarak takı vb.) ekonomide kayıt altına alınmasını sağlamaktadır. Sistem paranın ikamesi olarak kabul gören bir değerin (altın) tekrar paraya çevrilerek altın bankacılığında kaldıraçlı kullanılmasını sağlamaktadır. Altın bankacılığı sisteminin başarılı olabilmesi; altının parayla ikamesi şekliinden çıkarılıp, para ile yapılabileceklerin rahatlıkla altın ile de yapılabilmesi, yani paraya tam rakip olması ile gerçekleşebilecektir (halkbankkobi.com.tr).

Türkiye’de yastıkaltı altınların finansal sisteme çekilmesi amacıyla İstanbul Altın Refinersi’nin (İAR) bankalarla imzalamış olduğu protokol ve “Yastıkaltı Altının Ekonomiye Kazandırılması” projesi ile altın bankacılığı çalışmaları 2011 yılında başlatılmıştır. Bu çalışmalarda ekonomi dışında kalan fiziki altın birikimlerinin sisteme dahil edilip, iktisadi olarak değerlendirilmesi amaçlanmıştır. İAR tarafından 2011 yılında hurda altın toplama şeklinde başlatılan projenin devamında T.C. Hazine ve Maliye Bakanlığı’nın çalışmalarıyla çıkarılan altın tahvili ve altına dayalı kira sertifikasının amaçları da benzerlik göstermektedir. Önümüzdeki süreçte bu ürünlerin başarısı, yeni ürünlerin geliştirilmesine katkı sağlayarak altın bankacılığını beklenen seviyeye taşıyacaktır (İAR, 2020: 14). Bu çalışmalarla yeni finansal ürünler geliştirilmiş ve bunların sonucunda bir miktar altının yastıkaltından çıkarılması sağlanmış olsa da; daha fazla altının yastıkaltından çıkarılması için her kesime hitap edebilecek farklı projelerin ve farklı ürünlerin geliştirilmesi yararlı olacaktır.

Altının kayıt altına alınması bankalar aracılığı ile olabilmektedir. Bankalarda açılacak altın depo hesapları ile yeni kaynak bulan bankalar, daha çok firmaya daha az maliyetle kredi verebilecektir. Bankalar açısından sisteme dahil olacak altın, ek kaynak olarak değerlendirilerek, verilen kredilerin yatırıma dönüşmesi, ülke ekonomisinin kalkınmasında çok önemli rol oynayacaktır. Altın bankacılığının yasal çerçevesi, “*Türk Parası Kıymetini Koruma Hakkında 32 Sayılı Karar’a ilişkin 2008-32/35 numaralı tebliğ ve BDDK tarafından hazırlanan Bankaların Kıymetli Maden Alım Satımına İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik*” ile yürütülmektedir. Altın bankacılığının son yıllarda gelişim göstermesinde TCMB’nin bankaların önündeki engelleri birtakım kararlar ve düzenlemeler ile gidermesi etkili olmuştur. Özellikle 2011 yılından itibaren zorunlu karşılıkların altın olarak bulundurulması için TCMB’nin uyguladığı yöntemler, yastıkaltındaki altınların finansal sisteme dahil olmasını desteklemiştir (TCMB, Kasım 2017).

Türkiye’de tahmini olarak yastıkaltında 5.000 ton altın olduğu tahmin edilmekte ve bu durum altının ekonomi içinde değerlendirilmesine imkân

vermemektedir. Ekim 2012’de TCMB tarafından yapılan çalışmada, 1984 yılından başlayarak altının ithalat ve üretiminden ihracat tutarı çikartıldıktan sonra Türkiye’de yaklaşık 2.200 ton altın kaldığı tahmin edilmiştir.

TÜİK verileri Türkiye’de her yıl yaklaşık 600.000 düğün töreni olduğunu göstermektedir. Her düğünde çeşitli miktarlarda altın takıldığı ve bu altınların bir kısmının da yastıkaltına gittiği göz önünde bulundurulursa, yastıkaltında saklanılan altına her yıl yeni ilaveler olduğunu söylenebilir. Ayrıca Darphane’de 2013 yılının Kasım ayına kadar 6,9 milyar TL tutarında 85,5 ton altın basımı yapılmıştır. Darphane’nin basmış olduğu altınların neredeyse tamamına yakını da tasarruf sebebi ile yastıkaltında saklanmaktadır. Bu hesaplamalar yastıkaltında bulunan altının 5.000 ton olduğu düşüncesinin dayanağını oluşturmaktadır (İAR, 2013: 3).

Altın bankacılığı anlayışının yeni ürünlerle gelişmesi, bireysel ve ticari müşterilerin sahip oldukları altınlarını ekonomiye kazandırarak ülkenin ekonomik refahının artmasına destek olacaktır. Ayrıca bu sayede bir yandan bankaların topladıkları altınlar sayesinde firmalara daha düşük maliyetli kredi verme imkânı artarken diğer yandan altın sahipleri için altınlarının kaybolma veya çalınma gibi riskleri ortadan kalkmaktadır. Ayrıca tasarruf sahibi bu süreçte altın fiyatındaki yukarı yönlü değişimlerden olumlu etkilenmeye devam etmektedir. Türkiye’de faaliyet gösteren bankaların altın bankacılığı konusundaki çalışmalarına baktığımızda, benzer ürünler ile müşterilerine hizmet verdikleri görülmektedir. Bazı ürünlerin isimleri farklı olsa da içerik ve işleyişleri birbirine çok benzemektedir.

Özetle Türkiye’de yastıkaltında bulunan altın miktarı, ekonomik açıdan ciddi bir potansiyele sahiptir. Bu bakımdan bu altınların finansal sistem içersine çekilmesi önem taşımaktadır. Altın bankacılığının başarısı, Türkiye’nin tasarruf açığının giderilmesinde, yurtdışı finansal kaynaklara duyulan ihtiyacın azalmasında, banka kaynaklarının artmasında ve kredi faiz oranlarının düşmesinde etkili olacaktır.

Türkiye’de Yastıkaltında Bulunan Altının Ekonomiye Kazandırılması için Geliştirilen Sistemler

Bir mücevher özelliği taşıyan, bir statü göstergesi olarak görülen, bir yatırım aracı olarak değerlendirilen bu madenin ekonomiye kazandırılması için kamu otoriteleri çeşitli yollar denemişler ve ekonomi içersinde yer almasını çok önemsemişlerdir (Rodoplu ve Elitaş, 2018: 676).

2016-2018 yılları için yayınlanmış olan OVP'nin 80. Maddesine göre, altın bankacılığının geliştirilmesi için kayıt dışı olarak biriktirilen altınların sisteme dahil edilmesini kolaylaştırıcı yeni çalışmalara ihtiyaç bulunmaktadırdır. Bunun için ilk olarak tasarrufların artırılması ve israfın engellenmesi için TBB tarafından finans piyasası ürünleri kullanılarak, tasarruf yapmanın özendirilmesi için çalışmalar yapılmıştır. İAR kayıt dışında kalan altınların kayıt altına alınarak, kaynak olarak kullanımının sağlanması amacıyla çeşitli çalışmalar başlatmıştır. Geliştirilen projeler ile yastıkaltı altınların ekonomiye dahil edilmesinde bankalar ile kuyumculuk sektörünün organize bir şekilde çalışması projenin başarısı açısından oldukça önemlidir. Türkiye'de altının finansal sisteme kazandırılması amacıyla atılan adımlar ve geliştirilen modeller şunlardır:

Darphane eyrek altın sistemi

Bu sistemde darphanenin ürettiği çeyrek, yarım, tam ikibuukluk ve beşlik altınlara sahip olan tasarruf sahipleri bu altınlarını "Darphane Kazandıran eyrek Hesap Sistemine" dahil olan bankalardaki ve finans katılım bankalarındaki altın değerleme uzmanlarına götürerek "eyrek Hesap" ya da "Kazandıran eyrek Hesap" açabilmekte ve altınlarını bu hesaplara yatırılabilmektedirler. Müşteriler ile banka arasında bir taahhütname imzalandıktan sonra altınlar müşteriden alınmakta, darphane tarafından kontrol edildikten sonra müşterinin hesabı aktifleştirilmektedir. eyrek hesap bakiyesiyle müşteriler alım-satım işlemleri gerçekleştirebilmekte, hesaplarda bulunan altınlar farklı yatırım araçlarında değerlendirilebilmekte, ilerleyen zamanda müşteriler isterlerse banka şubelerine başvurarak altınlarını fiziki olarak da alabilmektedirler (altın.gov.tr).

Ahlatıcı altın tasarrufu oluşturma modeli (ATOM)

Altın Tasarrufu Oluşturma Modeli (ATOM); Ahlatıcı Metal Rafineri A.ř. tarafından oluşturulan altın tasarruf ekosistemi projesi ile yastıkaltındaki fiziki altınların ekonomiye kazandırılması için, hurda altınların güvenli şekilde yetkili kuyumcu işletmeleri aracılığıyla TCMB'de toplanmasını amaçlamaktadır (ahlatom.com).

Ahlatıcı Metal Rafineri A.ř. tarafından geliştirilen bu modelde, tasarruf sahipleri biriktirdikleri altınlarını anlaşmalı kuyumculara götürmektedir. Anlaşmalı kuyumcu altın tasarrufu oluşturma modeli sistemine girerek ve altının TCMB'nin yayınladığı yönetmelikte bildirilen üst sınırdaki milyem değerine bağlı kalarak güncel değerini hesaplamaktadır. Tasarruf sahibinin anlaşmalı

kuyumcu ile mutabık kalması ile fiziki altın kuyumcuya teslim edilmekte ve altınların Türk lirası karşılığı Ahlatcı Metal Rafineri A.Ş.’den tasarruf sahibinin bildirdiği anlaşmalı banka hesabına gönderilmektedir. Tasarruf sahibi bankadaki hesabını istediği gibi yönetme serbestisine sahiptir. Talebi halinde bankaya giderek “altın kabul sistemi fiyat korumalı TL mevduat hesabı” da açtırabilmektedir. Bu şekilde hem birikimini güvende tutmakta hem de ilave getiri elde etmiş olmaktadır (altin.gov.tr). Bu sistemde altınların dönüşümünde güven konusuna önem verilerek, sisteme dahil olan hangi kuyumcuya gidilirse gidilsin TCMB’nin yayınladığı yönetmelikte bildirilen üst sınırdaki milyem değeri baz alınarak hesaplamalar yapıldığından tutar her yerde aynı olmaktadır.

Banka altın değerlendirme sistemi

Bu sistemde tasarruf sahibi; altın değerlendirme sistemine üye banka şubesine veya üye bankaların anlaşmış kuyumculara altınlarını götürmektedir. Buralardaki altın değerlendirme uzmanlarınca altınların kıymeti 24 ayar altın olarak gram cinsinden belirlenerek, tasarruf sahibi ile tutarda mutabık kalındıktan sonra işlem gerçekleştirilmektedir. İşlem banka şubesinde yapılıyor ise mutabık kalınan altın tutarı müşteri hesabına geçirilmektedir. İşlem anlaşmalı kuyumcularda yapılıyor ise ilgili altın tutarı tasarruf sahibinin hesabına havale yapılmaktadır. Tasarruf sahibi hesabını istediği şekilde yönetebilmektedir. Tasarruf sahibinin finansman ihtiyacı olduğunda altın likit bir teminat niteliği taşıdığından, banka mevzuatına uygunluğu çerçevesinde daha düşük maliyetle finans kaynağına ulaşma imkanı sağlanarak, teminat olarak da değerlendirilebilmektedir (altin.gov.tr).

Kuyumcu altın değerlendirme sistemi (Kad-Sis)

İstanbul Altın Rafinerisi (İAR) tarafından 2011 yılında yastıkaltında bulunan altınların kayıt altına alınarak ekonomiye dahil edilmesine yönelik bankalar ve anlaşmalı kuyumcular ile işbirliği neticesinde altın bankacılığı başlatılmıştır. İAR bu konu üzerinde çalışmalar yaparak Kad-sis sistemini geliştirmiştir. Kad-sis ile daha fazla miktarda altının yastıkaltından çıkarılması ve yeni yapılacak tasarrufların bankalar üzerinden yapılarak kayıtlı ekonomik sistem içinde kalması hedeflenmiştir.

Kad-sis; tasarruf sahiplerinin altınlarını Türkiye’nin her noktasında bulunan İAR ile anlaşmalı kuyumcuların oluşturduğu altın değerlendirme noktalarına götürerek, değerlemelerinin yapılması sonrasında kurulan teknolojik altyapısının sağladığı sistem yardımı ile banka hesaplarına saf altın şeklinde gram cinsinden aktarılmasıdır. Yapılan bu işlemde tasarruf sahibinden herhangi bir

komisyon veya ücret talep edilmemektedir. Sistemin işlevleri ile ilgili tüm aşamalar İAR tarafından organize edilip yönetilmektedir (İAR, 2020: 24).

Kad-sis'te yastıkaltında saklanan altınlar haftanın belirli günlerinde değil, haftanın her günü genişleyen bir ağ sayesinde kolaylıkla ulaşılabilen altın değerlendirme noktalarına götürülebilmektedir. Biriktirilen altınların kıymet değerlendirilmesi yapıldıktan sonra bankalarda güvence altına alınarak, iktisadi sisteme dahil edilmesine çalışılmaktadır. Kad-sis projesinin başarılı olmasına katkı sağlayacağı düşüncesiyle İAR Gram Altın Kıymetli Madenler A.Ş. firması faaliyete geçirilmiştir (iar.com.tr).

Kad-sis uygulaması ile altınlar, saf gram altın cinsinden tasarruf sahibinin banka hesabına yatırılmaktadır. Bu aşamadan sonra tasarruf sahibi hesabı ile ilgili kendisi işlem yapabilmektedir. İsterse banka ile iletişime geçerek “vadeli altın mevduat hesabı” açtırabilmekte, isterse tasarruf sahibinin kur riskine karşı korunmasını amaçlayan ve kurun yükselmesi veya düşmesi gibi olumsuz durumların oluşması neticesinde tasarruf sahibini koruyan “FATSİ” modelini uygulayabilmektedir. FATSİ uygulaması ile TCMB altın fiyatlarında oluşacak dalgalanmalardan bağımsız olarak tasarruf sahibinin hesabına altı ay için %1, yıllık için %2 şeklinde ilave getiri yatırmaktadır (kadsis.com).

Nadir ATS-TÜRK altın toplama sistemi

Yastıkaltında bulunan altınların ekonomiye kazandırılması için yapılan çalışmalardan biri de Nadir Metal Rafineri A.Ş.'nin geliştirerek uygulamaya başladığı “Altın Toplama Sistemi Türkiye” (Ats-Turk) projesidir. Bu sistemde; Türkiye genelindeki Ats-Turk anlaşmalı kuyumcular vasıtasıyla altın tasarruflarının banka hesaplarına aktararak, güvence altına alınması sağlanmaktadır. Altınlar 24 ayar saf altın olarak gram cinsinden yatırılmaktadır. İşlemlerden herhangi bir ücret talep edilmemektedir. Altının değerlemesinde, BDDK tarafından açıklanan hurda altın değerlemesinde kullanılacak asgari milyem değeri esas alınmaktadır (altin.gov.tr).

Onsa altın kabul sistemi

Tasarruf sahibinin getirdiği altınlar ONSA altın kabul merkezlerinde (ONSA AKM) değerlendirildikten sonra müşterinin vadesiz altın depo hesaplarına yatırılmaktadır. Gerçek kişi gibi tüzel işletmeler de bu sistemden faydalanabilmektedir. Altınların değerlendirme işlemlerinde BDDK'nın belirlediği tutar kullanılmaktadır. Tasarruf edilen tüm altınlar 24 ayar saf altın olarak hesaplara geçilmektedir. Bu işlemlerde tasarruf sahibi herhangi bir komisyon veya ücret ödememektedir. Altın sahipleri altınlarını; hafta içi 5 gün 24 saat avantajlı kurdan faydalanarak Türk lirasına da çevirebilmektedirler (altin.gov.tr).

Bu sistemlere bakıldığında bazılarının birbirine oldukça benzer yapıda olduğu görülmektedir. Bu durum istenilen amacın yeterli ölçüde gerçekleşmesine neden olurken, yeni projelerin geliştirilmesini gerekli kılmaktadır.

Yastıkaltı Altınların Finansal Sisteme Kazandırılmasına Yönelik Proje Önerileri

Türkiye’de yastıkaltındaki altın miktarının fazlalığı; bunların ekonomiye kazandırılması ve finansal sistem içerisine çekilmesi çabalarını beraberinde getirmektedir. Buna yönelik olarak hayata geçirilen uygulamalar sayesinde bazı ilerlemeler sağlansa da hala çok büyük miktardaki altının yastıkaltında olduğu düşünülmektedir. Geliştirilen sistemler incelendiğinde, işleyişlerinin birbirlerinden çok farklı olmadığı görülmüştür. Bu yüzden bu sistemler sınırlı şekilde başarıyı yakalamıştır. Dolayısıyla daha etkili olabilecek, daha fazla altının kayıt altına alınmasını sağlayacak sistemlere ihtiyaç bulunmaktadır.

Türkiye’de yastıkaltı olarak nitelenen ve kişilerin zor dönemler için sakladıkları altının finansal piyasalara nasıl entegre edileceği önemli bir konu olmasına rağmen bu hususta yeterli çözümler üretilmemektedir (Avcı, 2019: 40). Yakupoğlu ve Okur’un (2021) yaptıkları çalışmaya göre; Türkiye finans piyasasındaki uzmanların %100’ü altını Türkiye’de geleneksel bir yatırım aracı, %88’i önemli bir finansal varlık, %85’i güvenli liman olarak görmekte ve Türk bankacılık sektöründeki altın işlemlerinin ağırlığının artırılması gerektiğine inanmaktadır. Bu sonuçlar, altının hem işlem hacmi hem de ürün yelpazesi açısından Türk bankacılık sektöründe daha fazla yer alabileceğini göstermektedir.

Akın ve Demir (2021) altın tasarrufunda bulunanların bu tercihlerinin nedenlerini; parasal veya siyasal istikrarsızlığa karşı güvenli liman olarak görülmesi, genele uymak, uzun dönemli düşünmek, takı olarak kullanabilmesi, kolay satın alınması ve öngörülebilir olması şeklinde tespit etmişlerdir. Ayrıca Türkiye’deki altın tasarruflarının, makroekonomik dengesizliklerin ve enflasyonun sonucu olduğunu; bu durumlarda değişiklik olmadığı sürece yatırımcıların altın yatırımlarından vazgeçmeyeceklerini belirtmişlerdir.

Uluyol (2011: 262-264) bireylerin tasarruflarını yastıkaltında tutma nedenlerini; kültür, yaşam tarzı, ileride ortaya çıkabilecek beklenmeyen durumlara karşı ihtiyatlı olma isteği, finansal sisteme duyulan güvensizlik, küçük tasarrufların büyük yatırımlar yapmaya yetmemesi, yaşanan krizler, yatırım araçlarının yetersizliği, bankaların işlem maliyetleri, faiz düzeyi ve halkın sosyal güvencesinin yetersiz olması şeklinde sıralamıştır. Çalışmasında; katılımcıların %65’i kişilerin sosyal güvenceye kavuşmasının yastıkaltı yatı-

rımları azaltacağını, %64'ü yastıkaltında bulunan tasarrufların bankalara yatırılmasının ekonomik yönden yararlı olacağını, %68'i ise bu konudaki çalışmaların yeterli olmadığını, yastıkaltındaki tasarrufların ekonomiye kazandırılması amacıyla daha etkili yollar bulunması gerektiğini ifade etmişlerdir.

Demirci vd. (2022) yaptıkları çalışmada; altın tasarruf sahiplerinin altın bankacılığı sistemini kullanmamalarının temel sebeplerini; sistem ile ilgili olarak yeterli bilgi sahibi olmamaları ve bankalara karşı olan güvensizlik olarak tespit etmişlerdir. Ayrıca altını bir yatırım ve güvence aracı olarak gören tasarruf eğilimi daha yüksek olanların, bu sistemi (altın bankacılığını) kullanmaya daha meyilli olduklarını ve bu sistemin daha yüksek getiri sağlaması halinde kişilerin sistemi kullanma konusunda daha eğilimli olabileceklerini tespit etmişlerdir. Öztürk (2019) yaptığı analizde; Türkiye'de altın bankacılığı kapsamında bulunan yatırım enstrümanlarının yurtiçi tasarruflara olumlu etkisi olduğunu tespit etmiştir.

Bu sonuçlar ışığında altın tasarruf sahiplerinin yastıkaltına yatırım yapma eğilimlerinin altında yatan sebeplerin; güven eksikliği, geleceğe yönelik belirsizlikler, gelecek hakkındaki endişeler ve dini sebeplerle faiz hassasiyeti olan ve parasını faize yatırmak istemeyenlerin olduğu söylenebilir. Bu durumlar gelecekteki yastıkaltı altın tasarruflarının devam edeceğinin ve bu tasarrufların ekonomiye kazandırılmasının önemli olduğunun bir göstergesi niteliğindedir.

Bu sonuçlardan hareketle yeni sistemlerin geliştirilerek daha çok altının ekonomi içinde değerlendirilmesine destek olacak projeler önem taşımaktadır. Bu kapsamda; güven unsurunu artırmayı, belirsizlik ve gelecek kaygısını azaltmayı amaçlayan, değişik türdeki altın tasarruf sahiplerinin çekincelerini dikkate alan, altınlarını güvenli bir şekilde finansal sistem içerisine sokmalarını sağlayacak farklı proje ve sistem önerileri tasarlanarak aşağıda detayları verilmeye çalışılmıştır.

Altın tasarrufunda kadınların ön planda olduğu (kadınların altından yapılmış takılar satın alması, altın günleri, düğünlerde takılan altınların hukuken kadına ait görülmesi¹ v.b. durumlar göz önüne alındığında) ayrıca kullanımı-

1 Yargıtay 3. Hukuk Dairesi'nin 2019/1799 E., 2019/5672 K. sayılı kararına ve Yargıtay Hukuk Genel Kurulu tarafından 2017/1038 E. ve 2021/458 K. numarası ile verilmiş olan karara göre: "Yargıtay'ın yerleşik uygulamasına, örf ve adete, ülke gerçekleri ile yöresel geleneklere göre; evlenme sebebiyle, gerek ailelerce ve gerekse yakınlarınca kadına geleceğinin güvencesi olarak düğünde takılan ziynet eşyaları ve para davacı kadına bağışlanmış sayılır. Aynı biçimde, düğünde erkeğe takılan ziynet eşyaları ve para açısından da kadının herhangi bir biçimde kabulü söz konusu olmadıkça ve aksi de ispatlanmadıkça kocanın bu eşyaları eşine bağışladığı kabul edilir."

nın da daha çok kadınlar tarafından yapılmasından dolayı projelerin geliştirilmesinde bu durum da dikkate alınmıştır.

Kadınlarımız İçin Altın Emeklilik Projesi (PROJE 1)

Türkiye’de altını; değer biriktirme aracı olarak daha çok kadınların gördüğü bilinmektedir. Bu kadınların da büyük çoğunluğu ev hanımlarından oluşmaktadır. Ayrıca bu gruptakiler zaman zaman altın günleri düzenleyerek altın birikimlerini artırma yoluna gitmektedirler. Ancak ev hanımlarına yönelik henüz bir emeklilik projesi hayata geçirilmiş değildir. TÜİK verilerine göre Türkiye’de ev hanımı sayısının yaklaşık 10 milyon kişi olması da oldukça dikkate değer bir rakamdır. Dolayısıyla bu grupta yer alan (ev hanımı) kesimin emeklilik ile ilgili endişeleri dikkate alınarak; hem bu endişeleri giderici hem de ev hanımlarına emeklilik imkânı sağlayan, odağında yastıkaltı altınların finansal sisteme kazandırılması olan bir sistemin geliştirilmesi yastıkaltında bulunan bir miktar altının daha finansal sisteme kazandırılmasını sağlayabilecektir. Buradan hareketle şu şekilde bir sistem önerisi oluşturulmuştur.

Örnek Olay: Ev hanımları minimum 100 gram altına denk gelen hurda altınla sisteme giriş yapacaklardır. 100 gram altını olan ev hanımı bu sisteme üye olan anlaşmalı bankalardan birine giderek altınlarını eksperlere değerlendirecek, bu altınlar kişinin Takasbank’taki altın emeklilik hesabına aktarılacaktır. Böylece “Altın emeklilik” sistemine katılan tüm ev hanımlarının hesapları ortak bir havuzda kolayca takip edilebilecektir. Yatırılan tutar ne olursa olsun yatırılan altınların tamamı TMSF kapsamında olacaktır. Bu şekilde tasarruf sahipleri için çok önemli olan güven unsuru da sağlanmış olacaktır. Ödeme gücüne göre aylık, üçer aylık, altışar aylık veya yıllık şekilde esnek ödeme seçenekleriyle ödeme yapabilecekleri bir ödeme planı oluşturulacaktır. Ev hanımlarının düzenli geliri olmamasından dolayı ödemelerin esnek olması ve gerektiğinde dondurulabilmesi sistemin işleyişi açısından önem taşımaktadır. Anadolu’da tarım sektöründe çalışanların bir kısmı hasat dönemlerinde yani yılın belli dönemlerinde gelir elde etmektedirler. Bu nedenle esnek ödeme planı bu kesimin talebinin karşılanması açısından da önemlidir. Ödeme yapılamayan aylar olabileceği gibi geçmişe yönelik toplu altın (ya da karşılığı Türk Lirası) yatırılabilmesi de söz konusu olabilecektir. Ev hanımları bu plan süresince altınlarını sistemde tutacaklar ve aylık ödemelerini gerçekleştirerek dönem sonunda emeklilik hakkı kazanacaklardır.

Havuzda toplanan altınların ise atıl bir şekilde durması yerine, profesyonel portföy yöneticileri tarafından en uygun fonlarda değerlendirilmesi sağlanacaktır. Böylelikle havuzda bulunan altın tutarının da sürekli yükselme-

si sağlanacaktır. Günümüzde oluşturulan bireysel emeklilik sisteminde %30 devlet katkısı bulunmaktadır.² Bu projede de bireysel emeklilik sistemine benzer şekilde, ilk giriş altın tutarının belli bir yüzdesi oranında ve sisteme sonraki dönemde yatırılan altınların belli bir oranında devlet katkısı sağlanması sistemin cazibesini artırabilecektir. Burada yine bireysel emeklilik sözleşmesinde olduğu gibi tasarruf sahibinin bir yıl içinde alacağı toplam devlet katkısı, aynı yıla ait toplam brüt asgari ücretin %30' ile sınırlandırılabilir. Tasarruf sahibinin altını yıllık olarak ödemesi söz konusu olduğunda devlet katkısı da yıllık ödenebilecektir. Eğer kişiler sistemden çıkmak isterlerse yatırmış oldukları altınlarını 24 ayar gram altın olarak ya da bunun parasal karşılığını nakit olarak alabileceklerdir. Eğer süresinden önce altınlar geri alınırsa emeklilik hakkı doğmamış olacağından, devletin ödemiş olduğu katkı payı hakkı kaybedilecek, fakat o zamana kadar olan kazançlar alınabilecektir.

Sisteme katılım tarihi baz alınarak hesaplanan, 20 yıllık asgari ücretin Sosyal Güvenlik Kurumu prim ödeme tutarından az olmayacak şekilde yeterli altın toplanana kadar emeklilik hakkı kazanılamayacaktır. Emeklilik hakkı vade ve yaşa göre değişebilecektir. Ödemeler bittiğinde belirlenen emeklilik yaşı beklenecektir. Minimum altın tutarı tamamlandığında tasarruf sahibi ev hanımı isterse ödemeleri durdurulabilecek veya daha fazla emekli aylığı almak isterse ödeme yapmaya devam edebilecektir. Ödeme yapılmaya devam edildiği sürece, devlet katkısı devam edecek, ödeme yapılması bittikten sonra devlet katkısı da bitecektir. Ancak kişilerin emekliliği hak edeceği yaşa kadar yatırım danışmanları havuzdaki altın birikimlerini değerlendirmeye devam edecektir.

Bu önerinin artı yönleri; özellikle kadınlar tarafından saklanan altınların bir kısmının yastıkaltından çıkarılmasının sağlanabilmesi, ev hanımlarına emeklilik hakkı gibi bir seçenek sunabilmesi, yastıkaltından çıkarılan altın tasarruflarının profesyonel fon yöneticileri tarafından yönetilmesi sonucunda tasarruf sahiplerine daha yüksek kazançlar sağlanabilmesi, ilerleyen zamanlarda potansiyel olarak yastıkaltına gitmesi muhtemel tasarrufların ekonomiye kazandırılması, finansal sisteme orta ve uzun vadeli bir kaynak girişi sağlanması ve Türkiye'deki tasarruf oranının artırılması şeklinde sıralanabilir. Eksi yönleri ise ev hanımlarının düzenli geliri olmamasından dolayı ödemelerin aksaması ve düzensiz olabilmesi şeklinde sıralanabilir. Geliştirilebilir ve daha detaylandırılabilir olan bu proje, özellikle ev hanımlarının yastıkaltında bulundurdıkları altınlarının çıkarılmasına yardım edebilir niteliktedir.

2 22 Ocak 2022 tarih ve 31727 sayılı Resmî Gazete'de yayımlanan "7351 sayılı Bireysel Emeklilik Tasarruf ve Yatırım Sistemi Kanunu ile Bazı Kanunlarda ve 375 Sayılı Kanun Hükmünde Kararnamede Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun" ile birlikte %25 olan devlet katkısı oranı %30 olarak uygulanmaktadır.

Altın Pos Projesi (PROJE 2)

Türkiye’deki geleneklerden bir tanesi sünnet düğünü, evlenme, doğum gibi özel günlerde akrabaların, arkadaşların, yakınların hediye olarak altın (çeyrek altın, gram altın, yarım altın, bilezik v.b.) getirmesidir. Bu tür cemiyetlerde fiziki olarak hediye edilen altınların büyük bir kısmı yastıkaltına gitmektedir. Türkiye’de yılda yaklaşık 600.000 düğün yapıldığı (buna ilaveten sünnet düğünü, doğum v.b) ve bu düğünlerde ortalama 100 gr altın hediye edildiği düşünüldüğünde bu projenin potansiyeli daha iyi anlaşılabilir. Buradan hareketle hediye edilen altınların doğrudan yastıkaltına veya kasalara gitmesini önlemek ve finansal sisteme kazandırılmasını sağlamak amacıyla “Altın Pos” projesi önerilmiştir. Bu proje ile bankacılık sektörünce geliştirilecek olan bir pos cihazının, fiziki altın şeklindeki hediyeleşmeyi azaltabileceği ve hediye edilen altınların yastıkaltına gitmesini engelleyebileceği bir proje olduğu düşünülmüştür.

Örnek Olay: Bankalar “altın pos cihazı” adında bir pos cihazı çıkaracaklardır. Bu pos cihazını kullanmak isteyen düğün sahipleri önceden bankaya başvuracak ve banka bu pos cihazını bu kişilerin hesaplarına tanımlayacaktır. Başka bir deyişle; düğün, sünnet, doğum gibi özel günlerin öncesi cemiyet sahibi olan kişiler (gelin-damat, anne-baba) bankaya giderek, müşterek vadesiz altın mevduat depo hesabı açtıracaklar, özel günden birkaç gün önce ya da o gün bankaya giderek, hesap numaralarının tanımlandığı pos cihazını alacaklardır. Bu pos cihazı, istenilen miktarda gram şeklinde altın alımına izin verecektir. Gram altın hediye etmek isteyen davetli pos cihazının üzerindeki gram işaretine veya çeyrek altın hediye etmek isteyen davetli çeyrek altın işaretine bastığında kredi kartı ile kolay ve hızlı bir şekilde ödemeyi yapabilecektir. Davete katılan misafirlerin taktıkları tutarın karşılığı altın, 24 ayar saf altın şeklinde ve gram olarak düğün sahiplerinin daha önce açmış oldukları banka hesabına geçecektir.

Günümüzde bankalar pos kullanımı karşılığında müşterilerinden komisyon almaktadırlar. Ancak bu projede, altınların bankanın hesaplarına girmesinin bankaya sağladığı avantajlar ve pos cihazının bir günlüğüne kullanıldığı göz önünde bulundurulduğunda herhangi bir komisyon söz konusu olmayacaktır. Bunun yerine bir depozito ücreti söz konusu olabilir, pos cihazının iadesinde de bu depozito kişilere geri ödenebilir. Eğer müşteriler altınlarını fiziki olarak almak isterlerse, ilgili bankaya birkaç gün öncesinden bilgi vermeleri durumunda altınlarını gram cinsinden alabileceklerdir. Ayrıca hesap sahibi istediği takdirde altın hesabını Türk lirası hesabına dönüştürerek, vadedi hesaba geçiş yapabilecektir.

Bu projenin artıları; düğün, sünnet gibi cemiyetlerde takılan ve yastıkaltına gitmesi muhtemel bir kısım altının yastıkaltına gitmesinin önlenmesi, kişilerin düğünleri sonrasında altınları güvenli bir şekilde saklamak için kasa kiralama maliyetinden kurtulmaları, takılan altınların kaybolma veya çalınma riskinin ortadan kalkması, davetlilerin istediği miktarda altın takabilmesi, kimin ne taktığının kolayca belirlenebilmesi, darphanenin fiziki olarak bastığı altın miktarının dolayısıyla altın ithalatının azalması şeklinde sıralanabilir. Ayrıca günümüzde altın alımlarında taksit yapılmaması, buna karşın davetlilerin yaptığı altın pos işleminin bankalar tarafından taksitlendirilebilmesi sistemin cazibesini artırabilecektir. Bu projenin eksi tarafları ve önündeki engeller ise yerleşik gelenekler, alışkanlıklar neticesinde projenin yeterince başarıya ulaşmamasıdır. Elbette yerleşik geleneklerin bir anda değişmesi beklenmese bile her şeyin dijitalleştiği bu çağda, bazı kişilerin bu sistemi tercih etmesi ve sistemin giderek benimsenmesi, “altın takılması şeklinde” yastıkaltına giden altınların bir kısmının daha finansal sisteme kazandırılmasında etken olabilecektir.

Tüm Altınlar Senin Projesi (PROJE 3)

Yerleşik geleneklerin de etkisiyle, altın tasarruflarında kadınlar önemli bir paya sahiptir. Altın tasarruflarının başka bir özelliği de diğer yatırım araçlarına göre daha uzun vadeli yatırım aracı şeklinde görülmesi ve genellikle çeşitli menkul ve gayrimenkul (ev, araba vb.) alımı gibi durumlarda altınların bozdurulmasının gündeme gelmesidir. İşçilik gibi maliyetlerden dolayı zarar söz konusu olmasın diye tasarruf amacı ile alınan altınların ayarı yüksek olanlar tercih edilmektedir.

Kadınlar için altın takılar, bir yandan zor günlerde bir güvence anlamı taşıırken diğer yandan sosyal bir statü ya da zenginlik göstergesi sayılabilmektedir. Dolayısıyla kadınlar tarafından ziynet eşyası olarak; düğün, sünnet gibi durumlarda takılmak istenmektedir. Yastıkaltı altınların finansal sisteme kazandırılmasındaki esas amaç hurda altının yastıkaltından çıkarılmasıdır. Ancak kadınlar çeşitli sebeplerle sahip oldukları altınlarından fiziki olarak vazgeçmek istemeyebilmektedirler. “Tüm altınlar senin” projesi bu unsurlar dikkate alınarak geliştirilmiştir.

Örnek Olay: Kadınlar sahip oldukları hurda altınlarını anlaşmalı olan kuyumculara götüreceklerdir. Getirilen altınlar bu kuyumcularda altın değerlendirilme uzmanları tarafından değerlendirildikten sonra, anlaşmalı bankalarda 24 ayar saf altın olarak gram cinsinden “vadesiz mevduat altın depo hesabı” açılarak kişinin hesabına aktarılacaktır. Herhangi bir sebeple süs eşyası ola-

rak bir yerde altınlarını takmak isteyen kadınlar, sistemde anlaşması olan kuyumculara giderek, kendisinin bankada bulunan altın hesabındaki altınının değerine denk tutardaki veya daha az tutardaki altını takı olarak alarak alıp takabilecektir. Kadınların kuyumculardan takmak için aldıkları ziynet eşyasının karşılığı olarak, bankadaki hesaplarında bulunan altına banka tarafından bloke konulacak ve bu hesaptan bu miktarda işlem yapılması altınlar kuyumcuya geri getirilene kadar engellenecektir. Dolayısıyla bu sistemde bankaların ve anlaşmalı kuyumcuların birbirlerine entegre bir şekilde çalışması büyük önem taşımaktadır. Kadınların kuyumcudan altınları alması aşamasında taraflar arasında sözleşme imzalanacak, altınların geri getirilmemesi halinde sözleşme koşulları gereği; geri getirilmeyen altın tutarının (daha önce banka tarafından bloke konmuş tutar) kuyumcunun hesabına herhangi bir talimat gerektirmeksizin aktarılması sağlanacaktır. Bu sistemi bir nevi altın kiralama işlemi gibi düşünmek mümkündür.

Önerilen bu sistemin artı yönleri; bir yandan kadınların sahip oldukları altınlar bankalarda değerlendirilmeye devam ederken diğer yandan altınlarını saklama zahmetinden veya çalınma riskinden de kurtarmış olacaklardır. Ayrıca bir süs eşyası olarak gördükleri altınlarını istedikleri zamanlarda kullanabilecekler, hatta farklı modellerde ziynet eşyası takma şansını da elde etmiş olacaklarından sistemi benimsemeleri kolaylaşacaktır. Bu sistemin eksi yönleri ise bankalar ve kuyumcular arasındaki online entegrasyonun sağlanmasındaki zorluklar, kuyumcuların teknolojik altyapılarının yeterli olmaması ve bazı kuyumcuların bu sisteme katılmadaki isteksizlikleri olabilir. Ayrıca bu uygulamanın gerek hukuki gerekse mali tarafı söz konusudur. Bundan dolayı uygulamayla bağlantılı hukuki ve mali çerçevelerin de oluşturulması gerekmektedir. Bu durum uzun ve daha detaylı bir çalışma süreci gerektirebilir. Hukuki ve mali altyapısıyla sistem iyi işleyebilir hale getirilebilir ise yastıkaltında bulunan altının bir miktarının daha iktisadi alana kazandırılması söz konusu olabilir.

Altın İşin Olsun Projesi (PROJE 4)

Hurda altınların yastıkaltından çıkarılarak ekonomiye kazandırılmasının diğer bir yolu altın tasarruf sahiplerinin, iş kurmak veya işini büyütmek istemesi ve bu amaçla devletin hibe veya destek programlarından yararlanmak istemesi olabilir. Uzun vadeli altın tasarrufu sahibinin; kendisi, çocuğu veya eşi yeni iş kuracaksa, işini büyütecekse yastıkaltında biriktirmiş olduğu altınlarını bozdurabilmektedir. Bu sistem önerisi de bu düşünce üzerine oluşturulmuştur.

Örnek Olay: Yeni iş kurmak isteyenler veya işini büyütecekler için devlette bir hibe ya da destek programı adı altında bir program oluşturulacaktır. İş kuracak veya işini genişletecek girişimciler öncelikle projelerini hazırlayacaklar, bu projede yapmak istedikleri işin gerektirdiği hususları ayrıntılı hesaplamalar ile sunacaklardır. Dolayısıyla projenin içeriğinde bir fizibilite raporu da olacaktır. Hazırlanan bu proje; devletin görevlendireceği bir kurum tarafından incelendikten sonra bu işletmenin kurulması veya büyütülmesi için ne kadarlık bir sermayeye ihtiyaç duyulduğu hesaplanacak, bir üst limit belirlenecek ve bu limit anlaşmalı bankalara bildirilecektir. Belirlenen bu limitin içerisinde mevcutta devletin iş kuranlara yönelik vermiş olduğu standart geri ödemesiz hibe desteği de bulunabilir. Limitin belirlenmesinden sonra, tasarruf sahibi kişi anlaşmalı olan kuyumcuya veya bankaya gidecektir. Kişinin verdiği tüm hurda altınların uzmanlarca değerlendirilmesi yapılacak, tespit edilen değer karşılığında “24 ayar saf altın” gram olarak anlaşmalı olan bankadaki hesabına aktarılacaktır. Sonrasında banka tarafından kredi kullandırma işlemi yapılacaktır. Kredi kullandırma işlemi ile eş zamanlı şekilde kişinin altın hesabına kredinin vadesi baz alınarak bloke konulacak ve rehin işlemi tamamlanacaktır. Rehin tutarı marjlı olabileceği gibi altının likit özelliğinden dolayı birebir de olabilecektir. Bu işlemlerden sonra kredi tutarı iş kuracak kişinin hesabına yatırılacaktır. Geri ödemesiz hibe desteği dışında kalan limit içerisindeki kalan kısım bir yılı geri ödemesiz şekilde çok düşük faizle veya sıfır faizle kullanılacaktır. Ayrıca işini kuran kişi eğer isterse bu işten elde ettiği kazançları ile ilk başta rehin olarak verdiği altınları geri alabilecektir.

Bu önerinin artı yönleri; yastıkaltında bulunan altınların finansal sisteme ve üretime yönlendirilebilmesi, makroekonomik anlamda ülkenin istihdamına, vergi gelirlerine katkı sağlaması, devletin kaynaklarının daha verimli kullanılması, tasarruf oranlarında artış; mikroekonomik açıdan iş kurmanın ve uzun vadeli kredi kullanılmanın kolaylaşması; bankalar açısından ise uzun vadeli kaynak temini sağlanması şeklinde sıralanabilir. Eksi yönü ise bu sistemin kötüye kullanılması durumunda devletin verdiği desteklerin amacına ulaşamaması ve devletin gelir kaybı yaşayabilmesidir.

Mevcutta devletin yeni iş kurmak isteyenlere yönelik olarak hazırladığı geri ödemesiz bir hibe desteği bulunmaktadır. Ancak önerilen sistemin işleyiş mantığı biraz daha farklıdır. Bu projenin “eksi yönü de dikkate alınarak” daha da geliştirilmesi ve uygulamaya geçirilmesi faydalı olabilir.

Güven Probleminin Aşılması Projesi (PROJE 5)

İnsanların altınlarını fiziki olarak saklamak istemesinin altında; altının tüm para birimlerine kolayca dönüştürülebilmesi, finansal sisteme duyulan güvenin yetersizliği, finansal varlıkların değerinin düşebileceği, fiziki altının yok olma riskinin bulunmaması gibi sebepler yatmaktadır. Demirci vd. (2022) çalışmasına göre; altın tasarrufunda bulunan bireylerin altın bankacılığı ile ilgili yeterli düzeyde bilgi sahibi olmaları ve bankalar hakkında güvensizlik hissetmemeleri bu kişilerin sahip oldukları altınları finansal sistem içerisine dahil etmelerini kolaylaştırmaktadır. Dolayısıyla geçmişte olduğu gibi günümüzde de fiziki altın tasarruflarının en önemli sebeplerinden birisi güven eksikliğinden kaynaklanmaktadır. Bu bağlamda; fiziki altınların finansal sistem içerisine sokulması amaçlanıyorsa ilk yapılacak işlerden biri; güven probleminin çözülmesini sağlamaktır. Altınların finansal sistem içerisine bankalar ve finansal kurumlar aracılığıyla sokulması durumunda altın tasarruf sahipleri sistemik risk ve bankaların batma riski ile karşı karşıya kalabileceklerini düşündüklerinden bu duruma olumsuz yaklaşabilmektedir. Bu anlamda öncelikle tasarruf sahiplerinin güveninin kazanılması ve korunması için çeşitli risklerin ortadan kaldırılması gerekmektedir. Risklerin ortadan kaldırılması da sigorta sayesinde yapılabilecektir. Mevcut durumda hesaplarda bulunan mevduatların 650.000 TL’ye kadarlık kısmı TMSF mevduat güvencesi kapsamındadır.³ Bu öneri kapsamında mevduat güvencesine benzer ancak uluslararası alanda da geçerliliği bulunan bir sigorta sistemi önerilmektedir. Günümüzde sigortacılık sektöründe kullanılmakta olan reasürans sistemine benzeyen bir sistem bankalar arasında da geliştirilebilir.

Örnek Olay: Altın tasarrufu sahipleri altınlarını anlaşmalı kuyumcu veya bankalara götürecekler, buralarda altınların değerlemesinin yapılmasından sonra anlaşmalı bankalarda açılan hesaplara 24 ayar gram altın cinsinden aktarılacaktır. Bu altınlar, reasürans sisteminde olduğu gibi uluslararası alandaki anlaşmalı bankalar veya kurumlar sayesinde sigortalı olacaktır. Dolayısıyla altın hesabı açılan bankanın batması v.b gibi riskler altın tasarrufu sahipleri için ortadan kalkmış olacaktır. Ayrıca savaş, kriz, doğal afet gibi olumsuz durumların yaşanması halinde tasarruf sahipleri isterlerse altınlarını anlaşmalı banka veya kurumlardan da fiziki olarak teslim alma imkânına sahip olacaklardır. Altının değerinin bütün dünyada aynı olması tüm dün-

3 7.12.2023 tarih ve 26339 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan “Sigortaya Tabi Mevduat ve Katılım Fonları ile Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonunca Tahsil Olunacak Primlere Dair Yönetmelik” hükümleri çerçevesinde; Türkiye’de faaliyet gösteren bir kredi kuruluşunun yurtiçi şubelerinde Resmi Kuruluşlar, Kredi Kuruluşları ve Finansal Kuruluşlara ait olanlar haricindeki Türk Lirası, Döviz ve Kıymetli Maden Cinsinden Mevduat hesaplarının anaparaları ile bu hesaplara ilişkin faiz reeskontları toplamının 650 Bin Türk Lirası’na kadar olan kısmı 2024 yılı için sigorta kapsamındadır.

yada geçerliliğe sahip olması sebebiyle sigortacılıktaki reasürans sistemine benzer bir sistemin geliştirilmesi çok zor olmayacaktır.

Bu projenin artıları; her türlü kötü durumda (kriz, doğal afet, bankanın batması v.b.) altınlarını fiziki olarak alabileceklerini düşünen altın sahiplerinin altınlarını yastıkaltından çıkarmalarının kolaylaşması, altın sahiplerini kasa kiralama ve çalınma riskinden kurtarmasıdır. Eksi yönleriyse; olası bir risk gerçekleşmesi durumunda hangi kurumun ne kadarlık bir ödemede bulunacağıının net bir şekilde ortaya konması, hukuki ve mali altyapısının geliştirilmesi için diğer önerilere göre daha fazla çalışma gerektirmesidir. Bu önerinin yapılacak çalışmalardan sonra uygulanabilir hale getirilmesi sonucunda güven unsuru tesis edilmiş olacağıından, yastıkaltındaki altınların finansal sistem içerisine çekilmesine katkı sağlayabileceği düşünülebilir.

Sonuç

Yurtiçi tasarrufların fazlalığı ve finansal sistemin temel işlevlerinden biri olan tasarruf arzının yatırım talebine doğru yönlendirilmesi, ülke ekonomilerinin istikrarlı bir şekilde büyümeye devam etmesinin ön koşullarından bir tanesidir. Özellikle gelişmekte olan ülkelerdeki tasarruf yetersizliği kalkınmanın önünde bir engel yaratmaktadır. Türkiye gibi ortalama tasarrufların nispeten az olduğu ülkelerdeki tasarruf yetersizliği, yatırımların daha yüksek faizle fonlanmasına neden olmaktadır. Bu bakımdan; yastıkaltı altınların finansal sistem içerisine çekilmesi oldukça önem taşımaktadır.

Bu bağlamda; 2011 yılından itibaren yastıkaltındaki altınların ekonomiye kazandırılması için İAR'nin öncülüğünde bazı çalışmalar başlatılmıştır. Bu çalışmaların sonrasında görülen potansiyel neticesinde; devlet, bankalar, kuyumcular ve diğer rafinerilerin içinde yer aldığı altın bankacılığının gelişmesine yönelik bazı adımlar atılmıştır. Altın bankacılığı anlayışı çerçevesinde geliştirilen ürünler, bir miktar yastıkaltı altının ekonomiye dahil edilmesini sağlamış olsa da bu konuda daha çok çalışma yapılması gerekmektedir. Oluşturulan bu sistemler incelendiğinde benzer tip ürünler ile altın tasarrufu sahiplerinin sisteme çekilmesinin amaçlandığı görülmektedir. Oysa ki altın tasarruflarının finansal sistem içerisine çekilebilmesi için farklı kesimlerin hassasiyetlerini de dikkate alan farklı projelerin geliştirilip uygulamaya geçirilmesi başarı şansını artıracaktır. Çünkü altın yatırımcıların altınlarını yastıkaltında tutma sebepleri ve gelecekle ilgili beklentileri birbirlerinden farklılık gösterebilmektedir. Bu anlamda farklı projeler; farklı saiklere ve demografik özelliklere (yaş, cinsiyet, yaşanılan bölge, kültürel öğerler v.b) sahip olan yatırımcıların ilgisini çekerek istenilen amacı gerçekleştirmeyi kolaylaştırabilir.

Buradan hareketle bu çalışmada; Türkiye’deki yurtiçi tasarruf yetersizliğini azaltacak, finansal sistem dışında bulunan yastıkaltındaki altınları finansal sistem içerisine çekmeyi amaçlayan, birbirlerinden farklı amaçlarla altın tasarrufunda bulunan kesimlere yönelik 5 farklı proje önerilmiştir.

Birinci proje ile özellikle farklı nedenlerden dolayı çalışmayan ev hanımları için emeklilik imkânı sağlayabilecek bir sistem tasarlanmıştır. Altının ev hanımları tarafından saklanması en önemli sebeplerinden biri gelecek kaygısıdır. Ev hanımları için gelecek kaygısından kurtulmanın yollarından birisi emekli olmaktır. Bu projede bu iki unsur bir araya getirilerek ev hanımlarının yastıkaltı altınlarının finansal sisteme kazandırılması amaçlanmıştır. İkinci projede daha çok yeni altın tasarruflarının yastıkaltına gitmesinin engellenmesi amaçlanmıştır. Kültürel normlar sonucunda düğün, sünnet, doğum gibi durumlarda kişilere altın hediye edilmekte ve bu altınların büyük birçoğu ileride kullanılmak üzere yastıkaltında saklanabilmektedir. Bunun önüne geçmek için altının yastıkaltına gitmeden doğrudan ekonomiye ve finansal sisteme kazandırılması amaçlanmıştır. Günümüzde Pos cihazlarının bilinirliğinin ve kullanımının yaygın olması, sistemin uygulanabilirliğini kolaylaştıran bir unsurdur. Üçüncü proje; altından yapıma ziynet eşyalarının statü sembolü, zenginlik ve güç göstergesi olarak sayılmaları ve kadınların ziynet eşyası anlamında altınlara olan ilgisi ve bağlılığı dikkate alınarak oluşturulmuştur. Bir anlamda kiralama işlemi olarak da düşünülebilecek bu sistemde; kadınlar hem istediklerinde ziynet eşyalarını takabilecekler hem de takmadıkları zaman ekstra gelir elde edebileceklerdir. Dördüncü proje iş kurma fikrinden yola çıkılarak oluşturulmuştur. Yastıkaltında altın tasarrufunda bulunanların bir kısmının bu altınları iş kurmak (veya işini büyütmek) amacıyla yastıkaltından çıkarttıkları bilinmektedir. Bu bağlamda devlet desteği ile bu projede; iş kurmak veya büyütmek isteyenlerin sahip oldukları altınlar, bankalarca teminat niteliği taşıyarak ve rehin işlemi yapılarak kredi kullanılabilmektedir. Kullanılan krediler yatırım kredisi şeklinde uzun vadeli olarak kullanılacak, altınlar da daha uzun vadeli olarak bankada kalabilecektir. Altının likit özelliği bu sistemin uygulanabilirliğini kolaylaştıracaktır. Bu proje bir yandan yastıkaltı altınların finansal sisteme çekilmesini sağlarken diğer yandan Türkiye ekonomisinin büyümesine ve istihdamına değer katabilecek, yeni iş fikirlerinin gerçekleşmesini sağlayabilecek iyi bir uygulama olabilir. Beşinci proje ise bireylerin güven unsurundan dolayı altınlarını fiziki olarak saklamayı tercih etmelerinden hareketle oluşturulmuştur. Güven unsurunun artırılması amacıyla mevduat sigortasına benzer bir uygulama ve sigortacılık sektöründe var olan reasürans sistemine benzer bir sistemin kullanılabileceği önerilmiştir. Bankaların batması durumunda

bile altın tasarruf sahiplerinin altınlarını istediği yerden istediği zamanda çekebileceklerini bilmelerinin güven duygusunu artırarak altın tasarruflarının yastıkaltından çıkarılmasına katkı sağlayacağı düşünülmüştür. Bu proje uygulanabildiği takdirde, yastıkaltı altın tasarrufunda bulunanların temel çekincelerinden birini ortadan kaldıracaktır.

Önerilen bu sistemlerin teknolojik, hukuki ve mali alt yapılarının ilgili otoritelerce hazırlanarak, daha da geliştirilip uygulamaya konması yastıkaltı altınların finansal sistem içerisine daha fazla çekilmesini sağlayabilecektir. Önerilen projelerin başarılı biçimde işlemesi için anlaşmalı bankalar ile anlaşmalı kuyumcuların işbirliği içinde çalışmaları önemlidir. Bu projelerin başarılı olması halinde yastıkaltında bulunan tahmini 5.000 ton altının bir kısmının daha finansal sisteme kazandırılması sağlanarak; Türkiye'deki tasarruf oranlarında artış, buna paralel olarak faiz oranlarında düşüş, düşük maliyetli finansmana ulaşma olanağı, yatırımlarda, büyümede ve istihdamda artışlar sağlanabilecektir. Tasarruf sahipleri açısından ise yukarıda detayları verilen artılarının yanında; altınlarının kaybolma, çalınma riski ortadan kalkacak ve kiralık kasa maliyetinden kurtulacaklardır.

Altın tasarruflarının finansal sistem içerisine çekilebilmesi için yapılması gereken diğer hususlar; altın bankacılığı anlayışının geliştirilmesi, sisteme üye olan banka ve kuyumcu sayısının artırılması, altın bankacılığı ürünlerinin toplum nezdinde bilinirliğinin artırılması, devlet, bankalar ve kuyumcular tarafından danışmanlık hizmeti verilmesi, bu paydaşlar tarafından güven unsurunun tesis edilmesi ve paydaşlar arasındaki işbirliğinin artırılması şeklinde sıralanabilir. İleriki çalışmalarda yastıkaltı altın tasarrufunda bulunanların, yatırımcı profillerini belirlemeye ve bu kesimi bilgilendirmeye yönelik çalışmalar yapılabilir.

Kaynakça

- Aksoy, M., ve Topcu, N. (2013). Altın ile Hisse Senedi ve Enflasyon Arasındaki İlişki. *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 27(1), 59-78.
- Alkarabliya, M. (2023) Gold Trade In International Trade: World and Türkiye. *İstanbul Ticaret Üniversitesi Dış Ticaret Dergisi*, 1(3), 22-53.
- Avcı, A. (2019). Enflasyon ve Döviz Kurlarının Altın Fiyatlarına Etkileri: Türkiye ve Dünyada Altın ve Kuyumculuk Sektörü. *ASSAM Uluslararası Dergi*, 6(14), 31-42.
- Başar, R. (2015). *Global Altın Fiyatlarının Modellenmesi ve Tahmini*. (Yayınlanmamış doktora tezi). Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya.
- Cicioğlu, Ş., ve Erarslan, B. (2018). Arz ve Talep Kaynakları Açısından Türkiye'de Altın. *I. In Traders Uluslararası Ticaret Kongresi Kongre Kitabı*, 287-304.

- Çelikdemir, N.Ç., ve Çetin, A. (2015). Altın Bankacılığı ve Altın İşlemlerin Muhasebeleştirilmesi. *AKÜ İİBF Dergisi*, 17(2), 11-32
- Demir, E., ve Akın, M.Ş. (2021). Türkiye’deki Yatırımcılar İle Finansal Okuryazarlık Üzerine Et-nografik Araştırma. *Uluslararası Muhasebe ve Finans Araştırmaları Dergisi*, 3(2), 46-63.
- Demirci, S., Güriş, S., Çinko, L., Ün, T., ve Kızırlar, Ş. (2022). Türkiye’de “Yastık Altı” Altın: Bir Uygulama. *Ekoist: Journal of Econometrics and Statistics*, 36, 77-92.
- Diler, H.G. (2020). Enflasyondan Korunma Aracı Olarak Altın Yatırımı. *Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Elektronik Dergisi*, 11(2), 370-384.
- Duyar, M. (2010). Altın Arzını Etkileyen Faktörlerin Oluşan Fiyatlar Üzerindeki Etkisi. *Ulusla-rarası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 3(14), 214-216.
- Duyar, M. (2024) Küresel Savaş Beklentisi Altın Fiyatlarını Nasıl Etkiliyor? https://tasam.org/Files/Icerik/File/Ku%CC%88resel_savas%CC%A7%C4%B1n_etkisi_pdf_d5cc5f35-a4d5-4a64-9e77-8e7b77e20939.pdf
- İAR (2013). Yastık Altındaki Altınlar Finansal Sisteme En Hızlı Nasıl Kazandırılabilir? Bu Ka-zanımın Ülke Ekonomisine Faydaları. http://www.iar.com.tr/PDF/yastik_altindaki_altinlar.pdf.
- İAR (2020). Türkiye’de ve Dünyada Altının Önemi ve Finansal Piyasalara Etkisi. *Sektörün Gelişmesi Yönünde Fikir ve Görüşler IV*. <https://kadsis.com/pdfs/iardergi/>.
- İncekara, B., ve İncekara, R. (2016). Dünya Altın Piyasaları. *Niğantaşı Üniversitesi Sosyal Bi-limler Dergisi*, 4(2), 116-143.
- Köse, M. (2021). *Altın Madenciligi*. 1.Basım Ankara: Başak Matbaacılık.
- Kuzu, S., ve Uysal, M. (2019). Can Gold Be Considered As A Hedging Instrument? An Empiri-cal Evidence From Turkey. *Uygulamalı Sosyal Bilimler Dergisi*, 3(1), 41-56.
- Menase, M. (2009). *Altın Piyasası ve Türkiye’de Altın Fiyatlarını Etkileyen Faktörlerin Analizi* (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Marmara Üniversitesi Bankacılık ve Sigortacılık Enstitüsü, İstanbul.
- Nagayev, R., ve Dinç, Y. (2018). Güvenli Liman ve Hedge Aracı Olarak Altın: Türkiye Örne-ği. *İslam Ekonomisi ve Finansı Dergisi* (İEFD), 4(1), 1-15.
- Öztürk, N. (2019). Finansal Altın ve Yurtiçi Tasarruflar Arasındaki İlişki: Türkiye Örneği. *Ban-kacılık ve Sermaye Piyasası Araştırmaları Dergisi*, 3(7), 1-15.
- Pekcan, E. (1998). Altın Bankacılığı, Borsası, Rafinerisi, ve Türkiye. *İstanbul Ticaret Odası Yayın No: 1998-31*.
- Reboredo, J.C. (2013). Is Gold A Hedge Or Safe Haven Against Oil Price Movements?. *Re-sources Policy*, 38(2), 130-137.
- Rodoplu, G., ve Elitaş, B.L. (2018). Parasal Sistemde Altının Yeri ve Altına Dayalı Finansal Araçlar. *İşletme Araştırmaları Dergisi*, 10(1), 675-688.
- Szydykova, A. (2018). Dünya Altın Fiyatlarını Etkileyen Faktörlerin Analizi. *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 5(11), 1-13.
- Şeker, T.B. (2022). Altının Bir Korunma Aracı ve Güvenli Liman Olma Özelliğinin İncelenmesi. *Atlas Sosyal Bilimler Dergisi*, 1(11), 7-30.
- Şişman, M.Y. (2016). An Outlook On Determinants Of Physical Gold Demand In Emerging And Developed Countries, 2000-2010, *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Avrasya Özel Sayısı, 581-595.

- TCMB (2017). Türkiye’de Altın Bankacılığının Gelişimi, Merkezın Güncesi. <https://tcmbblog.org/wps/wcm/connect/blog/tr/main+menu/analizler/turkiyede+altin+bankaciliginin+gelisimi>
- T.C. Ticaret Bakanlığı (2020). Mücevherat Sektör Raporu. <https://ticaret.gov.tr/data/5b-87000813b8761450e18d7b/M%C3%9CCEVHERAT%20SEKT%C3%96R%20RAPO-RU%202020.pdf>
- Tully, E., ve Lucey, B.M. (2007). A Power GARCH Examination Of The Gold Market. *Research in International Business and Finance*, 21(2), 316-325.
- Türkiye Halk Bankası (2023). Altın Bankacılığı. <https://www.halkbankkobi.com.tr/tr/uzmani-na-danisin/makaleler/yatirimdanismanligi/altin-bankaciligi.html>.
- Tokmak, S. (2013). Altın Güvenli Liman Mı? Hisse Senetleri, DİBS, Döviz Kuru ve Altın Getirileri Arasındaki İlişkilere Analizi. *Cag University Journal of Social Sciences*, 10(1), 21-36.
- Uluyol, O. (2011). Bir Finansman Kaynağı Olarak “Yastıkaltı Tasarruf”ların Ekonomik Sisteme Kazandırılması ve Tüketicilerin Bireylerin Yastıkaltı Eğilimlerinin Belirlenmesine Yönelik Bir Araştırma. *Yönetim Bilimleri Dergisi*, 9(1), 257-272.
- Yakupoğlu, Y.A. ve Okur, M. (2021) A Study on Perception of Financial Market Professionals in Turkey Towards, *Gaziantep University Journal Of Social Sciences*, 20(3), 1324-1337
- Yılmaz, L. (2014). *Küresel Finansal Kriz Sonrası Altın “Güvenli Bir Liman mı?”*. Ankara: Stratejik Düşünce Enstitüsü Yayınları.

İnternet Kaynakları

<https://altin.gov.tr>

<https://kadsis.com>

<https://iar.com.tr>

Suriyelilere Yönelik Önyargılar: Sosyal Baskınlık Yönelimi ve Algılanan Tehdidin Rolü

Hamza Bahadır Eser* & Koray Çetinceli**
Zafer Özkan*** & Eda Ot Hancı****

Öz

Göçmenlere yönelik önyargıları anlamak için atılması gereken en önemli adımlardan ilki, önyargıların altında yatan sosyal psikolojik faktörlerin incelenmesidir. Bu bağlamda dünyada en çok Suriyeli göçmeni barındıran Türkiye’de göçmenlere yönelik önyargıların araştırılması önem arz etmektedir. Bu çalışmada (N = 510), sosyal baskınlık yönelimi ve bütünlük tehdit teorisi perspektiflerinden Suriyelilere yönelik önyargılar, olumlu ve olumsuz duygulanım üzerinden incelenmiştir. Yapısal eşitlik modeli analizi sonuçlarına göre, sosyal baskınlık yönelimi yükseldikçe bireylerin Suriyelilere yönelik olumlu duyguları azalırken, olumsuz duyguları artmaktadır. Ayrıca, algılanan tehdidin söz konusu ilişkileri açıklamada aracılık etkisinin bulunduğu çalışmada elde edilen diğer bir bulgudur. Çalışmanın sonuçları, sosyal baskınlık yönelimi ve bütünlük tehdit teorisi ile ilgili yapılan önceki çalışmalarla örtüşmekte ve Türkiye’deki Suriyeliler bağlamında bu sonuçları tekrarlaması bakımından literatüre katkı sağlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Sosyal Baskınlık Yönelimi, Algılanan Tehdit, Önyargı, Duygulanım, Suriyeliler, Göçmenler.

Prejudices Towards Syrians: The Role of Social Dominance Orientation and Threat Perceptions

Abstract

One of the most important steps to be taken to understand prejudices against immigrants is to examine the social psychological factors underlying prejudices. In this context, investigating prejudices against immigrants in Turkey, which hosts the largest number of Syrian immigrants in the world, is important. In this study (N = 510), prejudice against Syrians, were examined by examining positive and negative affections from the perspectives of social dominance orientation and integrated threat theory. According to the results of the structural equation model analysis, as social dominance orientation increases, individuals’ positive affections towards Syrians decreases while their negative affection increases. In addition, another finding of the study is that perceived threats have a mediating effect in explaining these relationships. The results of the study overlap with previous studies on social dominance orientation and integrated threat theory and contribute to the literature in terms of replicating these results in the context of Syrians in Turkey.

Keywords: Social Dominance Orientation, Perceived Threat, Prejudice, Affection, Syrians, Immigrants.

*Prof. Dr. | Süleyman Demirel Üniversitesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü
bahadireser@sdu.edu.tr | ORCID: 0000-0003-4063-051X

**Dr. Öğr. Üyesi | Süleyman Demirel Üniversitesi, Uluslararası Ticaret ve Lojistik Bölümü
koraycetinceli@sdu.edu.tr | ORCID: 0000-0002-3745-0545

***Dr. Öğr. Üyesi | Ordu Üniversitesi, Psikoloji Bölümü, Jagiellonian University, Faculty of Philosophy, Institute of Psychology | zaferozkan@odu.edu.tr | ORCID: 0000-0001-7831-2491

****Bağımsız Araştırmacı | edaot38@gmail.com | ORCID: 0000-0003-1505-2324
DOI: 10.36484/liberal.1488230

Liberal Düşünce Dergisi, Yıl: 29, Sayı:115, Yaz 2024, ss. 169-190.
Gönderim Tarihi: 22 Mayıs 2024 | Kabul Tarihi: 24 Eylül 2024

Giriş

Aşırı sağ popülizm ve göçmen karşıtlığı gerek Avrupa (Eser ve Çiçek, 2020; Saraçlı, 2023; Lindholm vd. 2024) gerek Güney Amerika'da (Kestler, 2022) gerekse Kuzey Amerika'da (Cremer, 2023; Rodríguez-Pose vd. 2023) giderek yükselmektedir. Ülkemizde de göçmenlere yönelik olumsuz tutumların varlığını bulgulayan (Barın, 2023; Oğuz ve Oğuz, 2023; Biber, 2024; Şimşek, 2024) göçmenleri suçla ilişkilendiren algıları ortaya koyan (Ocaklı ve Avaner, 2023) çalışmalar halihazırda mevcuttur. Bu bağlamda sayıları milyonlarla ifade edilen göçmene ev sahipliği yapan Türkiye'de aşırı sağ popülizm ve ırkçılığın yakın gelecekte kendisine (siyasal) alan bulma riski, toplumsal barış ve uyumun sürdürülebilmesi adına göz ardı edilmemesi gereken bir husustur. Farklı etnik kökenlere sahip, sayıları milyonlarla ifade edilen göçmene ev sahipliği yapan ülkemizde göçmenlere yönelik olumsuz tutumların araştırılması bu riskin önünün alınması adına önemli bir işlev görecektir.

Bilindiği üzere Türkiye'deki göçmenler arasında en büyük grubu (04.04.2024 itibari ile) 3.120.43 kişi ile Suriyeliler oluşturmaktadır (Türkiye İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Başkanlığı [goc.gov.tr], 2024). Suriye'de başlayan olaylar neticesinde 2011 Mart ayı itibari Suriyeli göçmenler ülkemize kabul edilmeye başlanmışlardır (goc.gov.tr, 2024). Bugün gelinen noktada gerek toplumsal gerekse siyasal olarak beklenti Suriyelilerin ülkelerindeki koşulların elvermesi durumunda ülkelerine geri dönmeleridir. Bununla birlikte Suriyeli göçmenlerin ciddi bir kısmının da kalıcı olma ihtimali gözden ırak tutulmamalıdır. Diğer bir ifade ile bu birlikteliğin 10 yılı aştığı düşünülünce, orta uzun vadede Suriyelilerin bir kısmının Türkiye'de yaşamaya devam edecekleri öngörülebilir (Barın, 2023). Bu bağlamda Suriyeli göçmenler konusu gerek siyasal (Arslan, Çiçek ve Baykal, 2021; Hiçdurmaz, 2023; Sarıdağ ve Eser, 2023b) gerek sosyolojik (Eser, Çetinceli ve Uygur, 2023; Padır ve Erdur-Baker, 2023) gerekse sosyo-psikolojik (Eser ve Uygur, 2019; Uygur vd. 2024) boyutları ile çok kapsamlı bir konu olup farklı veçheleri ile irdelenmesi gereken bir toplumsal sorun alanıdır. Bir sorun alanıdır zira Suriyelilerin hukuki statüsü (Barın, 2023; Günay ve Eser, 2022; Yılmaz, 2023) Türkiye'de dünyaya gelen Suriyeli çocukların kimlik kazanımları (Akgün, 2023; Çobanoğlu, 2024), eğitimleri (Fidan ve Taş, 2023), Suriyelilerin toplumsal uyumları (Çiçek, 2022a; Çiçek, 2022b; Binay ve Çetin, 2023) orta vadede Türkiye toplumunu bekleyen önemli meseleler olarak sayılabilir.

Burada vurgulanması gereken diğer önemli bir husus, toplumların refah seviyesinin yükselmesi ile toplumu oluşturan grupların karşılıklı uyumu arasında önemli bir bağ olduğudur. Özellikle farklı grupların bir arada ya-

şadığı, göç alan toplumlarda gruplar arası uyumun sağlanması, işaret edilen refah önkoşulları arasındadır (Dustmann vd., 2012; Rowthorn, 2008; Kancs ve Lecca, 2018; Quak, 2019). Bu doğrultuda orta-uzun vadede ülkemizde yaşayan Suriyelilerin uyumunun artmasının ekonomi üzerinde olumlu etkilerinin olması beklenebilir. Bununla birlikte ev sahibi toplumun göçmenlere yönelik tutumları da göçmenlerin uyum düzeyleri üzerinde doğrudan etkili olmaktadır. Özellikle göçmenlerin (ev sahibi toplumdan kaynaklanan önyargıların türevi olarak) algıladığı ayrımcılığın, onların kendi etnik kimlikleri ile özdeşleşmelerini arttırdığı (Verkuyten ve Thijs, 2002; Verkuyten ve Martinovic, 2006) ve bu durumun göçmenlerin uyum düzeylerini olumsuz etkilediği hususu literatürde sıkça tartışılmalı bir sorundur (Bender vd., 2022; Güler ve Yıldırım, 2022; Yang vd. 2023). Bununla birlikte, Covid-19 Pandemisi ve sonrasında yaşanan Rusya-Ukrayna Savaşı ve 6 Şubat 2023 depremleri gibi faktörlerin de etkili olduğu ekonomik koşullar, ülkemizde göçmenlerin tehdit olarak algılanması (Rios vd., 2018; Stephan ve Stephan, 2000, Stephan, 2012) ve önyargıların yaygınlaşması riskini artırmaktadır (Campbell, 1965; Sidanius ve Pratto, 1999). Ayrıca gruplar arasındaki eşitsiz paylaşımın sürdürülmesine yönelik tutumlar böyle dönemlerde güçlenmektedir (Ho vd., 2012; Sibley ve Liu, 2010; Trounson vd., 2015).

Bu noktadan hareketle ev sahibi toplumda kaynakların paylaşılması ve kültürel kaygılardan doğan orta uzun vadede görülebilecek hoşnutsuzluklar ile göçmenlerin uyumunu olumsuz etkileyebilecek faktörlerin anlaşılması, gruplararası uyumun tesisi adına önem arz etmektedir. Konunun farklı yönleri ile irdelenmesinin, konunun ilgililerine ve karar alıcılara daha bütüncül bir bakış açısı kazandıracağını ifade etmek mümkündür. Bu çabaların, iki toplumun bir arada yaşamasından kaynaklanması muhtemel toplumsal sorunları anlamayı, öngörmeyi ve çözüm üretmeyi kolaylaştırması beklenebilir. Yine, Suriyeli göçmenlere yönelik tutumların sosyo-psikolojik bileşenlerinin irdelenmesinin, iki grup arasındaki ilişkinin gerek anlaşılması gerekse sağlıklı bir zeminde sürdürülmesine katkı sunması beklenebilir. Zira sosyal baskınlık yönelimi ile önyargılar arasındaki ilişki alanda sıklıkla ele alınmakla beraber gerek araştırmanın yapıldığı politik konjonktür gerekse önyargının sosyal mesafe, yabancı düşmanlığı gibi değişkenlerden farklı olarak duygulanım ile ölçülmesi, çalışmanın alana katkı sunma potansiyeline sahip, özgün bir araştırma olduğuna işaret etmektedir.

Teorik Çerçeve

Sosyal Baskınlık Teorisi

Sosyal baskınlık yönelimi (social dominance orientation) gruplararası tutum ve davranışların en güçlü belirteçleri arasındadır (Ho vd., 2012; Louis vd., 2007). Teori sosyal sistemlerin en az iki sosyal gruptan oluşan grup temelli, hiyerarşiler üzerine kurulu olduğunu savunur. Bu hiyerarşik yapıda üstte görece baskın bir grup ve altta bir veya birkaç alt statü grubu yer alır (Sidanius vd., 1994; Pratto vd., 1994). Öncelikle ifade edilmelidir ki sosyal baskınlık yöneliminin, kendisi ayrımcılığı üreten bir tutumdur (Sidanius vd. 1991; Sidanius vd., 1994). Sosyal baskınlık yönelimi baskın bireylerde kendi gruplarının diğer grup veya gruplardan üstün ve ayrıcalıklı olması gerektiği düşüncesi hakimdir (Hasta ve Karaçanta, 2017; Pratto vd., 1994; Sidanius vd., 2006). Bu ayrıcalık/üstünlük arayışı siyasal güç, zenginlik, asayiş, iyi beslenme, nitelikli barınma, eğitime erişim gibi toplumun pozitif değerlerinin paylaşımında kendini gösterir (Sidanius vd., 2006). Sosyal baskınlık yönelimi güçlü olan bireyler eşitsizliğin kendi grupları lehine sürdürülmesinden rahatsız olmazlar. Bu durum, belirli bir (dezavantajlı) gruba yönelik önyargı, ayrımcılık belirli (avantajlı) bir etnik, kimliğin veya kültürün yüceltilmesi gibi araçlar kullanarak meşrulaştırırlar (Pratto vd., 1994). Özetle sosyal baskınlık yöneliminin dezavantajlı gruplara yönelik önyargılar üzerinde belirleyicidir

Bütünleşik Tehdit Teorisi

Sosyal baskınlık yönelimi ve göçmenlere yönelik negatif kalıp yargılar arasındaki ilişkiyi ele alan diğer bir referans kaynağı bütünleşik tehdit teorisi (integrated threat theory)'dir (Makashvili vd., 2018; Stephan ve Stephan, 1985; Stephan ve Stephan, 1996; Stephan, vd, 2008; Stephan, vd, 2009; Stephan, 2014; Ward ve Masgoret, 2006). Bütünleşik tehdit teorisine göre, gerçekçi (realistic threat) ve sembolik (symbolic threat) olmak üzere iki tür tehdit vardır (Stephan ve Renfro, 2002; Stephan ve Stephan, 2000). Gerçekçi tehditler, iş, eğitim ve sosyal haklar gibi konularda göçmenlerden kaynaklanan (refah düzeyine ilişkin) fiziksel kaygıları kapsar (Rios vd., 2018; Stephan ve Stephan, 2000; Stephan, 2012). Sembolik tehditler ise göçmenlerin ev sahibi toplumun kültürel değerlerini bozacağına dair endişeleri içerir (Rios vd., 2018; Stephan, 2012; Stephan vd., 1999). Bu bağlamda göçmenlere yönelik önyargılar ile gerçekçi ve sembolik tehdit algıları arasında ilişki olduğunu ifade etmek mümkündür. (Çalışmada katılımcıların tehdit algılamalarının ölçümünde Balaban'ın (2013) geçerlemesini yaptığı ölçek kullanılmıştır. Ba-

laban çalışmasında algılanan tehditleri genel tehdit ve kültürel tehdit olarak adlandırılmıştır. Bu sebeple çalışmanın devamında katılımcıların tehdit algılarına ilişkin yazım, analiz ve değerlendirmelerde “genel tehdit” ve “kültürel tehdit” nitelemeleri kullanılacaktır.)

Gerçekçi Çatışma Teorisi

Sidanius ve Pratto'nun sordukları “Bir grup diğer gruba niçin baskı ve ayrımcılık uygular? Bu baskıyı ortadan kaldırmak neden zordur?” soruları önyargıların anlaşılabilir çabasında önemli bir başlangıç noktasıdır (Sidanius ve Pratto, 1999). Bu iki soru özünde gruplararası ilişkilerin niteliğine işaret etmektedir. Muzafer Sherif vd.'in iki grup arasında çatışma, düşmanlık ve önyargının ortaya çıkışını ve çözüm yollarını anlamaya yönelik yaptıkları Haydutlar mağarası deneyinde (Robbers Cave experiment) toplumsal grupların grup kimliği inşa süreçleri, aralarında rekabet olması durumunda karşılıklı geliştirilen saldırgan tutumlar ve kalıp yargılar konusu ele alınmıştır (Sherif vd. 1988). Deney, kıt kaynakların paylaşılmasında grupların nasıl karşı karşıya geldiğini açıklayan gerçekçi çatışma teorisinin anlaşılması açısından oldukça önemli bir referans noktası olmuştur. Gerçekçi çatışma teorisi kısaca bir grubun kazancının diğerinin kaybı olduğu algısının, rekabet edilen gruba yönelik tehdit algılarına dönüşeceğini vurgular. Aynı zamanda bu durumun rakip gruba yönelik önyargılar ile negatif kalıp yargılar inşa edilmesi, grup içi dayanışma, grup kimliğinin farkına varılması ve yine rakip gruba yönelik ayrımcılık ile sonuçlanacağını ifade eder (Campbell, 1965; Sidanius ve Pratto, 1999). Ev sahibi toplumun, göçmenleri kendisine rakip/tehdit olarak konumlandırması durumunda onlara karşı negatif önyargılar (çalışmanın bağımlı değişkeni) geliştirebileceği öngörülebilir.

Sosyal Baskınlık Yönelimi – Algılanan Tehdit- Önyargı İlişkisi

Sosyal baskınlık yöneliminin göçmenlere yönelik tehdit algılarını, olumsuz önyargıları, rekabet algısı gibi tutumları güçlendirdiğini ifade etmek mümkündür. Halabi vd. (2008) deneysel çalışmalarında, sosyal baskınlık yönelimi yüksek bireylerin, gruplarına yönelik bir statü tehdidi olduğunda dış gruba yönelik yardım davranışlarını azalttıkları ortaya konmuştur. Benzer şekilde, Costello ve Hodson (2010) tarafından yürütülen deneyler, göçmenlerle ilişkin gerçekçi ve sembolik tehditlerin varlığında sosyal baskınlık yönelimi yüksek kişilerin yardım etmeye daha fazla direnç gösterdiğini ortaya koymuştur. Sidanius vd. (1996) ev sahibi toplumun sosyal baskınlık yönelimlerinin güçlenmesi ile ırkçı tutumların sergilenmesi arasında doğrusal bir ilişki bulmuşlardır. Yine,

Snellman ve Ekehammar (2005), sosyal avantajlı grupların baskınlık yönelimleri ile dezavantajlı gruplara (etnik gruplara) yönelik önyargılar arasında da doğrusal bir ilişki olduğunu ortaya koymuşlardır. Benzer şekilde sosyal baskınlık yönelimi ile çoğunluk dışında kalan etnik azınlık/gruplara yönelik önyargılar arasında anlamlı pozitif bir ilişki olduğu Sibley ve Liu'nun (2010) çalışmalarında da görülmüştür. Yine Wollast vd., (2023) sosyal baskınlık yöneliminin göçmenlere yönelik önyargılar üzerinde etkili olduğunu ortaya koymuşlardır.

Kıt kaynaklara yönelik rekabetin yükseldiği ekonomik kriz durumlarında göçmenlere yönelik önyargıların güçlenmesini beklemek mümkündür. Duckitt'in öğrenciler üzerinde yaptığı bir çalışmada (2006) sosyal baskınlık yöneliminin dezavantajlı gruplara yönelik önyargıları hâlihazırda güçlendirdiğini, bu grupların, avantajlı grubun rekabet ettiği bir grup olması durumunda sosyal baskınlık yönelimi ile önyargılar arasındaki doğrusal ilişkinin daha da belirgin hale geldiği sonucuna ulaşmıştır. Matthews ve Levin (2012) sosyal baskınlık yöneliminin, göçmenlere yönelik ekonomik tehdit algıları üzerinde etkili olduğunu, ekonomik ve kültürel tehdit algılarının da önyargılar üzerinde etkili olduğunu ortaya koymuşlardır. Balaban (2013) gruplar arası önyargıların bileşenlerini irdelediği çalışmasında sosyal baskınlık yönelimi, genel tehdit algıları ve olumsuz önyargılar arasındaki ilişki olduğunu ortaya koymuştur, Benzer şekilde İtalya'da (yine üniversite öğrencileri ile) yapılan bir çalışmada sosyal baskınlık yöneliminin, göçmenlere yönelik önyargıları güçlendirdiği (Miglietta vd., 2014) bulgusu elde edilmiştir. Jedinger ve Eisentraut (2019) Almanya'da yaptıkları çalışmada Müslüman göçmenlere ve yabancılara yönelik tutumların ev sahibi toplumun kültürel ve ekonomik tehdit algıları tarafından yordandığı, benzer şekilde Vallejo-Martin vd. (2021), sosyal baskınlık yönelimi ile gerçekçi ve sembolik tehdit algılarının göçmenlere yönelik olumsuz tutumlar üzerinde etkili olduğu bulgularını elde etmişlerdir.

Çalışmada göçmenlere yönelik ön yargılar duygulanım üzerinden ölçülecektir. Dış gruba yönelik olumlu, olumsuz duygu ifadelerinin önyargıların ölçümünde kullanılması alanda yaygın bir kullanıma sahip olup literatürde sosyal baskınlık önyargı ilişkisini duygulanım üzerinden, algılanan tehditler aracılığıyla irdeleyen çalışmalar hali hazırda mevcuttur. Zira Matthews ve Levin (2012) araştırmalarında sosyal baskınlık yönelimi dış gruba yönelik duygulanım arasında ilişkide tehdit algılarının etkili olduğunu sonucuna ulaşmışlardır. Benzer şekilde Karaoğlu (2015) çalışması sonucunda tehdit algılamalarının sosyal baskınlık yönelimi ile duygulanım arasındaki ilişkide etkili olduğunu bulgulamıştır. Yine Vallejo-Martin vd., (2021) çalışmalarında, sosyal baskınlık yönelimi ve algılanan tehdidin göçmenlere yönelik önyargıları duygulanım üzerinden açıklamada etkili olduğu sonucuna ulaşmışlar-

dır. Alanyazından hareketle sosyal baskınlık yöneliminin göçmenlere yönelik olumsuz önyargıları güçlendireceğini bu ilişkide algılanan tehdidin etkili olduğunu ifade etmek mümkündür.

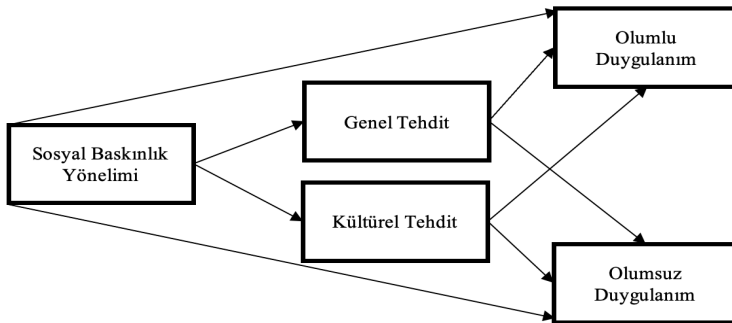
Yöntem

Yöntem başlığı altında araştırma modeli ve hipotezler, araştırma evren ve örnekleme, veri toplama araçları (sosyal baskınlık yönelimi ölçeği, algılanan tehdit ölçeği, önyargı ölçeği/dış gruba yönelik olumsuz duygular ölçeği) ele alınacaktır.

Araştırma Modeli ve Hipotezler:

Öğrencilerin sosyal baskınlık yönelimlerinin göçmenlere karşı önyargılarına etkisi ve bu etkide göçmenlere karşı algıladıkları tehditten aracılık durumunun tespit edilmesi için oluşturulan yol analizine ait model Şekil 1'de gösterilmiştir. Konuya ilişkin öncü literatürün irdelenmesi sonucunda (H1 ve H2 hipotezleri için) sosyal baskınlık yönelimi ile dış gruba yönelik tehdit algıları arasında ilişki olduğu (Balaban, 2013; Matthews ve Levin; 2012), (H3 ve H4 hipotezleri için) yine sosyal baskınlık yöneliminin dış gruba yönelik önyargıları etkilediği (Duckitt, 2006; Miglietta vd., 2014; Sidanius vd., 1996; Snellman ve Ekehammar, 2005; Sibley ve Liu, 2010; Wollast vd., 2023), (H5, H6, H7 ve H8 hipotezleri için) dış gruba yönelik tutumlar ile dış gruba yönelik tehdit algıları arasında ilişki olduğu (Jedinger ve Eisentraut; 2019; Martin vd., 2021) ve son olarak (H9 ve H10 hipotezleri için) sosyal baskınlık yönelimi, algılanan tehdit ve dış gruba yönelik önyargıların (duygulanım) ilişkili olduğu (Karaoğlu, 2015; Matthews ve Levin, 2012; Vallejo-Martin vd., 2021) görülmüş olup, araştırma modeli olarak, sosyal baskınlık yönelimi bağımsız değişken, olumlu ve olumsuz duygulanım bağımlı değişken, genel ve kültürel tehdit algılarının ise aracı değişken olacağı bir model öne sürülmüştür.

Şekil 1. Araştırma Modeli

Araştırma modeline bağlı olarak oluşturulan hipotezler aşağıda verilmiştir.

H₁: Sosyal baskınlık yönelimi, genel tehdit algısını pozitif yönde etkilemektedir.

H₂: Sosyal baskınlık yönelimi, kültürel tehdit algısını pozitif yönde etkilemektedir.

H₃: Sosyal baskınlık yönelimi, olumlu duygulanımı negatif yönde etkilemektedir.

H₄: Sosyal baskınlık yönelimi, olumsuz duygulanımı pozitif yönde etkilemektedir.

H₅: Genel tehdit algısı, olumlu duygulanımı negatif yönde etkilemektedir.

H₆: Genel tehdit algısı, olumsuz duygulanımı pozitif yönde etkilemektedir.

H₇: Kültürel tehdit algısı, olumlu duygulanımı negatif yönde etkilemektedir.

H₈: Kültürel tehdit algısı, olumsuz duygulanımı pozitif yönde etkilemektedir.

H₉: Katılımcıların sosyal baskınlık yöneliminin duygulanım değişkenleri üzerindeki etkisinde algılanan genel tehdidin aracılık rolü vardır.

H₁₀: Katılımcıların sosyal baskınlık yöneliminin duygulanım değişkenleri üzerindeki etkisinde algılanan kültürel tehdidin aracılık rolü vardır.

Araştırma Evren ve Örneklemi

Türkiye'deki Suriyeli göçmenlerin durumu ve geleceğine yönelik politika önerileri 2023 genel seçimleri öncesinde sıklıkla siyasal söylemin gündemi olmuştur. Bu bağlamda göçmenlere yönelik tutumları ele alan çalışma verileri 2023 yılının Nisan ayında toplanmaya başlanmıştır ve Türkiye genel seçimlerinin ikinci turunun yapıldığı 28 Mayıs 2023 tarihinin hemen öncesinde veri toplama işlemi sonlandırılmıştır. Çalışma evrenini Süleyman Demirel Üniversitesi'nde eğitim alan 39.364 öğrenci oluşturmaktadır. Çalışma örnekleminin %95 güven aralığında 50.000 kişilik evren büyüklüğü için 381 öğrencinin yeterli olacağı değerlendirilmiş (Can, 2017) ve çevrimiçi yollanan anketlere 556 öğrenciden geri dönüş alınmış, 510 anket formu analize dahil edilmiştir. 18-25 yaş aralığında (:21.5; S.S: 1.81) 319 kadın (%63), 191 erkek (%37) olmak üzere 510 öğrenci araştırmaya katılmıştır. Bu araştırma için Süleyman Demirel Üniversitesi Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Kurulu'ndan 11.04.2023 tarihli, 135 nolu toplantı ve 1 sayılı karar ile etik kurul izni alınmıştır.

Veri Toplama Araçları:

Araştırmada veri toplama için nicel araştırma yöntemlerinde sıklıkla kullanılan çevrimiçi anket yönteminden yararlanılmıştır. İki bölümden oluşan ankette formunun birinci bölümünde katılımcıların demografik özellikleri ile ilgili sorular, ikinci bölümünde ise aşağıda bilgileri yer alan ölçekler bulunmaktadır. Çalışmadaki tüm değişkenlerin ölçülmesinde katılımcılar verilen ifadelerle ne derece katılıp katılmadıkları 7'li (1: Kesinlikle Katılmıyorum- 7: Kesinlikle Katılıyorum) Likert tipi ölçeklere göre yanıtlamışlardır.

Sosyal Baskınlık Yönelimi Ölçeği

Sosyal baskınlık yöneliminin ölçülmesinde Ho vd. (2015) tarafında geliştirilip Türkçeye uyarlaması Kaynak vd. (2021) tarafından yapılmış 2 boyutlu 16 maddelik yeni sosyal baskınlık yönelimi ölçeği (SBY7) kullanılmıştır. Ölçeğin Eşitlik Karşıtı Olma Boyutuna yönelik (SBY-EKO) ve Sosyal Baskınlık Yönelimi- Baskınlık (SBY-B) olarak iki boyutu bulunmaktadır. Bu çalışmada ölçeğin güvenirlik katsayısı α : 0.90 olarak raporlanmıştır. Ölçek örnek maddeleri Sosyal Baskınlık Yönelimi- Eşitlik Karşıtı Olma (SBY-EKO) boyutu için “Grupların eşitliği öncelikli hedefimiz olmamalıdır.”, “Bütün grupların eşit yaşam koşullarına sahip olmasını güvence altına almaya çabalamamalıyız.”, ters kodlu “Ne kadar çaba gerektirirse gerektirsin, tüm grupların hayatta eşit şansa sahip olmasını sağlamak için mücadele etmeliyiz.”, “Grupların eşitliği idealimiz olmalıdır” şeklindedir. Sosyal Baskınlık Yönelimi- Baskınlık (SBY-B) boyutu için ise örnek maddeler “Bazı insan grupları elbette diğer gruplardan daha aşağı konumdadır.”, “Bazı insan grupları buldukları yerde tutulmalıdır” ve ters kodlu “En alttaki gruplar buldukları yerde kalmak zorunda olmamalıdır.” ve “Toplumda hiçbir grup baskın olmamalıdır.” şeklindedir.

Kaynak ve diğerleri (2021) gerçekleştirdikleri güncel bir çalışmada ölçeğin yukarıda işaret edilen çok boyutlu yapısının Türkiye için geçerli olmakla birlikte, alt boyutların (SYB-EKO ve SYB-B) kuramsal olarak birbirinden istikrarlı olarak ayrışmadığı ve bu noktadan hareketle ölçeğin geçerli ve güvenilir bir ölçüm aracı olarak Türkiye tek faktörlü kullanımının yerinde olacağını vurgulamışlardır. Bu noktadan hareketle çalışmada katılımcıların sosyal baskınlık yönelimleri, yeni sosyal baskınlık yönelimi ölçeği (SBY7) ile tek boyut üzerinden değerlendirilmiştir.

Algılanan Tehdit Ölçeği

Katılımcıların Suriyeli göçmenlere yönelik tehdit algılarının ölçülmesine yönelik olarak Stephan, Ybarra ve Bachman (1999) tarafından geliştirilip, Türk-

çe geçerlilik çalışması Balaban (2013) tarafından yapılmış (genel tehdit ve kültürel tehdit) 2 boyutlu 20 maddeli **tehdit ölçeği** kullanılmıştır. Bu çalışmada algılanan tehdittin genel tehdit boyutu için α : .94 olarak belirlenirken kültürel tehdit boyutu için güvenilirlik katsayısı α : .89 olarak raporlanmıştır. Ölçek örnek maddeleri genel tehdit boyutu için “Suriyeliler iş olanaklarını Türklerin elinden alıyor”, “Suriyelilerin nüfus artışı Türkiye’nin düzenini tehdit etmektedir” şeklinde olup, kültürel tehdit boyutu için ise “Suriyelilerin örf adetleri Türklerinkinden farklıdır”, “Aile ilişkileri ve çocuk yetiştirme tarzları açısından Suriyeliler, Türklerden farklıdır” şeklindedir.

Önyargı Ölçeği (Dış Gruba Yönelik Olumsuz Duygular Ölçeği)

Katılımcıların Suriyeli göçmenlere yönelik önyargılarının ölçülmesinde Stephan vd. (1998) tarafından geliştirilip, Türkçe geçerlemesi Balaban (2013) tarafından yapılmış 2 boyutlu 12 maddeli **dış gruba yönelik olumsuz duygular ölçeği** kullanılmıştır. Ölçeğin olumlu ve olumsuz duygulanım olarak iki boyutu bulunmaktadır. Ölçek örnek maddeleri pozitif duygulanım için “hayranlık”, “benimseme” şeklinde olup olumsuz duygulanım boyutu için “düşmanlık”, “üstünlük” şeklindedir. Ölçeğe ait olumlu duygulanım boyutu α : .87 olarak raporlanırken, olumsuz duygulanım boyutu α : .86 olarak raporlanmıştır.

Verilerin Analizi ve Bulgular

Verilerin analizi için SPSS ve AMOS programlarından yararlanılmıştır. Araştırma verilerinin yol (path) analizine uygun hale getirilmesi amacıyla yapılan doğrulayıcı faktör analizi sonuçlarına ait uyum iyiliği değerleri, normallik dağılımı varsayımı durumlarını gösteren çarpıklık (Skewness), basıklık (Kurtosis) değerleri ve ölçüm araçlarına ait güvenilirlik değerleri Tablo 1’de verilmiştir.

Tablo 1. Ölçüm Araçlarına Ait Bulgular

Ölçekler	χ^2/df	RMSEA	CFI	GFI	Skewness	Kurtosis	Cronbach Alfa
Sosyal Baskınlık Yönelimi	4.20	0.079	0.92	0.91	0.27	-0.53	0.90
Genel Tehdit	4.08	0.078	0.95	0.88	-1.42	1.62	0.94
Kültürel Tehdit					-1.50	1.97	0.89
Olumlu Duygulanım	3.31	0.067	0.96	0.95	1.49	1.90	0.87
Olumsuz Duygulanım					-0.08	-1.03	0.86

Araştırmada kullanılan ölçeklerin toplanan veriler ile uyumlu olup olmadığına tespiti için yapılan birinci düzey DFA sonucunda uyum iyiliği değerlerinin sosyal baskınlık yönelimi ile kültürel tehdit boyutu için kabul edilebi-

lır sınırlar dışında yer aldığı tespit edilmiştir. Analiz sonuçları incelendiğinde sosyal baskınlık yöneliminde yer alan SDO2- “Grupların eşitliği öncelikli hedefimiz olmamalıdır.” ifadesi ile algılanan tehdit boyutlarından kültürel tehdit boyutunda yer alan Tehdit C7- “Suriyeliler kültürlerine ve dillerine gereğinden fazla sahip çıkıyorlar.” ifadesinin faktör yükünün 0,32’den düşük olduğu anlaşılmış ve bu ifadeler yer aldıkları ölçeklerden çıkarılmıştır (Tabachnick ve Fidell, 2013). İfadeler çıkarıldıktan sonra yapılan DFA sonucunda uyum iyiliği kabul edilebilir sınırlar içerisinde olduğu anlaşılmıştır (Forza ve Flippini, 1998; Hair vd., 2018). Değişkenlerin normal dağılım varsayımına uygunluğunun belirlenmesi için ölçeklerin Skewness-Kurtosis değerlerine bakılmıştır. Tablo 1’de gösterilen sonuçlara göre ölçeklere ait Skewness-Kurtosis değerlerinin +2 ile -2 değerleri arasında yer aldığı tespit edilmiş ve verilerin normallik dağılımı varsayımını sağladığı söylenebilmektedir (George ve Mallery, 2010). Son olarak ölçüm araçlarının tutarlılığının belirlenebilmesi için gerçekleştirilen Cronbach Alfa testi sonuçlarına göre ölçeklerin güvenilir olduğu anlaşılmıştır (Kayış, 2005).

Araştırmada kullanılan ölçeklerin ortalamalarına, standart sapmalarına ve korelasyonlarına ait bilgiler Tablo 2’de gösterilmiştir.

Tablo 2. Değişkenlere Ait Ortalamalar, Standart Sapmalar ve Değişkenler Arasındaki Korelasyonlar

Ölçekler		SS	1	2	3	4	5
1.Sosyal Baskınlık Yönelimi	3.32	1.37	1				
2.Genel Tehdit	5.93	1.28	0.34**	1			
3.Kültürel Tehdit	5.89	1.15	0.32**	0.83**	1		
4.Olumlu Duygulanım	1.84	1.07	-0.26**	-0.57**	-0.53**	1	
5.Olumsuz Duygulanım	4.17	1.73	0.41**	0.59**	0.54**	-0.38**	1

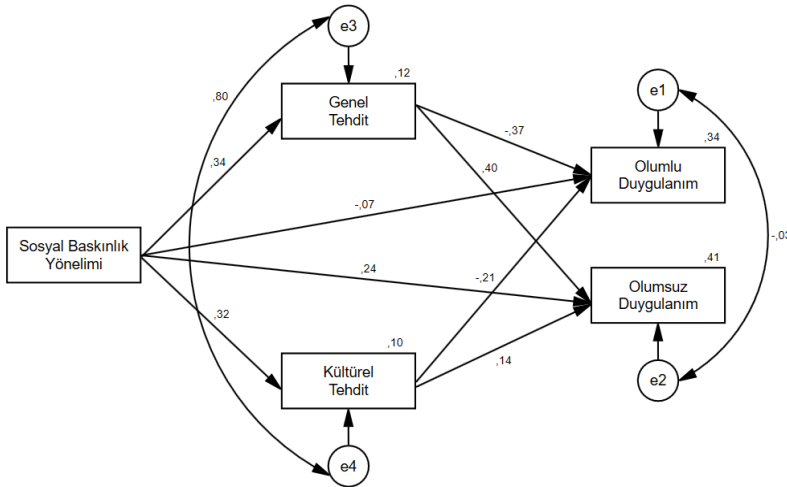
Not:** p<0,01 düzeyinde anlamlı

Tablo 2’ye bakıldığında pearson r değerlerine göre; sosyal baskınlık yönelimi ile genel tehdit ($r = 0.34$; $p < 0,01$), kültürel tehdit ($r:0.32$; $p < 0,01$) ve olumsuz duygulanım ($r:0.41$; $p < 0,01$) arasında pozitif yönlü anlamlı bir ilişki olduğu tespit edilirken olumlu duygulanım ($r:-0.26$; $p < 0,01$) ile ilişkinin negatif yönlü ve anlamlı olduğu belirlenmiştir. Katılımcıların genel tehdit algıları ile kültürel tehdit ($r:0.83$; $p < 0,01$), olumsuz duygulanım ($r:0.59$; $p < 0,01$) arasındaki ilişkinin pozitif yönlü ve anlamlı olduğu tespit edilirken, olumlu duygulanım ($r:-0.57$; $p < 0,01$) ile olan ilişkinin negatif yönlü ve anlamlı olduğu tespit edilmiştir. Yine katılımcıların kültürel tehdit algıları ile olumsuz duygulanım algıları ($r:0.54$; $p < 0,01$) arasındaki ilişkinin pozitif yönlü ve anlamlı olduğu, olumlu duygulanım ($r:-0.54$; $p < 0,01$) ile bu ilişkinin negatif yönlü ve

anlamli olduğu belirlenmiştir. Son olarak katılımcıların sahip olduğu olumlu duygulanım ile olumsuz duygulanım arasındaki ilişkinin negatif yönlü ve anlamli ($r:-0.38$; $p<0,01$) olduğu tespit edilmiştir.

AMOS programı aracılığı ile gerçekleştirilen araştırma modeline ait yol analizi sonuçları Şekil 2'de gösterilmiştir. Yol analizi sonuçlarına bakıldığında, katılımcıların sosyal baskınlık yönelimin genel tehdit algıları ($\beta =0.34$; $p<0.001$) ile kültürel tehdit algıları ($\beta:0.32$; $p<0.001$) düzeylerini pozitif yönlü ve anlamli olarak ilişkili olduğu bulunmuştur. Katılımcıların sosyal baskınlık yönelimi düzeylerinin olumsuz duygulanım ($\beta:0.24$; $p<0.001$) düzeylerini pozitif yönde ve anlamli olarak etkilediği tespit edilirken, olumlu duygulanım ($\beta:-0.07$; $p:0.072$) düzeylerini negatif yönde etkilediği ancak bu ilişkinin anlamsız olduğu tespit edilmiştir. Bu sonuçlara göre; H1, H2 ve H4 hipotezleri kabul edilirken H3 hipotezinin reddedilmiştir. Son olarak katılımcıların genel tehdit algıları olumlu duygulanım ($\beta:-0.38$; $p<0.001$) düzeylerini negatif yönlü ve anlamli olarak etkilediği belirlenirken, bu etki olumsuz duygulanım ($\beta:0.40$; $p<0.001$) düzeylerinde pozitif yönlü ve anlamlidir. Benzer Şekilde katılımcıların kültürel tehdit algıları olumsuz duygulanım ($\beta:0.14$; $p<0.05$) düzeylerini pozitif yönlü ve anlamli olarak etkilerken, olumlu duygulanım düzeylerini ($\beta:-0.21$; $p<0.01$) negatif yönlü anlamli bir Şekilde etkilemektedir. Bu sonuçlara göre H5, H6, H7 ve H8 hipotezleri kabul edilmiştir. Yol analizi sonuçları ve modelin uyum iyiliği değerleri Tablo 3' de gösterilmiştir.

Şekil 2. Yol Analizi Sonuçları

Tablo 3. Yol Analizi Sonuçları

Değişkenler arası yollar		B	S.E.	p	
Sosyal Baskınlık Yönelimi	→	Genel Tehdit	0.34	0.04	***
Sosyal Baskınlık Yönelimi	→	Kültürel Tehdit	0.32	0.04	***
Sosyal Baskınlık Yönelimi	→	Olumlu Duygu	-0.07	0.03	0.07
Sosyal Baskınlık Yönelimi	→	Olumsuz Duygu	0.24	0.05	***
Genel Tehdit	→	Olumlu Duygu	-0.37	0.05	***
Kültürel Tehdit	→	Olumsuz Duygu	0.14	0.09	0.02
Kültürel Tehdit	→	Olumlu Duygu	-0.21	0.06	0.01
Genel Tehdit	→	Olumsuz Duygu	0.40	0.08	***

CMIN(x2) /df=3,217; RMSEA= 0,066; CFI= 0,998; GFI=0,997

***p<0,001 düzeyinde anlamlı, β : Standartlaştırılmış yol katsayısı

Araştırma modelinde yer alan aracılık etkileri test etmek amacı ile AMOS programı aracılığı ile bootsrap tekniği kullanılmıştır. Katılımcıların sosyal baskınlık yöneliminin dış gruba yönelik davranış boyutları üzerindeki etkisinde algılanan tehdit boyutlarının aracılık etkisini tespit edebilmek için Gaskin ve Lim (2018) tarafından AMOS programı için geliştirilen eklentiden yararlanılmıştır. Araştırma modelinden yararlanılarak oluşturulan spesifik aracı etki analiz sonuçları Tablo 4’ de gösterilmiştir.

Tablo 4. Araştırma Modeli Aracılık Etkileri

Dolaylı Yol	Dolaylı Etki	p	%95 Güven Aralığı	
			Alt Sınır	Üst Sınır
Sosyal Baskınlık→Genel Tehdit→Olumlu Duygulanım	-0.13	***	-0.142	-0.066
Sosyal Baskınlık→Genel Tehdit→Olumsuz Duygulanım	0.14	**	0.121	0.229
Sosyal Baskınlık→Kültürel Tehdit→Olumsuz Duygulanım	0.04	**	0.020	0.100
Sosyal Baskınlık→Kültürel Tehdit→Olumlu Duygulanım	-0.07	**	-0.086	-0.024

***p<0,001; **p<0,01

Tablo 4’de gösterilen analiz sonuçlarına göre katılımcıların sosyal baskınlık yöneliminin dış gruba yönelik olumlu ($\beta = -0.13$; %95 GA [-0,142:-0,066]; $p < 0,001$) ve olumsuz duygulanım ($\beta = 0.14$; %95 GA [0,121:0,229]; $p < 0,01$) üzerindeki etkisinde genel tehdit algılarının aracılık etkisinin olduğu belirlenmiştir. Aynı şekilde sosyal baskınlık ile dış gruba yönelik olumlu ($\beta = -0.07$; %95 GA [-0,086:-0,024]; $p < 0,01$) ve olumsuz duygulanım ($\beta = 0.04$; %95 GA [0,020:0,100]; $p < 0,01$) arasındaki ilişkide kültürel tehdit algısının da aracılık etkisi tespit edilmiştir. Bu sonuçlara göre H9 ve H10 hipotezleri kabul edilmiş olup, katılımcıların sosyal baskınlık yöneliminin dış gruba yönelik

davranışlar üzerindeki etkisinde algılanan tehdittin aracılık etkisi olduğunu ifade etmek mümkündür.

Tartışma ve Sonuç:

Bu araştırmada Suriyeli göçmenlere yönelik tehdit algılarının, olumlu ve olumsuz duyguların sosyal baskınlık yönelimi perspektifinden incelenmesi amaçlanmıştır. Bulgulara göre sosyal baskınlık yöneliminin, Suriyeli göçmenlere yönelik, genel ve kültürel olmak üzere her iki tehdit algısı ile pozitif anlamlı ilişki içinde olduğu görülmüştür. Diğer bir ifade ile ev sahibi toplum üyesi gençlerin göçmenler ile aralarındaki eşitsizliği sürdürmeye yönelik tutumları güçlendikçe Suriyeli göçmenleri gerek ekonomik gerekse ayrıcalıklı grupların kullanımına açık kaynaklara ve yerleşik kültürel düzene tehdit olarak görme durumu belirginleşmekte, bu durumun da göçmenlere yönelik olumsuz önyargıları güçlendirmektedir. Bu durum sosyal baskınlık teorisinin gruplararası eşitsizliğin sürdürülmesine yönelik tutumları merkeze koyan teorik örgüsü (Sidanius vd., 1994; Pratto vd., 1994) bu durumu zaafa uğratacak gelişmelere karşı tepkiselliği ortaya koyan bütünleşik tehdit (Rios vd., 2018; Stephan, vd., 1999; Stephan ve Stephan, 2000, Stephan, 2012,) ve bir grubun kazancının diğerinin kaybı olduğuna ilişkin algı ve kaygıların, rekabet edilen göçmenler vb. gibi dış gruplara yönelik tehdit algılamalarını güçlendirerek, negatif önyargılar ile sonuçlanacağını vurgulayan gerçekçi çatışma teorilerinin çıkarımları (Campbell, 1965; Sherif vd., 1988; Sidanius ve Pratto, 1999) ve öncü çalışma bulguları ile uyumludur (Balaban 2013; Jedinger ve Eisentraut, 2019; Quist ve Resendez, 2002; Vallejo- Martin vd., 2021). Araştırma, sosyal baskınlık yönelimi ile algılanan tehdit arasındaki ilişkiyi doğrulaması açısından mevcut literatürle uyum içindedir (Costello ve Hodson, 2010; Halabi vd., 2008). Bu ilişkilerin, dünya genelinde en fazla göçmene ev sahipliği yapan ülkelerden biri olan Türkiye bağlamında ele alınmış olması çalışmanın önemi artırmaktadır. Sonuçlar, sosyal baskınlık, algılanan tehdit ve göçmenlere yönelik duyguların evrensel geçerliliğini destekleyen bulgular sunmuştur.

Yukarıda da ifade edildiği üzere sosyal baskınlık yöneliminin, kendisi ayrımcılığı üreten bir tutumdur (Sidanius vd 1991; Sidanius vd., 1994). Bu yargı ile uyumlu şekilde sosyal baskınlık yöneliminin güçlenmesi diğer etnik ya da dini gruplara (Lee vd. 2011), göçmenlere (Duckitt, 2006; Miglietta vd., 2014; Eser ve Uygur, 2019; Sarıdağ ve Eser, 2023a) yönelik önyargıları güçlendirdiğini ortaya koyan çalışmalar hâlihazırda mevcut olup, güncel çalışmada da sosyal baskınlık yönelimi ile önyargılar arasında anlamlı ilişki olduğu görülmüştür. Zira sosyal baskınlık yöneliminin gruplar arası hiyerarşinin örtük

olarak sürdürülmesi talepleri ile ilişkili olduğu (Ho vd. 2012, 2015) alanda sıklıkla tartışılmaktadır. Bununla birlikte araştırma modelinde göçmenlere yönelik olumsuz duygulanım ile sosyal baskınlık yönelimi arasında pozitif anlamlı bir ilişki gözlemlenirken, olumlu duygulanım arasında ilişkili bulunamamıştır. Diğer bir ifade ile gençlerin göçmenler ile aralarındaki eşitsizliği sürdürmeye yönelik tutumları onların göçmenlere yönelik olumsuz duygularını güçlendirmektedir. Bu bulgular da öncü çalışma bulguları ile örtüşmektedir (Karaoğlu 2015; Snellman ve Ekehammar 2005; Sibley ve Liu, 2010; Wollast vd., 2023).

Araştırmada sosyal baskınlık yöneliminin, genel ve kültürel tehdit algıları üzerinden göçmenlere yönelik önyargıları-olumlu ve olumsuz duygulanımı yordadığı görülmüştür. Öyle ki genel tehdit algılamaları sosyal baskınlık yönelimi ile göçmenlere ilişkin olumlu/olumsuz önyargılar arasındaki ilişkiye aracılık etmektedir. Yukarıda da ifade edildiği üzere sosyal baskınlık yönelimi genel tehdit algılamalarını arttırmakta, genel tehdit algılamaları da göçmenlere yönelik olumlu duygulanımı azaltırken, olumsuz duygulanımı artırmaktadır. Genel tehdit algıları ile paralel bir şekilde kültürel tehdit algılamaları da sosyal baskınlık yönelimi ile olumlu/olumsuz önyargılar arasındaki ilişkiye aracılık etmekte, sosyal baskınlık yönelimi kültürel tehdit algılarını güçlendirirken, söz konusu kültürel tehdit algılamaları olumlu duygulanımı zayıflatmakta, olumsuz duygulanımı ise güçlendirmektedir. Bu bulgular, Matthews ve Levin'in (2012) sosyal baskınlık yönelimi ile tehdit algıları ve tehdit algıları ile dış gruba yönelik duygulanım arasında ilişki olduğunu ortaya koydukları çalışma sonuçları ile örtüşmektedir. Benzer şekilde modelden elde edilen sonuçlar gerek Karaoğlu (2015)'nin, tehdit algılamalarının sosyal baskınlık yönelimi ile duygulanım arasındaki ilişkide etkili olduğunu, gerekse Vallejo-Martin vd., (2021)'nin sosyal baskınlık yönelimi ve algılanan tehdidin göçmenlere yönelik önyargıları duygulanım üzerinden açıklamada etkili olduğunu ortaya koyan araştırma bulguları ile uyumludur. Ayrıca bulgular, Charles-Toussaint ve Crowson (2010)'nin, yabancı öğrencilere yönelik önyargılar üzerinde gerek sosyal baskınlık yöneliminin gerekse algılanan tehditin etkili olduğu sonucuna ulaştıkları araştırma bulguları ile de örtüşmektedir. Benzer şekilde Caricati, vd. (2017) araştırmalarında göçmenlere yönelik gerek sembolik gerekse gerçekçi tehdit algılarının sosyal baskınlık yöneliminin önyargılar üzerindeki etkisine aracılık ettiği bulgulamışlardır. Son olarak öncü yazınla benzer şekilde Mancini vd. (2020) algılanan tehdidin göçmenlere yönelik önyargılar üzerinde etkili olduğunu ifade etmişlerdir.

Özetle, algılanan tehdidin, yüksek sosyal baskınlık yönelimine sahip bireylerin dış gruplarla nasıl etkileşime girdiğini ve nasıl davrandığını etki-

lediği söylenebilir. Algılanan tehdidin aracılığı, sosyal baskınlığın dış grup davranışı üzerindeki etkisinde önemli bir rol oynamaktadır. Bu araçları tanımak, özellikle göçmenlere yönelik önyargıların kökenlerini anlamak ve bununla mücadele etmeye, yönelik stratejiler geliştirmek için çok önemlidir. Araştırma sonuçlarına göre, algılanan tehditleri azaltmayı amaçlayan müdahalelerin, sosyal baskınlığın grup dışı davranış üzerindeki olumsuz etkilerini potansiyel olarak hafifletebileceği söylenebilir. Araştırma bulgularının öncelikle kısıtlı bir örneklemde elde edildiği akılda tutulmalıdır. Öyle ki çalışma örnekleme, belirli bir yaş grubunu (yaşları 18-25 arasında değişen 319'u kadın, 191'i erkek olmak üzere 510 kişi) kapsamaktadır. Bu bağlamda katılımcıların genel ve kültürel tehdit algılamalarının somut bir ekonomik rekabetin bir sonucu olmadığı, gruplararası temas ile çokkültürlü bir toplum yapısına ilişkin tutumların araştırma modeline dâhil edilmediği gibi hususlar araştırama kısıtları olarak göz önünde tutulmalıdır. Zira gruplararası temas, çoğunluk grubunun göçmenlere olan güvenini artırma, onlarla dayanışma hissetme ve göçmen haklarını savunan eylemlere katılımını teşvik etme (Çakal vd., 2021; Özkan vd., 2024) potansiyeline sahiptir. Yine çokkültürlülüğe ilişkin olumlu tutumlar gerek göçmenlere yönelik toplumsal mesafeyi gerekse önyargıları azaltmada etkili olabilmektedir (Uygur vd., 2024).

Sonuç olarak gruplar arasındaki hiyerarşiyi meşru gören sosyal baskınlık yöneliminin önyargılar üzerinde etkili olduğu ve bu ilişkide algılanan tehdidin aracılık ettiği hususu çalışmanın temel bulgusudur. Müteakip çalışmaların farklı yaş ve meslek gruplarında yapılması, var ise göçmenler ile kurulan sosyal temasın nitelik ve niceliğinin irdelenmesi göçmenlere yönelik önyargıların daha derinlemesine anlaşılmasına katkı sunacaktır. Yine bu kapsamda sosyal baskınlık yönelimi ile sağ kanat yetkeci tutumların göçmenlere yönelik zenofobik tutumlar üzerindeki etkisi ve bu ilişkide belirleyici olması muhtemel tehdit algılamaları, sosyal temas, sosyal mesafe ve çok kültürlülüğe yönelik tutumlar gibi değişkenler üzerinden konunun irdelenmesinin, alana katkı sunacağını ifade etmek mümkündür.

Kaynakça

- Akgün, A. (2023). Türkiye'deki göçmen çocukların eğitim sorunları konusunda tarihsel bir çerçeve. *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 27(2), 395-406.
- Arslan, E., Çiçek, A., ve Baykal, Ö. N. (2021). Türkiye'deki siyasal partilerin geçici koruma altındaki Suriyeliler sorununa bakışı üzerine bir inceleme. *İktisadi ve İdari Bilimler Alanında Uluslararası Araştırmalar*, 93-123.
- Balaban Ç.D. (2013). *The roles of intergroup threat, social dominance orientation and right-wing authoritarianism in predicting Turks' prejudice toward Kurds*, (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Orta Doğu Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

- Barın, H. (2023). Geçici misafirlikten kalıcı yerleşmeye evrilen süreçte Türkiye'deki Suriyelilerin yaşadıkları sorunları yeniden tartışmak. *Liberal Düşünce Dergisi*, (110), 147-179.
- Bender M., Osch Y. V., He J., Güngör D. ve Eldja A. (2022). The role of perceived discrimination in linking religious practices and well-being: a study among Muslim Afghan refugees in the Netherlands. *International Journal of Psychology*, 57(4), 445-455.
- Biber, F. U. (2024). Suriyeli mülteciler ve xenofobik algı yönetimi bağlamında sosyal medyanın etkileri; İstanbul'da Dom çingeneleri. *Bursa Uludağ Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 42(2), 157-182.
- Bimay, M., ve Çetin, E. (2023). Entegrasyon sürecinde göçmen aile yapısında yaşanan değişimler: Batman'daki Suriyeliler örneği. *Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 14(3), 1019-1935.
- Campbell, D. T. (1965). Ethnocentric and other altruistic motives. D. Levine (Ed.). *Nebraska Symposium on Motivation* içinde (s. 283-311). Lincoln: University Of Nebraska Press.
- Can, A. (2017). *Spss ile bilimsel araştırma sürecinde nicel veri analizi (5.bs.)*. Ankara: PEGEM Akademi.
- Caricati, L., Mancini, T. ve Marletta, G. (2017). The role of ingroup threat and conservative ideologies on prejudice against immigrants in two samples of Italian adults. *The Journal of Social Psychology*, 157(1), 86-97. <https://doi.org/10.1080/00224545.2016.1176552>
- Charles-Toussaint, G. C., ve Crowson, H. M. (2010). Prejudice against international students: the role of threat perceptions and authoritarian dispositions in U.S. students. *The Journal of Psychology*, 144(5), 413-428. <https://doi.org/10.1080/00223980.2010.496643>
- Costello, K., ve Hodson, G. (2011). Social dominance based threat reactions to immigrants in need of assistance. *European Journal of Social Psychology*, 41(2), 220-231.
- Cremer, T. (2023). A Europeanisation of American politics? Trumpism and the populist radical right in the United States. *Journal of Language and Politics*, 22(3), 396 - 414, <https://doi.org/10.1075/jlp.22135.cre>
- Çakal, H., Halabi, S., Cazan, A. M., ve Eller, A. (2021). Intergroup contact and endorsement of social change motivations: The mediating role of intergroup trust, perspective-taking, and intergroup anxiety among three advantaged groups in Northern Cyprus, Romania, and Israel. *Group Processes & Intergroup Relations*, 24(1), 48-67.
- Çiçek, A. (2022a). Suriyelilerin sosyal ve siyasal entegrasyonu Adana ili incelemesi. Birinci Baskı, Ankara: Detay Yayıncılık.
- Çiçek, A. (2022b). "Türkiye'de göçmen entegrasyonu ve Mıpx verilerine göre değerlendirilmesi," *İçinde Geçici Koruma Statüsündeki Suriyeliler* Edt:Hamza Bahadır Eser, Cilt:1, Siyasal Kitabevi, 185-204.
- Çobanoğlu, F. (2024). Eğitimde göçmen çocuklar: çeşitli ülkelerde uygulanan eğitim politikalarının incelenmesi. *Yaşadıkça Eğitim*, 38(2), 501-518.
- Duckitt, J. (2006). Differential effects of right wing authoritarianism and social dominance orientation on outgroup attitudes and their mediation by threat from and competitiveness to outgroups. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 32(5), 684-696.
- Dustmann, C., T. Frattini, ve I. P. Preston (2012). The Effect of immigration along the distribution of wages. *Review Of Economic Studies* 80(1), 145-73.
- Eser H.B. ve Uygur, M.R. (2019). Suriyeli göçmenlere yönelik tutumların bütünlük tehdit ve sosyal mesafe kuramları doğrultusunda incelenmesi: Süleyman Demirel Üniversitesi Örneği. *Liberal Düşünce Dergisi*, 24(95), 131-162.

- Eser H.B., ve Çiçek A. (2020). Avrupa'da aşırı sağın ayak sesleri: zenofobinin patolojik normalleşmesi. *Alternatif Politika*, 12(1), 114-144.
- Eser, H. B., Çetinceli, K., ve Uygur, M. R. (2023). The effect of gender and income differences on social dominance orientation: an examination of youth's attitudes towards Syrians under temporary protection. *Akademik Yaklaşımlar Dergisi*, 14(1), 240-258. <https://doi.org/10.54688/ayd.1274908>
- Fidan, M. S., ve Taş, A. (2023). Türkiye'de geçici koruma statüsünde yaşayan Suriyeli sığınmacıların eğitim sorunları. *Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 13(1), 137-156.
- Forza, C., ve Filippini, R. (1998). TQM impact on quality conformance and customer satisfaction: a causal model. *International Journal of Production Economics*, 55(1), 1-20.
- Gaskin, J.ve Lim, J. (2018). Indirect effects. *AMOS plugin*. Gaskination's StatWiki.
- George, D. ve Mallery, M. (2010). *SPSS for windows step by step: a simple guide and reference*, 17.0 update (10a ed.) Boston: Pearson
- Güler A.ve Yıldırım M. (2022). Associations between acculturation, perceived discrimination and subjective well-being among Syrian adolescents Living in Turkey. *International Journal Of Psychology*, 57(2), 171-180.
- Günay S. ve Eser H.B. (2022). "Türkiye'nin taraf olduğu uluslararası düzenlemeler ve iç hukukta mülteci, göçmen, sığınmacı, kavramları ile geçici koruma statüsü". İçinde *Geçici Koruma Statüsündeki Suriyeliler Güncel Tartışmalar* Edt: Hamza Bahadır Eser Cilt:1, Siyasal Kitabevi, 11-22.
- goc.gov.tr, Erişim tarihi: 04.04.2024
- Hair, J.F., Black, W.C., Babin, B.J., Babin, B.J. ve Anderson, R.E. (2018). *Multivariate data analysis*. Hampshire: Cengage Learning.
- Halabi, S., Dovidio, J. F., ve Nadler, A. (2008). When and how do high status group members offer help: effects of social dominance orientation and status threat. *Political Psychology*, 29(6), 841-858.
- Hasta, D. ve Karaçanta, H. (2017). Yetkecilik, sosyal baskınlık yönelimi ve siyasal görüş. *Türk Psikoloji Yazıları*, 20(40), 23-34.
- Hiçdurmaz, Z. (2023). Göçmenlerin ötekileştirilmesinde kolektif bir duygu olarak zenofobi. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (75), 373-384.
- Ho, A. K., Sidanius, J., Kteily, N., Sheehy-Skeffington, J., Pratto, F., Henkel, K. E., ve Stewart, A. L. (2015). The nature of social dominance orientation: Theorizing and measuring preferences for intergroup inequality using the new SDO7 scale. *Journal of Personality and Social Psychology*, 109(6), 1003-1028. <http://dx.doi.org/10.1037/pspi0000033>
- Ho, A. K., Sidanius, J., Pratto, F., Levin, S., Thomsen, L., Kteily, N. ve Sheehy-Skeffington, J. (2012). Social dominance orientation: Revisiting the structure and function of a variable predicting social and political attitudes. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 38(5), 583-606.
- Jedinger, A. ve Eisentraut, M. (2019). Exploring the differential effects of perceived threat on attitudes toward ethnic minority groups in Germany. *Frontiers in Psychology*, Vol: 10, Article 289510(2895).
- Kancs d'A., ve Lecca, P. (2018). Long-term social, economic and fiscal effects of immigration into the EU: the role of the integration policy. *The World Economy*, 41(10), 2599-2630.
- Karaoğlu, E. K. (2015). *The role of social dominance orientation, empathy and perceived threat*

in predicting prejudice of Turkish citizens toward Syrian immigrants, (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi) Orta Doğu Teknik Bilimler Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

- Kayış, A. (2005). Güvenilirlik analizi. Kalaycı, Ş. (Ed.), *SPSS uygulamalı çok değişkenli istatistik teknikleri içinde*, 5.Basım, Ankara: Asil Yayınevi.
- Kaynak B. D., Malatyalı M. K. ve Hasta D. (2021). Yeni sosyal baskınlık yönelimi ölçeği'nin (sby7) Türkçeye uyarlanması. *Studies in Psychology*, 41(1), 301-330.
- Kestler, T. (2022). Radical, nativist, authoritarian—or all of these? assessing recent cases of right-wing populism in Latin America. *Journal of Politics in Latin America*, 14(3), 289-310. <https://doi.org/10.1177/1866802X221117565>
- Lee, I. C., Pratto, F. ve Johnson, B. T. (2011). Intergroup consensus/disagreement in support of group-based hierarchy: An examination of socio-structural and psycho-cultural factors. *Psychological Bulletin*, 137(6), 1029–1064.<https://doi.org/10.1037/a0025410>
- Lindholm, A., Lutz, G. ve Green, E. G. T. (2024). Life dissatisfaction and the right-wing populist vote: Evidence from the European Social Survey. *American Behavioral Scientist*, 0(0). <https://doi.org/10.1177/00027642241240334>
- Louis, W. R., Duck, J. M., Terry, D. J., Schuller, R. A. ve Lalonde, R. N. (2007). Why do citizens want to keep refugees out? threats, fairness and hostile norms in the treatment of asylum seekers. *European Journal of Social Psychology*, 37(1), 53-73.
- Makashvili, A., Vardanashvili, I. ve Javakhishvili, N. (2018). Testing intergroup threat theory: Realistic and symbolic threats, religiosity and gender as predictors of prejudice. *Europe's Journal of Psychology*, 14(2), 464-484.
- Mancini, T., Bottura, B. ve Caricati, L. (2020). The role of perception of threats, conservative beliefs and prejudice on prosocial behavioural intention in favour of asylum seekers in a sample of Italian adults. *Current Psychology*, 39, 2252–2261. <https://doi.org/10.1007/s12144-018-9909-4>
- Matthews, M. ve Levin, S. (2012). Testing a dual process model of prejudice: assessment of group threat perceptions and emotions. *Motivation and Emotion*, 36, 564–574 <https://doi.org/10.1007/s11031-012-9280-y>
- Miglietta A., Gattino S. ve Esses V. M. (2014). What causes prejudice? How may we solve it? Lay beliefs and their relations with classical and modern prejudice and social dominance orientation. *International Journal of Intercultural Relations*, 40, 11-21.
- Ocaklı, L., ve Avaner, T. (2023). Kent güvenliği ve düzensiz göç üzerine bir değerlendirme: İzmir'de zenofobi ve suç korkusu. *Çankırı Karatekin Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 13(4), 1504-1529.
- Oğuz, A., ve Oğuz, S. (2023). Mültecilere dönük nefret söylemi ve toplumsal düzensizlik. *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (56), 31-42.
- Özkan, Z., Dhont, K., ve Abrams, D. (2024). Intergroup contact and intended actions in support of disadvantaged groups: the role of affective processes and feelings of solidarity. *Group Processes @ Intergroup Relations*, 27(3), 471-496.
- Padır, M. A., ve Erdur-Baker, Ö. (2023). Syrian refugees and xenophobia: the role of gender, education, perceived economic income, and age. *Erzincan Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 25(1), 162-169. <https://doi.org/10.17556/erziefd.1190189>
- Pratto F., Sidanius J., Stallworth L. M., Malle B. F. (1994). Social dominance orientation: a personality variable predicting social and political attitudes. *Journal of Personality and Social Psychology*, 67(4), 741- 763.

- Quak, E. J. (2019). The effects economic integration of migrants have on the economy of host countries. *K4D Helpdesk Report*, Institute of Development Studies, Brighton, UK.
- Quist, R. M. ve Resendez, M. G. (2002). Social dominance threat: examining social dominance theory's explanation of prejudice as legitimizing myths. *Basic and Applied Social Psychology*, 24(4), 287–293. https://doi.org/10.1207/S15324834BASP2404_4
- Rios, K., Sosa, N. ve Osborn, H. (2018). An experimental approach to intergroup threat theory: manipulations, moderators, and consequences of realistic vs. symbolic threat. *European Review of Social Psychology*, 29(1), 212-255.
- Rodríguez-Pose A., Terrero-Dávila J. ve Lee N. (2023). Left-behind versus unequal places: interpersonal inequality, economic decline and the rise of populism in the USA and Europe. *Journal of Economic Geography*, 23(5), 951–977, <https://doi.org/10.1093/jeg/lbad005>
- Rowthorn, R. (2008). The fiscal impact of immigration on the advanced economies. *Oxford Review Of Economic Policy*, 24(3), 560–80.
- Saraçlı, M. (2023). Avrupa'daki popülist aşırı sağ partilerin göç meselesine yaklaşımları: Fransa ulusal birlik partisi örneği. *Liberal Düşünce Dergisi*, (110), 123-146. <https://doi.org/10.36484/liberal.1250802>
- Sarıdağ, S. ve Eser, H. B. (2023a). Gruplar arası temas, sosyal baskınlık yönelimi ve zenofobi arasındaki ilişkide algılanan tehdidin rolü İzmir konak örneği. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 10(1), 418-445. <https://doi.org/10.30798/makuiibf.1097933>
- Sarıdağ, S., ve Eser, H. B. (2023b). Sosyal baskınlık yönelimi, tehdit algısı, gruplararası temas ve zenofobik tutumların siyasal eğilim, etnik ve dini kimlikler ile ilişkisi. *Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi*, 14(38), 687-701.
- Sherif M., O. J. Harvey, B. Jack White, William R. Hood, Carolyn W. Sherif, (1988). The robbers cave experiment: intergroup conflict and cooperation. Wesleyan University Press, Middletown Connecticut.
- Sherif, M. (1988). *The robbers cave experiment: Intergroup conflict and cooperation.*[Orig. pub. as *Intergroup conflict and group relations*]. Wesleyan University Press.
- Sibley, C. G. ve Liu, J. H. (2010). Social dominance orientation: testing a global individual difference perspective. *Political Psychology*, 31(2), 175–207.
- Sidanius J., Liu J. H., Shaw J. S. ve Pratto F. (1994). Social dominance orientation, hierarchy attenuators and hierarchy enhancers: Social dominance theory and the criminal justice system. *Journal of Applied Social Psychology*, 24(4), 338-366.
- Sidanius J., Pratto F. ve Levin S. (2006). Social dominance theory and the dynamics of intergroup relations: Taking stock and looking forward. *European Review of Social Psychology*, 17(1), 271-320.
- Sidanius J., Pratto F., Bobo L. (1996). Racism, conservatism, affirmative action, and intellectual sophistication: a matter of principled conservatism or group dominance?. *Journal Of Personality and Social Psychology*, 70(3), 476-490.
- Sidanius J., Pratto F., Martin M. ve Stallworth L.M. (1991). Consensual racism and career track: some implications of social dominance theory. *Political Psychology*, 12(4), 691-721.
- Sidanius, J. ve Pratto, F. (1999). *Social dominance: An intergroup theory of social hierarchy and oppression*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Snellman, A. ve Ekehammar, B. (2005). Ethnic hierarchies, ethnic prejudice, and social dominance orientation. *Journal of Community “ Applied Social Psychology*, 15(2), 83-94.

- Stephan, W. G. (2012). "Improving relations between residents and immigrants", *Analyses Of Social Issues And Public Policy*, 12(1), 33-48.
- Stephan, W. G. ve Stephan, C. W. (1985). Intergroup anxiety.. *Journal of Social Issues*, 41(3), 157-175.
- Stephan, W. G. ve Stephan, C. W. (1996). Predicting prejudice. *International Journal of Intercultural Relations*, 20(3-4), 409-426.
- Stephan, W. G. ve Stephan, C. W. (2000). "An integrated Threat Theory of Prejudice" S. Oskamp İçinde, *Reducing Prejudice And Discrimination*, Mahwah, New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates, 23-45.
- Stephan, W. G., Renfro, C. L. ve Davis, M. D. (2008). The role of threat in intergroup relations. *Improving intergroup relations: Building on the legacy of Thomas F. Pettigrew*, 55-72.
- Stephan, W. G., Ybarra, O. ve Bachman, G. (1999). Prejudice toward immigrants. *Journal of Applied Social Psychology*, 29(11), 2221-2237. <http://doi.org/10.1111/j.1559-1816.1999.tb00107.x>
- Stephan, W. G., Ybarra, O. ve Morrison, K. R. (2009). "Intergroup Threat Theory" T. D. Nelson İçinde, *Handbook Of Prejudice, Stereotyping, And Discrimination*, New York: Psychology Press, 43-60.
- Stephan, W. G., Ybarra, O., Martinez, C. M., Schwarzwald, J. ve Tur-Kaspa, M. (1998). Prejudice towards immigrants to Spain and Israel: An integrated threat theory analysis. *Journal of Cross-Cultural Psychology*, 29(4), 559-576. <http://doi.org/10.1177/0022022198294004>
- Şimşek, O. (2024). Mülteci ol (ama) mak: İzmirliilerin mültecileri görme biçimleri. *Nişantaşı Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 12(1), 20-36.
- Tabachnick, B. G. ve Fidell, L. S. (2013). *Using multivariate statistics*, 6. Basım, New Jersey: Pearson Education, Inc.
- Trounson, J. S., Critchley, C. ve Pfeifer, J. (2015). Australian attitudes toward asylum seekers roles of dehumanization and social dominance theory. *Social Behavior And Personality: An International Journal*, 43(10), 1641-1655.
- Uygun, M.R., Eser, H.B., Çoksan, S. ve Sarıdağ, S. (2024). Multiculturalism, social distance, and xenophobia among non-WEIRD individuals toward Syrian refugees: positive and negative emotions as moderators. *Current Psychology*, 43, 22859-2287. <https://doi.org/10.1007/s12144-024-06001-9>
- Vallejo-Martín, M., Canto, J.M., San Martín García, J.E. ve Perles Novas, F. (2021). Prejudice towards immigrants: the importance of social context, ideological postulates, and perception of outgroup threat. *Sustainability*. 13(9), 4993.
- Verkuyten, M. ve Martinovic, B. (2006). Understanding multicultural attitudes: The role of group status, identification, friendships, and justifying ideologies. *International Journal of Intercultural Relations*, 30, 1-18.
- Verkuyten, M. ve Thijs, J. (2002). Multiculturalism among minority and majority adolescents in the Netherlands. *International Journal of Intercultural Relations*, 26(1), 91-108.
- Ward C., Masgoret A.M. (2006). "An integrative model of attitudes toward immigrants", *International Journal of Intercultural Relations* 3, 671-682.
- Wollast, R., Lüders, A., Nugier, A., Khamzina, K., de La Sablonnière, R. ve Guimond, S. (2023). Social dominance and antiimmigrant prejudice: a crossnational and prospective test of the mediating role of assimilation, multiculturalism, colour blindness, and interculturalism. *European Journal of Social Psychology*, 53(1), 167-182.

Yang, F., He, Y. ve Xia, Z (2023). The effect of perceived discrimination on cross-cultural adaptation of international students: moderating roles of autonomous orientation and integration strategy. *Current Psychology*, 42, 19927–1994.

Yılmaz, Y. F. (2023). Avrupa ve Türk hukuku çerçevesinde geçici koruma statüsündeki sığınmacıların türkiye'deki sosyal ve siyasal etkileri bağlamında yaşanan geri gönderme ikilemi üzerine değerlendirme. *Uluslararası Ekonomi ve Siyaset Bilimleri Akademik Araştırmalar Dergisi*, 7(18), 17-36.

Informal Employment Areas for Syrian Asylum Seekers in Türkiye: A Fuzzy TOPSIS Analysis*

İrfan Ersin** & Faik Tanrıkulu***

Abstract

Informal employment is considered a major problem in developing countries. Although unregistered employment contributes to a country's economy in terms of production, it can have a negative impact on macroeconomic indicators such as tax losses and unemployment. Unregistered employment can include both nationals and foreign workers. The aim of this study is to find out in which sectors Syrian asylum seekers are preferred in unregistered employment in Türkiye. Fuzzy TOPSIS was used as a method in the study. Fuzzy TOPSIS provides a ranking according to alternatives and criteria. The analysis results show that Syrian refugees are preferred in agriculture, construction and textile sectors respectively in unregistered employment in Türkiye. With these results, it is suggested that the legal regulations of Türkiye in immigration policy and unregistered employment and those asylum seekers should be evaluated at the legal level regarding the country's economy.

Keywords: Informal Employment, Syrian Asylum Seekers, Migration Policies, Economic Integration.

Türkiye'de Suriyeli Sığınmacıların Kayıtdışı İstihdam Alanları: Bulanık TOPSIS Analizi

Öz

Kayıtdışı istihdam, gelişmekte olan ülkeler için önemli bir sorun teşkil etmektedir. Bu tür istihdam, ülke ekonomisine üretim açısından katkı sağlamasına rağmen vergi kaybı ve işsizlik gibi makroekonomik göstergeleri olumsuz etkileyebilmektedir. Kayıtdışı çalışma hem yerli vatandaşlar arasında hem de yabancı işçiler arasında görülebilmektedir. Bu çalışmanın amacı, Türkiye'de Suriyeli sığınmacıların kayıtdışı istihdamda hangi sektörlerde yoğunlaştığını ortaya çıkarmaktır. Araştırmada, bulanık TOPSIS yöntemi kullanılmıştır, bu yöntem alternatifleri ve kriterleri dikkate alarak bir sıralama sunmaktadır. Analiz sonuçları, Türkiye'de kayıtdışı istihdamda Suriyeli sığınmacıların öncelikli olarak tarım, inşaat ve tekstil sektörlerinde çalıştıklarını ortaya koymaktadır. Bu bulgular, Türkiye'nin göç politikaları ve kayıtdışı istihdamla ilgili yasal düzenlemeler konusunda adımlar atması gerektiğini, ayrıca sığınmacıların ülke ekonomisine yasal olarak entegre edilmesinin önemi vurgulanmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Kayıtdışı İstihdam, Suriyeli Sığınmacılar, Göç Politikaları Ekonomik Entegrasyon.

*This study is derived from the "Syrian Entrepreneurs in the Istanbul Economy" project presented to the Istanbul Chamber of Commerce and the authors' related titles in the article.

**Dr. | Istanbul Medipol University, Vocational School of Social Sciences, Department of Foreign Trade | iersin@medipol.edu.tr | ORCID: 0000-0002-7407-3654

***Assoc. Dr. | Istanbul Medipol University, Faculty of Humanities and Social Sciences, Department of Political Science and Public Administration | ftanrikulu@medipol.edu.tr | ORCID: 0000-0002-0654-3140

DOI: 10.36484/liberal.1454938

Liberal Düşünce, Year: 29, Issue: 115, Summer 2024, pp. 191-206.

Date of Submission: 18 Mar 2024 | Date of Acceptance: 28 Sep 2024

Introduction

The emergence of an important migration flow to Türkiye due to the war in Syria has brought about economic and social changes in Türkiye. Whatever the reason, the migration flow brings some advantages and disadvantages to the host country. These advantages and disadvantages can be expressed as economic, social, cultural, and political. As a matter of fact, it is important to manage the migration flow and to make accurate and on-site planning for the incoming refugees. If the migration flow is not properly managed, economic and political problems may occur. Syrian refugees in Türkiye are considered within the scope of “Temporary Protection”. Work permits are also issued within the scope of temporary protection and a “work permit” is given to asylum seekers in line with certain restrictions and conditions. As a matter of fact, this situation allows Syrian refugees to be evaluated in unregistered employment (Nurdoğan & Öztürk, 2018).

Informal employment is seen as an important problem for national economies. The unregistered and untaxed workforce reduces the tax revenues of the state, leading to disruptions in the financing of public services and the social security system. Additionally, unregistered workers are deprived of social rights such as job security, retirement and health insurance, increasing social inequality. It creates an unfair competitive environment for employers, because companies that employ unregistered employees can operate at lower costs than companies that fulfill their legal obligations. Syrian refugees, who are evaluated in informal employment, contribute indirectly to the country’s production. However, this contribution cannot be reflected in official accounts and negative economic problems of unregistered employment may arise (Dikkaya & Dinçer, 2023; Bayrakcı, 2023).

In economies, a young and dynamic population is considered an important factor for growth. Therefore, refugees coming to Türkiye, albeit through immigration, contribute to the young and dynamic population structure of the country. However, the unregistered nature of this contribution can lead to economic and social problems. In this context, it is important to identify the sectors in which refugees predominantly work unregistered in order to understand refugee labour and unregistered policies. This study examines the sectors in which Syrian refugees in Türkiye are more likely to be employed. In line with this research, the Fuzzy TOPSIS method, which is one of the multi-criteria decision-making methods, was applied. Prior to the application, an extensive literature review was conducted to determine the sector and criteria. After the application, the results were evaluated and written up.

Identifying the sectors in which Syrian refugees work informally using the fuzzy TOPSIS method and ranking them from the most intensive sector to the least intensive sector is considered an important innovation of the study. Since it is difficult to identify the unregistered labor force, identifying and ranking the sector in line with the data obtained from the literature and experts will provide important information to policy makers. It is expected that the findings obtained in the study will enable the development of strategic thoughts regarding the integration of refugees into the economy, social adaptation processes and employment policies. The integration of Syrian refugees into the Turkish economy, if well managed, can both improve the quality of life of refugees and contribute to the socio-economic development of Türkiye.

The introduction, which is the first section of this study, states the purpose and importance of the study and explains the relationship between Syrian refugees and unregistered employment. The second section explains the impact of migration on the informal economy and reviews the literature. The third section presents the methodology, explaining the fuzzy TOPSIS method and defining the sector and criteria of application. The fourth section evaluates the results. The last section contains the results and discussion and policy recommendations.

Literature: Impact of Migration on Informal Employment

Informal employment is a variable that moves with the informal development of the country's economy. Foreign workers without work permits stand out in informal employment. Foreign labour is highly preferred in sectors where there is little public control. The proportion of undocumented foreign workers varies from country to country. The conflicts of the last 20 years, especially in the Middle East region, have led to illegal migration of the population living in these regions to neighbouring countries. One of these countries, and the most important one, is Türkiye.

Türkiye receives illegal immigrants from countries such as Syria, Pakistan, Afghanistan, Iraq, Bangladesh, India, Morocco, Algeria, Nigeria, Azerbaijan and Nakhchivan. While some of the immigrants fleeing from these countries plan to migrate to EU countries using Türkiye as a transit country, others plan to come directly to and live in Türkiye (Sarıca, 2006). Syrian immigrants in particular have preferred Türkiye because of its border neighbour and its policy towards Syria, and they have reached a certain population in Türkiye.

The proliferation of Syrian immigrants in Türkiye has led to their being considered for unregistered employment in Türkiye. According to Akbulut (2020), Syrian unskilled labour is highly preferred by some sectors. Syrian refugees are particularly valued in sectors such as agriculture, textiles, construction and manufacturing. The impact of asylum seekers on the labour market depends on the economic development of the province in which they live. If the economic structure of the province is mainly agricultural, asylum seekers are evaluated in this sector, and if other sectors are more dominant, the labour is also used in these sectors (Akbulut, 2020). Yıldız and Yıldız (2017) discussed the positive and negative effects of Syrian refugees on the Turkish economy. According to the aforementioned study, the assessment of asylum seekers in informal employment is seen as a positive situation in terms of reducing costs for businesses. In addition, the demand for asylum seekers, whose income increases in the market, is also expressed as an income effect. Positive effects such as the effective distribution of resources and an increase in competitiveness are also mentioned. Yıldız and Yıldız (2017) reveal that the negative effects of Syrian refugees on the country's economy include variables such as reducing tax revenues, eliminating tax justice, negatively affecting the distribution of resources, causing unfair competition, preventing the correct evaluation of economic data, and causing the exploitation of child labour. In addition to these positive and negative effects, according to the authors, costs are incurred in many areas such as tax losses, health, education, and accommodation services for Syrian refugees in Türkiye. Duruel (2017), who found that Syrian refugees have an impact on the Turkish economy, especially on the labour market, states that national and international aid to Syrian refugees is reflected in the economy as demand. The study also found negative effects on unregistered employment and wages of Syrian refugees. In addition, there is an increase in employment in registered sectors due to increased demand in the regions where Syrian refugees reside. Furthermore, according to Duruel (2017), it is emphasised that the perception that Syrian refugees will increase unemployment by replacing Turkish workers does not find a place in the labour market. On the other hand, it is stated that the predominance of the young population among Syrian refugees will contribute to the demographic structure of the Turkish labour force.

Kavas and Develi (2015) focused on the reasons for unregistered employment of foreigners without work permits. According to the results of the study in question, the reasons for unregistered employment include economic reasons, reasons arising from the social security and tax system, low minimum wages, public reasons, reasons arising from enterprises, and reasons

arising from social assistance. In addition, it was found that informal employment has positive and negative effects. Çoban (2018) investigated the impact of Syrian refugees on the labour market in Istanbul. In this study, face-to-face interviews were conducted with 422 asylum seekers. The most important reason why asylum seekers prefer to stay and work in Istanbul is the abundance of job opportunities. It was also noted that the need for unskilled labour in some sectors in Istanbul led Syrian refugees to consider undeclared work. In addition, it was emphasised that the assessment of Syrian refugees as registered employment with legal regulations will make a significant contribution to the country's economy. A similar study was conducted by Akbaş and Ün-lütürk Ulutaş (2018) on the province of Denizli. Based on face-to-face interviews with 36 asylum seekers and seven local participants, they found that Syrian refugees are valued for the lowest level jobs in the secondary labour market and are employed at low wages.

Temel and Topateş (2023) investigated the situation of job security, occupational safety and undeclared work of refugees in the construction sector. Semi-structured interviews were conducted with fifteen Syrian and Afghan workers living in Manisa and working in the construction industry. As a result of the research, it was found that migrant workers in the construction sector have precarious working conditions such as informal economy, low wages, long working hours, open-ended contracts, work accidents and occupational diseases, inadequate occupational health and safety, and stratified labour markets. Bayrakci and Altun (2023) studied Syrian refugees working in the footwear industry in Izmir and Istanbul. They investigated the labour dynamics of secondary markets and the situation of local and illegal Syrian workers. The study used qualitative methods and conducted face-to-face interviews with 22 people. According to the results of the analysis, the reason why Syrian refugees work unregistered in the footwear industry is that the employer costs are low and local workers do not prefer the sector.

When the literature is examined, it is understood that the Syrian refugees in Türkiye are evaluated in sectors that are low and public control is weak. This study aims to contribute to the literature by using the fuzzy TOPSIS method, which is one of the multi-criteria decision-making methods, on how Syrian refugees are evaluated in the informal sector in Türkiye.

Methodology

Fuzzy-Topsis Method

The TOPSIS method, which is one of the multiple decision making methods, is expressed as “The Technique for Order of Preference by Similarity to Ideal Solution” and is defined as the ordering of different alternatives. This method, developed by Hwang and Yoon (1981), is explained as the principle of choosing between alternatives using positive and negative ideal solution points. The alternative that is farthest from the negative ideal solution and closest to the positive ideal solution is expressed as the best alternative. The TOPSIS algorithm assumes that each criterion has a monotonically increasing or decreasing change. Thus, an ideal solution is facilitated (Şengül et al., 2015; Dinçer et al., 2017).

The Fuzzy TOPSIS algorithm uses verbal variables to evaluate alternatives. These verbal variables were first developed by Chen (2000) by expressing them in triangular fuzzy numbers. Later, Chen, Lin and Huang (2006) showed that the technique could be applied in a different way by using trapezoidal fuzzy numbers in their evaluations. (Aktaş, 2015).

$$\tilde{X}_{ij} = \frac{1}{k} (\tilde{X}_{ij}^1 + \tilde{X}_{ij}^2 + \tilde{X}_{ij}^3 + \dots + \tilde{X}_{ij}^k) \quad (1)$$

In the second step, the fuzzy decision matrix is normalized. In the second stage, the equation process of the weighted normalized decision matrix is given in 2 (Dinçer et al., 2017).

$$\tilde{r}_{ij} = \left(\frac{a_{ij}}{c_{ij}^*}, \frac{b_{ij}}{c_{ij}^*}, \frac{c_{ij}}{c_{ij}^*} \right) \quad (2)$$

$$c_{ij}^* = \sqrt{\sum_{i=1}^m c_{ij}^2} \quad (3)$$

In the third step, fuzzy positive and negative ideal points are determined. The formula for this process is given in equation 4 (Dinçer et al., 2017).

$$A^+ = (\vartheta_1^*, \vartheta_2^*, \vartheta_3^*, \dots, \vartheta_n^*) \text{ and } A^- = (\vartheta_1^-, \vartheta_2^-, \vartheta_3^-, \dots, \vartheta_n^-) \quad (4)$$

In addition to the fourth step, the distances of each alternative from the positive and negative ideal solution can be calculated with the help of equations (5) and (6). In this equation, $\tilde{\vartheta}_j^*$ is equal to (1,1,1) and $\tilde{\vartheta}_1^-$ represents (0,0,0) (Dinçer et al., 2017).

$$D_i^* = \sum_{j=1}^n d(\vartheta_{ij}, \vartheta_j^*) \quad (5)$$

$$D_i^- = \sum_{j=1}^n d(\vartheta_{ij}, \vartheta_j^-) \quad (6)$$

In the last step, the closeness coefficient is calculated for each alternative. Then, by looking at the closeness coefficients, all alternatives are ranked and the alternative with the highest closeness coefficient is selected. A high closeness coefficient indicates that an alternative is closer to the fuzzy positive ideal solution and farther from the negative ideal solution. This process in question ends with Equation 7 (Dinçer et al., 2017; Keskin et al., 2024).

$$CC_i = \frac{D_i^-}{D_i^+ + D_i^-} \quad (7)$$

Expert selection is very important in multi-criteria decision-making methods. This is because decision making is a technical matter. In other words, it requires collecting information correctly, making it useful and interpreting it. Therefore, in order to make a healthier choice, it is necessary to be an expert on this subject (Sarıçalı, 2018). Since the number of experts in more specific areas is low, the number of experts in multi-criteria decision-making methods is generally low. For this reason, 3, 4 or 5 expert opinions are considered sufficient for decisions in this method (Buhujan et al., 2022; Erdebilli et al., 2023; Eti et al., 2024). In this study, in which the fuzzy TOPSIS method was applied, the data collection process was carried out by sending survey questions to 4 experts. According to the demographic information of the experts, the first expert is an academician with 12 years of experience in the field, who has conducted research in the field of Syrian refugees, migration, and its effects on the economy, migration, and employment. The second expert is a mid-level manager with 10 years of experience working in the Ankara office of the International Labor Organization (ILO), who has researched and field studies on the working conditions of Syrian refugees and the labor market in Türkiye. The third specialist is a senior manager in the general directorate with 15 years of experience in the Social Security Institution. 4. The specialist is an operator who is engaged in trade and owns a company in the services sector for 15 years.

Determining the Preferred Sectors and Criteria for the Syrian Workforce in Unregistered Employment

Syrian refugees contribute to the Turkish economy through unregistered employment. In order to reveal these contributions, it is important in which sectors the Syrian refugees are evaluated more. There are 26 main sectors in total on the website of the Turkish Ministry of Labor and Social Security. In our study, these sectors are narrowed down based on the literature. According to the literature, it has been decided on 7 main sectors in which Syrian refu-

gees are most preferred. The equivalents in practice of the sectors, which are considered as alternatives in the preference of the Syrian workforce in unregistered employment, are given in Table 1 with their sources.

Table 1: Alternatives

Alternatives	Sectors	References
a1	Construction Sector	Kavas and Develi (2018), Shepherd (2018), Erdoğan and Unver (2015), Çınar (2018), Kutlu (2018), Koyuncu (2016), Koca (2019)
a2	Agriculture, Hunting and Fishing Sector	Kavas and Develi (2018), Shepherd (2018), Erdogan and Unver (2015), Kutlu (2018), Koyuncu (2016), Koca (2019)
a3	Manufacturing Industry Sector (Chemistry, Petroleum, Rubber and Plastic, Metal etc.)	Kavas and Develi (2018), Shepherd (2018), Koyuncu (2016)
a4	Textile, Ready-to-Wear, Leather Industry	Kavas and Develi (2018), Shepherd (2018), Koyuncu (2016), Erol et al. (2017).
a5	Tourism, Accommodation, Food and Beverage Services Sector	Çoban (2018), Erdoğan and Unver (2015), Kutlu (2018), Koca (2019), Ulutaş (2018), Bulut and Canbolat (2020)
a6	Transportation, Logistics and Communication Sector	Çoban (2018), Kutlu (2018), Ulutaş (2018), Boz (2016)
a7	Trade (Sales and Marketing) and Food Sector	Kavas and Develi (2018), Çoban (2018), Koyuncu (2016), Koca (2019)

These criteria are considered important variables in the formation of unregistered employment. The criteria obtained based on the literature are given in Table 2. The wage level criterion in Table 2 is considered important in the preference of the Syrian workforce. The fact that the lowest wage level in formal employment is given under the name of “minimum wage” increases the costs of companies in many sectors, leading them to unregistered employment. For this reason, low wage level in informal employment is seen as attractive to companies. Since the low wage level is not preferred by Turkish workers, employment opportunities arise for Syrian refugees (Kahveci, 2019). However, another criterion is the “avoidance of social security costs” of companies. Along with the minimum wage, which is the lowest wage level of the companies, the social security costs incurred by the workers are also seen as an important criterion in the preference of the Syrian workforce (Şahin, 2017).

Table 2: Criterias

Icons of Criteria	Criterias	References
c1	Wage Level	Kahveci (2019), Ağlargöz and Yardimci (2019), Erol et al. (2017), İlgazi (2019), Cebeci (2017).
c2	Avoiding Social Security Costs	Şahin (2017), Güler and Toparлак (2018), Aslantürk and Tunç (2018), Koca et al. (2021).
c3	Status of Being Unqualified	Koca et al. (2021), Kahveci (2019), Bulut and Canbolat (2020), Mancak (2019)
c4	Income Level	Akıncı (2021), Çoban (2018), Çiftçi (2019), Tunç (2015)
c5	Public Auditability	Akbulut (2020), Kavas and Develi (2020), Ağlargöz and Assistant (2019)
c6	Population Density and Ease of Transportation	Akbulut (2020), Boz (2016), Kavas and Develi (2020), Ağlargöz and Yardimci (2019), Dillioğlu (2015)
c7	working time	Kavas and Develi (2020), Ağlargöz and Yardimci (2019), Kahveci (2019), Şahin (2018)
c8	Level of education	Alhawarin et al. (2021), Kavas and Develi (2020), Ağlargöz and Yardimci (2019), Kahveci (2019), Yılmaz (2015).
c9	Dissatisfaction with the job by the local people	Kavas and Develi (2020), Kahveci (2019)
c10	state of work experience	Kavas and Develi (2020), Kahveci (2019), Korkmaz (2018), Diken and Demirel (2016).

The labor force has an important place in the sectors in Türkiye. As a matter of fact, unskilled labor also comes to the fore in the labor market. This situation is considered an option for the Syrian workforce to be preferred (Duruel, 2017). Another criterion is income level. Job liking in the labor market of asylum seekers with low income weakens and their tendency to get a job as soon as possible may increase. This situation is seen as an advantage by employers and can increase unregistered employment among Syrian refugees (Çiftçi, 2019). Public auditability is a concept related to the control mechanism of the public over sectors. While the state inspects some sectors on a large scale, on-site, and with software, it also examines some sectors at a basic level. For example, some sectors may employ daily or weekly employment, ignoring public inspections. This process can lead to the evaluation of the Syrian workforce by taking risks by employers (Akbulut, 2020). The fact that the sectors use the regions where Syrian refugees live intensively in evaluating the Syrian workforce also feeds the unregistered employment. The high population density and proximity to business areas in the regions where Syrian refugees reside are considered opportunities by employers (Boz, 2016). Another criteri-

on in the preference of Syrian refugees is working time. The working time is specified as 8 hours according to labor law. Working time is among the issues that are ignored in informal employment. As a matter of fact, working hours over 8 hours are taken into account when recruiting unregistered employees. This process is also seen as an opportunity by employers (Şahin, 2018). A high level of education is considered a factor that positively affects the job preferences of the employees. The low level of education, on the other hand, does not offer many options to the employees, but it causes the asylum seekers to prefer low-level jobs, which are evaluated by the employers (Yılmaz, 2015). In some sectors, heavy work and insufficient wage levels cause the local people to dislike the job, and this creates job opportunities for Syrian refugees. Thus, employers consider this situation and recruit foreign workers (Kavas and Dev-eli, 2020). There are also professional individuals among the Syrian refugees. These professionals are considered by employers and enable Syrian refugees to be preferred (Diken and Demirel, 2016).

Findings

The Syrian workforce coming to Türkiye is being evaluated by many sectors. These sectors in question were narrowed down based on the literature and focused on 7 sectors. It is important which of these sectors benefit more from the Syrian workforce. For this reason, the fuzzy TOPSIS model was preferred. In line with the answers given by the experts in the field to the survey questions, first, the expert averages were taken, and the normalization process was performed. The normalization process is given in Table 3.

Table 3: Normalize

R	c1	c2			c3			c4			c5			c6			c7			c8			c9			c10				
a1	0,22	0,31	0,38	0,23	0,33	0,39	0,16	0,26	0,36	0,15	0,25	0,36	0,20	0,30	0,38	0,20	0,29	0,38	0,25	0,33	0,40	0,16	0,28	0,40	0,20	0,31	0,41	0,19	0,31	0,42
a2	0,20	0,28	0,37	0,24	0,32	0,38	0,22	0,32	0,42	0,17	0,28	0,38	0,24	0,32	0,39	0,26	0,37	0,46	0,26	0,33	0,38	0,22	0,32	0,43	0,31	0,41	0,47	0,18	0,27	0,37
a3	0,25	0,33	0,39	0,26	0,34	0,40	0,14	0,26	0,38	0,21	0,33	0,44	0,24	0,32	0,39	0,10	0,21	0,32	0,23	0,31	0,38	0,07	0,17	0,32	0,25	0,36	0,44	0,15	0,27	0,39
a4	0,30	0,37	0,42	0,26	0,34	0,40	0,16	0,26	0,36	0,19	0,31	0,41	0,26	0,35	0,41	0,20	0,29	0,38	0,25	0,33	0,40	0,05	0,14	0,29	0,25	0,36	0,44	0,09	0,21	0,33
a5	0,22	0,32	0,39	0,19	0,29	0,36	0,24	0,35	0,45	0,13	0,24	0,37	0,16	0,25	0,33	0,17	0,26	0,36	0,23	0,31	0,37	0,16	0,29	0,42	0,10	0,20	0,31	0,26	0,35	0,45
a6	0,15	0,25	0,33	0,21	0,30	0,37	0,10	0,20	0,33	0,13	0,24	0,37	0,23	0,32	0,40	0,18	0,30	0,39	0,18	0,27	0,34	0,07	0,21	0,35	0,05	0,15	0,25	0,15	0,26	0,37
a7	0,20	0,28	0,37	0,22	0,30	0,35	0,10	0,20	0,33	0,09	0,19	0,31	0,15	0,24	0,34	0,14	0,24	0,35	0,20	0,29	0,37	0,14	0,29	0,41	0,05	0,15	0,25	0,12	0,21	0,31

Another phase of fuzzy TOPSIS is weighted normalization. The calculations of this process are given in Table 4.

Table 4: Weighted Normalized

N	c1			c2			c3			c4			c5			c6			c7			c8			c9			c10					
a1	0,02	0,03	0,04	0,02	0,03	0,04	0,02	0,03	0,04	0,01	0,02	0,04	0,02	0,03	0,04	0,02	0,03	0,04	0,03	0,03	0,04	0,02	0,03	0,04	0,02	0,03	0,04	0,02	0,03	0,04	0,02	0,03	0,04
a2	0,02	0,03	0,04	0,02	0,03	0,04	0,02	0,03	0,04	0,02	0,03	0,04	0,02	0,03	0,04	0,03	0,04	0,05	0,03	0,03	0,04	0,02	0,03	0,04	0,03	0,04	0,05	0,02	0,03	0,04	0,02	0,03	0,04
a3	0,02	0,03	0,04	0,03	0,03	0,04	0,01	0,03	0,04	0,02	0,03	0,04	0,02	0,03	0,04	0,01	0,02	0,03	0,02	0,03	0,04	0,01	0,02	0,03	0,03	0,04	0,04	0,01	0,02	0,03	0,03	0,04	0,04
a4	0,03	0,04	0,04	0,03	0,03	0,04	0,02	0,03	0,04	0,02	0,03	0,04	0,03	0,03	0,04	0,02	0,03	0,04	0,03	0,03	0,04	0,01	0,01	0,03	0,03	0,04	0,04	0,01	0,02	0,03	0,03	0,04	0,04
a5	0,02	0,03	0,04	0,02	0,03	0,04	0,02	0,03	0,04	0,01	0,02	0,04	0,02	0,02	0,03	0,02	0,03	0,04	0,02	0,03	0,04	0,02	0,03	0,04	0,02	0,03	0,04	0,01	0,02	0,03	0,03	0,04	0,04
a6	0,02	0,02	0,03	0,02	0,03	0,04	0,01	0,02	0,03	0,01	0,02	0,04	0,02	0,03	0,04	0,02	0,03	0,04	0,02	0,03	0,03	0,01	0,02	0,03	0,00	0,01	0,02	0,02	0,02	0,03	0,04	0,04	0,04
a7	0,02	0,03	0,04	0,02	0,03	0,04	0,01	0,02	0,03	0,01	0,02	0,03	0,02	0,02	0,03	0,01	0,02	0,03	0,02	0,03	0,04	0,01	0,03	0,04	0,00	0,01	0,02	0,01	0,01	0,02	0,03	0,03	0,03

The final stage of the fuzzy TOPSIS method is to determine the positive and negative closeness coefficients and to determine the weighting criteria. According to the results in Table 5, the “Agriculture, Hunting and Fishing” sector, which represents a2, ranked first among the alternatives. Secondly, the “Textile, Ready-to-Wear, Leather” sector represents a4, and thirdly the “Construction Sector” representing a1 comes to the fore.

Table 5: Proximity Coefficients and Weighting Criteria

Alternatives	D+	D-	cc	w	Arrangement
a1	9,71	0,30	0,03	0,149	3
a2	9,68	0,33	0,03	0,160	1
a3	9,71	0,30	0,03	0,147	4
a4	9,71	0,30	0,03	0,149	2
a5	9,72	0,30	0,03	0,144	5
a6	9,75	0,26	0,03	0,128	6
a7	9,76	0,25	0,03	0,124	7

It is thought that the agriculture, textile and construction sectors do not require high qualifications and education levels, low wages, variable working hours such as daily and weekly, and the high ease of finding a job in these sectors cause this sector to be the first criterion (Özkarlı, 2015). For Syrian large families, the agricultural sector is more advantageous than other sectors. The large number of people working in extended families creates the potential to earn more income than can be obtained from other jobs. In addition, agricultural works may be less preferred by Turkish citizens due to long hours and difficult working conditions. In addition, one of the most important problems for large migrating families is accommodation in city centers. The accommodation problem can be expressed as the fact that landlords do not give houses to large families or are exposed to living in high rents. In addition, the high cost of living for large families in city centers also poses a significant problem. Due to these and similar problems, large families can prefer to work in the agricultural sector (Dedeoğlu et al., 2019).

It has been revealed that the most preferred sector for Syrian refugees who prefer to live in city centers is the Textile and Construction sector. According to Erol et al. (2017), the textile industry constitutes 10% of employment in Türkiye, and they stated that more than half of this industry is unregistered employment. The abundance of the so-called under-the-stair workshops and the weak supervision in these workshops allow the unskilled Syrian workforce to be evaluated. Kahveci (2019) states that the Syrian workforce for Istanbul is mostly evaluated in the textile and construction sectors. These findings reveal similar results to the literature (Cebeci, 2017; İlgazi, 2018; Erol et al., 2017; Koyuncu, 2016; Duruel, 2017; Kavas & Develi, 2020).

According to the ILO Türkiye Office report, one of the main reasons why Syrians work intensively in the agriculture and construction sectors is that the contracts are short in these sectors. Since other long-term contract sectors are preferred by the local workforce, immigrants are forced to choose short-term contract sectors. In the said report, the share of Syrian refugees working unregistered in the textile, clothing, leather and shoe sector in Türkiye was estimated as 16.1% as of 2017. This share was stated as 5.2% in the construction sector and 1.2% in the agriculture sector (Caro, 2020). These data support the findings obtained in the study.

Conclusion

In the Turkish labor market, Syrian refugees are considered both as registered and unregistered employment. Syrian refugees who have migrated from the war zone have been evaluated in the business areas in Türkiye according to their qualifications. Asylum seekers whose economic status is at a medium and high level have continued their business fields in Türkiye by making investments. Asylum seekers who have a certain profession and have a workforce in areas that can be called qualified have also been evaluated within the framework of qualified employees in Türkiye. The unqualified labor force is mostly considered as unregistered employment. It is believed that the unskilled Syrian workforce has significantly impacted the increase in unregistered employment in Türkiye.

The aim of this study was to reveal in which sectors and on the basis of which criteria Syrian refugees are evaluated. For this, the Fuzzy TOPSIS method, one of the multi-criteria decision-making methods, was preferred. With this method, the first three sectors in which Syrian refugees are preferred have been identified. As a result of the sectors and criteria put into the method through the literature, Agriculture, Textile, and Construction sectors have

been determined as the sectors where Syrian refugees are mostly evaluated, respectively. These results are similar to the results of studies in the literature. In fact, the Agriculture, Textile, and Construction sector holds an important place for the Turkish economy. Considering the reactions against Syrian refugees in Türkiye, it is possible to say that refugees constitute an important source of employment for these sectors. However, the problem of informality is also noteworthy. Indeed, it is considered important to make new regulations to minimize this problem. In this context, the employment of Syrian refugees needs to be carefully considered both for its potential to contribute to the Turkish economy and for the adverse effects of informal employment.

The sectoral distribution of Syrian refugees as skilled and unskilled labor is of strategic importance for their integration into the economy and social cohesion. It is necessary to expand legal employment opportunities for refugees in Türkiye, prevent informal work, and improve the socio-economic conditions of refugees. In this process, supporting refugees with vocational training and skill development programs will benefit both the individuals and the broader society. Additionally, aligning the sectoral needs with the capabilities of refugees is essential for economic development and social integration. Therefore, it is of great importance for policymakers to develop comprehensive strategies that encourage the employment of refugees and reduce informality. Moreover, the integration of Syrian refugees into the formal labor market should be viewed as part of a broader strategy to address the structural issues within the Turkish labor market, including the high rates of informal employment among Turkish citizens. Policies aimed at improving the overall quality of jobs, enforcing labor laws more strictly, and enhancing social security measures can benefit the entire workforce, including both Turkish citizens and Syrian refugees.

In conclusion, this study highlights the critical need for a comprehensive policy framework that addresses the multidimensional challenges of refugee employment and informal labor in Türkiye. By adopting a balanced approach that combines economic integration with social protection measures, Türkiye can transform the challenges posed by refugee integration into opportunities for economic growth and social harmony. This approach not only benefits the refugees and the sectors employing them but also strengthens the resilience and inclusivity of Türkiye's labor market and its socio-economic fabric at large.

References

- Ağlarcı, O., & Yardımcı, Ş. (2019). Uluslararası düzensiz göç ve çalışma hayatı: Şanlıurfa ilindeki Suriyeli göçmenlerin durumu. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 14(2), 535-558.
- Akbaş, S., & Ünlütürk Ulutaş, Ç. (2018). küresel fabrika kentinin görünmeyen işçileri: Denizli işgücü piyasasında Suriyeli göçmenler. *Calisma ve Toplum*, 56(1).
- Akbulut, A. (2020). Türkiye ekonomisinde Suriyeli sığınmacıların kayıt dışı istihdama etkisi. *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 7(3), 131-145.
- Akinci, Ş. (2021). Suriyeli mülteci akımını belirleyen faktörler: ekonometrik bir analiz. *Ortadoğu Etütleri*, 13(1), 71-90.
- Aktaş, R., Doğanay, M.M., Gökmen, Y., Gazibey, Y. ve Türen, U. (2015). Sayısal karar verme yöntemleri. İstanbul: Beta Yayınevi.
- Alhawarin, I., Assaad, R., & Elsayed, A. (2021). Migration shocks and housing: Short-run impact of the Syrian refugee crisis in Jordan. *Journal of Housing Economics*, 101761.
- Aslantürk, O., & Tunç, Y. E. (2018). Yabancıların Türkiye'de kayıtdışı istihdamı. *Aksaray Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 10(4), 13-20.
- Bayrakçı, O. (2023). Kayıtdışı çalışma ve Suriyeli sığınmacı işçiler. *Motif Akademi Halkbilimi Dergisi*, 16(44), 1792-1806.
- Bhuiyan, M. A., Dinçer, H., Yüksel, S., Mikhaylov, A., Danish, M. S. S., Pinter, G., ... & Stepanova, D. (2022). Economic indicators and bioenergy supply in developed economies: QROF-DEMATEL and random forest models. *Energy Reports*, 8, 561-570.
- Boz, D. (2016). Dış göçler olgusu ve etkisi: Türkiye-Suriye üzerine bir inceleme. *Sosyoekonomi*, 24(30), 147-154.
- Boz, D. (2016). Dış göçler olgusu ve etkisi: Türkiye-Suriye üzerine bir inceleme. *Sosyoekonomi*, 24(30), 147-154.
- Bulut, Y., & Canbolat, C. (2020). Suriyeli sığınmacıların Türk mutfak kültürü ve yiyecek içecek işletmelerinde istihdama etkileri. *International Travel and Tourism Dynamics*, 20, 65-74.
- Caro, L. P. (2020). Türk işgücü piyasasında Suriyeli mülteciler. *ILO Türkiye Ofisi*, 58.
- Cebeci, A. (2017). Göçmen Emeği ve Sermaye Birikimine Etkileri: Suriyeli sığınmacıların istihdamı, Şanlıurfa örneği. içinde *Göç Konferansı 2017 Seçilmiş Bildiriler* (ss. 61-72). Transnational Press London.
- Çınar, S. (2018). İnşaat işgücü piyasasında yeni aktörler ve yeni çatışmalar: Türkiyeli İşçilerin gözünden Suriyeli inşaat işçileri. *Calisma ve Toplum*, 56(1).
- Çoban, B. (2018). Türkiye'de işsizlik profili bağlamında Suriyeli gençlerin İstanbul işgücü piyasasına katılım sorunları. *Çalışma ve Toplum*, 56(1), 193-216.
- Dedeoğlu, S., Bayraktar, S. S., & Çetinkaya, Ö. (2019). Yoksulun umudu çocuk: Türkiye'de Suriyeli tarım işçisi çocuklar. *Çalışma ve Toplum*, 63, 2585-2610.
- Diken, A., & Demirel, E. (2016) İşletmelerimizde Nitelikli İşgücü İhtiyacı ve Suriyeli Göçmen İşgörenlerin İşgücü Piyasasına Etkisi Üzerine Bir Araştırma. İçinde *2nd International Congress On Applied Sciences: "Migration, Poverty And Employment" Eylül 23-25, 2016-Konya/Türkiye 2. Uluslararası Uygulamalı Bilimler Kongresi: "Göç, Yoksulluk Ve İstihdam" 23-25 Eylül 2016-Konya/Türkiye* (P. 51).
- Dikkaya, M., & Dinçer, S. (2023). Türkiye iş gücü piyasasında Suriyeli sığınmacılar. *Aksaray Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 15(2), 187-198.

- Dillioğlu, B. (2015). Suriyeli mültecilerin entegrasyonu: Türkiye'nin eğitim ve istihdam politikaları. *Akademik Orta Doğu*, 10(1).
- Dinçer, H., Hacıoğlu, Ü., & Yüksel, S. (2017). A strategic approach to global financial crisis in banking sector: A critical appraisal of banking strategies using fuzzy ANP and fuzzy topsis methods. *International Journal of Sustainable Economies Management (IJSEM)*, 6(1), 1-21.
- Duruel, M. (2017). Suriyeli sığınmacıların Türk emek piyasasına etkileri fırsatlar ve tehditler. *Uluslararası Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 3(2), 207-222.
- Erdebilli, B., Gecer, E., Yılmaz, İ., Aksoy, T., Hacıoğlu, U., Dinçer, H., & Yüksel, S. (2023). Q-ROF fuzzy TOPSIS and VIKOR methods for the selection of sustainable private health insurance policies. *Sustainability*, 15(12), 9229.
- Erdoğan, M.M. ve Ünver, C. (2015) Türk iş dünyasının Türkiye'deki Suriyeliler konusundaki görüş, beklenti ve önerileri, <http://tisk.org.tr/tr/e-yayinlar/353-goc/353-goc.pdf> (15.08.2017).
- Erol, E., Akyol, A. E., Salman, C., Pınar, E., Gümüşcan, İ., Mısırlı, K. Y., ... & Mutlu, P. (2017). Suriyeli göçmen emeği: İstanbul tekstil sektörü araştırması. *Birleşik Metal-İş Yayınları, İstanbul*.
- Eti, S., Dinçer, H., Meral, H., Yüksel, S., & Gökalp, Y. (2024). Insurtech in Europe: identifying the top investment priorities for driving innovation. *Financial Innovation*, 10(1), 38.
- Güler, H., & Toparlak, E. (2018). Türkiye'de kayıtdışı ekonominin ölçümü ve Avrupa Birliği ülkeleriyle karşılaştırılması. *Ömer Halisdemir Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 11(1), 209-220.
- İlgazi, A. (2019). Suriyeli Sığınmacıların emek piyasasına etkileri: Gaziantep ve Şanlıurfa örneği. *Econharran*, 3(4), 93-123.
- Kahveci, M. (2019). misafirlikten ikinci sınıf işçiliğe: Türkiye'li ve Suriyeli işçiler arasında ücret ayrımcılığı. *Bulletin of Economic Theory and Analysis*, 4(2), 97-118.
- Kavas, Ç., & Develi, A. (2020). Türkiye'de geçici koruma kapsamındaki yabancıların kayıt dışı istihdam üzerindeki etkisi. *Uluslararası Anadolu Sosyal Bilimler Dergisi*, 4(1), 4-23.
- Keskin, A., Atalan, Y. A., & Atalan, A. (2024). Strategic Forecasting of Renewable Energy Production for Sustainable Electricity Supply: A Machine Learning Approach Considering Environmental, Economic, and Oil Factors in Turkey.
- Koca, G.& Eğilmez, Ö., & Güler, S. (2021). Kayıt Dışı İstihdama Neden Olan Faktörlerin DEMATEL Tabanlı Analitik Ağ Süreci Yöntemi ile Değerlendirilmesi. *Sosyoekonomi*, 29(48), 249-270.
- Koca, Ş. N. (2019). Suriyeli sığınmacıların Türk emek piyasasına katılım süreçlerinin toplumsal boyutları. *Göç Araştırmaları Dergisi*, 5(2), 314-357.
- Korkmaz, M. (2018). Geçici Koruma Kapsamındaki Suriyelilerin Türkiye İşgücü Piyasasına Etkileri Ve Değerlendirmeler. *Sosyal Güvençe*, (13), 57-83.
- Koyuncu, A. (2016). Nimet mi? Külfet mi? Türkiye'nin Suriyeli Sığınmacıları ve Göç Ekonomisi Üzerine Bir Derkenar. *Türkiye'de Geçici Koruma Altındaki Suriyeliler: Tespitler ve Öneriler. İstanbul: Dünya Yerel Yönetim ve Demokrasi Akademisi Vakfı (WALD) yayınları*, 107-130.
- Kutlu, M. (2019). Türkiye'deki Suriyeli Mültecilerin Türkiye'nin İşgücü Piyasasına Ve İstihdama Etkileri Üzerine Bir Değerlendirme (Derleme Makalesi/Review Article). *Dicle Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 9(17), 45-59.

- Mancak, S. (2019). *Zorunlu Göç ve Türkiye’de Suriyeli Kaçak İşçilerin Durum Analizi* (Doctoral dissertation, Marmara Üniversitesi (Türkiye)).
- Nurdoğan, A., & Öztürk, M. (2018). Geçici Koruma Statüsü İle Türkiye’de Bulunan Suriyelilerin Vatandaşlık Hakkı. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 23(3), 1163-1172.
- Özkarslı, F. (2015). Mardin’de enformel istihdamda çalışan Suriyeli göçmenler. *Birey ve Toplum Sosyal Bilimler Dergisi*, 5(1), 175-192.
- Sahin, M. (2017). İşverenler perspektifinden Türkiye’de kayıt dışı istihdamın temel belirleyicileri: Bir anketten sonuçlar. *Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 11(3), 2055-2071.
- Sahin, M. (2018). İşverenler perspektifinden Türkiye’de kayıt dışı istihdamın temel belirleyicileri: Bir Anketten Sonuçlar. *Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 11(3), 2055-2071.
- Sarıca, O. (2006). Kayıt dışı istihdam ve mücadele yöntemleri, planlama uzmanlığı tezi, devlet planlama teşkilatı, Yıllık Programlar ve Konjonktür Değerlendirme, Ankara.
- Sarıçalı, G. (2018). *Çok kriterli karar verme yöntemlerinden kemira-m ve copras yöntemlerinin mermer işletmesinde makine seçim sürecine uygulanması* (Master’s thesis, Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü).
- Temel, R., & Topateş, H. (2023). İnşaat sektöründe Suriyeli ve Afgan emeğinin güvencesiz ve kurlsız hâli: Manisa ili örneği. *Yönetim ve Ekonomi Dergisi*, 30(3), 575-596.
- Tunç, A. (2015). Mülteci davranışı ve toplumsal etkileri: Türkiye’deki suriyelilere ilişkin bir değerlendirme. *Tesam Akademi*, 2(2), 29-63.
- Ulutaş, F. (2018). Türkiyede yaşayan Suriyeli göçmenlerin çalışma koşullarındaki emek süreci. IV. International Caucasus-Central Asia Foreign Trade And Logistics Congress, September, 7-8, Didim/AYDIN.
- Yıldız, T., & Yıldız, İ. (2017). Suriyelilerin Türkiye Ekonomisinde kayıt dışı istihdama etkileri ve bunun yansması olarak Türkiye’ye maliyetleri üzerine bir inceleme. *İktisadi İdari ve Siyasal Araştırmalar Dergisi*, 2(3), 30-46.
- Yılmaz, H. (2015). Gaziantep’te kayıt dışı istihdam: Etkileri ve çözüm önerileri. Yüksek Lisans Tezi, Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Gaziantep.

liberal düşünce Dergisi Yayın ve Yazım İlkeleri

Liberal Düşünce Dergisi, yılda dört defa yayınlanan TR DİZİN'de (ULAKBİM) taranan akademik ve bilimsel hakemli bir dergidir.

Liberal Düşünce Dergisi'nin amacı ve kapsamı, etik kuralları yayın ilkeleri ve yazım kuralları aşağıda belirtilen şekilde düzenlenmiştir.

Dergide telif, çeviri (yazarından ve yayıncı kuruluştan izin almak koşuluyla), sadeleştirme, edisyon kritik, kitap-sempozyum değerlendirmeleri vb. çalışmalar yayınlanır.

I. Derginin Amacı ve Kapsamı

Liberal Düşünce Dergisi, sosyal ve beşeri bilimlerin teorik konularını ve güncel olaylarını liberal ilke ve değerler çerçevesinde ele alan akademik ve yarı akademik çalışmalar yayımlar.

Dergi, kapsam olarak liberalizm ve piyasa ekonomisi ile ilgili tarihi ve güncel meseleleri farklı yöntemlerle, farklı açılardan ele alan çalışmalara öncelik verir.

Liberal Düşünce Dergisi Mart, Haziran, Eylül ve Aralık aylarında olmak üzere yılda dört kez yayımlanır; yayım dili Türkçe veya İngilizcedir. Dergiye gönderilen yazıların daha önce yayımlanmamış olması gerekir. Daha önce bilimsel bir toplantıda sunulmuş olan bildiriler, bu durumun dipnotta belirtilmesi şartıyla değerlendirmeye alınır.

Yayımlandığı tarihten itibaren 25 yıl geçmiş; önem ve etki bakımından klasik metin olarak değerlendirilebilecek yazı ve çeviriler, Yayın Kurulu'nun uygun bulması halinde tekrar yayımlanabilir. Ayrıca dergide kitap tanıtımı ve değerlendirmesi de yayımlanır.

II. Etik Kurallar

Yayımlanan yazıların fikrî sorumluluğu yazarlara aittir.

Dergiye gönderilen çalışmalarda bilimsel atıf kurallarına özen gösterilmesi gerekmektedir; makalenin yazar/lar tarafından yazılmış özgün bir çalışma olması gerekmektedir. Tüm yazarların makaleyi okumuş, onaylamış ve dergiye yayımlanması için gönderildiğinden haberdar olması gerekir.

Gönderilen makalenin bir kısmı ya da tamamı başka bir yerde yayınlanmamış ve yayınlanmak üzere başka bir yere yollanmamış olması gerekir.

Dergiye gönderilen çeviri makale çalışmalarında orijinal makalenin yazarından ve yayıncı kuruluştan izin alındığını gösteren belgenin sunulması gerekmektedir.

Yazar/lar makalenin telif hakkını, makalenin *Liberal Düşünce* Dergisi'nde yayınlanmasına karar verdiğinden itibaren dergiye devretmiş sayılır. Yazar/lar derginin yazı işlerinden izin almadan makaleyi başka bir platformda (dergi, editoryal kitap, internet sitesi, blog vb.) yayımlayamaz.

Dergiye gönderilen çalışmalarda, etik kurul kararı gerektiren klinik ve deneysel insan ve hayvanlar üzerindeki çalışmalar için ayrı ayrı etik kurul onayı alınmış olması, bu onayın makalede belirtilmesi ve belgelendirilmesi gerekir.

III. Yazıların Değerlendirilmesi

Yazıların <https://dergipark.org.tr/pub/liberal> adresine yüklenmesi gerekmektedir. Dergiye ulaşan makaleler editörler kurulu tarafından ilk olarak şekil ve içerik incelemesine tabi tutulur. Bu incelemenin uygun olması halinde makale iki ayrı hakeme gönderilir; uygun olmaması halinde ise yazara gerekçesiyle birlikte iade edilir.

Hakem inceleme sürecine geçen makaleler, "kör hakem" yöntemiyle değerlendirilir. İki hakemin görüşünün olumlu olması halinde makale yayım sürecine alınır; iki hakemin görüşünün olumsuz olması halinde makale yayım sürecinden çıkartılır. Hakem görüşlerinden sadece birisinin olumsuz olması halinde üçüncü bir hakemin görüşüne başvurulur. Üçüncü hakemin görüşünün olumlu olması halinde makale yayım sürecine alınır; olumsuz olması halinde ise makale yayım sürecinden çıkartılır.

Hakem değerlendirme süreci sonrasında yazara konuyla ilgili gerekli bilgilendirmeler yapılır ve hakem raporları doğrultusunda düzeltme yapılması gerekiyorsa editörler kurulu tarafından belirlenen süre içerisinde düzeltmelerin gerçekleştirilerek makalenin dergiye gönderilmesi istenir.

IV. Yazım Kuralları

Yazım dili Türkçe ve İngilizcedir. Türkçe makalelerin yazımında, noktalamasında ve kısaltmalarda Türk Dil Kurumu internet sitesindeki Güncel Sözlük ve Yazım Kuralları esas alınır. Gönderilen yazılar dil ve anlatım açısından bilimsel ölçülere uygun, açık ve anlaşılır olmalıdır.

Makalelerde Türkçe ve İngilizce başlık, öz ve abstract, anahtar kelimeler ve keywords; metin içinde bölüm başlıkları ve kaynakçanın yer alması gerekmektedir. Makale yukarıda sayılan tüm unsurları ile birlikte 4.000 ile 10.000 kelime arasında olmalıdır.

Makalelerde yer alan Türkçe ve İngilizce öz ve abstract'ın her birinin 100-150 kelime, anahtar kelime ve keywords'ün 3-7 kelime aralığında olması gerekmektedir.

Yazar adı, makale başlığının alt satırının sağ köşesine italik koyu, 11 punto olarak yazılmalı; yazarın unvanı, ORCID numarası, görev yeri ve elektronik posta adresi dipnotta (*) işareti ile 9 punto yazılarak belirtilmelidir. Diğer açıklamalar için yapılan dipnotlar metin içinde veya sayfa altında numaralandırılarak verilmelidir.

Yazı karakteri Times New Roman, 11 punto, satırlar bir buçuk aralıklı, açıklamalara ilişkin dipnotlar 9 punto ve tek aralıklı yazılmalıdır.

Kitap incelemelerinde aşağıdaki hususlara ayrıca dikkat edilmelidir;

Kitap inceleme metinleri 1.000 ile 3.000 kelime arasında olmalıdır. Değerlendirilen kitabın niteliğine göre yayın kurulu 3.000'den fazla kelime içeren bazı inceleme metinlerinin yayımlanmasına izin verebilir. Başlık bilgilerinde tanıtım veya incelemesi yapılan eserin adı, yazarı, yayımlandığı şehir, yayınevi, yayım yılı ve ISBN numarası yazılmalıdır.

Kitap tanıtımı ve değerlendirmesi yapan yazarın adı, makale başlığının alt satırının sağ köşesine italik koyu, 11 punto olarak yazılmalı; unvanı, görev yeri ve elektronik posta adresi dipnotta (*) işareti ile 9 punto yazılarak belirtilmelidir.

Kitap tanıtımı bir eserin sırf özeti değil, eleştirel olarak değerlendirmesi olmalıdır. Kitap tanıtımı yapan yazar kitapla aynı fikirde olabilir, kitabın fikirlerine karşı çıkabilir veya kitabın sunduğu bilgilerde, yargılarda veya yapıda örnek teşkil eden veya eksik kalan yönleri belirtebilir. Ayrıca tanıtımı yapan yazarın, kitapla ilgili düşüncelerini açık bir şekilde ifade etmesi gerekir.

Kitap tanıtımı ve değerlendirmesi, bir kitapta ortaya konulan en önemli noktalara ışık tutularak bunların eleştirel olarak tartışılmasıdır. Bu süreç giriş, kitabın önemi, özeti, eleştirel tartışma ve sonuç gibi genel bir yapıyı takip etmelidir.

V. Sayfa Düzeni

Paragraf arası, ilk satır 1.25, paragraflar arası önceki 3 nk, sonra 3 nk, iki yana dayalı, satır aralığı bir buçuk olmalıdır. Makalelerde giriş ve sonuç kısımlarıyla birlikte tek düzeyli alt başlık kullanılmalıdır. Giriş, Alt Başlıklar, Sonuç ve Kaynakça başlıkları koyu puntoyla yazılmalıdır. Sayfa numaraları alt sağda verilmelidir.

VI. Atıf ve Kaynakça Yazımı

Atıf

Atıf ve kaynakça APA (American Psychological Association) 6.0 sistemine göre düzenlenmelidir. APA 6.0 kuralları hakkında detaylı bilgiye http://www.tk.org.tr/APA/apa_2.pdf adresinden ulaşılabilir. Atıflar makalede kullanılan punto ile yazılır. Bu yöntemde, metin içinde alıntı sonrasında (Yazarın Soyadı, Basım Yılı: Sayfa Numarası) parantez içinde verilir. Tablo ve şekiller de APA 6.0'a göre düzenlenmelidir. Bir konuya ilişkin açıklama yapılması istendiğinde sayfa altına dipnot verilebilir. Ancak kaynakça gösterimi sayfa altında dipnot ya da son not şeklinde yapılamaz.

Bir konuya ilişkin açıklama yapılması istendiğinde sayfa altına dipnot verilebilir. Ancak kaynakça gösterimi sayfa altında dipnot ya da son not şeklinde yapılamaz.

Bir eserden veya mülakattan doğrudan alıntı yapılması durumunda alıntı 3 satırdan az ise cümle içerisinde kullanılır; 3 satır ve daha fazla ise ayrı bir paragrafta belirtilir. Bu paragraf tek aralıklı, 11 punto ve her iki taraftan 1.25 cm içeriden hizalı yazılır.

Atıf Örnekleri

Tek Yazar	(Yayla, 2017: 109).
İki Yazarlı	(Balaam ve Dillman, 2015: 545).
İkiden Fazla Yazar	(Dursun, Tekiner ve Tekin, 2016: 89) veya (Dursun ve diğerleri, 2016: 89).
Yazar Olarak Bir Kurum	(Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu [TÜBİTAK], 2013) İkinci ve sonraki göndermeler; (TÜBİTAK, 2013)
Editörlü Kitaptan Bölüm (Bölüm Yazarı dikkate alınır)	(Beriş, 2017: 113).
Yazarsız Çalışma	(Bilimsel Makaleler Hazırlama, 2000: 45).
Standartlar	(TS-40561, 1985: 6).
Yazarı Olmayan İnternet Dokümanı	(www.hurfikirler.com., 2017).
Aynı Yazarın Farklı Yıl Birden Çok Çalışması	(Yayla, 2015: 220; 2017: 130).
Aynı Soyadlı İki Yazar	(A. Aslan, 2000: 6; B. Aslan, 2010: 71).
Birden Fazla Kaynaktan Yararlanma	(Aytekin, 2004: 71; Küçük, 2008: 87).
Aynı Yazarın Aynı Yıla Ait Birden fazla Eseri	(Yayla, 2017a: 165) ve (Yayla, 2017b: 140).
Orijinal kaynağa ulaşılamaması durumunda	(Metin içinde bahsedilirse) İnalçık'a göre (aktaran Hanioglu, 2012: 40).(Metin içinde bahsedilmezse) (İnalçık'tan aktaran Hanioglu, 2006: 40).

Kaynakça

Kaynak künyesinde yazar(lar)ın önce soyadı sonra adının baş harfi yer alır. İki yazarlı bir kaynakta yazarlar arasına "ve" bağlacı konur. İkiden fazla yazarlı eserlerde ise yazarların arasına virgül (,) konulur son yazardan önce "ve" bağlacı konur.

Kaynakça yazarların soy ismine göre alfabetik olarak sıralanır. Yazarların soyadlarının baş harfi ve adlarının ilk harfi büyük yazılır. İnternet kaynakları kaynakça içerisinde alfabetik sıraya göre yer almalıdır. Kullanılan kaynağın künye bilgileri açık olmalıdır. Çok basımlı kitaplarda baskı sayısı yazılır. Yabancı kaynaklarda, künye bilgilerinin tamamı kaynağın yazım dili ile yazılır, Türkçeleştirme yapılmaz.

Kaynakça Örnekleri

Tek Yazarlı Kitap	Yayla, A. (2017). <i>Liberalizm</i> . Ankara: Liberte Yayınları.
İki Yazarlı Kitap	Williamson, J. ve Mahar, M. (2012). <i>Finansal liberalizasyon üzerine bir inceleme</i> . Ankara: Liberte Yayınları.
İkiden Fazla Yazarlı Kitap	Stroup, R., Gwartney, J. D. ve Ferrarini, T. (2016). <i>Temel ekonomi</i> . Ankara: Liberte Yayınları.
Yazar Adı Olarak Kurum	Liberal Düşünce Topluluğu (2014) <i>Türkiye'nin eğitim sorunu ve özgür toplum için reform önerisi: imkânlar, zorluklar ve ara çözümler</i> . Ankara: Liberal Düşünce Topluluğu, Yayın No. 47.
Yazar Adı Yok	International Tourism Report (1997), <i>Travel and tourism intelligence</i> . No. 2.
Çeviri	Martin, G. (2017). <i>Terörizm: kavramlar ve kuramlar</i> . (çev. İhsan Çapcıoğlu ve Bahadır Metin). Ankara: Adres Yayınları.
Hazırlayan	Yılmaz, Ö. (Yay.Haz.) (2018). <i>Hür fikirler</i> . Ankara: Liberte Yayınları.
Editörlü Kitap	Büyükakıncı, E. (Ed.). (2015). <i>Savaş kuramları: temel düşüncüler ve yaklaşımlar</i> . Ankara: Adres Yayınları. Kalkan, B. ve Başdemir, H. (Ed.). (2017). <i>Siyasi ideolojiler</i> . Ankara: Adres Yayınları. Özkal, A. O., Delici, M. ve Özhan, S. (Ed.). (2009). <i>ABD dış politikası</i> . İstanbul: Küre Yayınları.

Editörlü Kitapta Bölüm	Şahin, Y. (2017). Çevre sorunları ve liberalizm. Orçun İmga ve Hakan Olgun (Ed.). <i>Yeşil ve siyaset</i> içinde (s. 219-235). Ankara: Liberte Yayınları.
Tek Yazarlı Makale	Haklı, S. Z. (2016). Cumhuriyetin ilk yıllarında sosyal liberal bir akademisyen: Prof. Dr. Ethem Menemencioglu. <i>Liberal Düşünce Dergisi</i> , 82, Bahar, 55-77.
Çok Yazarlı Makale	Yılmaz, A. ve Yazıcı, S. (2017). Sosyal bilimler felsefesinde temel sorunlar ve yaklaşımlar. <i>Liberal Düşünce</i> , 88, Güz, 57-68.
Yazarsız Süreli	<i>The Economist</i> . (2011). Trade and Wages, s. 341, Londra, 74-75.
Sempozyum ve Kongrede Sunulan Yayınlar	Yayla, A. (2018, Aralık). Beşerî ilerlemenin kaldırıcı: ihtiyaçlar ve fikirler. <i>Fikir tarihimizde Hür Fikirleri Yayma Cemiyeti sempozyum tebliğleri</i> (s. 17-30) içinde. Ankara: Liberte Yayınları.
Raporlar	Çetin, Ü. (2017). Türkiye'nin 2002 sonrası büyük moderasyonu. <i>Liberal Düşünce Topluluğu</i> . Erişim adresi: https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/790376 .
Yazarsız Raporlar	Uluslararası Terörizm ve Güvenlik Araştırmaları Merkezi. (2016). <i>Türkiye'de güvenlik sektörünün dönüşümü: polisliğin yeniden yapılandırılması</i> . Ankara.
Seminerler	Yayla, A. (2017). Ekim devriminin 100. Yılında sosyalizm, <i>Liberal Düşünce Topluluğu semineri</i> , 25 Ekim 2017, Ankara.
Standartlar	TS-40561. (1985). <i>Çelik yapıların plastik teoriye göre hesap kuralları</i> . Ankara: Türk Standartları Enstitüsü.
Broşür	Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası. (2006). <i>Enflasyon hedeflemesi</i> [Broşür].
Gazete (Yazarlı)	Göka, E. (2017, 24 Ağustos). <i>Bilgi, Yeni Şafak</i> , s. 6.
Gazete (Yazarsız)	<i>Milliyet</i> . (2021, 24 Mart). Dünya Bankası'ndan yoksullukla mücadele açıklaması.
Gazete (Yazarsız ve Başlıksız)	Sabah (2019, 1 Ocak). s. 3.
Sözlük	<i>Siyaset</i> . (t.y). <i>Türk Dil Kurumu Türkçe Sözlük</i> içinde. Erişim adresi: https://sozluk.gov.tr/
Ansiklopedi	Birinci, A. (1998). Hürriyet ve ihtilaf fırkası. <i>İslam ansiklopedisi</i> , c. 18. Ankara: TDV Yayınları.
Devlet Dokümanları	Genelkurmay Ateşe Başkanlığı. (2000). <i>57. Piyade alayının tarihçesi</i> (Yayın No. 19175). Ankara: Milli Savunma Bakanlığı Arşiv Müdürlüğü.
Kutsal Kitaplar	<i>Kur'an</i> . Bakara Süresi. Ayet 25. (Mealde Basımevi ve meal yazarı belirtilir).
Yayınlanmamış Tezler	Yılmaz, M. (1991). <i>Ahmet Ağaoğlu'nda liberalizm ve milliyetçilik</i> (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
Mahkeme Kararları	Yargıtay H.G.K. 19 Mayıs 1963. E. 4-39, K.59 (<i>Adalet Dergisi</i> , Mart-Nisan 1964), 3-4.
İnternette Yayınlanan Gazete Makalesi	Küçük, A. (2018, 29 Ocak). Siyasi ittifaklar zemininde Türkiye için yeni seçim sistemi önerisi. <i>Hür Fikirler</i> . Erişim adresi: http://www.hurfikirler.com/siyasi-ittifaklar-zemininde-turkiye-icin-yeni-secim-sistemi-onerisi/
Elektronik Posta	Anderson, B. (kişisel iletişim, 6 Kasım 2019).
Film ya da Video	Valdes, D. (Yapımcı) ve Darabont, F. (Yönetmen). (1999). <i>Green mile</i> [Sinema Filmi], ABD: Warner Bros Pictures.
Televizyon Programı	Özdemir, C. (Yapımcı). (2012, 27 Haziran). <i>5NİK</i> [Televizyon Programı]. İstanbul: CNN TÜRK.
Ses Kaydı	Selçuk, M. (1999). <i>Aziz İstanbul</i> [CD]. İstanbul: YKY Müzik.
Video Kayıtları	Son darbe: 28 Şubat (2012). 2. Bölüm, 65 dak. Türkiye: CNN TÜRK.

Özgürlüğün Kitaplığı İnternette...

www.liberte.com.tr

